

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MISIR'IN FİLİSTİN ve İSRAİL POLİTİKASI

Mahsun SEYİTVAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr.Öğr.Üyesi Mehmet KAYA

BİNGÖL 2025

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MISIR'IN FİLİSTİN ve İSRAİL POLİTİKASI

Mahsun SEYİTVAN

YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

DANIŞMAN

Dr.Öğr.Üyesi Mehmet KAYA

BİNGÖL 2025

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	V
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SBE MÜDÜRLÜĞÜNE	VI
ÖNSÖZ	VII
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
TABLO LİSTESİ	XI
ŞEKİL LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. İLK ÇAĞLARDA MISIR.....	27
1.2. TÜRK İSLAM HAKİMETİNDE MISIR.....	47
1.3. OSMANLI HAKİMİYETİNDE MISIR VE FRANSA.....	58
1.4. MISIR'IN İNGİLTERE TARAFINDAN İŞGALİ VE FRANSA.....	70

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.DÜNYA SAVAŞI YILLARI VE MISIR'IN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ.....	74
2.2. II.DÜNYA SAVAŞI VE MISIR'IN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ.....	83
2.3. 1952 DEVRİMİ VE CEMAL ABDÜNNASIR DÖNEMİ.....	89
2.4. MISIR'IN DİĞER DEVLET BAŞKANLARI VE DÖNEMLERİNDEKİ POLİTİKALARI.....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI FİLİSTİN BÖLGESİ VE İSRAİL'İN KURULUŞU.....	113
3.1.1. Balfour Deklerasyonu (2 KASIM 1917).....	114
3.1.2. Siyonist Göç Hareketleri.....	118
3.1.2.1. Birinci Siyonist Göçü.....	118
3.1.2.2. İkinci Siyonist Göçü.....	119
3.1.2.3. Üçüncü Siyonist Göçü.....	119
3.1.2.4. Dördüncü Siyonist Göçü.....	119
3.1.2.5. Beşinci Siyonist Göçü.....	120
3.1.3 İsrail'in Kuruluşu.....	121
3.2. ARAP-İSRAİL ÇATIŞMALARI.....	131
3.2.1. 1948 Arap İsrail Savaşı.....	131
3.2.2. 1956 Süveyş Krizi.....	134
3.2.3. 1967 Altı Gün Savaşları.....	134
3.2.4. 1973 Yom Kippur Savaşı.....	136
3.3. CAMP DAVID ANTLAŞMASI 17 EYLÜL 1978.....	137
3.3.1. Camp David Anlaşmasının Arap Dünyasına Etkisi.....	142
3.4. MISIR'IN II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI FİLİSTİN VE İSRAİL POLİTİKASI.....	143
3.4.1. Nasır Dönemi: Pan-Arabizm ve Direniş Politikaları	144
3.4.2. Sedat Dönemi: Diplomatik Dönüşüm ve Barış Süreçleri.....	144
3.4.3. Modern Dönem: Arabuluculuk ve Bölgesel İstikrar Çabaları.....	145
SONUÇ.....	146
Kaynakça.....	151

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Mısır Devleti’nin Filistin ve İsrail Politikası” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasında kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../.....

Mahsun SEYİTVAN

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mahsun SEYİTVAN tarafından **MISIR DEVLETİNİN FİLİSTİN VE İSRAİL**

POLİTAKASI başlıklı bu çalışma tarihinde yapılan tez savunma sınavı

sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek

Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

PROJE JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı , Adı ve Soyadı)

Başkan : **İmza :**

Danışman : **İmza :**

Üye : **İmza :**

ONAY

Bu proje Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
.../.../.....20... tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Ademoğlunun varlığından beri dünya hep bir kaos içerisinde varlığını ortaya koymuştur. Tarih bize hep şunu göstermiştir; düzen kaostan sonra gelir. Peki düzenin sağlanması için milyonlarca insanın ölmesine gerek var mıdır? Hep bir gizem, bir varoluş sürecinde dolaşan Ademoğlunun geçmişi bizi bu sebeplerden dolayı araştırmaya, bilinmeyeniyi bilmeye ya da bilmek için çalışmaya, olayların kökenine gitmeye zorlamıştır. Bu makalede tarih boyunca ve şuan günümüzde bile kaostan, hırsın, ihtirasın yaş fark etmeksizin ana yurdu olan Ortadoğu'yu bu kan kokan coğrafya ele alınmıştır. Bir çok medeniyete ev sahipliği yapan, insanlığın tarihi kadar eski olan bu bölge içerisinde kendi varlığını ayakta tutmaya çalışan Mısır'ı ve Mısır'ın bu kadim coğrafyada varlıklarını çağlar öncesinden günümüze kadar kanlı bir şekilde devam ettirmeye çalışan Filistin ve İsrail üzerinden nasıl bir politika yürüttüğünü ya da yürütmeye çalıştığı temel olarak gözetilir. Nakışlamakta olunan bu konu araştırılırken insani olarak duygulara, düşüncelere her ne kadar itmiş olsa da, bu makale objektif bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Bu çalışmada Mısır'ın Filistin ve İsrail Politikası üzerine araştırmalar yapılmıştır. Öncelikle ana konuya girmeden önce Mısır, Filistin ve İsrail ayrı başlıklar altında soruşturulmaktadır. Bu çalışmada Mısır, Filistin, İsrail tarihini M.Ö. ve M.S. , Eskiçağ, Ortaçağ, Yeni ve Yakınçağ dönemlerini araştırılarak etüt edilmektedir. Bu üç devleti bütün yönleriyle siyasi, sosyal ve ekonomik boyutlarını temele indirgeyerek tetkik edilmektedir. İsrail'in köken olarak nereden geldiğini yaşadıkları her çağda sürgüne ve asimilasyona uğramamak için nasıl zorluklar yaşadığını devletleşme sürecini, Filistin'in adının nereden geldiğini, bu topluluğun ne zamandan beri bu coğrafyada olduğu, geçmişte ve özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar nasıl bir var olma mücadelesi verdiğini, Yahudi ve Filistin çatışmasının boyutlarını ve Mısır'ın antik çağlardan günümüze kadar hangi hanedanlara, hükümdarlara, topluluklara ev sahipliği yaptığını ve nasıl bir politika izlediği ele alınmaktadır. Kronolojik olarak işlenen olaylar bu derece öneme sahip olan ve güncelliğini hala devam ettiren bu meseleye dair bir kılavuz niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın icra edilmesinde, tahrir aşamasında, içeriği ile ilgili gerekli eksikliklerin giderilmesinde ve bu yolda tam da vazgeçtiğim anda şimal Yıldızı gibi gideceğim yolu gösteren lisans ve lisansüstü eğitim süresince büyüklük göstererek desteğini hiç esirgemeyen pek kıymetli büyüğüm, saygıdeğer danışman hocam olan Dr.Öğr.yesi MEHMET KAYA'ya ve araştırma boyunca desteğini esirgemeyen gerekli bilgileri sağlamamda yardımcı olan AZİZ ARDIÇ'a ve MUHARREM ADAM'a şükranlarımı sunuyorum.

...../...../.....

Mahsun SEYİTVAN

ÖZET

Tezin Başlığı: MISIR DEVLETİ'NİN FİLİSTİN VE İSRAİL POLİTİKASI
Tezin Yazarı: Mahsun SEYİTVAN
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA
Anabilim Dalı: Cumhuriyet Bilim Dalı
Bilim Dalı : Tarih
Kabul Tarihi :/..../....
Sayfa Sayısı : (ön kısım) + ...(tez)+(ekler)
Bu tezin amacı dünya tarihi açısından önem arz eden Mısır'ın Filistin-İsrail Politikası hakkında nasıl bir yol izlediğini kendi çıkarları doğrultusunda ne şekilde hareket ettiğini ve dünya, Ortadoğu tarihi açısından nasıl bir ehemmiyet arz ettiğini vurgulamaktır. Ayrı başlıklar altında Filistin ve İsrail'in kökeninden başlayarak Ortadoğu coğrafyasında nasıl gelişin gösterdiğini, antik çağlardan günümüze kadar hangi siyasetleri izlediği ele alınmıştır. Bir diğer devlet olan Mısır'ın kökenini, varlığını hangi şartlar altında devam ettirdiğini özellikle 20.yüzyılda daha baskın bir politika izleyen Filistin-İsrail çatışması üzerinde nasıl bir yol haritası izlediğini ve devletlerin kuruluş ve gelişimlerini kronolojik bir şekilde ivedilikle ve irdelenerek anlatılmıştır.
Anahtar Kelimeler : Mısır, Filistin, İsrail, Arap-İsrail, Siyonizm,

ABSTRACT

Title of Thesis : THE EGYPTIAN STATE'S POLITICS TOWARDS PALESTINE AND ISRAEL
Author of Thesis: Mahsun SEYİTVAN
Advisor: Doctor Lecturer Mehmet KAYA
Advisor: Republican Science Branch
Department : History
Acceptance Science : / /
Number of Pages : (front part) + ...(thesis)+(appendices)
The purpose of this thesis is to emphasize the path followed by Egypt regarding the Palestine-Israel Policy, which is important in terms of world history, how it acts in line with its own interests, and how it is important in terms of world and Middle Eastern history. Under separate headings, how Palestine and Israel developed in the Middle Eastern geography starting from their origins, and what policies they followed from ancient times to the present day are discussed. The origin of Egypt, another state, the conditions under which it continued its existence, especially in the 20th century, the road map it followed on the Palestine-Israel conflict, which followed a more dominant policy, and the establishment and development of states are explained in a chronological manner, quickly and with scrutiny.
Keywords: Egypt, Palestine, Israel, Arab-Israeli, Zionism,

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1 Filistin’deki Demografik Yapının Yıllara Göre Gelişimi.....	1
Tablo 2 İsrail’in Kuruluşuna Kadar Başlıca Göç Dalgaları.....	1
Tablo 3 2.Dünya Savaşı Öncesi Ve Sonrasında Yahudi Göçleri Yahudi Nüfusu.	1

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Antik Mısır Coğrafyası Şekil 1.....	10
Yıllara Göre Filistin –İsrail Haritası Şekil 2.....	1

GİRİŞ

Antikçağdan günümüze kadar bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış bereketli hilal bölgesi denilen kısmı da içinde barındıran Ortadoğu'dan bahsedeceğiz. Dünya üzerinde yeryüzünde ilk yerleşim alanını barındıran bu bölge aynı zamanda adeta insan ve insanlığın mezar bölgesidir desek çok ta abartmış sayılmayız.

Bu tezin gayesi tarihi antikçağa kadar uzanan ve varlığını bir şekilde devam ettiren, buluşlarıyla, araştırma yönüyle, astronomi ve matematik gibi bir çok alanda insanlığın gelişimine katkı sağlayan Mısır Devletinden ve Mısır Devletinin sosyal, ekonomi, siyasi ve sosyo politik yapısı incelenecektir. Bu makale toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümünde içinde bulunduğu yönetim biçimi ele alınmaktadır. Özellikle 20. Yüzyılda bölgede hakimiyet kurmak için nasıl kararlar verecek ve sonuçları neler olacak bunlar her bir bölümde kendi dönemi içerisinde ele alınacaktır.

Araştırmanın birinci bölümünde Mısır'ın yönetiminde söz hakkına sahip olan krallıklar ve hanedanlardan bahsedilecektir. Bu yöneticilerin diğer bölgelerdeki medeniyetlerle nasıl ilişkiler kurduğu sosyal, siyasal boyutun ne derece olduğu gözetilecektir. Mısır'ın 7. Yüzyılda nasıl bir politika ile İslam Devleti'nin ki bu dönem Hz. Ömer ile başlayıp daha sonra Osmanlı Devletine kadar nasıl İslam coğrafyası hakimiyetinde kaldığını ve birden fazla devlete ev sahipliği yaptığı ayrıca özellikle 19. Yüzyılda dış müdahalelerle nasıl koparılmak istenildiği incelenecektir.

Araştırmanın ikinci bölümünde I. Dünya Savaşı'nda Mısır'ın kendi iç dinamiğinde nasıl problemlerle uğraştığını , bağımsızlık ve sonraki süreçte nasıl siyasi adımlar attığından bahsedilecektir. Ayrıca II. Dünya Savaşı döneminden ve daha sonra Mısır'ın yönetiminde söz hakkına sahip olacak devlet başkanlarını kendi dönemlerinde bölgede söz hakkına sahip olmak için diğer dünya devletleriyle nasıl mücadele ettiğini, bölgenin hamisi olabilmek için hangi siyasi ve stratejik politikalar izlediğine dair bilgiler edinilecektir.

Makalenin üçüncü bölümünde ise bölgede varlığını kabul ettirmeye çalışan Filistin topraklarına yerleşecek olan İsrail'in hakimiyet alanını, bölgedeki Müslüman Arap devletlere rağmen nasıl koruyacak ve güçlenecek olmasından ve bu uğurda hangi siyasi yollar izlediğine ve Arap devletlerin başta Mısır olmak üzere nasıl bir

Çatışma içinde olacağına dair bilgiler edinilecektir. Mısır ve Mısır Devlet başkanlarının İsrail ve Filistin üzerine nasıl bir yol haritası çizdiğini ve bu yol üzerinden hangi siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik sonuçları göz önünde bulundurarak hangi adımlar attığından söz edilecektir.

Özetle açıklayacak olursak Mısır Medeniyetinde antik çağdan başlayıp günümüze kadar hanedan, kral, krallık ve başkanlardan bahsedilecektir. Bu yöneticilerin hangi amaç uğruna karar verdikleri Mısır'ın siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik olarak nasıl bir girdabın içine soktuklarına değinilecektir. Özellikle 20. Yüzyılın ortalarından itibaren varlığını güçlü bir şekilde hissettiren İsrail ile ilgili ve İsrail'in işgal ettiği Filistin devletine karşı nasıl bir politika sergilediğinden bahsedilecektir. Bu tezde ana konumuzun Mısır olmasına karşın tarihi bağlamın okuyucuya iyi aktarabilmesi için tezin ana bölümünden önce bölgede odaklanacağımız diğer aktörler ; Filistin ve İsrail ile ilgili bir ön bölüm eklenmektedir.

FİLİSTİN

Filistin tarihine baktığımız zaman M.Ö. 12. yüzyıla dayandığını görmekteyiz . Zira bu bölgeye baktığımız vakit adını bu tarihlerde göç yoluyla buraya gelen Filist denilen topluluktan almaktadır. Coğrafi olarak kuzeyde Suriye , güneyde Mısır doğuda Akdeniz , Batıda ise Şeria Nehri ve Lut Gölü içerisinde kalan bölge Filistin bölgesi olarak tanımlanmıştır. Topraklarının verimli olması ve konumsal olarak önemli bir yerde olması ve farklı dini inançlar için önem taşıması sebebiyle birçok kavim, devlet ve toplulukların istila ettiği ve hakimiyet kurduğu bölgelerden biri olmuştur. Aynı zamanda bir zamanlar Filistin bölgesi için 21 süt ve bal akan bir topraktı. Kutsal kitaplardan Tevrat bu durumu sürekli tekrar edip durur. “Miladın ilk asrı içinde bile Josephe, bu memleketin güzelliğinden, ziraata elverişliliğinden bahseder; çok ağaçlı, aşılı aşısız bol sonbahar meyveli olduğunu söyler. "Dereleri çok olmamakla beraber gereken rutubeti, hiç eksik olmayan yağmurlardan alır" der. Bu dönemde yapılan sarnıçlar sayesinde yağın yağmuru toplanır ve bölgeye sulama kanalları sayesinde toprağı sulamışlardır. Bu suretle arpa buğday gibi tahıl ürünleri zeytin incir ve hurma gibi ürünler yetişmiştir. Ta ki bu kadim topraklarda savaş baş göstermeye başlayıncaya kadar , zira savaşla beraber bu topraklar harabe hale gelmeye başladı. (Karaköse, 2018, s. 151) Çoğu zaman Filistin’i ve Filistin topraklarının bu tarihini yakın zamanlara dayandığını düşünürüz ancak düşünüldüğünden daha çok eskiye dayanır. Öyle ki Taberiyye gölü ve çevresinde Neandertal çağına ait izler bulunmuştur. Yakın zamanlarda Hayfa yakınlarında aynı döneme ait iskeletler bulunmuştur. Bu duruma bakacak olursak Milattan 40.000 sene önce daha öncede Avrupa’da yaşayan Musteriyyen medeniyetinin Filistin topraklarına kadar yayıldığını da göz önünde bulundurabiliriz. Eriha’da, bu diyarın tarihini tunç devrinin (M.Ö. 1600-2000) ortalarına götüren Cilalı taş ocakları meydana çıkarılmıştır. (Durant w. , 1992, s. 22) İnsanlık tarihinin en eski yerleşim yerlerinden biri kabul edilen bu topraklara ait en eski buluntular M.Ö. 14 bin yıl öncesine uzanmaktadır. M.Ö. 5 binlerden itibaren Sâmi kavimleri tarafından istila edilen bölgedeki bilinen ilk yerleşimciler, Arapların da atası olarak kabul edilen Amâlikalardır. (Karaman, 1996)

M.Ö. 2 binlerde bölgede yine Sâmî ırktan Kenanlılar, Fenikeliler ve Ârâmîlerin yaşamış, nitekim bu dönemde bölge “Kenan diyarı” olarak anılmaya başlamıştır. Kudüs şehrinin de Kenanlıların bir kolu olan Yebüsler tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. M.Ö. 1200’lerde bölgeye gelen Filistler, özellikle Gazze bölgesinde şehirler kurmuşlarsa da, daha sonra yerli halka karışmışlardır. Yine bu tarihlerde Mısır’da Firavun zulmünden kaçarak Hz. Musa öncülüğünde bölgeye gelen İsrailoğulları M.Ö. 11. Yüzyılda ilk İsrail devletini kurmuşlardır. Bu ilk İsrail devletinde Talut’un yerine geçen Hz. Davud ve daha sonra oğlu Hz. Süleyman dönemleri krallığın altın çağı olmuş, daha sonra devlet önce ikiye ayrılmış, bunlardan İsrail M.Ö. 721’de Asurlular tarafından, Yahuda Krallığı ise M.Ö. 586’da Babilliler tarafından yıkılmıştır. Bu esnada bölgedeki Yahudiler de Filistin’den sürülmüştür. Filistin’in bir sonraki döneminde Pers İmparatorluğunun kurucusu olan Kyros’un M.Ö. 539’da Babil’i fethetmiş ve topraklarının çoğunun ele geçirmiştir ve bu topraklar iki yüzyıl boyunca Pers imparatorluğunun hakimiyeti altında kaldı. Bu dönemde İbraniler belli bir ölçüde özgürlüğüne kavuşmuşlardır. Daha sonra bu esaretten kurtulan 40.000 İbrani geri dönmüş ve Babil Krallığının yıkılmış olduğu Kudüs’te bulunan Süleyman mabedi ile beraber şehrin surları yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Daha sonra bu coğrafyayı M.Ö. 334’te Büyük İskender Suriye ve Mısır topraklarını işgal ettikten sonra bu bölgeye Helenistik krallıklarından biri olan Mısır’daki Ptolemaioslar ile Suriye bölgesinde kurulan Selevkoslar’ın eline geçmiştir. Özellikle kültürel ve dini olarak Helenleştirme politikasını uyguladığını görülmektedir. M.Ö. 63’te Romalıların istilasına uğrayan Filistin topraklarını uzun zaman boyunca hakimiyeti altında tutmuştur. Bu hakimiyetin bazı zaman dilimi içerisinde kimi zaman Yahudi isyanlarına sahne almıştır. Milattan sonra 70 li yıllarda Roma’nın veliaht prensi Titus Kudüs’ü tahrip edip bu bölgenin zenginliklerini ve kaynaklarını yağmaladı. Milattan sonra 117’de yapılan büyük isyanda bu bölgede yaşayan Yahudilerin nüfusunu daha da eksiltmiştir. Sonraki zamanlarda ortaya çıkacak olan üçüncü isyanla birlikte Yahudiler Kudüs’ten sürülmüştür. Kudüs’ü Roma’nın bir şehri kimliğiyle birlikte yeniden inşa etmeye başladılar. Adını daha sonra Aelia Capitolina koyarak Syria Palestine dediği Filistin’in başkenti yapmışlardır. Hz. İsa’nın bu dönemde Filistin’in Nasıra kasabasından doğmasıyla birlikte daha sonraki zamanlarda Hristiyanlık için önemli bir merkez haline gelecektir. (Mark, 2018, s. 1-10)

Çünkü İmparator Konstantin 312 yılında bu dini kabul etmiş ve Kudüs kutsallık kazanmıştır ve şehri dine uygun bir şekilde imar etmişlerdir. Saint Sepulcre adında büyük bir kilise imparator tarafından yaptırılmıştır.

Tarih 395'i gösterdiğinde Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla birlikte bu bölgede Hristiyanlık hızlı bir şekilde bu bölgede yayılmaya başlamıştır. Hristiyanlıkla birlikte Yahudilere karşı baskılara giderek artmaya devam etmiştir. Bölge 611 yılında Sasani istilâsına uğramış , 614'te de Kudüs çok büyük bir katliama maruz kalmıştır.. 629'da ise İmparator Herakleios tarafından Kudüs dahil bütün Filistin tekrar Bizans hâkimiyeti altına alındı. (Armaoğlu, Filistin, 2017, s. 15-67) Tarih M.S. 634 yılını gösterdiğinde bölgede İslamiyet'in yayılmasıyla beraber varlığını giderek artırmıştır. İslam orduları bu bölgeyi yani Suriye ve Filistin topraklarını ele geçirecektir ve bu bölgeyi askeri bölge olarak yeniden tanımlayacaklardır. Kendinden önceki dini mabetleri, tapınakları, kiliseleri camiye dönüştürmüşlerdir. Müslümanların burayı fethetmesinden sonra bu bölgeyi geri alma düşüncesiyle Hristiyanlar özellikle Avrupalı Hristiyanlar bu bölgeyi kutsal olarak kabul edip geri alma düşüncesiyle Haçlı Seferleri düzenlemeye karar vermişlerdir. Haçlı Seferlerinden ilki 1096 yılında gerçekleşmiştir ve 1272 yılına kadar Bizans tarafından destek görecektir bununla birlikte çok sayıda can ve mal kayıplarına sebep olmasına rağmen Bizans bir çok girişimine rağmen bir başarı elde edemeyecektir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle birlikte Bizans İmparatorluğu yıkılmış ve bu bölgede Hristiyanlığın etkisi gittikçe azalmıştır. İslamiyet'in 88. Halifesi , Osmanlı Devleti'nin 9. Padişahı olan 1. Selim yani Yavuz Sultan Selim bölgede hakimiyet kurmak amacıyla 1516 yılında Mısır üzerine sefere çıkacaktır ve bu bölge 1917 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin idaresi altında kalacaktır. Osmanlı Devleti zamanında bu bölge Şam eyaletine bağlı kalmış ve Kudüs, Gazze ve Safed sancaklarına ayrılmıştır. Tarih 1832'yi gösterdiğinde Filistin Mehmet Ali Paşa'nın oğlu olan İbrahim Paşa'nın eline geçmiştir yani tekrardan Osmanlı hanedanının himayesine girecektir. **(Pardoğan, 1993, s. 1-16)** Ancak bu dönemde Filistin bölgesinde Katolik ve Misyoner okulları açılacaktır ve bu dönemde yeşeren milliyetçi düşünceler bu topraklara ekilmeye başlanacaktır. Sonraki zamanlarda bunun nedenini daha iyi göreceğiz çünkü bu dönemde Amerika, İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle birlikte bölgede çıkan savaşlar, alınan yenilgiler ve milliyetçi düşünceler Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında etkili olacaktır.

1861 yılında İngilizlerin desteği ile birlikte Filistin’de bir Yahudi devletinin kurulması üzerine çalışmalar başlatacaklardır. Avrupa Devletlerinin desteği ile bitlikte Filistin topraklarına göç eden Yahudiler 1948 yılında Camp David Antlaşması ile birlikte bu bölgede bir Yahudi devletini kurmuş ve Ortadoğu’da kartlar yeniden dağıtılmaya başlanacaktır. Böylelikle Ortadoğu’nun dengesi ve huzuru günümüze kadar olumsuz etkisini gösterecektir. Mısırlı tarihçi Abdullah İnan gibi Arap olan bazı tarihçilere göre Osmanlı Devleti aslında bir emperyalist devlettir. Bölgenin ekonomik olarak gelişmesine ve siyasi olarak özgür bir şekilde davranmasının önündeki en büyük engelin Osmanlı Devleti’nin olduğunu söylemektedirler. Bu tarihçilere göre Yahudilerin buraya yerleşmesindeki en büyük engelde yine Osmanlı Devleti’dir. Mısırlı tarihçi Abdullah İnan’a göre Yahudiler ve Araplar aslında birbirine düşman değillerdi. Yahudileri, Filistinlilerin Sami kardeşi olarak görmekteydiler. Aynı zamanda Filistinliler, Yahudilerin vaat edilmiş topraklara getirdiği zenginliklerden ve ileri teknolojiye faydalanmış ve bu iki halk ilk zamanlarda barış ve huzur ortamı içinde yaşamışlardır. Daha sonra bu iki ulusun kardeşçe yaşamasını Türkler ’in çekemediğini belirterek aralarına nifak tohumları serpererek aralarının açılmasına ve aralarındaki kavganın ateşlenmesine sebep olmuşlardır. Zamanla Filistin toprakları istilaya yağmaya ve taarruza maruz kalacaklardır. Tarih öncesi çağlardan günümüze özellikle de 19.yüzyıldan itibaren ki önemli bir kısmı 1948’den sonra şekillenecektir bu şekillenme günümüze kadar oldukça değişiklik gösterecektir. Zira zaman içerisinde Filistin toprakları yavaş yavaş küçülerek istilacı Yahudilerin sınırları giderek büyüyecektir. Ancak siyasi sınırlarında belirginlik olmamasına rağmen coğrafi olarak görüş birliği hakimdir. Filistin, Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Şeria Nehri arasında kalan topraklardır. Şeria nehrinin döküldüğü Ölü Deniz (Lut Gölü) de Filistin’in doğu sınırına dahildir. Bu sınırlar içinde de Filistin toprakları, coğrafi bakımdan, Akdeniz kıyı şeridi, kuzeyden güneye dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki yayla bölümü ve en doğuda da Şeria vadisi olmak üzere üç parçaya ayrılmaktadır. **(Karaman, 1996, s. 1-18)** Filistin meselesi, yalnızca 20. yüzyılın değil, modern çağın da çözümsüzlüğe en yakın problemlerinden biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Bu mesele, 19. yüzyılın sonlarında Siyonizm hareketiyle belirgin bir ivme kazanmış ve İsrail Devleti’nin 1948’deki kuruluşuyla sonlanacağı düşünülen bir sorunun başlangıcına dönüşmüştür. Aslında bu süreç, Yahudi diasporasının tarihsel zemininden çıkarak,

20. yüzyılın sonunda Filistin halkının diasporasına evrilmiştir. Dünya tarihinde ve coğrafyasında, Yahudi ve Filistin halkları gibi iki topluluk, Filistin gibi sınırlı bir toprak parçası üzerinde böylesine uzun ve zorlu bir mücadele yürütmemiştir. Bu bağlamda, Filistin üzerindeki Arap-Yahudi çatışması, modern çağın en uzun ve en karmaşık siyasi ve toplumsal mücadelelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. 20.yüzyıl, Filistin meselesini yalnızca bir yerel anlaşmazlık olmaktan çıkararak, uluslararası politikada merkezi bir konu haline getirmiştir. Son 40 yıldır dünya politikasının odak noktası olan Orta Doğu, bu sürecin en sıcak bölgesi olmuştur. Milletlerarası ilişkilerde bu kadar uzun süreli ve etkili olan başka bir meseleye rastlamak neredeyse imkânsızdır. Burada bir başka önemli nokta ise Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Doğu'dan çekilmesiyle oluşan güç boşluğunun hâlâ doldurulamamış olmasıdır. Tıpkı Balkanlar'da olduğu gibi, Orta Doğu'da da Osmanlı sonrası istikrarsızlık, bölgenin siyasi ve toplumsal dinamiklerini derinden etkilemiştir. Filistin meselesi, bu boşluğun neden olduğu sarsıntıların sadece bir parçasını oluşturmaktadır. (Halloum, 1989, s. 17-30) Filistin meselesine dair herhangi bir analiz veya araştırma yapmak, tüm bu karmaşıklık ve belirsizlikle yüzleşmeyi gerektirir. Sorunun bu denli çok yönlü ve karışık olması, onu analiz etmeyi hem bilimsel hem de politik açıdan zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, Filistin meselesi günümüzde oldukça hassas ve duygusal bir konu haline gelmiştir. Ne yazık ki, bu meseleyle ilgili yapılan açıklamalar ve yazılan metinler genellikle mantıktan önce duyguları harekete geçirmektedir. Akademik çalışmalarda, duygusal tepkilerin hâkim olduğu bir konuyu tarafsız ve mantıklı bir şekilde ele almak ciddi bir meydan okumadır. Mantık çerçevesinde bir yaklaşım sergilendiğinde ise genellikle her iki taraftan da eleştiriler ve itirazlar gelmektedir. (Yiğit A. A., 2019, s. 392-395) Sonuç olarak, Filistin meselesi, tarihi kökleri derin, uluslararası boyutu güçlü ve çözümü zor bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu mesele, yalnızca bölgesel bir sorun değil, aynı zamanda küresel siyaseti şekillendiren önemli bir dinamik olarak varlığını sürdürmektedir. Bu çerçevede, bilimsel araştırmaların ışığında daha tarafsız ve çözüm odaklı yaklaşımların geliştirilmesi, meselenin gelecekteki seyrini anlamak ve etkilerini azaltmak için kritik bir öneme sahiptir. (Armaoğlu, Filistin, 2017, s. 15-67)

İSRAİL

Antik çağdan günümüze kadar bakarsak ve 21. Yüzyılın bitmeyen senfonisi olan İsrail ve Yahudi tarihi toplumsal olarak en dirençli halklarından biridir. Coğrafi olarak Kudüs'ün yaklaşık 32 km güneyinde , Filistin'de bulunan Judaea dağlarının 3000 mi kadar yüksekte olan machpelah mağarasında bazı din adamlarına ait mezarlar bulunmaktadır. Zira eski bir adet olan mezarlardan birinde Yahudi ırkının atası olan İbrahim(a.s.) peygambere ait kalıntılar bu araştırmalar sonucu tespit edilmiştir. Hemen yanında eşi Sarah'ait olan bir kabir bulunmaktadır. Bu mağara içerisinde İsaac eşi Rebecca'ya ait kabirler bulunmaktadır. Daha da iç kısımlarına baktığımız vakit Hz. Yakup ve eşi Seah'ın kabirleri de mağaranın içinde bulunmakta. Dış kısmında Hz. Yusuf'un kabri şerifi bulunmaktadır. Aslında bu durum için şunu söyleyebiliriz. Yahudilerin yani İsrailoğullarının 4000 yıllık tarihi tam olarak ta bu yörede başlamıştır ya da hayat bulmuştur diyebiliriz. (Johnson, 2001, s. 9-15) Tarih MÖ. 1050 yılını gösterdiği vakit Doğu Akdeniz'in kıyısında bölge olan Kenan bölgesi İsrailoğulları adı verilen ve kabileler konfederasyonu diyeceğimiz şekilde idare edilmektedir. Hz. Yakup'un soyundan gelen 12 oğluna ithafen bu bölgeler 12 farklı bölgeye ayrılmış ve oğullar tarafından bu kabileler yönetilmektedir. Aslında bu durum için şunu söyleyebiliriz, bu insanlar günümüzdeki Yahudilerin ataları konumundadır. Aynı zamanda günümüzde 12 kabileden geriye yalnızca Yahuda ve Bünyamin'in soyundan gelenlerin kalmış olduğu düşünülmektedir. Şu soruyu sormak gerekiyor , ne oldu da İsrailoğullarının 10 kabilesi tarihin sayfaları arasında kaybolup gitti? Sorunun cevabı basit olduğu kadar bir o kadar da karmaşık durum içerisindedir. Çünkü geçmişten günümüze kan gözyaşı sürgüne dair ne varsa yansımış durumda. 12 kabileden , 12 oğuldan diğer adıyla İsrailoğullarından bahsetmeden önce biraz daha geriye gideceğiz. İsrailoğullarının antik çağına bir bakmamız gerekmektedir. Belki karmaşık olan bu durumlar bize biraz yol gösterir. İsrail adının tarih sahnesinde ilk kullanıldığı yer olarak Mısır kralı olan Ramses'in oğlu olan Firavun Merneptah MÖ. 1213-1203 yıllarında dikili bir taşta rastlamaktadır. Bu sterinitte şöyle yazmaktadır: "İsrail harap oldu ve onun tohumu yok oldu" gibi bir ifade bizim karşımıza çıkmaktadır. İsrail'in erken dönem tarihini genellikle bu tür yazıtlar gibi arkeolojik yazıtlar üzerinden öğrenebiliyoruz.

Bu arkeolojik veriler bize Kenan bölgesinde kurulan ilk yerleşim yerleri hakkında fikir edinebileceğimiz genel bilgiler vermektedir. Örneğin 1.demir çağının başlangıcında özellikle Kudüs'ün kuzeyindeki Sameriye bölgesinde yüzlerce küçük köyün kurulduğu anlaşıyor. Bu köy merkezler seyrek nüfuslu ve genellikle 1 hektarlık alandan küçük bir alana sahiptirler. Bu alan üzerinde 300-400 kişilik nüfus ile gruplar halinde yaşıyorlardı. Bölge insanı hayvancılık , tarım, asma ve zeytin üreticiliği sayesinde ihtiyaçlarını gidermektedirler. Sistemi öyle bir şekilde kurmuşlardır ki kendi kendilerine yetiyorlardı. Aynı zamanda köyler dışı kapalı bir ekonomi modelini oluşturmuşlardır. Bu dönemde yazı çok yaygın bir şekilde kullanılmıyordu. Köyler arası ticarete bakıldığında ise ufak çaplı bir şekilde yazının kullanıldığını görmekteyiz. Arkeolog William Driver Kenan bölgesindeki orta dağlık alanda yer alan demir çağı yerleşimlerini siyasi bir varlık yada organize bir devletten ziyade kültürel ve etnik bir grup olarak tanımlıyor. Yahudiliğin ve İsrail'in tarihini incelemek istediğimiz vakit ise arkeolojik kazılardan elde edilen verilerle beraber Yahudilerin kutsal kitabı olan eski ahitten fayda sağlayarak incelenip araştırılması yapılabilir. Eski Ahite göre bölgede kurulan ilk krallık MÖ. 11. Yüzyılın sonlarında doğru tarih sahnesine çıkmaktadır ve aynı zamanda İsrailoğulları kısa bir süre önce konfederasyon şeklinde de incelenmiştir. (Brenner, 2008, s. 7-23) Tarihte kurulan İsrail'in ilk kralının adı da eski ahitte geçmektedir. İsmi eski ahitte Saul , Kur'an-ı Kerim'de Talut adıyla zikredilmektedir. Saul'un kaç yıl İsrail'in krallığını yaptığını, hüküm sürdüğünü bilinmemektedir. Eski Ahit'e göre ise Saul 2 yıl boyunca İsrail'in kralı olduğu belirtilmektedir. Ancak bazı modern yorumlar burada bir yazım yanlışı olduğunu bu sürenin 20 ya da 22 yıllık bir süreye tekabül etmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Hz. Musa'nın ölümünden sonra kral olan Saul krallığını devam ettirmek bölgede söz hakkına sahip olabilmek ve güçlü olabilmek için bölgedeki diğer topluluk olan Aramiler, Ammonlular, Moablar ve Edomlular üzerine sefer yapmış ve bunlarla mücadele etmiştir. Tevrat'ta geçen ifadeye göre “ nereye dönerse dönsün hep galip gelmiştir” Saul'un hükümdarlığının MÖ. 1047 ile MÖ 1007 yılları arasında bir döneme denk geldiği düşünülmektedir. Tevrat, İsrail'in hükümrانlığı ve diğer halkların bu hükümrانlığa boyun bükmesi konusunda pek çok hüküm getirilmiş, bunlar zaman zaman tekrar edilmiş; bizim İsrail savaş hukuku dediğimiz kısımlarda İsraililere tavsiye niteliğinde sunularak, Kenan elindeki herkesin öldürülmesi vazifesi verilmiş, o diyardan uzak olanlarla ise sulh yapılması

emredilmiştir. "Orada yaşayan bütün uluslar sana boyun eğecek, senin kölen olacak."22 Kenan eli dışındaki halklar barışı kabul etmez, savaşır ve mağlup olursa, erkekleri kılıçla öldürülecek, diğerleri köle edilecektir. Müşkül durumlarda ne yapılacağı konusunda ise Çölde Sayım kitabında "Hepsini yok et ki, yalnızca İsrail güvenlik içinde yaşasın. "23 denilmektedir. Bir başka yerde de Tanrı Samuel vasıtasıyla Saul'a şöyle der: "Şimdi git, Ameliklere saldır. Onlara ait her şeyi tümüyle yok et, hiçbirine acıma. Kadın erkek, çoluk çocuk, öküz, koyun, deve, eşek hepsini öldür." (Kitab-ı Mukaddes, 2003) Bu ifade edilen sözler üzerine çok kanlar dökülmüş, canlar heba olmuş ve 24 Yahudi gettosu için tüm bu vahşi cinayetleri işliyorlar, sonra da arzularının hilafına oraya sıkıştırıldıklarını iddia ediyorlar. **(Nana, 2008, s. 226)** Bununla birlikte kaç yıl yada tam olarak hangi tarihlerde hüküm sürdüğü bilinilmemektedir. Saul'un ölümünden sonra İsrail krallığının başına Davud geçecektir. Davud dönemi İsrailoğulları ve Yahudiler için parlak döneminin aslında başlangıcı olacaktır. Bu dönemde yaşana en önemli gelişme MÖ. 1000 yılında Kudüs'e yerleşmiş olan Yebusitlerin yenilgiye uğratılması ve bununla birlikte şehrin ele geçirilmesidir. Bu zaferden sonra artık Kudüs İsrail Krallığının yeni başkenti olacaktır. Kral Davud'un , MÖ. 1010- MÖ. 970 yılları arasındaki bir dönemlerde 30 yıldan fazla hüküm sürmüştür. Davud'un vefatı sonrası yerine oğlu Hz. Süleyman tahtta oturacaktır. Davud (As.) Kudüs'ü fethettikten sonra şehre bir sunak inşa etmiştir. Hz. Süleyman ise bu sunağa ek olarak buraya ilk tapınağı kurmuştur. Bu tapınakla birlikte Kudüs artık Yahudiler için dini yönden önemli bir yer, bir merkez haline gelecektir. MÖ.931 yılına kadar 39 yıl boyunca tahtta kalan Hz. Süleyman'ın vefatından sonra İsrail Krallığı iki parçaya bölünmüştür. Tarihi olarak incelediğimiz bu kısım ile beraber , diğer kısma da bakmamız gerekmektedir. Bu kısım ise İsrailoğullarının 12 kabilesidir. Öyle ki Hz. Musa ile birlikte Kenan bölgesine gelişinden yaklaşık 800 yıl öncesine gitmemiz gerekiyor. Yahudilerin inancına göre bütün toplum yani Yahudilerin soyu Hz. İbrahim'in torunu olan ve İshak peygamberin olan bir diğer adı İsrail olan Hz. Yakub'a dayanmaktadır. Hz. Yakub'un dört eşi vardır ve bu dört eşten toplamda 12 oğlu vardır.Bunlar Ruben, Yehuda, Zevulun, Naftali , Asher Levi ,Simon, İsakkar ,Dan ,Gad ,Bünyamin, Yosef tır. 12 evladın neslinden devam edenler İsrailoğullarının 12 kabilesini oluşturmaktadır. Antik İsrail dönemine baktığımız vakit bu krallığın yönetiminde her kabile ve siyasi konularda söz hakkına sahip olduğunu görmekteyiz.

İsrail bir krallık gibi görünse de aslında bir kabile devletidir. Örnek verecek olursak Kral Saul döneminden önce , İsrailin 12 kabilesinin topraklarını özerk bir şekilde yönettiklerini ve kendilerine göre kanunlarının olduğunu ve yönetim bölgelerine sahiptirler. Buna karşı olarak bölgesel yönetime sahip 12 kabile ile geleneksel 12 kabile arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Geleneksel 12 kabileye dahil olan Levi ve Yosef kabileleri bölgesel yönetimin dışında kalır yani bu kabilelerin kendine ait Özerk toprakları yoktur. Leviler İsrailoğullarının din işlerinden sorumluydu. Bu yüzden her kabile Leviler din işini yürütebilecek küçük topraklar bırakmışlardı. Yani leviler kendi özel topraklarına sahip değillerdi .Yosefin adına ise bir kabile olup olmadığı tartışmalıdır. Toprak paylaşımında onun hakkını oğulları Menashe ve Efraimin soyundan gelen kabileler alır. Hz. Musa'nın ölümünden ,Saul'un kral olmasına kadar geçen sürede İsrailoğullarının liderliği ile ilgili olarak bazı kaynaklar Yasu ya da Yeşu olarak isimlendirilen bir adamın bu görevi üstlendiği belirtilmektedir. Yesu kral değildi ancak bugünkü toprakları ve Kenan bölgesini ele geçiren ve buraları Yahudiler arasında bölüştüren kişinin Yesu olduğu düşünülmektedir. Böylelikle İsrail krallığı , krallıktan daha çok konfederasyon şeklinde örgütlenmişlerdir. Tabi bu durum bu şekilde devam etmeyecektir. Zaman içerisinde merkezi bir hükümet olmadığından dolayı bu durum zafiyet göstererek kısa süre içerisinde kendisini göstermeye başlayacaktır. Merkezi bir yönetim olmadığı için kriz döneminde bu topluluklar hakim adını verdikleri yöneticiler tarafından idare edilmekteydi. Bu dönemde başka bir sorun baş göstermeye başlayacaktı . Zira bu bölgede yaşayan Filistinlilerin güçlenmeye başlaması Yahudilerin artık merkezi hükümet kurma bilincini oluşturmaları gerektiğine dair düşüncelerini ortaya atacaktı. Böylece Bünyamin kabilesinden Saul İsrailoğullarının ilk kralı oldu ve İsrail'in 1. Krallık Devri başlamış oldu. Saul'un ölümüne kadar kabileler kendi aralarında ufak tefek anlaşmazlıklar yaşasalar da dışarıya karşı birleşik bir görüntü sergiliyorlardı. Saul'un ölümüyle ilk ayrılıkların fitili de ateşlenmiş oldu. Bütün kabileler kralın seçimi konusunda hem fikirdi Onlara göre Saul iyi bir yöneticiydi ve krallık onun soyundan devam etmeliydi. Bu yüzden Saul'un oğlu İşbet İsrail'in yeni kralı seçildi. Bu duruma Yehuda kabilesi karşı çıkacak ve bu seçimi kabul etmediklerini belirteceklerdir. Zira onlar kendi kabilelerini Saul soyunun hakimiyetinden çektiklerini belirtmiş ve Davud'u seçmiş ve bütün kabileler hakimiyeti altına almıştır.

Davut hanedanlığından sonra kral olarak Rebohom denilen kişinin Davud'un soyundan geldiği için onu seçmişlerdi. Ancak bu kabileler bu seçimi kabul etmeyecekti. Bu sebepten yola çıkacak olursak yalnızca Yehuda ve Bünyamin kabileleri bu seçimi kabul edecekti. Diğer 12 kabile ise Efrahi kabilesinden Jeroboam'ı kral olarak seçtiğinde İsrail Krallığı güney ve kuzey şeklinde ikiye ayrılacaktır. Yaygın olarak kabul edilen arkeolojik kanıtlara dayanarak tarihçiler ve arkeologlar Kuzey İsrail krallığının MÖ. 900'e ve Yahuda Krallığının MÖ. 850'de kesin olarak var oldukları hakkında kesin olarak hem fikirdirler. (Arçın, 2016, s. 71-89) Bunların içinde daha zengin ve siyasi olarak güçlü olan Kuzeydeki İsrail Krallığıydı ve kısa süre içinde bölgesel bir güç haline gelmişti. Özellikle M.Ö. 884 te tahta geçen Kral Omrin ve onun soyundan gelenlerin hakimiyeti altında Kuzey kabileleri altın çağını yaşadı bununla birlikte kuzeydeki krallık hem yöneticilerin hem de başkentlerinin sürekli olarak değişmesinden dolayı istikrarsızdı. Bu dönemde askeri hareketlilik söz konusudur zira askeri darbeler ve isyanlar art arda yapılıyordu. Omrin'in krallığı diğer krallıklara göre daha güçsüz olmasına ve fakir olmasına rağmen uzun bir süre istikrarını korudu ve bu şekilde idare edildi. Başkent Kudüs'ü Davud hanedanı yaklaşık 400 yıl boyunca kesintisiz bir şekilde Yehuda ve Bünyamin kabilelerini yönetmiştir. MÖ. 8. Yüzyıla geldiğimiz vakit bu dönemde en önemli tehlikelerden biri Asurlulardır. Asur devleti politika olarak sürekli genişleme ve agresiflik üzerine bir politika yürütmekteydi. Bu sebeptendir ki zaman onları İsrailoğullarının yaşadığı Kenan bölgesine sınırlarına kadar getirecektir. MÖ. 722 – 720 yılına gelindiğinde Asur kralları 3. Tiglath- Pileser ve 2. Sargon tarafından yürütülen seferlerle kuzeydeki İsrail Krallığı tamamen hakimiyet altına alındı ve böylece 200 yıllık bir sürecin ardından İsrail'in 10 kabilesi tarafından idare edilen krallık tamamen yok olmuş oldu. Krallıkların yıkılmasıyla beraber başka bir tehdit ile karşı karşıya kalacaklardır. Asurluların uyguladıkları iskan politikası ... Asurlular ele geçirdiği bölgedeki toplulukları krallığının farklı bölgelerine sürgüne göndererek işgal ettiği bölgedeki yerlere ise kendi halkını yerleştirerek buradaki işgali daimi kılmaktı. İşte İsrailoğulları da bu politikanın bir parçası olarak Asur krallığının iç bölgelerine sürgüne gönderildiler Asur krallığı bunu yaparken Yahudileri hep birlikte değil onları küçük gruplara bölmüş ve imparatorluğun dört bir yanına dağıtmıştı.

Böylece bu kabileler gittikleri yerlerdeki halklarla karışmış ve zamanla kimliklerini kaybederek zamanla asimile olmuşlardı bu olayla ilgili kaynaklar aslında birbirinden farklı ifadeler kullanır. Eski ahitte göre bu kabileler tamamen ortadan kaybolmuş ve “ On kayıp Kabile” olarak adlandırılmışlardır. Buna karşılık Tel Aviv’li arkeolog Finklestein Asurluların kuzey İsrail krallığında yaşayan Yahudi nüfusun yalnızca 5te 1ini yani yaklaşık olarak 40.000 kişilik bir grubu sürgün ettiğini söylüyor. Aslında kaybolan kabilelerin 10 değil 9 veya 8 kabile olduğunu iddia eder. Buna göre en fazla iki kabile güneydeki Yahuda krallığına göç ederek burada inanç ve geleneklerini sürdürme imkanı bulmuşlardır. Tüm bunların yanı sıra Asurluların Kenan bölgesini ele geçirmenin tarihi bir açıdan başka bir sonucu da Samiriler adı verilen yeni bir grubun ortaya çıkması olmasıdır. Asur Kralı 2. Sargon tarafından Yahudiler yerine bölgeye yerleştirilen Asurlular zamanla Yahudi geleneklerini benimsemeye ve Yahudi inancına göre yaşamaya başlamışlardır. Ancak Yahudilik kapalı bir din olduğu için gerçek Yahudiler tarafından Yahudi olarak kabul görmediler. Buna karşılık Yahudi inancına göre yaşamaya devam ettiler ve birçok Asurlu Yahudi oldu. Tarihçilere göre büyük ihtimalle kayıp kabilelerin başına gelen de işte buydu. Zira Asurluların sürgünü Yahudilerin eski çağda gönderildikleri son sürgün değildi. İlk sürgünde asimile olmamış gruplar olsa bile şimdi bahsedeceğimiz ikinci sürgünde bunların da asimile olmuş olmaları yüksek bir ihtimal olarak görülmektedir. Kuzeydeki İsrail krallığı yıkıldıktan sonra güneydeki Yahuda krallığı varlığını sürdürmüştür. Ancak MÖ. 587 de Babil kralı Nebukadnezar krallığının sınırları içerisinde Yehuda ve Bünyamin kabileleri yaşamaktadır. Şimon ve kabilesi de İsrail krallığı yıkıldıktan sonra güneye yani Yahuda Krallığına göç etmiştir ve nüfusları Yahuda ve Bünyamin kabileleri arasında kaybolup gitmişti. Tarih 587’yi gösterdiğinde Yahuda krallığı yok olmuş. Bununla beraber İsrailoğullarına sürgün yolu bir kez daha görünmüştür. (Arçın, 2016, s. 33-71) Zira Kral Nebukadnezar Yahuda ve Bünyamin kabilelerini sürgüne göndermiştir. Bu durum Yahudi tarihi açısından olduğu önem arz etmektedir. Babil sürgünü sırasında İsrailoğullarının dağılmayı bir arada iskan edilmeleri din konularında özgürlüğün tanınması ve din adamlarının etkin bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesi asimilasyonu engellemiştir. Yahudilerde sürgünden dönerek tekrar Kudüs’e kavuşma anını beklemek gibi ortak bir düşünce oluşturmuştur.

Öyle ki Bu sonuçtan sonra bir Yahudi şairin bu hazin sefer hakkında söylediği manzume cidden o zamana kadar eşi olmayan bir şiirdi:

"Babil nehirlerinin kıyılarındayız / Kudüs'ü düşünerek gözyaşı döküyoruz / Bizi esir olarak götürenler bize türkü söylemeyi teklif ediyorlar / Bizi soyup soğana çevirenler / bir Kudüs şarkısı söylememizi istiyor ve bizden güler yüz bekliyorlar / ilahi ezgileri yad illerde nasıl terennüm edebilirdik / Ey Kudüs! / Seni unutursam sağ elim de kendini unutsun / Eğer seni bir daha hatırlamazsam dilim damağıma yapışsın / Eğer Kudüs'ü bütün zevklere üstün tutmazsam ... " (Durant W. , 1992, s. 49)

Kral Davud'un soyundan gelecek olan ve İsrailoğullarını eski ihtişamlı günlerine kavuşturacağına inanılan Mesih beklentisi de bu dönemde şekillenmiştir. Nebukadnezarın Kudüs'teki tapınağı yıkmasıyla birlikte Yahudiler arasında farklı bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre Tanrı yalnızca tapınak veya bir yapının içinde değil O her yerdedir. Bununla birlikte Yahudi din adamları olan Sinagogların temelleri atılmıştır. M.Ö. 515 yılına gelindiğinde bölgede hakimiyet Babillilerden Perslere geçmiştir. Bununla birlikte Yahudilerin sürgün hayatı sona ermiştir. Pers Kralı Kiros , İsrailoğullarının Kudüs'e dönmesine izin verdi ve daha önce yıkılmış olan tapınağı yeniden inşa etmiştir. Tabi bu süreçte başka durumda gerçekleşmiştir. Yahuda ve Bünyamin kabileleri birbirini karışmıştır ve bundan sonra bu iki kabileye artık Yahudi denmeye başlanmıştır. Kabul gören genel kanıya göre günümüzdeki Yahudilerin tamamı Babil sürgününde birbirine karışmış olan bu iki kableden gelir. Diğer kabilelerin ise bu sürgünler esnasında sürgün edilerek , öldürülerek ya da asimile olarak yok oldukları kabul edilir tüm bunların yanı sıra günümüzde hala bu kabilelerin soyundan geldiğini iddia eden çeşitli gruplar bulunmaktadır. Fakat bu iddialar genel anlamda bu iddialar bir komplo teorisi olarak ileriye gitmemektedir. Asur ve Babil sürgünlerinin en büyük sonuçlarından biri de Yahudilerin dünyanın farklı bölgelerine dağılmaya başlamalarıydı. MÖ. 3. Yy dolaylarına gelindiğinde Ege adalarında Yunanistan'da İtalya da Mısırdaki ve bugünkü Anadolu topraklarında irili ufaklı Yahudi toplulukları oluşmuş durumdaydı. Bu toplulukların büyüklükleri hakkında net bir şey söylemek oldukça zor ancak roma imparator Augustus'un hüküm sürdüğü (M.Ö. 27- M.S.14) dönemde Roma'daki Yahudi nüfusunun 7000 den fazladır. İsrail'deki roma hakimiyeti M.Ö. 63'te Pompeius Magnus'un Kudüs'ü ele geçirmesiyle başladı. Binlerce Yahudi esiri Yahudiye'den alındı Roma'ya getirildi ve

köle olarak satıldı. Bu Yahudi köleler özgür olduktan sonra tüccar olarak Roma'ya yerleştiler daha önce bahsettiğimiz gibi MÖ 1. Yy sonlarında Roma'da yaşayan 7 bin Yahudi'nin bu dönemdeki Yahudilerin torunuydu. İlk başta Roma'nın Yahudi'ye eyaleti ve Yahudilerle olan ilişkisi sorunsuzdu. M.Ö.53.2te çıkan küçük bir Yahudi isyanı roma tarafından bastırılmıştır. Bu isyan ilişkiler açısından öne alınamaz bir hasar yaratmamıştı ancak zamanla iki taraf arasındaki ilişkiler zamanla bozulmaya başladı. M.S. 66 yılına gelindiğinde Yahudiler büyük bir isyan başlattı. Kısa süre içerisinde bu isyan 1. Yahudi-Roma Savaşına dönüştü. Romalılar askeri ve teknolojik olarak Yahudilerin çok ilerisindeydi ancak Yahudi'ye eyaleti imparatorluğun merkezine oldukça uzak bir konumdaydı ve lojistik olarak desteklenmesi pek kolay değildi. Bu nedenle Romalılar ve Yahudiler arasındaki savaşlar 7 yıl boyunca devam etti M.S. 70 yılının yaz aylarında İmparator Titus uzun süren bir kuşatmanın ardından Kudüs'ün surlarını yıkarak şehre girdi ve kent bir kez daha yerle bir edildi. Böylece ikinci tapınak dönemi de sona ermiş oldu. Şehirdeki Yahudilerin büyük bir bölümü öldürüldü. Geriye kalan 97 bin Yahudi ise köleleştirilerek Roma'ya götürüldü. Bunların 30 bin kadarı Kartacaya yerleştirildi. Tarihçi Josepusa göre kaçmayı başaranlar doğu Akdeniz ve Mezopotamya'ya dağılmışlardır. Tarih yeniden tekerrür etmiş ve Yahudiler bu kez başka bir imparatorluk tarafından yeniden sürgün edilmişlerdi. 1.Roma Yahudi savaşları M.S. 73 yılında tamamıyla sona erdi. Romalıların Yahudilere uyguladığı köleleştirme politikası bölgedeki Yahudi nüfusunun azalmasına yol açmıştı. Ancak Kudüs ve çevresinde halen hatırı sayılır miktarda Yahudi yaşamaya devam ediyordu. Fakat M.S. 132 de patlak veren yeni bir ayaklanma bu durumu değiştirecekti. M.S. 70 yılında Kudüs'ün alınmasından bir süre sonra şehrin kalıntılarının üzerine bir Roma kolonisi kuruldu. "Aelia Capitolina" artık eski mabedin yerinde devasa bir Jüpiter tapınağı yükseliyordu ve şehir adeta bir roma askeri garnizonuna dönüşmüş durumdaydı. Tüm bunların tek bir anlamı vardı bölgedeki Yahudi kültürünü yok etmek M.S. 132'de Simon Bar Kohba adındaki bir Yahudi lideri Romanın izlediği bu kültür asimilasyonu politikasına karşı isyan bayrağını kaldıran ilk kişi oldu. 3 yıl boyunca devam eden ve Yahudiye'nin tamamına yayılan isyan onun adına ithafen "bar kohba" isyanı olarak adlandırıldı. İyi planlanmış ve 3 yıl boyunca devam etmiş olmasında rağmen bu ayaklanma da roma ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. Romalı tarihçi Cassius Dia isyandan sonra ortaya çıkan manzarayı şu şekilde betimlemiştir. En önemli karakollarından

50'si ve en ünlü köylerinden 985'i yerle bir edildi. Çeşitli baskınlarda ve savaşlarda 580 bin erkek öldürüldü. Kıtık hastalık ve yangın nedeniyle ölenlerin sayısı tespit edilmeyecek kadar geride kaldı. Şehirler yıkıldı ve toz yığına dönüştü. Yahudiye'nin neredeyse tamamı ıssız hale getirildi. Tabi bu sayılar abartılı bir şekilde verilmiş olabilir. Ancak Bar Kohba isyanının sonuçları Yahudiler için gerçekten yıkıcı olmuştu. Yahudi savaş esirleri Romalılar tarafından tekrar yakalandı ve köle olarak satıldı. Yahudilerin belli başlı dini öneme sahip günler dışında Kudüs'e girmeleri yasaklandı. (Zeidan, 2024)Yahudilerin MS 70 ve 135'teki askeri yenilgileri İsrail'den çok sayıda Yahudi tutsağın köle olarak satılmasıyla sonuçlandı. Ayrıca savaşların bir sonucu olarak Yahudiye'den gönüllü olarak göç edenlerin sayısı da oldukça artmış durumdaydı. Köle olarak satılan Yahudi mahkumlar ve çocukları daha sonraları azad edildi ve yerel özgür topluluklara katıldılar. Bu durum Yahudilerin dünyanın dört bir yanına dağılmasına sebep oldu. 638 de İslam orduları Filistin'i fethettiğinde bölgede Yahudi nüfusu yaklaşık olarak 150 bin civarındaydı ve bunların Kudüs'e girmesi hala yasaktı. (Bayrakdar, 2016, s. 1-64) Hz. Ömer Kudüs'ü aldığıında bu yasağı kaldırdı ve 500 yıllık sürecin ardından Yahudiler yeniden özgür bir şekilde Kudüs'te yerleşme imkanı buldular. Zaman içinde Yahudilere karşı bazı kısıtlamalar getirilse de özgürlüklerine büyük bir müdahalede bulunulmuyordu. Fakat bu kez de farklı bir sorunla karşı karşıya kalmışlardı. Bu da yüksek vergilerdi. Tarım arazileri üzerindeki ağır vergiler başlangıçta bir çok Yahudi'yi kırsal alanlardan kasabalara göç etmeye zorladı ve yine birçok Yahudi'yi ülke dışına itti. 11. yüzyılının sonuna gelindiğinde artık Filistin'deki Yahudi nüfusu önemli ölçüde azalmış durumdaydı. Binlerce yıl boyunca aralıklı olarak gerçekleşen sürgünlerin sonucunda Yahudi nüfusu dünyanın farklı bölgelerine dağılmaya başlamıştı. Günümüz Almanya ve kuzeydoğu Fransa'sında göç edenler aşken az Yahudileri İspanya ve Portekiz'e gidenler seferat Yahudileri Mısır ırak ve kırıma yerleşenler kara Yahudileri Orta Asya ve Kafkaslara göç edenler ise Mizrahi Yahudileri olarak anılmaya başlandı. Bunlar içerisinde özellikle Avrupa'daki Aşken az Yahudileri 17. Ve 18. Yy. Da okyanusun ötesine geçtiler ve Amerika'ya yerleştireler. Bu dönemde Yahudiler bir savunma mekanizması olarak dinlerine ve kültürlerine sıkı sıkı bağlandılar. Bu tavırları onlar büyük ölçüde asimile olmalarını engellemiştir.

Hristiyan devletlerin büyük çoğunluğunda Yahudilerin toprak sahibi olmalarına izin verilmediğinden Yahudilerin önemli bir bölümü ticaretle uğraşmaya başladı. Bu sayede 19.yya kadar ticaretle uğraşan birçok Yahudi servetlerini arttırarak Avrupa'nın en zengin insanları arasına dahil oldular zengin ve nüfuslu Yahudilerin çabaları ve Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkan fikir akımları sayesinde Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki Hristiyanlarla eşit haklara sahip olmaya başladılar ancak buna rağmen Avrupa'nın genelinde Yahudi karşıtlığı yaygındı ve Yahudilerin önemli bir kısmı Getto adı verilen yerleşimlerde yaşıyorlardı. İşte tam olarak bu dönemlerde 1860 yılında dünyaya gelen Yahudi gazeteci Theodor Herzl Yahudilerin antisemitizm ve asimilasyon tehlikesinden kurulması için Avrupa'dan uzaklaşarak Filistin'de bir Yahudi devleti kurmaları gerektiğini düşünüyordu. Theodor bu konudaki düşüncelerini yazdığı kitaplarda yayımladığı gazetelerde açıkça belirtiyordu. Onun bu fikirlerin Avrupa'nın çeşitli yerlerinde ayrımcılığa maruz kalan Yahudiler tarafından destek gördü netice olarak Theodor 'unda çabalarıyla 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde ilk Siyonist kongre düzenlendi. Siyonist hareket kısa süre içerisinde birçok Yahudi zenginin de ilgisini çekmiş ve maddi açıdan büyük bir destek görmüştü. 1901 yılına gelindiğinde zengin iş adamlarının desteğini arkasına alan Theodor Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması amacıyla Osmanlı devleti sultanı 2. Abdülhamid ile görüştü. Herzl, Filistin'e Yahudilerin yerleşmesi için II. Abdülhamit'i ikna etmek için yaklaşık beş kez İstanbul'a gitmiştir. Yalnız her seferinde eli boş dönmüştür. Yurtlarının sınırını Abdülhamit'e sunarken, "Kuzeyde Kapadokya Dağlarından, güneyde Süveyş Kanalına kadar olan alanı kapsayarak, Davud ve Süleyman'ın Filistin'i olmalıdır" der. (Örücü, 2018, s. 220-232) Bu sınır onlar için Kitabı Mukaddes'in çizmiş olduğu sınırlardır. Herzl Osmanlı maliyesinin o dönemde yaşadığı zorlukları fırsat bilerek Filistin topraklarını satın alabilirse maliyeyi düzeltme konusunda güçlü bir yardım yapacağını teklif etmiştir. Abdülhamit Polonyalı soylu Kont Philip de Newlinsky vasıtasıyla Herzl'a cevap vermiştir. Cevabı kati suretle hayırdır. Bu konuda bir diğer adım atmaması gerektiğini, bu imparatorluğun kendisine değil milletine ait olduğunu ve sahip oldukları her karış toprakta milletin kanının olduğunu ve bu sebeplerle değil Filistin'i vermek bir karış toprak bile vermeyeceğini sert bir dille ifade etmiştir. Siyonistler Osmanlı Devleti'nden Filistin'le ilgili bir sonuç alamayınca, yüzlerini İngiltere'ye çevirmişlerdir. (Örücü, 2018, s. 220-232) 1914 yılına gelindiğinde dünya

tarihinin en büyük savaşlarından biri patlak verdi. “1. Dünya savaşı” Osmanlı Devleti bu savaşa Almanya ve Avusturya Macaristan’ın yanında dâhil oldu. 1917 yılında savaş henüz sürerken İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balford Yahudi bir iş adamı ve Siyonist hareketin en büyük destekçilerinden biri olan Lord Lionel Walter Ross Shield bir mektup yazdı.

Balford mektubunda İngiliz hükümetinin Filistin’de Yahudiler için bir yurt kurulması fikrine olumlu baktığını ve bu doğrultuda her türlü desteğin verileceğini iletmışti. İngiliz hükümeti bu kararı alarak iki şeyi amaçlıyor. İlk olarak bu karar ABD’deki Yahudi topluluğunun İngiltere saflarında savaşa gidilmesi yönünde bir kamuoyu oluşturacaktır. Bir diğer amaç ise Filistin’e İngiliz yanlısı bir nüfus yerleştirerek İngiltere için büyük önem teşkil eden neden ise Süveyş kanalı civarındaki bölgeyi güvene almaktır. 1. Dünya savaşının sona ermesinin ardından Osmanlı yıkıldı (düzeltirsin) ve Filistin İngiliz kontrolüne girdi. İngiliz hakimiyetindeki Filistin’e yapılan Yahudi göçleri sayesinde bölgedeki Yahudi nüfusu önemli bir derecede artmaya başladı. Özellikle Almanya’da iktidara gelen Nazilerin Yahudi karşıtı bir politika yürütmesi bu göçü daha da hızlandırdı. Dünya savaşının sona erdiği 1945 yılına gelindiğinde Filistin’deki Yahudi nüfusu yaklaşık olarak 500.000 e ulaşmıştı. Bu sayı bölgenin toplam nüfusunun %30undan fazlasına denk geliyordu. 1. Dünya savaşı sonrası ekonomik sorunlar yaşayan İngiltere askeri masraflarını azaltmak için sömürgelerinden çekilme kararı aldı ve bu doğrultuda Filistin’i de terk etmek istiyorlardı ve burada nasıl bir yönetim kurulacağı konusu BM’ye devredilmişti. BM genel kurulu tarafından 9 Kasım 1947’de alınan karara göre Filistin’in %56lık kısmında bir Yahudi Devleti %42lik kısmında ise bir Arap Devleti kurulacaktı. Kudüs’te ise uluslararası yönetim altında yeni bir bölge oluşturulacaktır. 33 ülke bu kararı kabul ederken Türkiye’nin aralarında bulunduğu 13 ülke adaletsiz olduğu gerekçesiyle kararı kabul etmemişti. Buna rağmen çoğunluğun sağlanmasıyla karar genel kuruldan geçti ve 14 Mayıs 1948’de Tel Aviv’de toplanan Yahudi milli konseyi İsrail devleti resmi olarak kurulduğunu ilan etti. (Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu, 2014, s. 235)) Ertesi gün İngilizler bölgeyi terk ettiler. 14 Mayıs 1948’e gelindiğinde 30 yıllık İngiliz manda yönetimi son bulmuştur. İngiltere, manda rejiminin sona ermesi ile birlikte 15 Mayıs 1948 tarihine kadar Filistin’deki bütün kuvvetlerini çekeceğini açıklamış, 14 Mayıs 1948’de David Ben Gurion başkanlığında toplanan Musevi Ulusal Konseyi,

İngiliz manda yönetiminin bitmesinden birkaç saat önce İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir (Turan, 2003, s. 179). İsrail'in kuruluş ilanı şu bildiri ile duyurulmuştur: İsrail toprağı Yahudi halkının doğum yeridir. Burada onların ruhları, dinleri ve ulusal kimlikleri oluştu. Burada onlar bağımsızlığa ulaştı, ulusal kültürleri ve evrensel değerleri oluştu. Erez, İsrail Yahudi halkının doğum yeridir gibi bir açıklama yapmıştır. (Kızıloğlu, 2012, s. 35-64) Sonraki günler de İsrail'in komşuları olan Mısır Ürdün Suriye , İsrail'e savaş açtığını duyurdu. Arap ülkeleri açısından savaşın amacı İsrail'in başkenti Tel Aviv'i ele geçirerek Yahudileri Filistin'den tamamen atmaktı. 1949 yılının Mart ayına kadar süren savaşın kazananı, kaynaklarını ve insan gücünü daha etkili bir şekilde kullanan İsrail oldu. Savaş sonunda İsrail savaştığı her ülkeyle ayrı ayrı anlaşmalara imzaladı. Bu anlaşmalara göre Gazze şeridi Mısır'a bırakılırken Batı Şeria Ürdün kontrolüne geçti. Kudüs'te Batı kısmı İsrail'in Doğu Kısmı Ürdün olmak üzere ikiye bölündü. Bu bölgeler dışında Birleşmiş Milletler tarafından Filistin'e verilen toprakların önemli bir kısmı İsrail'in hakimiyetine geçti. Böylece İsrail'i Filistin'de BM tarafından kendisine verilen %56 oranındaki toprağını %78'e çıkarmış oldu. 1956 yılına gelindiğinde Mısır'da Cemal Abdülnasır Cumhurbaşkanı oldu . Abdülnasır Sovyetler birliği ile ilişkiler yürüttü ve mısır ordusunu güçlendirmek için Sovyetlerden çok sayıda silah satın aldı . Abdülnasır'ın önemli hedeflerinden biri de Nil Nehri üzerine bir baraj inşa ettirerek Mısır ekonomisini kalkındıracak bir yatırıma imza atmaktı. Ancak baraj projesinin bitirilebilmesi için ekonomik desteğe ihtiyaç vardı . Bu amaçla ABD'den kredi almayı denediler . Fakat ABD Abdülnasır'ın Sovyetlere olan yakınlığı nedeniyle bu krediyi vermeyi reddetti. Buna karşılık Mısır hükümeti hem baraj inşasını tamamlamak için bir kaynak yaratması açısından hem de ülke gelirlerini artırmak için Süveyş kanalını millileştirme kararı aldı. O döneme kadar Süveyş Kanalı İngiltere ve Fransa'nın kontrorlündeki kanal şirketi tarafından yönetiliyordu . iki ülkede Süveyş kanalındaki kontrollerini Mısır'a kaptırma niyetinde değillerdi. İngiltere ve Fransa başta meseleyi diplomatik yollarla çözmek isteseler de sonuç alamadılar bunun üzerine İngiltere Fransa ve İsrail aralarında anlaşma yaparak Mısır'a savaşmaya karar verdiler . Yapılan plana göre İsrail Mısır'a saldıracak İngiltere ve Fransa savaşı durdurma bahanesiyle bölgeye barış gücü olarak gelecek ve kanalın yönetimine el koyacaklardı. İsrail plan dahilinde 29 ekim 1956da Mısır'a savaş açtı . Mısır ordusu savaşa hazırlıksız yakalandığında İsrail kısa sürede Gazze

şeridinin ve Sina yarımadasını ele geçirdi 5 Kasım'da ise İngiltere ve Fransız birlikleri savaşı sonlandırma bahanesiyle karaya çıkarak kanla çevresini işgale başladılar. Sovyetler Birliği Mısır'a karşı yapılan bu savaşa şiddetle karşı çıkmıştı . İngiltere ve Fransa'yı asıl şaşırtan şey ise ABD'de savaş karşıtı tavır alması oldu.

ABD başkanı Eisenhower ABD açısından bir anlam etmeyen bu savaşın batı bloğu ile Sovyetler birliği arasında büyük çaplı bir savaşa dönüşmesini istemiyordu. Ayrıca bölgede İngiltere ve Fransa'ya destek vermek Arap ülkelerinin Sovyetleri birliği ile yakın ilişkiler kurmasına sebep olabilirdi. Netice olarak Eisenhower savaş karşıtı bir tavır almaya karar verdi . ABD tarafından yalnız bırakılan İngiltere ve Fransa artan Sovyet baskısına dayanamadılar ve aralık ayında bölgeden çekildiler. İsrail ise Mart 1957 'de Sina yarımadasından ve Gazze şeridinden geri çekildi. Böylece Mısır'da savaşta yenilgiler olsa da masada savaşın kazananı oldu ve Süveyş kanalının kontrolünü ele geçirdi. İsrail'in Fransa ve İngiltere ile anlaşarak Mısır'a saldırması bölgedeki Arap devletlerinin İsrail'le olan ilişkilerinin yeniden gerilemesine sebep olmuştu. Bunun bir sonucu olarak 1966 yılına kadar geçen süreçte İsrail ile Arap Devletleri arasında bir çok sınır çatışması yaşandı. (Kemiksiz N. , 2017, s. 10-15) 1966 yılının Kasım ayında Mısır Suriye ile savunma anlaşması imzaladı . Bu anlaşma bölgedeki gerilimin daha da artmasına sebep oldu. 13 Mayıs 1967'de Sovyetler Birliği İsrail'in bir gün sonra Mısır'a savaş açacağı bilgisini Mısır hükümetine iletti. Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır Sovyetler birliğinin verdiği bilgiye dayanarak Mısır ordusunu hızlıca Sina yarımadasına konuşlandırdı. Takip eden günlerde Ürdün ve Suriye de İsrail ile olan sınırlarına askeri yığınak yaptı. 22 Mayıs'ta Mısır Tiran boğazını ablukaya aldı. Böylece İsrail'in Kızıldeniz'e geçişi engellenmiş olacaktı. Bu hamlenin ardından İsrail hükümeti savaş kararı aldı. İsrail hükümeti 5 Haziran 1967'de 200'den fazla savaş uçağı Mısır hava sahasına giriş yaparak Mısırın savaş uçaklarının bulunduğu hava üslerinin bombalandılar bu hava saldırısı İsrail için oldukça başarılı geçmişti. Harekatın sonunda 300'den fazla Mısır uçağı imha edildi daha sonra İsrail , Suriye ve Ürdün uçakları tarafından vurulmaya başlandı. Buna karşılık İsrail bu iki devletin hava üslerini saldırarak kısa sürede Ürdün'ün 28 .Suriye'nin 53 uçağını imha ederek bölgede hava sahasının üstünlüğünü el geçirdi. İsrail aynı gün Gazze'yi de ele geçirdi 6 ve 7 Haziran'da hareketlerine devam eden İsrail ordusu Ürdün'ün kontrorlündeki batı Şeria'ya hakim oldu 8 Haziran'da ise Sina yarım adası İsrail ordusu tarafından ele geçirildi. 9 Haziran

kuzey yönünde İsrail ordusu Suriye'nin kontrolündeki Golan tepelerine hakim oldu ve böylece İsrail tüm cephelerde galip gelmeyi başardı . BM araya girmesiyle 10 Haziranda taraflar arasında ateşkes imzalandı.

Anlaşmada İsrail ele geçirdiği tüm topraklardaki kazanımlarını korudu ve 6 günde İsrail sınırlarını yaklaşık 2.5 kat genişletmiş oldu bu savaştan yıl sonra yani 6 Ekim 1973'te Mısır Suriye kaybettikleri toprakları geri kazanmak için İsrail'e savaş açtı. Savaşa hazırlıksız yakalanan İsrail ordusu savaşın ilk gününde Golan tepelerinde yenilgiler adlı. Mısır Ordusu büyük bir direnişle karşılaşmadan Süveyş kanalının doğusuna geçmeyi başardı. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat Mısır ordusunu İsrail'in içlerine ilerletmek yerine bölgede tutmaya karar vermişti. Sedat'ın amacı aslında Filistin'i işgalden kurtarmak değildi asıl amaç Süveyş kanalının doğusuna geçip burada mevzilenmek ve sonunda Sina yarımadasının kontrolünü ele alabilmek için destek toplamaktır. Yani savaş Filistin'in kurtarılması adına değil Mısır ve Suriye'nin kaybettikleri toprakları geri kazanmaları adına yapılıyordu. Plan dahilinde Mısır ordusu Süveyş kanalındaki mevzilerini 25 Ekime kadarı tutmayı başardı. Bu süreçte Sovyetler ile ABD arasındaki gerilim tehlikeli derecede artmaya başlamıştı. Bu savaşın bir dünya savaşına dönüşmemesi için BM'inde gayretleriyle 25 Ekimde 1973te bir ateşkes imzaladılar. Ateşkesin ardından İsrail Mayıs 1974de aşama aşama imzalanan antlaşmalarla Sina yarımadasını ve Golan tepelerinin bir kısmını terk etti. Böylece Enver Sedat'ın planı işe yaramış oldu ve Mısır Suriye kaybettikleri toprakların bir kısmını yeniden ele geçirdiler ancak Gazze ve batı Şeria İsrail'in yönetiminde kaldı. (Armaoğlu, Filistin, 2017, s. 15-67) 1992 yılında İsrail'de iktidara gelen İşçi partisinin lideri İsac Rabin 1993 ve 1995 yıllarında Oslo anlaşmalarına imza attı. Bu anlaşmalarda Filistin'e Gazze şeridi ve batı Şeria'da kısmi kontrol vermişti. İsac Rabin bu yeni anlaşmanın Filistinlilerle Yahudiler arasındaki sorunları büyük oranda çözeceğine inanıyordu. Ancak bu imtiyazlarla İsrail'de halkın önemli bir kesimi tarafından büyük tepkiyle karşılandı. Özellikle aşırı sağcı kesimler Yahudilerin ele geçirdiği toprakların Arapların kontrolüne verilmesine şiddetle karşı çıkmıştı bu anlaşmaya karşı öfkeli olanlardan biri de Yigal amir adında 25 yaşında bir Yahudi genç 4 Kasım 1995'te barış yanlısı bir gösteriye katılan İsac bu genç tarafından açılan ateş sonucu hayatını kaybetti. Bu suikast İsrail ile Filistin arasında yapılan barış görüşmelerinin İsrail halkında tam manasıyla karşılık bulmadığının bir göstergesiydi.

İsacın ölümüyle birlikte İsrail ile Filistin arasında kurulmaya çalışılan barışçıl ilişkilerde son bulmuştu. Bu olaydan sonra İsrailli siyasetçiler genel olarak Filistinlilere taviz vermekten kaçınma yoluna gittiler. 28 Eylül 2000 de İsrail Ana muhalefet partisi kadima'nın lideri Ariel Sharon seçim çalışmaları kapsamında Kudüs'te bulunan tapınak tepesini ziyaret etti .Sharon güvenlik amacıyla çok sayıda İsrail polisi eşlik ediyordu. Ağlama duvarı ve Mescidi Aksa burada bulunduğu için bölge hem Yahudiler hem de müslümanlar tarafından kutsal görülmekteydi. Bir Yahudi olan Sharon İsrail polisi koruması altında Mescidi Aksanın avlusunda dolaşması Filistinliler tarafından büyük tepki gördü. Sharonun ziyaretini bitirip alandan ayrılmasından kısa bir süre sonra Kudüs'te yaşayan Filistinlilerden bir grup alanı dışında protesto düzenlediler. İsrail polisi protestoculara göz yaşartıcı gaz ve plastik mermiler kullanarak müdahale etti . Filistinliler ise polislerle taşlarla saldırıyordu. Günün sonuna gelindiğinde 25 İsrail polisi ve onlarca Filistinli yaralanmış durumdaydı ertesi gün taraflar arasındaki gerilim daha da arttı. Cuma namazı sonrası camilerden ayrılan öfkeli kalabalık Kudüs'te büyük çaplı protestolar düzenledi . polisin gelecek mermilerle karşılık verdiği protestolarla 7 Filistinli hayatını kaybetti ve 300den fazla Filistinli yaralandı. Günler geçtikçe bu gösteriler daha büyük bir boyut kazanmaya başladı. Olaylar büyüdükçe İsrail polisi de şiddetin dozunu arttırıyordu. Olayların devam ettiği günlerde İsrail polisi 47 Filistinliyi öldürdü ve 900'e yakın Filistinli sivili yaraladı. 12 ekim 2000de protestoların devam ettiği sırada Filistin kontrolündeki Ramallah şehrine giren iki İsrailli asker Filistin yönetimi polisleri tarafından tutuklandı. Askerlerin Filistin yönetimine ait karakola getirilerek göz altına alınması planlanmıştı fakat karakol önünde bekleyen Filistinli bir grup karakolu basarak iki İsrailli askeri öldürdüler bu olay karşısında İsrail misilleme olarak bir hava saldırısı düzenledi ve batı Şeria ile Gazze şeridindeki Filistin yönetimine ait bazı hedefleri imha etti. 1 haz. 2001 tarihine gelindiğinde bu kez Filistin İslami cihat örgütüne üye bir canlı bomba Tel Aviv sahilindeki dolfinarium adlı bir gece kulübüne saldırı düzenledi patlamada 21 İsrailli sivil ölümler 132 sivilde yaralanmıştı 2001 sonlarına kadar Filistinli örgütler tarafından yapılan bu tarz bombalı saldırılar devam etti sivilleri hedef alan bu saldırılarda 70ten fazla İsrailli yaşamını yitirdi. Saldırıları çoğunlukla İslami cihat örgütü ve Hamas tarafından yapılıyordu.

Filistin'deki İsrail'in varlığına son vermek amacıyla 1980li yıllarda kurulmuş ve 2001 yılına kadar geline sürece sivilleri birçok saldırıya imza atmıştı. 28 Mart 2002 de Arap birliği Beyrut'ta zirve yaparak Arap İsrail çatışmalarını sonlandırma yönünde barışçıl bir plan oluşturma kararı aldı zirvenin gerçekleşmesinden sadece bir gün önce Hamas İsrailin Netanya şehrinde bir otele bombalı saldırı düzenleyerek 30 sivilin ölümüne ve 140 sivilin yaralanmasına sebep oldu. Hamas İsrail ile Filistin arasında iki devletli bir çözümü desteklemiyor ve İsrailin Filistin'den tamamen atılması gerektiğini savunuyordu. (İlbaş, 2023, s. 201-205) Saldırının barışçıl bir çözüm amacıyla yapılacak olan Beyrut zirvesinin hemen öncesinde gerçekleşmesi de Hamasın bu zirveyi desteklemediğinin bir göstergesi niteliğindedir. Bu saldırının ardından Hamas İsraili sivillere yönelik saldırılarına devam etti ve Mart ayının sonuna kadar yapılan saldırılarda 25 İsraili sivil daha hayatını kaybetti. Saldırıların devam ettiği sırada zirve yapıldı ve zirvenin ardından İsrail 1967'de işgal ettiği bölgelerden çekilirse Arap ülkelerinin gayretiyle bölgedeki tüm ülkeler arasında barışın sağlanacağı bildirildi. İsrail bunu reddetti ve bunun yerine Hamas'ın saldırılarını durdurmaya yönelik bir operasyon düzenleme kararı adlı. O dönemde İsrail başbakanı olan Sharon İsrail meclisinde yaptığı konuşmada operasyonun amacının Filistinli terör gruplarının cenin şehri başta olmak üzere batı Şeria'daki varlığına son vermek olduğunu duyurdu. 29 Marttan 7 Mayıs'a kadar İsrail ordusu bari Şeria'daki birçok şehirde operasyon düzenledi. Operasyonun ana hedefi olan cenin şehrinde insan hakları izleme örgütünün raporuna göre 22si sivil olmak üzere toplam 52 Filistinli hayatını kaybetti. İsrail ise sadece 5 sivilin öldürüldüğünü, öldürülen diğer kişilerin Filistinli militanları olduğunu ileri sürdü. İsrail ordusu mayıs ayına kadar Batı Şeria'nın en büyük şehrine düzenlediği saldırılara devam etti. Bu saldırılarda Filistinlilere sokağa çıkma yasakları uygulandı ve şehirler ablukaya alınarak bölgeye gönderilen insani yardımlar engellendi. Operasyonu tamamlayan İsrail ordusu mayıs ayından Batı Şeria'daki şehirlerden çekilmeye başladı. Ancak belirli kasaba ve köylerin etrafında üsler kurarak bölgedeki kontrolünü sürdürdü operasyonda toplam 30 İsrail askeri öldü ve 127 asker yaralandı. Filistin tarafında ise kayıp çok daha büyüktü. BM raporuna göre 497 Filistinli bu çatışmalarda İsrail ordusu tarafından öldürülmüş 1447 kişi yaralanmış ve İsrail tarafından suçlu bulunan yaklaşık 7.000 Filistinli ise tutuklanmıştı 9 ocak 2005te Filistin'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Mahmut Abbas kazandı. Abbas İsrail'e barışçıl

müzakereler yapmak ve şiddete başvurmak yerine diplomatik yollarla kazanımlar elde etme üzerine bir politika izliyordu. Bu doğrultuda 1 Şubat 2005'te Hamas ve İslami Cihat Örgütü liderleri ile görüşmeye başladı. Abbas'ın amacı bu iki örgütün eylemlerine son vermesini sağlamaktı ve İsrail ile Filistin arasında barışçıl müzakerelere başlamaktadır. Ancak görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamadı buna rağmen 8 Şubat 2005'te Mısırın Scharmer Şeyh kentinde yapılan zirvede İsrail ile Filistin yönetimi arasında ateşkes anlaşması imzalandı. İlk olarak Hamas ve İslami Cihat Örgütü bu ateşkesi kabul etmediklerinin duyurdular 9 Şubatta Hamas anlaşmaya bir tepki olarak İsrail yerleşimlerine roket saldırısında bulundu. Hamas ve İslami cihat örgütü Haziran ve Temmuz aylarında da İsrailli sivillere yönelik saldırılarına devam ettiler. 12 Temmuz 2005'te İsrail'in Netanya şehrinde 5 sivilin ölümüne sebep olan intihar saldırısı gerçekleştirildi. (İlbaş, 2023, s. 207-209) Saldırıyı İslami Cihat Örgütü hareketi üstlendi. Hamas'ın Haziran ve temmuz aylarında yaptığı saldırılarda İsrailli 6 sivil hayatını kaybetti. İsrail ise bu saldırılara karşılık Gazze'de Hamas'a ait mevkiileri bombalayarak karşılık verdi. 25 Ocak 2006 da Filistin'de yapılan meclis seçimlerini, seçimlere ilk kez katılan Hamas kazandı. Seçim sonuçlarına göre Hamas 132 sandalyeli mecliste 74 sandalye elde ederken daha öncesinde Filistin'in yönetimini elinde bulunduran El- Fetih partisi 45 sandalyede kaldı. Seçimin ardından Hamas ile el fetih partisi arasında koalisyon hükümeti kuruldu. Ancak bu hükümet uzun soluklu olmadı. İki taraf arasındaki rekabet ve fikir ayrılıkları kısa sürede taraflar arsında çatışmalara dönüştü. Taraflar arasından 2007 yılının Haziran ayına kadar süren çatışmalarda yüzlerce Filistinli hayatını kaybetti. 14 Haziran 2007 tarihine gelindiğinde Hamas El Fetih yöneticilerini Gazze'den kovdu ve burada hakimiyet kurdu bunun üzerine Filistin devlet başkanı Mahmud Abbas Hamas liderliğindeki hükümeti görevden aldı ve yeni bir hükümet oluşturdu. Böylece Filistin Batı Şeria ve Gazze ayrı yönetimler olmak üzere ikiye bölündü. Hamasın Gazze'de kontrolü ele geçirmesinin ardından İsrail Gazze tarafından gelebilecek saldırıları önlemek için Gazze şeridini ablukaya aldığını duyurdu. İsrail'in amacı farklı ülkeler tarafından Hamas'a yapılabilecek silah yarımalarını önlemek abluka boyunca İsrail, başka ülkeler tarafından Gazze'ye yapılan insani yardımları engelledi abluka karşısında ekonomik olarak büyük kayıplara uğrayan Hamas 20 aralık 2008'de İsraillin Gazze şeridini abluka almasını gerekçe göstererek İsrail topraklarına havan ve roket saldırılarının ardından İsrail

hamsın yönetimindeki Gazze şeridine yönelik bir operasyon düzenleme kararı aldı . Dökme kurşun operasyonu adı verilen Harekat 27 Aralık 2008den 18 Ocak 2009'a kadar sürdü. Çatışmalarda üçü sivil olmak üzere 13 İsraili öldürülmüştü. Filistin tarafında ise kayıp yine büyüktü. 900'den fazlası sivil olmak üzere 1417 Filistinli bu operasyonda hayatını kaybetti. İsrail tarafından yapılan topçu atışlarında ve hava saldırılarında 4000den fazla bina yıkıldı ve binlerce insan evsiz kaldı.18 Ocakta operasyonu tamamlayan İsrail askerlerini Gazze şeridinden çekti. Ancak bölgeyi karadan ve denizden abluka altında tutmaya devam etti. 31 Mayıs 2010da abluka süreci devam ederken İsrail donanması Türkiye'den Gazze'ye insani yardım götüren Mavi Marmara gemisine saldırı düzenledi. Saldırı da 9 Türk vatandaşı hayatını kaybederken 50den fazla gönüllü ise yaralanmıştı. Mavi Marmara saldırısının ardından uluslararası kamuoyunda artan baskılar sonucu İsrail ablukayı hafifletme kararı aldı ve 20 Haziranda Gazze'ye girebilecek malların listesini yeniledi. 23 Aralık 2011'de El Fetih ve Hamas Mısırın başkenti Kahire'de yapılan görüşmelerin ardından Filistin kurtuluş örgütü çatısı altında yeniden birleşti. Bu birleşmeden yaklaşık 3 yıl sonra 2 Haziran 2014te El fetih ve Hamas ortak bir hükümet kurarak göreve başladı. İsrail tarafından terör örgütü olarak görülen Hamas'ın El Fetih ile birleşerek Filistin yönetiminde söz sahibi olması İsrail ile Filistin arasındaki gerilimi daha da artırdı. Hükümetin göreve başlamasından kısa bir süre sonra İsrail Gazze şeridine bir hava saldırısı düzenleyerek 4 sivilin yaralanmasına sebep oldu. 12 Haziranda Hamas 3 İsraili sivili kaçırarak infaz etti. İnfazın ardından İsrail batı Şeria'da düzenlediği operasyonlarda 11 Filistinliyi öldürdü ve Hamas'ın Batı Şeria sorumlusu üyeleri dahil olmak üzere 350'den fazla kişiyi tutukladı. Buna karşılık Hamas Gazze'den İsrail yerleşimlerine çok sayıda roket fırlattı. 8 Temmuz'a gelindiğinde bu kez İsrail Hamas'ın yaptığı roket atışlarını sebep göstererek Gazze'ye yönelik bir operasyon düzenleme kararı aldı. 26 Ağustos'a kadar süren çatışmalarda İsrail askerleri ve Hamas militanlarının yanı sıra birçok Filistinli sivilde hayatını kaybetti. Toplu sivil ölümlerine sahip olan en büyük çatışmalardan biri Gazze'nin Şucaı şehrinde gerçekleşti. 20 temmuzda Şucaı şehrine giren İsrail ordusu ile Hamas militanları arasında çıkan çatışmada 70'ten fazla Filistinli hayatını kaybetti. 30 Temmuzda yine Şaye kasabasında İsrail savaş uçaklarının bir Pazar yerini bombalaması sonucu 17 Filistinli sivil hayatını kaybetti ve yaklaşık olarak 200 kişi ise yaralandı.

Bu savaşın ardından İsrail ordusu yaklaşık bir ay boyunca havadan ve karadan yaptığı saldırıları sürdürdü. 26 Ağustosta Mısırın arabuluculuğu sonucu ile ateşkes ilan edildi ve İsrail ordusu Gazze'den çekildi. BM insan hakları komitesinin raporuna göre bu savaşta 1462'si sivil olmak üzere 2251 Filistinli hayatını kaybetti. İsrail tarafında ise 67 asker ve bir sivil hayatını kaybetmişti. Bu savaştan sonra İsrail uzun yıllar boyunca topraklarından büyük ölçekli bir operasyon gerçekleştirmediği taraf arasındaki mücadele küçük ölçekte devam etti ancak 7 Ekim 2023te Hamas'ın İsrail'e düzenlediği saldırılarla iki taraf arasındaki savaş ne yazık ki yeniden başladı. (Abuamra, 2013, s. 51-77)

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. İLK ÇAĞLARDA MISIR

Antik çağlardan günümüze kadar insanın varoluşunun her döneminde yerleşim yerleri için su kenarları verimli topraklar insanoğlu için her zaman önemli bir yer edinmiştir. Bu önemli yerlerin başında jeopolitik ve stratejik konum olarak Mısır gelmektedir ve bu yüzden sürekli işgale, istila girişimlerine maruz kalmıştır. Antik dönemden başlayıp 1900’lü yıllarda işgalci ülkelerin buradan çekilmesine kadar Mısır devlet yönetiminde siyasi sosyal ve ekonomik olarak sürekli değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Dünya üzerindeki en eski medeniyetlerden biri olan Mısır ile ilgili bilgileri M.Ö. Zamanlardan günümüze kadar aşamalı bir şekilde gelin beraber bir göz atıp, öğrenelim. Kelime olarak kökenine baktığımızda sami dil ailesine bağlı bir kelimedir. Uluslararası dillerde Egypt ifadesi kullanılmaktadır ki bu da köken olarak Yunan kökenli bir kelimedir. Eski Yunan halkı buraya Egiptos olarak ifadelendirmişlerdir. Bu şekilde kullanmalarının nedeni ise buranın eski bir toplumu olan Kıptilerle ilişkilerinden gelmektedir. İslam tarihinde bu sözcük Kipt olarak anılmış ve bu şekilde kullanılmıştır. İslamiyet döneminde ise Yahudilerin ifade ettiği Misrayım kelimesinden gelmektedir. Eski Mısırlere göre ise bu yörenin adı “Ham” idi. Ham adı Yahudilerin kutsal kitabı olan , Tevrat’ta da adı geçene Nuh’un çocuklarından birisinin ismi olarak geçmektedir. Eski Mısır’lılar buralara Kemet diğer anlamıyla kara toprak adını vermişlerdir. Mısır dışında kalan bölgeye ise Desheret diğer adıyla kara toprak adını vermiş ve batı lisanlarda çöl manasında desert olarak geçmektedir. Geçmişten günümüze coğrafi konum olarak farklı bir görünüm arz etmektedir. Mısır; Avrupa , Asya ve Afrika kıtalarının ortak denizi olan ve eski uygarlıklarının kaynağı durumunda yer alan Akdeniz’in güneydoğu kıyısında yer almaktadır. Bu bölgede bulunan diğer medeniyetlerin odağı olan Suriye, Mezopotamya ve Anadolu gibi önemli coğrafi yerler gibi Ön Asya coğrafi alanı içinde barındırır. Bu bölgede Dicle ve Fırat nehirleri Mezopotamya’da Nil ise Mısır gibi uygarlıkların ortaya çıkmasında önemli bir faktördür. Nil’e göre de Aşağı Mısır ve Yukarı Mısır olarak adlandırılmıştır. Tarihin babası Herodot’a göre , Mısır’ı Kızılırmaktan Akdeniz’e döküldüğü yere kadar olan eksenini üzerinde, batı yarısını Libya’ya, doğu yarısını Asya’ya ait olmak üzere doğu-batı olarak ikiye bölmektedir.

Bütün bu coğrafi tanımlamaların en doğru ve doğal olanı ise kuzeye “Delta”, güneye “Vadi” denilmesidir. Bu bölünmeler, doğal yapıyla birlikte en eski çağlardan günümüze kadar Mısır’ın kültür, tarih ve ekonomisi üzerinde çok etkili olmuştur. Kuzeyde, yani Aşağı Mısır’da yer alan ve eski Mısırlıların “büyük yeşil” dedikleri yelpaze şeklindeki Delta Bölgesi; Afrika, Asya ve Avrupa’yı Doğu Akdeniz ile birleştiren bir noktada yer almaktadır. Delta; büyük kent ve limanlara, sulak, bereketli ve geniş tarım alanlarına sahiptir. Yukarı Mısır olarak adlandırılan bölge ise güneyde yer alan Asvan’dan Kahire’ye kadar uzun bir şekilde yer alan Nil’in etrafında yer alan yeşil alanlar hariç, çöl ve kayalardan oluşmaktadır. Doğa’nın muhteşem dengesine baktığımızda iki farklı Mısır ile karşı karşıya kalmaktayız. Birincisi Akdeniz Mısır’ı ikincisi ise Afrika Mısır’ıdır ve burada tekrar görmekteyiz ki Nil Nehri medeniyet için ne kadar önemli ise güneş te bilimsel ve tarihi olarak hayati bir unsur olarak yer almıştır. Nil’in sakin akan, belli aralıklarla taşan bol suyu, üretimi ve verimliliği sağlamış, çöl ise nüfusun bir kısmını Nil çevresine yöneltmiş, buradaki sık yerleşim de sosyal, kültürel, ekonomik ve etnik bütünlüğü sağlamakta başlıca etken olmuştur. Mısır medeniyetin yazılı bir belgenin olmadığı yıllarda şekillenmiştir. Tarih öncesi dönemlerden Cilalı Taş Devrinde Mısır iklim olarak kurak bir iklime sahip ve bu dönemle beraber yerleşik hayat bu çağda başlamıştır. Bu nedenden dolayıdır ki yerleşik hayata yönelik el sanatı ve diğer eserler ortaya çıkmaktadır. Mısır uygarlığının hangi ırka ve nereden geldiğine dair birden fazla bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Eski zamandan kalma mumyalar incelendiği vakit bu ırkın beyaz bir ırk olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer görüşlerden biri ise bu halkın Asya bölgesinden gelmesidir. Bununla birlikte diğer dönemlerde Vadi ve Delta bölgesinde yaşayan halklar ırksal olarak farklılıklar göstermektedir. Delta bölgesine Asya’dan gelen topluluk yerleşirken vadiye ise diğer halklar yerleşmiştir ve zaman içerisinde bu halklar karışığı Mısır halkını ortaya çıkarmıştır. Tarih M.Ö. 16. Yüzyılı gösterdiği vakit Mısırlılar ırk olarak bir beraberlik içerisinde değildi. Çünkü yerli olan Kıptiler ile daha sonradan buraya yerleşen halk olarak iki gruba ayrılmışlardır. Sonradan yerleşen halk ise Fellahlar olarak adlandırılır. Kıptiler Mısır ve diğer bölgelerinde bir birlik halinde değil dağınık bir biçimde yaşamaktadır. İlk topluluk olan Kıptileri Araplaşmamış olarak nitelendirebiliriz. Aynı zamanda buradaki ilk Hristiyanlardır. 1. Yüzyıldan bu yana Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. (İnan, 1987, s. 2-8)

Öyle ki Bizans imparatorluğun ilk dönemlerinde Grekçe şeklinde ayin yapmışlardır. Kıpti'ceyi konuşma dili olarak kullanmışlardır. Arap topluluklarının Mısır'ı fethetmesinden sonra büyük bir bölümü araplaşmışlardır. Kıptilerin en çok bulunduğu bölgeler Asyut, Circa, Minya ve Kana eyaletleridir. Fellahlar ise yerli halkın bir kısmı ile Mısır'ı istila eden Arapların karışmalarından meydana gelmişlerdir. Mısır'a dışarıdan gelip de yerli halkla karışmayan Araplar ise yaşayış bakımından iki sınıf olarak incelenebilir; şehirde oturanlar ilim, fıkıh ve ticaretle uğraşırlar, çölde yaşayanlarsa bedavidirler. Bunların dışında Mısır'da yaşayan diğer halklar ise Türkler, Suriye'liler Habeşiler ve Yahudilerdir. Siyasi tarihine baktığımızda ise çok eski antik çağlara bir göz atmamız gerekecektir.

Mısır etrafının dağlar, çöller ve deniz ile çevrili olmasından dolayı bu medeniyete en yakın olan Mezopotamya'dan çok daha az istilaya uğramasını ve kendisini uzun bir şekilde korumasını sağlamıştır. Bununla birlikte Tarih Öncesi ve Hanedanlar Öncesi Mısır diye adlandırılmasının sebebi, ilk insan yerleşiminin başladığı ve M.Ö. 3100 zamanında Mısırdaki kurulan Birinci Hanedanlığın kurulduğu döneme verilen ad olması sebebiyle bu şekilde adlandırılmıştır. M.Ö. 6200 yıllarından itibaren başlayan ve M.Ö. 3000 yılları arasında Neolitik dönemin son kısmından Naqada III döneminin sonuna kadar olan döneme Hanedan Öncesi Mısır olarak adlandırılmıştır. Bu tarihleri arkeolojik kazılar yapılmadan önce adlandırmışlardır ve bununla birlikte Hanedan Öncesi gelişim gösteren bulgular ile bu hanedanın ne zaman sona erdiği konusundan tartışmalara yol açmıştır. Bu nedenle bazı tarihçiler tarafından Hanedan Öncesi bazıları tarafından ise Erken Hanedan dönemi olarak adlandırılmıştır.

Antik Mısır Coğrafyası Şekil 1

Hanedanlar Öncesi dönem M.Ö. 2920 öncesini kapsamaktadır. Neolitik dönemde yerleşik hayatla birlikte uygarlığın temelleri bu dönemde atılmaktadır. Bu uygarlık kurulmadan önce Nil Nehri havzası ve çevresinde yaşayanlar etnik gruplar halinde yaşamaktadırlar. Örnek verecek olursak Negroidler, Libyalılar hatta Filistin'in güneyinde bulunan Sami grubuna ait klanlarda mevcuttur. Öyle ki burada yaşayan grupların ölüleri gömme şekli bile farklıdır. Bununla birlikte Mısır Medeniyetini oluşturan bu klanlardır. Tarih M.Ö. 4000'leri gösterdiği vakit yani Yenitaş Çağı zamanında Sahra Çölü'nün bereketli yağmurları yağdığından dolayı bu bölge ağaç ve yeşilliklerle oluştuğundan dolayı buradaki insanları ağırlıklı olarak buralarda yaşamaktadır. Ancak bereketli Nil Nehri yılın belirli aralıklarında yükseldiği için nehir kenarına yerleşmemişlerdir. Avcılıkla beraber tarım ve hayvancılıkla da ilgilenmişlerdir. Yaklaşık olarak bin yıl sonra bu bölgede vahaların azalmasıyla beraber bereketli Nil Nehri etrafında yerleşimler zorlaşmaya başlamıştır. Yer altından çıkarılan altın , bakır gibi madenlerden süs eşyaları ve aletler yapılmış ve gündelik eşya yapımında da kullanılan eşyalar yapmışlardır. Mısır'ın kalbi olan Nil Nehrinin avantajını da kullanarak ilkel sulama kanalları ve bentler yapılmış ve bununla birlikte bu bölgede nüfus çoğalmaya başlamıştır. Aynı zamanda ortak mülkiyet anlayışıyla beraber özel mülkiyet anlayışı da ortaya çıkmıştır. Sınıfsal farkların artmasıyla birlikte köleler ortaya çıkmış ve kullanılmıştır. Yazılı yazısız belgeler ve mezarlıklarda yapılan arkeolojik kazılardan çıkan objelere göre sınıfsal eşitsizliğin ne derece olduğu anlaşılmaktadır. Sonra ki zamanda klan anlayışı zayıflar ve yerine büyük küçük ailelerin oluşturduğu bir ortaklık vardır. Komşu ortaklığında tarlaları için gereken su ve bazı topraklar birden çok ailenin ortak malı sayılmaktadır. Bu küçük ortaklıklar daha büyük ve “nom” adı verilen büyük ortaklıkların içinde yer alır. Büyük olasılıkla her nomun kendine özgü bir dili, mitolojisi ve efsaneleri vardır. Burada bulunan yöreler arasında bazen ganimet ya da köleleri pay etmek ya da suyu pay etmek gibi sebeplerden dolayı savaştıkları da olmuştur. Bu dönem aynı zamanda Mısır Medeniyetinin kurumsallaşma evresidir. Yukarı Mısır denilen bölgede avcı – toplayıcı topluluğu ve göçebe topluluğu bulunurken, Aşağı Mısır denilen bölgede çiftçi olan topluluklar bulunmaktadır. Bu dönemde aynı zamanda toplumsal artışı fazlaştıranın getirdiği olanaklarla yazı, anıtsal çapta yapılar gibi uygarlık kurumları benimsenmeye ve biçimlendirilmeye başlanmıştır.

Böylelikle Aşağı Mısır ile Yukarı Mısır'ın birleşmiş ve Mısır Uygarlığının tohumları atılmış olur. (Vercoutter, 2016, s. 51-57)

Hanedanlar Öncesi dönemden sonra M.Ö.2920-2650 yılları arasında Erken Devir denilen diğer adıyla 1-2. Sülaleler dönemi gelmektedir. M.Ö. 3000 yıllarının başlarında eski bir olaya göre Menes adında bir kral , Aşağı ve Yukarı Mısır'da bulunan krallıkları tek bir çatı altında birleştirmiştir. Daha sonraki zamanlarda Yukarı Mısır'ın başkenti olduğu düşünülen Hierakonpolis denilen yerde bir tapınakta bulunan Narmer Levhasının bir tarafındaki kabartmalarda Yukarı Mısır bölgesinde beyaz tacı giyen Kral Narmer Delta bölgesini ele geçirmiş ve bu bölgedeki bir reisi esir alırken betimlendiği görülmektedir. Levhanın diğer tarafında ise Aşağı Mısır denilen bölgede de Kral Narmer kırmızı tacı giyilmiş şekilde resmedilmiştir. Bu levha sayesinde Mısır'ı birleştiren kişinin Narmer adında bir kral olduğunu anlamış ve birçok tarihçi tarafından ise fikir birliği halinde bulunmasında sebep olmuştur. Mısır uygarlığının kurulduğu andan Pers İmparatoru Büyük İskenderin M.Ö. 332 yıllarında Mısır'a gelişine kadar geçen süredeki Mısır tarihi, eski Mısırlı tarihçi Manetho'nun aktarımına göre bu ve sonraki dönemlerde Mısır 31 sülaleye ayrılmış, Mısır'ın Erken Devri denilen dönemde 1. ve 2. sülaleler tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır. Mısır'ın 1. Sülale devri efsane olarak belirtilen kral Menes ile başlamıştır. Ancak tarihçiler ve bazı kaynaklar için bu kralın gerçekten yaşayıp yaşamadığına dair bir kesinlik söz konusu değildir. Krallar yaşadıkları dönemlerde resmi olarak unvanları, Horus olarak adlandırılmış ve kral listelerinde doğum adları geçmezdi. Bu yüzden ki kral listelerinde adı geçen Kral Aha ve Menes adlı kralın aynı kişi olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde 1. Sülale ile birlikte yazı geniş bir kitleye ulaşmış ve yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Siyasi olarak başkent ise Memphis olarak kurulmuştur. Abidos ve Hierakonpolis bu dönemin diğer önemli merkezleridir. 1. Sülale'nin Yakınoğlu ve Libya ile ilişkileri olmuştur. Ülke toprakları güneyde İkinci Çağlayan'a kadar uzanmıştır. Bu dönemde krallar ve saray halkı Abidos'ta çölün içlerinde bir mezarlığa gömülmüşlerdir. Bu mezarlar devasa bir şekilde inşa edilmemiştir bu sebepten dolayı sonraki zamanlarda tahrip edilmiş ve yağmalanmıştır. Devletin yüksek görevlileri ise Sakkara'nın kuzey bölgesinde yine çölün yanında yapılan mezarlara gömülmüşlerdir.

2. Sülale'nin ilk kralı Peribsen Mısır tarihinde Horus değil Seth unvanı taşıyan ilk ve tek kraldır. Peribsen adının bir Horus adı olan Sehmehib'den değiştirdiği düşünülmektedir. Bir diğer kral olan Hasehemvi döneminde Suriye ve Lübnan bölgelerinde bulunan Biblos kenti ile ticaret yapılmıştır. Bununla beraber bir çok yapı inşa edilmiş. Kral Hasehemvi ortadan kaldırdığı düşmanlarından sonra devleti güvence altına almış ve krallığın bir dini anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemin sonuna ya da sonucuna bakacak olursak Mısır'da devlet yönetimi oluşturmakla beraber bir krallığın modeli merkeze konularak oluşturulmuştur. Hiyeroglif yazı tipi ve krallık dini geniş bir kitleye ulaşmıştır. (Çiçek, 2014, s. 16)

Bir diğer sülaleler dönemi olan Eski Krallık Dönemi diğer adıyla 3.-8. Sülaleler adıyla M.Ö. 2650-2134 yılları arasında Kraliyetin yönetsel olarak merkezi başkenti Memphis'tir. Kahire'nin 20 km güneyinde bulunan Memphis kenti kral Menes tarafından kurulmuştur bununla birlikte Ptah kültüne ait büyük bir din merkezidir. 3. Sülale dönemi kralları ile ilgili ve siyasi faaliyetleri ile alakalı çok fazla bilgi yoktur. Ancak bu sülalenin krallarından olan Coser M.Ö. 2630 – 2611 yılları arasında hüküm sürmüş ve Aşağı Nubya denilen bölgeyi egemenliği altına almıştır. Bu dönemde bakır madeni çıkarıp işletio ticaretini yapmıştır. 3. Sülale döneminin son kralı olan Huni M.Ö. 2599 – 2575 yılları arasında hüküm sürmesiyle beraber Nil nehrinin Elefantin Adası'nda bir kale inşa ederek Mısır'ın güney sınırını iyice güvence almıştır. Bu sülale ile birlikte anıtsal taş mimariye geçilip mütevazı binalardan vazgeçilmiştir. Bununla birlikte Sakkara'da bulunan Basamaklı Piramit anıt şeklinde bir taş yapıya dönüştürülmüştür. Öyle ki buradaki atölyelerde gerçekliğe yakın bir şekilde taş heykeller yontulmuş ve kabartma sanatını geliştirmişlerdir. Sakkara platosu denilen yerde dönemin veziri mimar İmhotep , 60 metre yüksekliğinde ve 6 basamaklı olarak Piramit'i inşa etmişlerdir. Bu piramit aynı zamanda dünyadaki en eski Basamaklı Piramittir. bu yapının güneydoğusunda küçük ibadet odalarıyla çevrili bir tören avlusu vardır. Eski Krallık döneminde 4. Sülalenin ilk kralı olan Snefru , Nubya bölgesine sefere çıkmış ve insanları esir , hayvanları ve değerli eşyaları ganimet olarak almıştır. Sina yarımadasına, Fenikeye ve Libyalılara karşı seferler de gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca bu döneme baktığımız vakit 4. Sülale dönemi büyük piramitlerin yapıldığı dönemdir. Eski Krallık Dönemi'nde 3. ve 4. sülaleler zamanında inşa edilen ünlü piramitler o döneme "Piramitler Çağı" adının verilmesine neden olmuştur. M.Ö. 2472 – 2467 yılları

arasında hüküm süren 4. Sülale döneminin son firavunu Şepseskaf kendisine piramit yerine mastaba yaptırmıştır. 5. Sülalenin hükümdarları Sina yarım adası bölgesine seferler yapmış ve Libyayı yağmalamışlardır. Diploması olarak Suriye ile ilişkiler kurup ekonomik ticaretler ile aralarını iyice güçlü hale getirmişlerdir öyle ki Ege ve Girit'e kadar uzanan bir ticaret ağı kurmuşlardır. 5. Sülale zamanında piramitlerin boyutları küçülmüştür. Bu sülaleden Userkaf (MÖ 2465-2458) Sakkara'da Basamaklı Piramit'in hemen yanı başına küçük bir piramit yaptırmış buna Abusir yakınlarında Güneş Tanrısı Ra için yaptırdığı anıtsal bir tapınağı eklemiştir. Ondan sonra Menkauhor'a (MÖ 2396-2388) kadar gelen beş kral da bu tür güneş tapınaklarını piramit mezarlarının yanına yaptırmaya devam etmişlerdir. Günümüze kadar bu tapınaklardan sadece Userkaf ve Neuserre'ye (MÖ 2416-2392) ait olanlar kazılıp gün ışığına çıkarılabilmektedir. Kazılan iki tapınak gibi diğerlerinin de Abusir köyünün kuzeyindeki Memfis Nekropolü'nün bir bölgesinde olduğu tahmin edilmektedir. Ra (güneş) tapınakları da piramitler gibi bir vadi Mastaba: Sedir anlamına gelen Arapça bir sözcüktür. Bir mastaba, dik ya da hafif eğimli kerpiç ya da taş duvarları olan, dikdörtgen planda bir oda görünümündedir. Tavan genellikle düzdür. Zemin altında, tavandan dik bir kuyu ile inilen mezar odası vardır. Nekropolis: Yunanca mezarlık (Ölüler Kenti) anlamına gelen sözcük. Genellikle uzun süre kullanılan, geniş ve önemli gömü alanlarını niteler. Bu dönemdeki son krallar döneminde güneş dinine inanma yönünde bir azalmanın olduğu görülmektedir. Ancak 4 ve 5. Sülale dönemindeki en önemli gelişmesine bakacak olursak Firavunlar kendilerine “ Güneş Tanrısı RA'nın Oğlu olan Horus ünvanını kullanmışlardır. 6.Sülale'nin kralı olan Teti M.Ö. 2323- 2291 yılları arasında hüküm sürmüş ve daha sonra onu I. Pepi M.Ö. 2289- 2255 daha sonra II. Pepi M.Ö. 2246- 2152 yılları arasında takip ederek hüküm sürmüşlerdir. Bu sülale dönemini ele aldığımız vakit monarşik kurumlar ile karşılaşmaktayız. Kral I. Pepi döneminde Nubya ve Doğu Çölü üzerine seferler düzenmiştir. Mısır'ın kuzeyinde bulunan kum halkı denilen Bedeviler ve Filistin'in güneyindeki kabileler savaşıp mağlup etmiştir. Pepi'nin oğlu kral Merenre (MÖ 2255-2246) zamanında da Doğu Çölü'ne ve Nubya'ya keşif seferleri yapılmış ve Nubya şeerî tarafından sunulan vergiler kral Merenre tarafından kabul edilmiştir. Merenre genç yaşta ölünce yerine geçen üvey kardeşi ve 6. Sülalenin son firavunu olan II. Pepi'nin uzun saltanatında (MÖ 2246-2152) yaşanan gerileme Eski Krallığın çöküşünü hazırlamıştır. Genellikle etkenlerine baktığımız vakit dış eksenli nedenlere

dayanmaktadır. Genç yaşta hükümdar olduğu için hem annesi hem de ailenin diğer üyeleri tarafından yönetsel müdahaleler olduğu için krallık giderek zayıflamıştır. Krallığın 7. Ve 8. Sülaleler zamanına baktığımızda M.Ö. 2150- 2134 arasında hüküm süren toplam 75 kral olduğu görülmektedir. Bu kadar fazla olması ve diğer nedenlerden dolayı otoriteleri çok zayıflamıştır. Krallığın son sülalesi olan 8. Sülale döneminin sonunda birlik tamamen bozularak son kral olan Neferirkare dönemi sona ererek I. Ara Dönemi sona ermiştir. 8. Sülalenin sonuna gelindiğinde ülkenin birliği tamamen bozulmuş ve Memphis kralı ikametgâh işlevini yitirmiştir. 8. Sülalenin son kralı Neferirkare ile Eski Krallık Dönemi sona ermiş ve I. Ara Dönem başlamıştır. (M.Ö2134-2040) (Hornung, 2003, s. 21-55)

Eski Krallığın sonra ermesiyle birlikte yönetim Herakleopolis kentinde ikamet eden eyaleti yöneten bir ailenin yönetimine geçmiştir. Bu aile hükümdarlığı devralınca 9. ve 10. Sülaleri kurmuş ve Yukarı Mısır'da ise 11. Sülale Teb şehrinde yerli bir ailenin eline geçmiştir. 11. Sülalenin ilk hükümdarı olan I. İyonyef diğer adıyla Sehertavi M.Ö. 2134- 2118 yılları arasında Teb Bölgesinde ilk kral olmuş bununşa beraber kardeşi II. İnyotef Hierakonpolis ve İnyotef gibi eyaletleri fethederek Yukarı Mısır'a hakim olmuştur. Yöneticileri Herakleopolis'te oturan Kuzey Krallığı ve yöneticileri Teb'de oturan Güney Krallığı Mısır'ın tamamına sahip olmak için başlangıçta savaşmalarına rağmen daha sonra iç sorunlarla uğraşmak zorunda kaldıklarından dostça geçinmeyi yeğlemişlerdir. Güney Krallığı'nın kralı III. İnyotef'in (MÖ 2069-2061) saltanatı genelde sakin geçer. III. İnyotef'in oğlu I. Mentuhotep (MÖ 2061-210) Güney Krallığı'nın başına geçtiğinde Kuzey Krallığı'nın başına da Merikare geçer. Merikare, Teb'in egemenliğindeki Tinit Eyaleti'ni işgal etmek ister. Ancak Güney Krallığı saldırıyı püskürtmüş ve Tinit'e saldırıya karşılık olarak Siut'u (Asyut) almış ve bundan sonra da Kuzey Krallığı'nın merkezi Herakleopolis'i ele geçirmiştir. Kuzey Krallığı böylelikle yıkılmıştır. Daha sonra Memfis ve Delta bölgesi de I. Mentuhotep'in eline geçmiştir. Böylece Mısır siyasi olarak yeniden birleştirilmiş ve Birinci Ara dönem sona ermiş ve M.Ö. 2040-1640 yılları arasında Orta Krallık Dönemi başlamıştır. (11.-14. Sülaleler) (Çıvgın, 2015, s. 401-417)

Birinci ara dönemden sonra başlayan Orta Krallıkta I. Mentuhotep M.Ö. 2061- 2100 yılları arasında iki ülkeyi bir araya getirmesi sebebiyle “Horus Sema-tai” yani iki ülkeyi bir araya getiren olarak bu adı almıştır. Başkent Teb şehri olmuş ve kereste ihtiyaçlarını gidermek Biblos üzerine seferlere çıkmıştır. Böylelikle Yukarı Mısır denilen bölgede imar faaliyetleri yapılmış, Deir el-Bahri denilen bölgeye de mezar kompleksleri yapmıştır. Devlet hem siyasal hem de ekonomik olarak istikrarlı bir yol izlemiştir. Daha sonra yerine geçecek olan oğlu II. Mentuhotep bu imar anlayışını devam ettirerek Delta bölgesine kadar ilerlemiştir. Hükümdar bölgedeki diğer beylerle ittifak kurarak ülkeyi yönetmiştir. Verimli topraklar ve istikrarlı ekonomi sebebiyle bölgeye gelecek olan göçebe saldırılara karşı ülkenin güvenliğini de sağlayarak Mısır hakimiyetini Nubya bölgesine kadar genişletmiştir. 11. Sülale’nin son kralı III. Mentuhotep M.Ö. 2130-2180 yılları arasında hülüm sürmüş ancak meşru olmayan bir kral olduğu için resmi kral listesinde yer almamış bununla birlikte o da kendisinden öncekileri gibi imar faaliyetlerine devam etmiştir. Hükümdarın veziri olan Amenemhet ne şekilde olduğu ele geçirdiği bilinmese de tahtı ele geçirerek 12. Sülale’nin ilk kralı olmuştur. I. Amenemhet M.Ö. 2180-2238 yıllarında önceki krallar döneminden sonraki ikinci parlak dönemini Mısır’a yaşatmıştır. Aynı zamanda bu kral İchtavi denilen kenti yeni başkent olarak ilan etmiş ve bu bölgenin yakınlarında kendisine ait bir piramit inşa ettirmiştir. Böylelikle Nubya’nı güney bölgesinde bulunan maden ve taş ocaklarına ulaşım daha rahat olacak ve buradaki altın madenleri daha kolay kullanılabilir. Bu bölgede oluşabilecek bir göçebe durumlarına karşı sınır bölgelerinde surlar inşa ettirerek sina bölgesini de kontrol altında tutmuştur. Bu dönemde Libya bölgesi taraflarında sur yada kale gibi korunaklar olmadığı için bu bölge belirli aralıklarla seferlerde düzenlemiştir. I. Amenemhet yeni bir gelenek başlatarak kendisinden sonra taht konusunda herhangi bir durum yaşanmaması için oğlunu tahta ortak etmiştir. Bu gelenek sonraki zamanlarda tahtta oturacak diğer krallar tarafından da uygulanmıştır. I. Senusret başa geçmeden önce , Libya seferindeyken babası I. Amenemhet öldürülmüştür. Ancak ortak krallık sistemi nedeniyle bir karışıklık yaşanmadan I. Senusret kral olmuştur. Kral Senusret Nubya’nın tamamını kolonileştirmiş, Mısır’ın etkinliğini Üçüncü Çağlayan’ın güneyindeki Kerma’ya ve Kuş Bölgesi’ne kadar uzatmıştır.

I. Senusret de babası gibi ölümünden üç yıl önce oğlu II. Amenemhet'i taht ortağı yaparak saltanatını kendisinden sonrada güvene almıştır. II. Amenemhet M.Ö. 1929-1892 yılları arasında babası I. Senusret'in sağladığı sağlam konum nedeniyle askeri sefer yapma gereği duymamıştır. II. Amenemhet döneminde Suriye, Asya, Punt, Biblos, Girit, Babil, Küçük Asya ve Ugarit denilen bölgelerle ticari ilişkilerde bulunmuştur. Kral Senusret piramit mezarını Memphis kentinin yakınlarında yapmış ve ölümünden sonra tahtta ortak etmiş olduğu II. Senusret kral olacaktır. Fayyum bölgesiyle birlikte Moiris Gölü ile birlikte çevresinde kurulacak olan baraj, bent ve kanallarla suyu tarım arazilerine ulaştırarak verim elde etmiştir. II. Senusret zamanında da devam eden barış döneminde eyalet yöneticileri güçlerini arttırlar. II. Senusret'in iktidarı paylaştığı III. Senusret'in (MÖ 1878-1841) tahta çıkışıyla iç ve dış politika yeniden hareketlenmiştir. Yeni kral ilk iş olarak eyalet yöneticilerinin etkinliğine son vermiştir. Kral, idare anlamda Mısır'da bir reformu gerçekleştirmiş ve idari yönden ülkeyi dört bölgeye ayırmıştır. Mısır içerisinde bu kadar reform yapması ve dış politikadaki faaliyetleri onu önemli krallar arasındaki yerini almasını sağlamıştır. Nubya bölgesinde kale ve surlar inşa ettirerek orayı güvenli hale getirince Mısır'ın güney sınırı olan Semna kentine kadar dayatmıştır. Bu durum sebebiyle 18. Sülale döneminin sonuna kadar onu bir tanrı olarak görülmesine neden olmuştur. Semna kentinde yapılan tapınak bölgenin yerel Tanrısı olan Deduen ve ona adanmıştır. III. Senusret'in oğlu ve taht ortağı III. Amenemhet'in (MÖ 1844-1797) yönetimi barış içinde geçmiştir. Ülke sınırları korunmuştur. Mısır etkisi bir ticaret kenti olan Kerma'ya kadar uzanmıştır. Fayyum Bölgesi'nde iki piramit ve çeşitli anıtlar Şedet'te (Krokodilopolis) sular tanrısı Sobek için bir kült salonu ve Medine Madi'de yılanlı tanrıça Renenutet için bir tapınak yaptırmıştır. III. Amenemhet daha sonra Fayyum Bölgesi'nde tanrılaştırılmıştır. Kral III. Amenemhet'in ölümüyle birlikte başa geçen IV. Amenemhet çok ta güçlü bir kral değildi ve onunla birlikte yönetim zayıflamaya başlamıştır ancak buna rağmen sınırları da korumuştur. Bu kralın bir erkek çocuğu olmadığından dolayı kız kardeşi olan Nefrusobk ülkenin başına geçmiş ve ülkeyi dört yıl yönetmiştir. Ülkenin refah düzeyi sabit kalmıştır. Nefrusobk ile 12. Sülale sona ermiştir. 13. Sülale dönemi boyunca 70 kral başa geçmiştir. Bu kadar çok kralın geçmesi merkezi gücün zayıflamasına sebep olmuştur. Bu dönemde siyasal iktidar, babadan oğula geçen vezirlik kurumunun eline geçmiştir. Vezirlik kurumu Aşağı Mısır Vezirliği ve Yukarı

Mısır Vezirliği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 13.Sülale dönemi göçmenlerin istilasıyla karşı karşıya kalacaktır. Bu göçmenler yönetimden kendi egemenliğini sağlamışlardır. Öyle ki Delta bölgesi denilen yerde krallar ki bunlar 14. Sülale oluyor bunlar egemenliğini kazanarak hüküm sürmüşlerdir. Bu sülalenin son krallarına ait anıtlar sadece Yukarı Mısır'da Assuan ve Abidos'ta bulunmaktadır. (Özer Y. Z., 1987, s. 160-162) Orta Krallık dönemi sona ererken yerine M.Ö. 1640-1532 yılları arasında İkinci Ara Dönem başlamaktadır.

Suriye üzerinden Mısır'a doğru göçmen topluluklar M.Ö. 1700'dan sonra Doğu Delta bölgesini işgal etti. Delta bölgesinde Hurri kökenli diyebileceğimiz Hiksoslar bu bölgede hâkimiyet kurarak 15. Sülaleyi oluşturmuşlardır. Yabancı kökenli bir aile ilk defa Mısırdaki bir otoriteyi kurmuşlardır. Bu bölgede önemli merkezlerden biri olan Avaris'i kurarak tanrıları olan Baal'a bir tapınak yapmışlardır. Aynı zamanda Mısır ile birlikte Filistin ve sınır bölgelerine de egemen olmuşlardır. Yukarı Mısır bölgesinde 13. Sülale, Kuzeybatı Delta bölgesinde ise 14. Sülale varlığını sürdürmüşlerdir. Ancak İkinci Ara Dönem dediğimiz bu dönemde Hiksoslar 16. Sülaleyi oluşturmuşlardır. Bununla birlikte 13.sülale döneminin sona ermesinden sonra Tebli bir aile 17. Sülaleyi kuracaklardır. Mısır'da hüküm süren 15. Hanedan, Hiksoslar olarak bilinen bir grup yabancı hükümdardan oluşuyordu. Bu dönemin en dikkat çeken liderlerinden bazıları Hian ve Apepi idi. Hiksoslar, Mısır'a geldiklerinde birçok yenilik getirdiler. Atların çektiği savaş arabaları, farklı ve etkili yaylar, yeni tipte kılıçlar ve diğer gelişmiş silahlarla donanmışlardı. Bu üstünlükleri sayesinde Mısırlılar üzerinde kolayca hâkimiyet kurdular. Ayrıca Mısırlılara lir ve lavta gibi müzik aletlerini tanıttılar; bu enstrümanlar kısa sürede popüler oldu. Ek olarak, bronz işçiliği konusunda da yenilikler getirdiler. Arsenikli bronz üretimi yerine hazır bronz alaşımları ithal etmeye başladılar. Ancak, Mısırlılar Hiksosları hiçbir zaman tam anlamıyla benimseyemedi ve onları hep yabancı işgalciler olarak gördüler. Bu dönemde Hiksoslara karşı mücadele, 17. Hanedan'dan II. Sekenenre Ta'o tarafından başlatıldı. Ancak Ta'o, bu mücadelesi sırasında hayatını kaybetti. Onun yerine geçen oğlu Kamose, babasının mücadelesini devam ettirerek kuzeye doğru seferler düzenledi. Ancak Avaris şehrini ele geçirmeyi başaramadı. Daha sonra kardeşi Ahmose, Hiksosları yenerek Mısır'dan sürdü ve ülkeyi yeniden birleştirdi. (Çiçek, 2014, s. 33-36)

Yeni Krallık Dönemi (MÖ 1550-1070), Antik Mısır'ın en güçlü ve ihtişamlı dönemlerinden biri olarak kabul edilir. Bu dönem, I. Ahmose'nin Hiksosları yenip Mısır'ı tekrar birleştirmesiyle başlamıştır. Ahmose, yalnızca Mısır'ın siyasi birliğini yeniden kurmakla kalmamış, aynı zamanda güçlü bir ekonomik temel oluşturmuştur. Onun hükümdarlığında Mısır, güneyde İkinci Çağlayan'dan kuzeyde Filistin'e kadar geniş bir bölgeyi kontrol altına almıştır. Teb şehri, bu dönemde hem yönetim merkezi hem de Amon kültünün kutsal başkenti olarak dikkat çekmiştir. Ahmose'den sonra tahta çıkan I. Amenofis, babasının izinden giderek Mısır'ın etkisini güneyde Nubya'ya kadar genişletmiş ve bu bölgeyi bir genel vali aracılığıyla yönetmiştir. 18. Sülale'nin diğer önemli firavunlarından biri olan I. Tutmosis ise, kuzeye düzenlediği seferlerle Filistin ve Suriye'yi Mısır'a bağlamış, sınırları Fırat Nehri'ne kadar genişletmiştir. Böylece Mısır, o dönemin en büyük ve etkili imparatorluklarından biri haline gelmiştir. Tutmosis, Krallar Vadisi'ni mezarlık olarak kullanmaya başlayan ilk firavun olarak da bilinir. Yeni Krallık Dönemi'nin en dikkat çekici figürlerinden biri, kadın firavun Hatşepsut'tur. Üvey oğlu III. Tutmosis henüz çocuk yaşta olduğu için Hatşepsut, naiplik yapmış, daha sonra ise firavun unvanını almıştır. Hatşepsut, yönetimi sırasında barışçıl bir politika izlemiş ve ticaretin geliştirilmesine büyük önem vermiştir. Somali kıyısındaki Punt'a düzenlediği ticaret seferi, Mısır ekonomisine büyük katkı sağlamıştır. Teb'de Deir el-Bahri'de yaptırdığı anıtsal ölümler tapınağı, onun döneminin en önemli yapılarından biri olarak öne çıkar. Amon kültünü güçlendiren Hatşepsut, bu tanrının kızı olduğunu iddia etmiş ve Karnak Tapınağı'na eklemeler yaptırmıştır. Hatşepsut'un ölümünden sonra tahta geçen III. Tutmosis, özellikle askeri başarılarıyla bilinir. Onun liderliğinde Mısır ordusu, Suriye ve Filistin'de birçok sefer düzenlemiş, Mısır'ın kontrolünü Fırat'a kadar genişletmiştir. III. Tutmosis'in zaferleri, Karnak Tapınağı'nın duvarlarına kazınmış ve onun gücünü ölümsüzleştirmiştir. Ancak, Hatşepsut'un izlerini silmeye çalışmış ve onun heykellerini yıktırarak adını anıtlardan kazıtmıştır. Yeni Krallık Dönemi, dini alanda büyük bir değişikliğe sahne olmuştur. IV. Amenofis (Ekhnaton), Mısır'ın geleneksel çok tanrılı inanç sistemini değiştirerek tek tanrılı bir inancı, Aton'a tapınmayı benimsetmeye çalışmıştır. Aton, güneş tanrısı olarak kabul edilmiştir ve Ekhnaton, bu yeni dini merkezileştirmek için başkenti Akhetaton'a taşımıştır. Ancak bu reformlar, geleneksel din adamlarının ve halkın tepkisini çekmiş, ülke içinde huzursuzluklara yol açmıştır. Ekhnaton'un ölümünden sonra başa geçen

Tutankamon, eski dini düzene geri dönerek Amon kültünü yeniden canlandırmıştır. Genç firavunun erken ölümü, Yeni Krallık'ın zayıflayan otoritesini bir kez daha ortaya koymuştur. 19.Sülale'nin en önemli firavunlarından biri II. Ramses'tir. Ramses, askeri liderliği ve inşaat projeleriyle tanınır. Hititlerle yaptığı Kadeş Savaşı, tarihin bilinen ilk yazılı barış antlaşması ile sonuçlanmıştır. Ramses, sadece askeri başarılarıyla değil, aynı zamanda inşaat faaliyetleriyle de iz bırakmıştır. Karnak ve Luksor tapınaklarına eklemeler yaptırmış, Nil'in batısındaki Ramesseum ve Abu Simbel Tapınakları gibi anıtsal yapılar inşa ettirmiştir. Ancak, Ramses'in ölümünden sonra gelen firavunlar, onun izinden giderek bu başarıları devam ettirememiştir. 20.Sülale'nin sonlarına doğru, Mısır'ın siyasi ve ekonomik durumu kötüleşmeye başlamıştır. Firavun III. Ramses, Deniz Kavimleri ve Libyalılar gibi dış tehditlerle mücadele etmiş, ancak bu zaferler iç sorunları çözmekte yetersiz kalmıştır. Memurların yolsuzlukları, işçilerin grevleri ve ekonomik sıkıntılar, ülkenin giderek zayıflamasına neden olmuştur. XI. Ramses döneminde Mısır, güneyde ve kuzeyde farklı otoritelerin kontrolüne girmiş, bu durum ülkenin bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Böylece Yeni Krallık Dönemi sona ermiş, Mısır bir daha eski gücüne ulaşamamıştır. (Freeman, 2003, s. 59-73)

Mısır tarihinin Üçüncü Ara Dönemi, siyasi bölünmelerin ve merkezi otoritenin zayıfladığı bir dönem olarak dikkat çeker. Bu süreç, XI. Ramses'in ölümünün ardından Smendes'in (MÖ 1070-1044) 21. Sülale'yi kurmasıyla başlamıştır. Smendes, taht üzerindeki iddiasını, firavun ailesiyle evlilik yoluyla kurduğu akrabalık ilişkilerine dayandırmıştır. Yeni hanedanın merkezi, Aşağı Mısır'daki Tanis kenti olmuştur. Ancak bu dönemde Teb rahipleri güneyde bağımsız bir güç haline gelerek merkezi otoriteye meydan okumuştur. Tanis ve Teb arasındaki siyasi ilişkiler başlangıçta dostane bir şekilde yürütülmüş, bu bağlamda akrabalık ve ittifak ilişkileri kurulmuştur. Ancak Teb'deki rahiplerin kontrolündeki bölge, giderek ayrılıkçı hareketlerin merkezi haline gelmiştir. Özellikle, Teb yüksek rahipleri El-Hiba'dan Assuan'a kadar olan Nil Vadisi üzerinde kontrol sağlamışlardır. Yine bu dönemde kraliyet mezarlarının Teb Çölü yerine Tanis'e taşınması, kuzeydeki hanedanın siyasi üstünlüğünün bir göstergesi olmuştur. MÖ 21. Sülale'den itibaren Mısır, iç karışıklıkların ve dış tehditlerin yoğun olduğu bir süreç yaşamıştır. Siamun (MÖ 978-959) döneminde, Tanis kraliyet ailesi yeniden dış askeri seferlere

yönelmiştir. Bu dönemde Filistin'in Gezer kenti fethedilmiş ve İsrail Krallığı ile diplomatik evlilik yoluyla bir bağ kurulmuştur. Ancak güneydeki Teb'in düşüşü, Amon rahipliğinin gücünü yitirmesiyle sonuçlanmıştır. Bu dönemde Libyalılar, Mısır siyasi sahnesine dâhil olmuştur. III. Ramses'in esir ettiği Libyalılar, Delta Bölgesi'ne yerleştirilmiş ve bu bölgedeki Libya kabile şefleri Mısır'ın yönetiminde önemli roller üstlenmiştir. Bu gelişmeler, 22. Sülale'yi kuran I. Şoşenk'in (MÖ 945-924) iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır. Şoşenk, oğlunu Teb'e vali olarak atamış ve geleneksel müttefiklerle ilişkileri güçlendirme çabaları içinde olmuştur. Mısır'ın siyasi birliği, II. Takelot (MÖ 860-835) döneminde büyük ölçüde zayıflamıştır. Bu dönemde iç savaşlar artmış ve ülke genelinde farklı bölgelerde küçük krallıklar ortaya çıkmıştır. Bu krallıklardan biri olan Leontopolis merkezli 23. Sülale, yerel halkın desteğini alarak bağımsız bir yönetim kurmuştur. Güneyde ise Nubya kökenli 25. Sülale, Teb'e kadar olan Yukarı Mısır bölgesini kontrol altına almıştır. Bu durum, bölgesel krallıkların birbirleriyle ve merkezi otoriteyle çatışmasına yol açmıştır. MÖ 8. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, 24. ve 25. Sülaleler arasındaki güç mücadelesi ön plana çıkmıştır. Delta Bölgesi'ni kontrol eden 24. Sülale kralı Tefnahte (MÖ 724-717), güneyden gelen tehditlere karşı Libya kökenli güçlerin desteğini almıştır. Buna karşın, 25. Sülale'nin lideri Piye (MÖ 750-712), Nil Vadisi'ni ele geçirerek Memfis'e kadar ilerlemiştir. Piye'nin askeri başarıları, Delta'daki küçük krallıkların çoğunu kendi egemenliğini tanımaya zorlamış, ancak tam anlamıyla bir siyasi birlik sağlayamamıştır. Mısır'ın Üçüncü Ara Dönemi, merkezi otoritenin zayıfladığı, dini ve siyasi gücün farklı gruplar arasında bölündüğü bir süreçtir. Bu dönemde Mısır, farklı etnik ve siyasi grupların etkisi altında kalmış ve bu durum ülkenin kültürel çeşitliliğini artırmıştır. Ancak aynı zamanda, iç karışıklıklar ve bölünmeler nedeniyle Mısır'ın eski ihtişamı bu dönemde büyük ölçüde kaybolmuştur. (Sivas, 2011, s. 120-122)

Mısır tarihinde Geç Dönem M.Ö. 712 332 yılları arasında boy göstermiş ve Napata kralı Piye'nin kardeşi ve halefi olan Şabaka'nın (MÖ 712-698) 25. Sülale'yi kurmasıyla başlar. Bu dönemde, Tefnahte'nin oğlu Bakenrenef'in (Bokkhoris) Memfis üzerinde güç kazanma girişimlerine karşı Şabaka, Sais Sülalesi'ni ortadan kaldırmış, ancak bazı yerel liderler bağımsızlıklarını sürdürebilmiştir. Nubyalı hükümdarlar, Memfis'i başkent ilan ederek Mısır'da kısa bir süre yaşamış ve kendilerini eski firavunların meşru halefleri olarak görmüşlerdir. Bu dönemde Yukarı ve Aşağı Mısır, 25. Sülale hükümdarlarının yönetimi altında birleşmiş, ekonomik canlılık ise Nubya altınlarının varlığıyla sağlanmıştır. 25. Sülale krallarının hükümdarlığı, Asur İmparatorluğu ile sert bir rekabetin yaşandığı bir dönemdir. Özellikle Taharka'nın (MÖ 690-664) hükümdarlığında Mısır, Asur kralı Esarhaddon'un (MÖ 681-669) seferleriyle karşılaşmış, bu süreçte Memfis ele geçirilmiş ve Taharka güneye çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonraki Asur seferlerinde Mısır, yağmalanarak savaş tazminatı ödemeye zorlanmıştır. Taharka'nın halefi Tantamani'nin (MÖ 664-657) dönemi ise benzer mücadelelerle geçmiştir. Bu mücadeleler sırasında Asurlular, Delta bölgesindeki yerel liderlerle işbirliği yaparak Mısır üzerindeki etkilerini artırmıştır. M.Ö. 664 yılında I. Psammetikos'un (MÖ 664-610) liderliğinde 26. Sülale dönemi başlamıştır. Psammetikos, Asur'un Babil'deki sorunlarını fırsat bilerek yerel liderleri etkisiz hale getirmiş ve Mısır'ın birliğini sağlamıştır. Dış politikada ise Yeni Krallık dönemindeki gibi Suriye ve Filistin'e yönelik seferler düzenlenmiş, ancak II. Nekho (MÖ 610-595) liderliğinde Babil Kralı II. Nebukadnezar ile yapılan Kargamış Savaşı'nda yenilgiye uğranmıştır. Buna rağmen, Fenike kıyı kentleri ve diğer bölgelerdeki hâkimiyet bir süre daha sürdürülmüştür. Pers istilasının ardından 27. Sülale, Kambyzes (MÖ 529-522) ve halefleri döneminde Mısır'ı Pers İmparatorluğu'nun bir eyaleti haline getirmiştir. Ancak yerel halk, Pers yönetimine karşı uzun süreli bir direnç göstermiştir. Özellikle Sais kentinden Amirtaios'un (MÖ 404-399) liderliğinde başlayan 28. Sülale, Mısır'ın Perslerden bağımsızlığını kazanmasını sağlamış, ardından 29. ve 30. Sülaleler döneminde yerel yönetim tekrar güçlenmiştir. Ancak bu sülaleler, Perslerin MÖ 343 yılında yeniden Mısır'ı ele geçirmesine engel olamamıştır. Pers yönetimi MÖ 332 yılında Büyük İskender'in Doğu Seferi sırasında sona ermiş, Mısır İskender tarafından fethedilmiştir. Bu olay, Mısır'ın Helenistik döneme geçişinin başlangıcını işaret eder. İskender'in ölümünden

sonra, komutanlarından I. Ptolemaios'un liderliğinde kurulan Ptolemaioslar Devleti, yaklaşık 250 yıl boyunca Mısır'a hâkim olmuştur. Geç Dönem, Mısır'ın siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan yeniden şekillendiği bir zaman dilimidir. Yerel sülaleler, Asur ve Pers imparatorluklarına karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş, ancak sonunda Helenistik dünyanın bir parçası haline gelmiştir. Bu dönem, Mısır'ın dünya tarihindeki stratejik önemini ve sürekli değişen güç dengelerini yansıtan bir süreç olarak dikkat çeker. (Hornung, 2003, s. 129-149)

Argead Hanedanı, Antik Makedonya'nın en güçlü hanedanlarından biri olarak bilinir. Kökleri mitolojik kahraman Herakles'e dayandırılan bu hanedan, yaklaşık MÖ 808'de Kral Karanos ile tarih sahnesine çıkmıştır. Makedon krallığının temellerini atan Argeadlar, hem askeri hem de siyasi anlamda büyük bir güç oluşturarak Helenistik dünyanın genişlemesinde kritik bir rol oynamışlardır. Hanedanın en dikkat çekici liderlerinden biri II. Philip'tir (MÖ 359-336). Philip, askeri reformları ve diplomatik başarılarıyla Makedonya'yı Balkanlar'ın en güçlü devleti haline getirmiştir. Uzun mızraklı piyadelerden oluşan "Makedon falanksı" gibi yenilikler, onun döneminde hayata geçirilmiştir. Ayrıca, Yunan kent devletlerini birleştiren Korint Birliği'ni kurarak Helen dünyasında siyasi bir birlik sağlamıştır. Argead Hanedanı'nın en görkemli dönemi, II. Philip'in oğlu Büyük İskender (MÖ 336-323) ile yaşanmıştır. Büyük İskender, genç yaşta tahta geçmiş ve doğu seferleriyle Pers İmparatorluğu'nu fethederek, Makedon İmparatorluğu'nu dünyanın en büyük güçlerinden biri haline getirmiştir. İskender'in seferleri, sadece fetihlerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda Helenistik kültürün Asya'ya yayılmasını sağlamıştır. Onun döneminde Makedon ordusu Hindistan sınırlarına kadar ulaşmış, birçok yeni şehir kurulmuş ve Doğu ile Batı arasında kültürel bir sentez gerçekleşmiştir. Büyük İskender'in ölümünden sonra Argead Hanedanı'nın kontrolü zayıflamış ve imparatorluk, generalleri (diadokhoi) arasında paylaşılmıştır. Bu bölünme, Helenistik dönemin Seleukoslar, Ptolemaioslar ve Antigonidler gibi güçlü krallıklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, Argead Hanedanı, askeri dehası ve kültürel etkileriyle Antik Dünyanın en önemli hanedanlarından biri olmuştur. Bu hanedan, Makedonya'nın sıradan bir krallıktan, dünya tarihinin akışını değiştiren bir imparatorluğa dönüşmesinde kilit bir rol oynamıştır. (Editörleri, 2021)

MÖ 4. yüzyılda Makedonya İmparatoru **Büyük İskender**'in ölümünün ardından, imparatorluğunun geniş toprakları generalleri arasında paylaşılmıştır. Bu paylaşımın sonu Mısır, **Ptolemaios I Soter** adlı generalin eline geçmiş ve Ptolemaios Hanedanı'nın temelleri atılmıştır. Bu hanedan, Hellenistik dönemin en güçlü ve uzun süreli yönetimlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Ptolemaios Hanedanı'nın Mısır'daki etkisi, yalnızca siyasi ve askeri alanda değil, aynı zamanda kültürel, bilimsel ve dini alanlarda da önemli izler bırakmıştır. Bu yazı, Ptolemaios Hanedanı'nın Mısır'daki tarihsel yolculuğunu, başarılarını ve sonlarını ele alacaktır. Büyük İskender'in ölümünün ardından, imparatorluk generalleri arasında yapılan bölüşüm sonucu Mısır, Ptolemaios I'e verilmiştir. Ptolemaios, Mısır'a satrap olarak atandıktan sonra, MÖ 305 yılında kendisini firavun ilan ederek bağımsız bir Mısır Krallığı kurmuştur. Bu olay, Mısır'daki geleneksel yönetim yapısının Hellenistik bir yönetimle yer değiştirmesi anlamına geliyordu. Ptolemaios, halkına hem Mısır'daki geleneksel firavun hükümetini hem de Yunan hükümetini benimsemiş bir lider olarak kendisini tanıttı. Bu çift kültürlü yönetim, Mısır'da uzun süre etkili olacak bir düzenin temellerini atmıştır. Ptolemaios Hanedanı'nın Mısır'daki en büyük miraslarından biri, İskenderiye'yi bir kültür ve bilim merkezi haline getirmesidir. Ptolemaios II tarafından inşa edilen Büyük Kütüphane (Library of Alexandria), dönemin en önemli bilimsel merkezlerinden biri haline gelmiştir. Kütüphane, sadece Yunan dünyasının en büyük bilgilerini değil, aynı zamanda Mısır'ın ve diğer antik medeniyetlerin bilgilerini de bünyesinde toplamıştır. Aynı dönemde İskenderiye Feneri gibi mühendislik harikaları da inşa edilmiştir. Bu projeler, Ptolemaiosların Mısır'da hem bilimsel hem de kültürel anlamda nasıl bir etki yarattığını göstermektedir. Ptolemaios Hanedanı'nın en zor dönemi, özellikle Roma İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte başlar. MÖ 2. yüzyıldan itibaren Roma, Akdeniz bölgesindeki egemenliğini güçlendirmeye başlamıştır. Ptolemaios hanedanının başındaki hükümdarlar, Roma ile denge politikası izlemeye çalışsalar da, sonunda Roma'nın etkisi altında kalmışlardır. Roma'nın Mısır üzerindeki nüfuzu arttıkça, Ptolemaios hükümdarları kendi bağımsızlıklarını korumakta zorlanmışlardır. Ptolemaios Hanedanı'nın en bilinen figürü kuşkusuz Cleopatra VII'dir. Cleopatra, Roma'yla stratejik ittifaklar kurarak Mısır'ı bağımsız tutmaya çalıştı. İlk olarak Julius Caesar'la, ardından da Mark Antony ile olan ilişkileri, ona büyük bir güç sağlamış, ancak Roma'nın iç savaşları Mısır'ı zor duruma sokmuştur. MÖ 31'deki

Aktium Savaşı'nda Cleopatra ve Mark Antony'nin Roma'ya karşı olan mücadelesi yenilgiyle sonuçlanmış ve bu yenilgi, Ptolemaios Hanedanı'nın sonunu getirmiştir. Cleopatra, Roma'ya teslim olduktan sonra intihar ederek Mısır'daki son bağımsız yönetimi sona erdirmiştir. Ptolemaios Hanedanı, Mısır'ın tarihinde çok önemli bir dönemi temsil eder. Hellenistik kültürün Mısır'daki etkilerini artıran bu hanedan, bilim, kültür, sanatta büyük başarılar sağlamış ve İskenderiye'yi bir kültürel merkez haline getirmiştir. Ancak Roma İmparatorluğu'nun yükselmesi ve iç savaşlar, hanedanın sonunu hazırlamıştır. Cleopatra'nın dramı, Ptolemaios Hanedanı'nın sonunu simgeleyen bir olay olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Sonuç olarak, Ptolemaioslar Mısır'da hem Yunan hem de Mısır kültürlerinin birleştiği önemli bir dönemi şekillendirmiştir, ancak nihayetinde Roma'nın yükselmesiyle bu birleşim sona ermiştir. Ptolemaioslar, hem Mısır tarihine hem de dünya kültürüne büyük katkılar sunmuş bir hanedandır. (Özveren, 2021, s. 12-17)

Mısır, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti haline gelmeden önceki dönemde, Roma ile olan ilişkileri karmaşık bir gelişim süreci geçirmiştir. Bu süreç, MÖ 3. yüzyılın sonlarından MS 395'e kadar, Roma Cumhuriyeti'nin yükselişi ve Roma İmparatorluğu'nun kurulumuyla şekillenmiştir. MÖ 30'da Kleopatra VII'nin intiharı, Mısır'daki Ptolemaios Hanedanı'nın sonunu simgelemiş ve Roma'nın Mısır üzerindeki egemenliği başlamıştır. Bu tarihten itibaren Mısır, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olarak yönetilmeye başlanmıştır. Kleopatra'nın ölümü, Roma İmparatorluğu'nun hem iç hem de dış politikalarını derinden etkilemiştir. Mısır'ın Roma tarafından kontrol edilmesi, Roma İmparatorluğu'nun Akdeniz bölgesindeki egemenliğini pekiştirmiştir. Roma, MÖ 2. yüzyıldan itibaren Mısır'ın siyasi yaşamına müdahil olmaya başlamıştır. Ptolemaios VI'nin saltanatı sırasında Roma, Mısır'a yardımlar sağladı, özellikle Antiochus IV'ün işgali sırasında Roma'nın müdahalesi, Ptolemaios Hanedanı'nın Mısır'daki varlığını sürdürebilmesine olanak tanımıştır. Ancak bu yardım, Roma'nın Mısır üzerindeki nüfuzunu artırmış, Ptolemaioslar'ın bağımsızlıklarını zayıflatmıştır. MÖ 44'te Julius Caesar'ın öldürülmesi sonrası Roma'da kaos başladı. Kleopatra VII, Roma'nın iç savaşlarına müdahil olmayı seçmiş ve Roma komutanı Mark Antony ile ittifak kurarak Mısır'ın bağımsızlığını korumaya çalıştı. Ancak MÖ 31'deki Actium Savaşı'nda Antony ve Kleopatra'nın Roma'ya karşı olan mücadelesi mağlubiyetle sonuçlandı. Bu yenilgi,

Mısır'ın Roma tarafından tamamen işgal edilmesine yol açtı ve Mısır, Roma'nın bir eyaleti haline geldi. Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Mısır, uzun süre verimli toprakları ve zengin kaynaklarıyla önemli bir eyalet olmuştur. İmparator Augustus döneminde, Mısır tam anlamıyla Roma'nın bir parçası haline gelmiş ve Augustus'un yönetimi altında Roma'nın başkentinde tahıl ve diğer kaynaklar düzenli olarak tedarik edilmiştir. Mısır'ın yönetimi, Augustus tarafından atanan bir vali tarafından yürütülürken, Roma kültürü ile Mısır kültürü arasında bir etkileşim başlamıştır. Roma İmparatorluğu, Mısır'daki eski tapınakları ve gelenekleri büyük ölçüde korusa da, Roma hukuku Mısır'da egemen olmaya başlamıştır. Roma'nın Mısır'a hakim olması, İskenderiye gibi büyük şehirlerde kültürel değişimleri beraberinde getirmiştir.

Yunanlılar ve Mısırlılar arasında bir sosyal ayrım ortaya çıkmış, İskenderiye'deki Yunan kökenli aristokrasi Roma'nın hükümet yapısında önemli bir rol oynamıştır. Mısır'daki tapınaklar ve rahipler, Roma kültürel etkilerinden etkilenmemeye çalışırken, bu dönemde Mısır'da Roma'ya özgü bir sosyal hiyerarşi ve kültür ortaya çıkmıştır. Roma yönetimi altında, Mısır'da çeşitli isyanlar da meydana gelmiştir. MS 1. yüzyılda, Yahudiler ve Yunanlılar arasındaki gerilimler nedeniyle isyanlar patlak vermiştir. MS 115'te ise, Roma'nın güneydoğu eyaletlerinde ciddi ayaklanmalar olmuştur. Bu isyanlar, Roma yönetiminin Mısır'daki denetimini zayıflatmış ve Roma'nın iç sorunları, Mısır'daki huzursuzluğu artırmıştır. Mısır, Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar, yaklaşık 400 yıl boyunca Roma'nın kontrolü altında kalmaya devam etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte, Mısır da değişen koşullara adapte olmak zorunda kalmıştır. Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olarak ikiye ayrılması, Mısır'ın Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmesine neden olmuştur. Mısır, MS 7. yüzyılda Arap İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmeden önce, Roma/Bizans İmparatorluğu'nun bir eyaleti olarak varlığını sürdürmüştür. Roma-Mısır ilişkileri, tarihsel açıdan büyük bir dönemeçtir. Mısır, Roma'nın bir eyaleti haline geldikten sonra, Roma'nın kültürel ve ekonomik gücünden faydalanmış ancak aynı zamanda Roma yönetiminin iç karışıklıklarından da olumsuz etkilenmiştir. Mısır, Roma İmparatorluğu'nun sonlarına kadar önemli bir eyalet olarak kalmış, ancak sonunda Arap fetihleri ile Roma'nın egemenliğinden çıkmıştır. (Bozkurt, 2019, s. 55-80)

1.2. TÜRK İSLAM HAKİMİYETİ DÖNEMİNDE MISIR

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed(s.a.v)'in vefat etmesinden sonra Müslümanlar, dini ve siyasi otoriteyi koruyacak bir lider olarak "halife"yi seçtiler. Bu makama verilen "halife" unvanı, ilk olarak Hz. Ebu Bekir döneminde kullanılmıştır. Ancak Kur'an'da ve hadislerde halifelik makamının nasıl işleyeceğine dair net bir tarif veya yöntem belirtilmemiştir. Bu belirsizlik, ilk dört halifenin farklı yollarla seçilmesine yol açtı. Hz. Ebubekir için "Peygamberin Halifesi" ünvanını kullanırken , Hz. Ömer döneminde ise bu durum Emirül- Mü'minin" olarak daha sonra değişiklik gösterecektir. Hz. Muhammed (s.a.v) kendisinden sonra halifenin kim olacağına dair herhangi bir açıklama yapmamış ve bir söz söylememiştir. Böyle bir durum olmadığı gibi yerine halife olarak geçecek kişinin nasıl bir karar ile seçileceği kesin değildir. Bu sebeplerden dolayı Halife-i Raşidin döneminde herhangi belirli bir yol izlenmemiş ya da izlenememiştir. İslam'ın ilk Halifesi olan Hz. Ebubekir'in seçilme durumu ise Ensar ahalisi bir vekilin seçilme durumu için Medine'de bir araya gelerek Hazrec kabilesinden olan Sa'd b. Ubade'nin halife olmasını istemiştirler. Bu karar sırasında orada olmayan Hz. Ebubekir , Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde daha sonra onların arasına katılacaklardır ve uzun bir düşünce ve fikir alışverişlerden sonra Hz. Ebubekir'in halife olmasında karar kılmışlardır. Zira kendisi müşriklerden kaçarken mağaradaki iki kişiden biridir. Aynı zamanda Peygamber Efendimiz hayattayken bazı zamanlarda Hz. Ebubekir'in imamlığında namaz kılması onun seçilmesinde etkili olmuştur. Hz. Ebubekir bu makamda çok fazla kalamayacaktır bu sebepten dolayı Müslümanların önde gelen kişileri ile istişare ettikten sonra kendisinden sonra gelecek kişinin Hz. Ömer olarak belirlemiş ve gerek Hz. Ebubekir ve gerekse istişare kurulunun kararı ile Hz. Ömer İslam'ın ikinci Halifesi olacaktır. Hz. Muhammed (s.a.v)'in vefatından sonra yerine gelecek Halef olan kişilerin bir saltanat naibi gibi değil de seçim yoluyla, istişare yoluyla karar kılınması gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Zira Hz. Ömer'den sonra seçilecek olan Hz. Osman'ın da zira bir istişare kurulu tarafından seçildiğini görmekteyiz. Daha sonraki zamanlarda Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra olağanüstü durumlar ortaya çıkacaktır zira İslam alemi içinde ayrılıklar vuku bulmuştur. (İsam, 2024) Bu sebeplerden dolayı Hz. Muhammed (s.a.v)'in amcası oğlu olan Hz. Ali'nin

halife olması şura kararı ile belirlenmiş ancak bu dönemde Muaviye bu duruma karşı gelecektir. Emevi ailesinden olan Hz. Osman'ın şehid edilmesini ve kanının yerde kalması gibi sebeplerle bu duruma biat etmeyeceğini belirterek Şam'da kendisini Halife olarak ilan edecektir. Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı, İslam dünyasında ayrışmaların başlangıcı oldu. Hz. Ali'nin şehadeti üzerine, taraftarları oğlu Hz. Hasan'a biat etti. Ancak bir yıl sonra, Muaviye'nin üstünlüğünü kabul eden Hz. Hasan, halifelikten feragat etti. Böylece İslam dünyasında şûra usulü son buldu, hilafet Muaviye'nin veliaht sistemiyle babadan oğula geçen bir düzen haline geldi. Bu dönemde Mısır, İslam fetihlerinin önemli merkezlerinden biri oldu. Hz. Ömer zamanında Amr b. As'ın komutasında fethedilen Mısır, hem ekonomik hem de stratejik bir değer taşıyordu. Mısır'ın yönetimi, Hulefa-i Raşidin döneminde İslam dünyasının ekonomik ve askeri üstünlüğünde önemli bir rol oynadı. Hilafet sistemi, ilk dört halife döneminde toplumsal istişareye ve siyasi adalete dayalı bir yapı sergilerken, Muaviye'nin güç kullanarak halifeliği ele geçirmesi ve veraset sistemini başlatması, bu dönemin kapanmasına yol açtı. Bu süreç, İslam tarihindeki siyasi bölünmeleri derinleştiren önemli bir dönüm noktası oldu. (Acar, 2017, s. 1-20)

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti sırasında Mısır'ın durumu ve İslam Devleti ile ilişkileri, erken dönemdeki önemli askeri ve diplomatik gelişmelerin başında gelir. Bu dönemde, Mısır'ın Bizans İmparatorluğu'ndan yönetim olarak bağımsızlaşmaya başlaması ve yerel halkın İslam ordusuyla kurduğu ilişkiler büyük bir rol oynamıştır. Özellikle Mısır'a yönelik ilk anlaşmalar, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinde yapılmış ve daha sonra fetih hareketlerinin temelini atmıştır. İlk olarak, Hâtıb b. Ebî Belte'a'nın Mısır'daki Bizans yöneticisi Mukavkıs'a gönderdiği mektup ve yaptığı anlaşma kayda değerdir. Bu anlaşma, aslında bir tür güvenlik anlaşmasıydı ve Müslüman tüccarlarının güvenliğini temin etmek için yapılmıştı. Ancak, bu anlaşma Amr b. el-Âs'ın Mısır'ı fethetmeye karar vermesiyle geçerliliğini kaybetti. (Fayda, 2024) Mukavkıs ve Bizans yönetimi, Mısır'dan çekilmek zorunda kalırken, yerel halkla yapılan anlaşmalar da yerini fetih sürecine bırakmıştır. Amr b. el-Âs'ın Mısır'ı fethetme kararının arkasında bir dizi askeri ve stratejik sebep bulunuyordu. En önemli nedenlerden biri, Bizans komutanlarının Suriye ve çevresindeki yerleşimlerden geri çekilerek Mısır'a sığınma ihtimaliydi. Amr b. el-Âs, bu ihtimali engellemek ve Bizans'ın yeniden organize olmasını önlemek amacıyla Mısır'ı

fethetmeye karar verdi. Ayrıca, Mısır'ın stratejik konumu ve zayıf savunması da bu kararın alınmasında etkili oldu. Amr, Mısır'a daha önceki ziyaretlerinden dolayı bölgeyi iyi tanıyordu ve bu da ona büyük avantaj sağladı. Müslümanlar 638 yılında İliyâ şehrini fethedince, şehrin Bizanslı komutanı Areteon Mısır'a kaçmıştı. Halife Ömer b. el-Hattâb, İliyâ'da zafer kazandıktan sonra, İslam ordusunun komutanlarından Amr b. el-Âs'ı Kayseriyye'yi fethetmek için görevlendirdi. Ancak Amr b. el-Âs, daha önce birkaç kez Kayseriyye'yi kuşatmış ama başarılı olamamıştı. Şehri bir yıl süren yeni kuşatmasına rağmen ele geçiremedi. Kuşatmanın şiddeti nedeniyle, şehrin valisi Kostantin ve Bizans İmparatoru Herakleios'un oğlu olan Konstantin ile birlikte, Mısır'a kaçmak zorunda kaldılar. İliyâ'daki Bizans komutanı Areteon ve Kayseriyye valisi Kostantin'in de Mısır'a kaçmasının ardından Amr b. el-Âs, bu iki komutanın Mısır'da bir ordu toplayıp tekrar İliyâ'ya saldırabilecekleri endişesine kapıldı. Böyle bir saldırı, sadece İliyâ'daki Müslüman egemenliğini değil, Suriye bölgesindeki Müslüman hâkimiyetini de tehdit edebilirdi. Ayrıca, Bizanslılar Doğu Akdeniz'deki donanmayı güçlendirip, Kayseriyye'de yeni bir kuşatma başlatabilirdi. (Kaya, 2019, s. 1-3) Bütün bu gelişmeler, Amr b. el-Âs'ı Mısır'ın fethedilmesinin zaruri olduğuna inandırmıştı. Ayrıca, Amr b. el-Âs'ın cahiliyye döneminde Mısır'a gitmiş olması, bu bölgenin coğrafyasını öğrenmesini, halkının savaştan aciz olduğunu görmesini sağlamıştı. 639 yılında, Kayseriyye kuşatması sırasında halife Ömer b. el-Hattâb'ın Câbiye'de bulunduğunu öğrenince, hemen onun yanına gitmiş ve Mısır'ın fethedilmesinin Müslümanlar için önemini vurgulamıştır. Halifeye, bu fetih için 3.500–4.000 kişilik bir ordu yeterli olacağına inanarak, Mısır'ın fethi konusunda onu ikna etmeye çalıştı. Ancak halife Ömer, Amr b. el-Âs'ın ısrarlarına rağmen Mısır'a sefer yapma izni vermemiş ve onu Kayseriyye kuşatmasına geri göndermiştir. Ancak halife, diğer komutanlarıyla görüşükten sonra, Mısır'ın fethinin gerekli olduğuna karar vermiştir. Halife, Şerîk b. Abde ile Amr'a bir mektup göndererek, 4.000 kişilik bir orduyla Mısır'a gitmesini istemiştir. Mektubunda, Suriye ordusundan fazla uzaklaşmamasını ve kesin emrini ikinci bir mektupla göndereceğini belirtmiştir. (Özkuyumcu, 2007, s. 17-19)

Ömer b. el-Hattâb'ın Amr b. el-Âs'a yazdığı ilk mektup şu şekildedir: “Sen fethi çık, ben bu konuda istiharede bulunacağım ve inşallah mektubumu hemen arkandan göndereceğim. Şayet Mısır'a girmeden önce bana geri dönmeni emreden bir mektup ulaşırsa geri dön, ancak Mısır'a girdikten sonra mektubumu alırsan yoluna devam et.” Amr b. el-Âs, bu mektubu alır almaz, vakit kaybetmeden hazırlık yapmış ve diğer komutanlara haber vermeden gece yarısı gizlice Mısır'a doğru yola çıkmıştır. Kayseriye kuşatmasını sürdürmesi için yerine oğlu Abdullah'ı bırakmıştır. Ancak diğer komutanlar, Amr'ın kendilerine haber vermeden gizlice yola çıkmasını hoş karşılamamış ve halife Ömer'e bir mektup yazarak Amr tarafından aldatıldıklarını bildirmişlerdir. Bu durumu öğrenen halife Ömer, Amr b. el-Âs'a kızmış ve ona ikinci bir mektup göndererek hareketlerinden dolayı onu suçlamıştır. Halife, komutanların haberi olmadan gizlice Mısır'a gitmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştır: “... Âs b. el-Âs'a, sen yanındakileri aldattın (ve yola çıktın). Şayet mektubum Mısır'a girmeden sana ulaşırsa geri dön, eğer Mısır'a girdiyse yoluna devam et. Bil ki sana yardımcı göndereceğim.” Halife'nin ikinci mektubu, Amr b. el-Âs'a Filistin'in Refah bölgesinde ulaşmıştır. Ancak, Amr, geri dönme ihtimaline karşılık mektubu almayı geciktirerek, Mısır'a girdiği bölgeyi doğruladıktan sonra mektubu okumuştur. Amr, ordusuna halife Ömer ile anlaşmaya vardığını ve yoluna devam etmeleri gerektiğini açıklamıştır. Bu olay, Amr b. el-Âs'ın liderlik kararını ve Mısır'ı fethetme konusunda gösterdiği stratejik hamleyi açıkça ortaya koymaktadır. (Hayyat, 2019, s. 121-122) Hz. Ömer, başlangıçta Mısır'a yapılacak bir seferin gerekliliği konusunda kararsız olsa da, Amr b. el-Âs'ın önerisini kabul etti ve 639 yılında Amr'a Mısır seferini başlatma izni verdi. Amr, ilk olarak Mısır'a kuzeydoğudan girmeyi başardı ve Fermâ (Pelusium) gibi önemli şehirleri fethetti. Bu fetihler, sadece askeri zaferler değil, aynı zamanda yerel halkın desteğini de beraberinde getirdi. Mısır'daki Kıptîler, Bizans yönetiminden duydukları memnuniyetsizlik nedeniyle, müslümanlara yardımcı oldular ve bu da fetih sürecini hızlandırdı. Mısır'daki Kıptîler, bu dönemde Bizans İmparatorluğu'na karşı duydukları olumsuz hisler nedeniyle, Müslümanlarla ittifak yaparak, onlara direnç göstermediler ve hatta onlara yardımcı oldular. Mısır'ın fethedilmesinin ardından, Amr b. el-Âs, yerel halkla anlaşmalar yaparak onları güvence altına aldı.

Bunlardan en ünlüsü, Babylon Anlaşması olarak bilinen ve Mısır'daki Hristiyan ve Yahudi nüfusuna, Müslüman yönetimi altında güvenlik ve vergi muafiyetleri sunan bir antlaşmadır. Bu anlaşma, yerel halkın İslam yönetimine karşı daha az direnç göstermesini sağladı. 640 yılı itibarıyla Mısır, Müslümanların eline geçmişti ve Mısır'daki Müslüman yönetiminin temelleri atılmıştı. Amr b. el-Âs'ın Mısır'ı fethetmesi, aynı zamanda İslam dünyasında Mısır'ın stratejik ve kültürel öneminin arttığı bir dönemin başlangıcını da işaret etmektedir. Bu fetih, Mısır'ın ilerleyen yıllarda İslam İmparatorluğu'nun önemli bir parçası haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Mısır'daki bu ilk fetih, aynı zamanda daha geniş bir İslam fetih hareketinin de başlangıcıydı ve sonraki yıllarda Halifelik, Mısır'ı önemli bir ekonomik ve kültürel merkez haline getirecekti. (Akarsu, 2018, s. 66-87)

Hiz. Osman döneminde Mısır, hem stratejik hem de ekonomik açıdan çok kritik bir öneme sahipti. Hiz. Ömer zamanında fethedilen Mısır, Hiz. Osman döneminde idari ve askeri yapıların pekçok düzenlemesinin odak noktası oldu. Mısır, Hiz. Osman dönemine gelindiğinde fethedilmiş ve İslam dünyası içinde çok önemli bir konuma oturmuştu. Bu bölge, Doğu Roma – Bizans yönetiminin önemli bir parçasıyken, fetih süreci ile birlikte İslam'ın yayılmasında bir kapı rolü oynadı. Mısır'da İslam yönetiminin ilk büyük lideri Amr bin As oldu. Hiz. Osman'ın yönetimi altında Amr bin As'ın valilik dönemi sona ermiş ve yerine Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh atanılmıştı. Bu değişiklik, hem idari hem de ekonomik reformlarla bir dönüşümü beraberinde getirdi. Hiz. Osman, Mısır'daki yönetim yapısını merkezî otoriteye bağlı hale getirmek üzere çeşitli önlemler aldı. Abdullah bin Sa'd'ın atanması, sadece Amr bin As gibi önemli bir komutanın görevden uzaklaştırılmasıyla değil, aynı zamanda Hiz. Osman'ın Kureyş merkezli yönetim anlayışını daha öne çıkarmasıyla dikkat çeker. Abdullah bin Sa'd, bölgedeki ekonomik gelişimi önceliklendirdi ve vergi sisteminde düzenlemeler yaptı. Hiz. Osman, Mısır'da ekonomik yapıyı yeniden düzenlemek için vergi sistemini merkezi bir hale getirdi. Cizye (gayrimüslimlerden alınan vergi) ve öşür gibi vergiler düzenlenerek gelir akışı daha şeffaf hale getirildi. Abdullah bin Sa'd, bu gelirleri hem bölgesel kalkınma hem de merkezi yönetimin gereksinimleri için optimize etti. Mısır, Akdeniz ve Afrika bölgelerine yakını nedeniyle bir askeri merkez haline geldi.

Hız. Osman döneminde Abdullah bin Sa'd komutasındaki Mısır ordusu, Kuzey Afrika'da önemli fetihlere imza attı. Bu dönemde, Afrika'nın kuzey sahillerindeki Bizans kontrolü sonlandırılmaya başlandı. Özellikle Trablusgarp ve Tunus civarındaki seferler, Mısır'ın İslam orduları için bir çıkış noktası haline geldiğini gösterir. Hız. Osman'ın Mısır politikası sadece askeri ve ekonomik değil, aynı zamanda dini yayılmayı da içermektedir. Bu dönemde, İslam'ın yerleşmesi için çeşitli dini liderler görevlendirildi. Camilerin yapımı artırıldı ve Kur'an-ı Kerim'in yayılması sağlandı. Hız. Osman dönemindeki atanma ve görev değişiklikleri, bölge halkı ve eski valiler arasında huzursuzluk yarattı. Amr bin As taraftarları, Abdullah bin Sa'd'ın uygulamalarına sert eleştiriler getirdi. Bu durum, Hız. Osman'a karşı eleştirilerin artmasına ve ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan isyanlara zemin hazırladı. (Üçok, 1968, s. 1-12) Hız. Osman döneminde Mısır, çok yönlü politikalar ve idari dönüşümlerle İslam devletinin önemli bir parçası haline geldi. Ancak, atanma politikaları ve yerel halk arasında yaşanan huzursuzluklar, bölge üzerindeki yönetim zorluklarını da ortaya koydu. Mısır'daki ekonomik ve askeri başarılar, Hız. Osman döneminin en önemli katkılarından biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Emevîler döneminde, Mısır valiliği önemli bir stratejik rol oynamaktaydı ve bu valilik, genellikle halifelerin kendi aile üyeleri ya da kabilelerine mensup kişiler tarafından yönetilmiştir. Mısır'ın, hem siyasi hem de ekonomik anlamda büyük bir değer taşıması, bu durumu daha da anlamlı kılmaktadır. Bu bağlamda, Amr b. el-Âs'ın Mısır'a ikinci defa atanmasının koşulları da büyük bir öneme sahiptir. Bilindiği üzere, Amr, özellikle Ali b. Ebî Tâlib ile Muâviye arasındaki mücadelede, Muâviye'yi destekleyerek bu desteği karşılığında Mısır valiliğini almak için belirli şartlar öne sürmüştür. Amr, Mısır valiliği ve Şam'ı talep etmiş, aynı zamanda Muâviye'nin ölümünden sonra halifeliğin kendisine geçmesini de istemiştir. Ancak Muâviye, Amr'ın bu şartını reddederek daha sonra Mısır valiliğini ona vermiştir. Bu anlaşma sonrasında, Mısır valiliğinin önemli bir ekonomik ve politik merkez olmasının da etkisiyle, Amr b. el-Âs, "Tuğme" uygulaması ile Mısır gelirlerinin büyük bir kısmını kendi elinde tutma imkânı bulmuştur. "Tuğme" olarak adlandırılan bu uygulama, Mısır'daki vergilerin toplanıp gerekli harcamalar yapıldıktan sonra, artan gelirin halifeye değil, doğrudan valiye verilmesi anlamına gelmektedir. Bu

sayede, Amr, Mısır'ı adeta bir özel mülk gibi yönetmiş ve bölgedeki hâkimiyetini pekiştirmiştir. (Yiğit İ. , 1995) Bu sistem, Amr'ın Mısır'ı sadece bir idari bölge olarak değil, aynı zamanda önemli bir ekonomik güç merkezi olarak da yönetmesine olanak tanımıştır. Amr, bölgedeki tam kontrolü sağlamak için, Ali'nin atadığı Mısır valisi Muhammed b. Ebî Bekr'i öldürerek Mısır valiliğini tamamen ele geçirmiştir. Amr'ın yönetimi, sadece askeri zaferlerle değil, aynı zamanda siyasi manevralarla da şekillenmiştir. Bu bağlamda, Amr b. el-Âs, Muâviye'ye bir mektup yazarak, ölümünden sonra oğlu Abdullah'ın Mısır valisi olmasını istemiştir. Ancak Muâviye, başlangıçta bu talebi kabul ettiğini bildirmesine rağmen, sözünü tutmamış ve Amr'ın ölümünden sonra Abdullah'ı Mısır valiliğinden azlederek yerine kendi kardeşi Utbe b. Ebi Süfyân'ı atamıştır. Bu durum, Mısır'ın sadece Amr'ın ailesine ait bir mülk gibi görülmesinin önüne geçmiş, aynı zamanda Emevi yönetiminin merkeziyetçi yapısının bir göstergesi olmuştur. (Özkuyumcu, 2007, s. 73-77) Bu, Emevîlerin, valilikleri halifelik kontrolü altında tutarak, güçlü bir merkezi yönetim oluşturma çabalarının bir yansımasıdır.

Emevîler döneminde, Mısır'ın yönetimi yalnızca siyasi ve askeri güçle değil, aynı zamanda ekonomik kaynakların kontrolüyle de doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle, Emevîler devrinde Mısır valiliği, oldukça merkeziyetçi bir yapıya sahip olmuştur. Bu dönemdeki valilerin görevdeki süreleri ve aldıkları kararlar, genellikle halifenin kendi stratejik çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Halife Muâviye'nin Mısır'a verdiği öneme binaen, Mısır, Emevî ailesi tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmiştir. Özellikle, Muâviye'den sonra halifelik kolu değişse de, Mısır yönetimi, Emevîler tarafından hâlâ güçlü bir şekilde elinde tutulmuştur. Emevîler döneminde, Mısır valiliği ve diğer büyük valilikler arasında zaman zaman ayrı ayrı yönetimler de kurulmuştur. (Çavuşlu, 2023, s. 39-46) Bu, özellikle İfrikıyye bölgesinin yönetimiyle ilgili olarak dikkat çekicidir. İfrikıyye, Kuzey Afrika'nın büyük bir kısmını kapsayan önemli bir bölgeydi ve fetihlerin tamamlanmasından sonra bu bölge Mısır'dan ayrılarak doğrudan halifeye bağlı bağımsız bir valilik haline getirilmiştir. Bu ayrılma, Mısır valiliğinin yönetsel gücünün artmasına, aynı zamanda İfrikıyye valiliğinin de bağımsız bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Mısır valiliğinin yönetimi, sadece Mısır'a değil, aynı zamanda çevresindeki bölgelere de etki etmiştir. Emevîler, bu dönemde sadece Mısır'ı değil, aynı zamanda Arap Yarımadası'ndaki diğer

bölgeleri de kontrol altına alarak, geniş bir siyasi ve askeri güç oluşturmuşlardır. Bu sürecin sonunda, Mısır ve İfrıkıyye, Emevi yönetiminin en güçlü ve en zengin bölgeleri haline gelmiştir. Sonuç olarak, Emevîler dönemindeki Mısır valiliği, sadece askeri zaferlerin bir yansıması olmayıp, aynı zamanda ekonomik gücün ve politik nüfuzun merkezi olmuştur. Amr b. el-Âs'ın Mısır'daki yönetimi, bu bölgenin Emevîler için stratejik önemini pekiştiren bir örnek teşkil etmektedir. Mısır, Emevîler devrinde, sadece bir valilik değil, aynı zamanda büyük bir ekonomik ve askeri merkez haline gelmiş, bu da bölgenin uzun süre boyunca Emevi ailesi tarafından güçlü bir şekilde kontrol edilmesini sağlamıştır. (Özkuyumcu, 2007, s. 168-172) Emevîler döneminden sonra Mısır Abbasîlerin hakimiyeti altına girecektir.

1258 yılında Moğolların Bağdat'ı fethetmesi, Abbasî halifeliğinin sonunu getirdi ve İslâm dünyasında üç yıl süren halifesiz bir dönem başladı. Ancak bu karanlık dönemin ardından, 1260'ta Sultan I. Baybars'ın Moğolları Aynicâlût Savaşı'nda durdurmasıyla birlikte, Mısır'da Memlûk sultanlığı dönemi başlamış oldu. Sultan Baybars, Moğolların Bağdat'ı yok etmelerinin ardından, Dimaşk'tan kaçan son Abbasî halifesi Müsta'sım Billâh'ın amcası Ebü'l-Kasım Ahmed'i Mısır'a davet etti. Baybars, Abbasî hilâfetini yeniden canlandırmayı amaçlıyor, aynı zamanda Memlûkler'in yönetimdeki meşruiyetini de pekiştirmeyi hedefliyordu. Ebü'l-Kasım Ahmed, Abbasî hanedanına mensubiyetini gösteren bir şecereyle Kahire'ye gelerek, burada törenle karşılandı. Abbasî ailesinin Bağdat'tan sonraki en önemli temsilcisi olarak, Müstansır-Billâh unvanını alarak halife ilan edildi. Mısır halkı, halifenin yeniden yönetimde söz sahibi olmasını kabul etti. Böylece Abbasî hilâfeti, üç yıl süren bir boşluktan sonra yeniden hayata geçti. Ancak, bu halifelerin gerçek bir idari güce sahip olmamaları, Baybars'ın siyasi manevraları ile sınırlıydı. Memlûk sultanı, halifeleri sadece dini bir figür olarak kabul ettirerek, onların adlarını sikkelerde ve hutbelerde geçirdi. Baybars'ın en büyük amacı, sadece kendi tahtını güçlendirmek değil, aynı zamanda İslâm dünyasında bir güç merkezi oluşturabilmektir. Abbasîler ise, adları anıldığı sürece halifelik makamının prestijini koruyor, ancak yönetimde herhangi bir yetkiye sahip değillerdi. Mısır'daki Abbasî halifeleri, Memlûk sultanlarıyla birlikte hutbelerde ve sikkelerde isimlerinin anılması sayesinde, İslâm dünyasında belli bir otorite oluşturmuşlardı. Bu durum, 1517 yılına kadar devam etti; o zamana kadar son Abbasî halifesi Mûtevekkil-Alellah, Osmanlı İmparatorluğu'na

bağlı olarak İstanbul'a gönderildi ve halifelik Osmanlılar tarafından devralındı. İslâm devletlerinde yönetim genellikle halife ya da imam tarafından yapılırken, zamanla bu temel yapıya yardımcı kurumsal yapılar da eklenmiştir. Vezirlik, bu yardımcı kurumlardan biri olarak, yönetimdeki en üst düzey yardımcı pozisyonunu temsil eder. Ortaçağ İslâm dünyasında, vezirler halifeden sonraki en güçlü figürlerdendi. Vezirlik kurumunun, özellikle İran etkisiyle İslâm devlet teşkilatına dahil olduğu düşünülse de, bu görüş pek çok tarihçi tarafından yeterli kanıtla desteklenmemektedir. (Aktan, 1991, s. 620-646) Vezir kelimesi Arapçaya çok eski dönemlerden beri yerleşmiş olmakla birlikte, İslâm tarihinde ilk kez Abbasîler dönemiyle birlikte yönetsel bir anlam kazanmıştır. Kuran'da da Hz. Musa'nın Allah'tan kardeşi Harun'u vezir olarak istemesi, vezirlik makamının esas işlevini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Hz. Peygamber de hadislerinde, yöneticilere iyi bir vezirin nasıl yardımcı olması gerektiğiyle ilgili tavsiyelerde bulunmuş ve bu öğütler, vezirlik makamının temel fonksiyonlarını şekillendirmiştir. Abbasîler döneminde, ilk defa halifeler tarafından vezirler atanmış ve bu vezirler, devletin idari ve yürütme işlerini üstlenmişlerdir. Ebû Seleme el-Hallal, bu unvanı alan ilk kişi olarak tarihe geçmiştir. Halifelik kurumunun merkezine yerleşen bu vezirlik makamı, zamanla çok daha önemli bir konum elde etmiştir. Vezirler, çoğu zaman halifeyi temsil etmiş, pek çok önemli idari kararı tek başlarına almışlardır. Bu durum, halifelerin giderek daha çok dini bir figür olarak kalmalarına ve siyasi gücün vezirlere geçmesine neden olmuştur. Vezirlerin görevleri arasında, bazen yüksek mahkemelere başkanlık etmek, savaşımlara karar vermek, hazineyi yönetmek ve bürokratik atamaları yapmak da yer almaktadır. Halifelik kurumunun zayıflamaya başlamasıyla birlikte, vezirlerin etkisi artmış ve halife, siyasetten ziyade dini lider olarak konumlanmıştır. Bu durumu, hem Abbâsîler'in hem de daha sonraki İslâm devletlerinin yönetim anlayışında görmek mümkündür. Zamanla, halife ve sultanlık makamları arasındaki sınır çizgisi netleşmiş, halifeler dini otoritelerini pekiştirmeye devam ederken, sultanlar ve vezirler siyasi iktidarın esas sahipleri olmuştur. Abbasî halifelerinin, özellikle 9. yüzyıldan sonra, İslâm dünyasındaki dini prestijlerini kaybetmeleri, siyasi iktidarın farklı ellerde toplanmasına yol açmıştır. Bu durum, hem Abbâsî halifeliğinin zayıflamasına hem de devletlerin kendi yönetimlerini pekiştirmek amacıyla Abbâsî halifelerinden menşur almasına neden olmuştur. Gazneli Sebüktekin, Endülüs'teki Murâbitler ve Eyyûbîler gibi hükümdarlar, Abbâsî halifelerinden aldıkları menşurlar

sayesinde hükümetlerini meşrulaştırmışlardır. (Küçükaşçı, 2019, s. 113-115)Abbasi Devletinin yıkılması ile beraber Memlûkler Mısır'ı hakimiyeti altına alacak ve Mısır'ın kontrolünü sağlayacaklardır. Memlûkler Devleti, 1250-1517 yılları arasında Mısır'da hüküm süren ve kökeni, Eyyubi Devleti'nin askeri yapısına dayanan önemli bir devlettir. Bu devletin kurucuları, Eyyubi Devleti'nin askerî yapısında yer alan Türk kökenli Memluklerdir. Eyyubiler döneminde, özellikle el-Melikü's-Salih Necmeddin Eyyub'un saltanatı sırasında, Memluklerin sayısında önemli bir artış yaşanmış ve bu Memlûkler arasında Kıpçak ve Harezm kökenli Türkler bulunmaktaydı. Necmeddin Eyyub, bu Memluk grubunun eğitimini sağlamak için Nil Nehri üzerindeki Ravza Adası'nda kışlalar inşa ettirmiştir. Bu grup, sonradan "Bahrî Memlûkler" olarak anılacaktır.1250 yılında, Turan Şah'ın öldürülmesiyle Eyyubi tahtı sona ermiş ve Mısır'da Memlûkler Devleti'nin temelleri atılmıştır. Bu dönemde, Memlûklerin yönetimindeki ilk figürlerden biri, Necmeddin Eyyub'un dul eşi Şecerü'd-Dürr'dir. Şecerü'd-Dürr, Memlûklerin desteğiyle tahta çıkmıştır. Devletin kurucusu olan Memlûkler, Eyyubiler Devleti'nin etkisinde kalarak, pek çok alanda bu devletin politikalarını sürdürmüşlerdir. Memlûkler Devleti'nin kuruluşunda önemli bir rol, Türk Memlûk'lerinin eğitim sistemiyle yetişmiş ve askeri olarak başarılı olan kişilere aitti. Memlûkler Devleti'ndeki hükümdarlık yapısı, diğer İslam devletlerinden farklıydı. Memlûkler arasında hükümdar seçimi, genellikle küçük yaşta esir olarak alınan ve uzun yıllar askerlik yaparak yükselen kişiler arasında yapıldı. Sultanın hükümetindeki en önemli kararlar, genellikle Memlûk emirlerinin onayıyla alınır ve hükümdarın meşruiyet kazanabilmesi için halifenin onayı ve Türk Memlûk emirlerinin biat etmesi gerekirdi. Bu durum, Memlûkler'in yönetimdeki egemenliğini ve askerî yapısını pekiştirmiştir. (Zengin, 2007, s. 139)Memlûkler, hükümdar olmak isteyen kişinin Memlûk emirlerinden desteğini kazanması gerektiği için, her Memlûk emiri saltanat için hazırlık yapar ve kendi kadrosunu kurmaya çalışırdı. Memlûkler arasında da iç hiyerarşiler bulunmaktaydı. Sultanlar, kendi Memlûk gruplarını oluşturur ve bunlar arasında özellikle "müşterevât" adı verilen, esir pazarlarından temin edilen memlûkler sultana bağlı en güvenilir grup olarak kabul edilirdi. Memlûklerin birbirlerine olan sadakati, yalnızca hükümdara değil, birbirlerine de uzanırdı ve "Huşdaşiye" adı verilen arkadaşlık bağları, Memlûkler arasında güçlü bir birlikteliği sağlayan bir faktördü. Sultanlar, özellikle kendi memlûklerini daha yüksek mevkilere atamışlar ve önceki sultandan intikal eden

memlûk gruplarının etkinliğini sınırlamaya çalışmışlardır. Memlûkler Devleti, askeri yapısı, yönetim şekli ve i  dinamikleriyle dikkat çekerken, Türk meml klerinin egemenliğine dayalı bir yönetim anlayışını benimsemiştir. Mısır'da uzun süre süren iktidarları, yalnızca askeri başarılarla değil, aynı zamanda i  yönetim mekanizmaları ve siyasi stratejileriyle de pekişmiştir. Memlûkler Devleti'nin yapısal özellikleri, askeri ve idari sistemleriyle dikkat çeker. Memlûk hükümdarları, yönetimi devraldıktan sonra, önceki sultanın meml klerinden bağımsız bir şekilde kendi meml klerini satın alırdı. Bu süreçte yapılan satışlardan elde edilen gelir, devlet hazinesi ve eski sultanın mirasçıları arasında paylaştırılırdı. Devlet kademelerinde görev alacak kişiler, yalnızca Memlûk sistemiyle yetişen Türk kökenli memlûkler arasından seçilirdi. Gayrimüslim kökenli memlûklerin üst makamlara erişmesi ise istisna  durumlarla sınırlıydı. Memlûk Devleti'nde köle temini için özellikle Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Altınordu Devleti tercih edilirdi. Bu bölgedeki ekonomik yapı, köle ticaretine dayalıydı ve bu durum Memlûkler için avantaj sağlıyordu. Ayrıca Altınordu ile yapılan köle ticareti, Venedik ve Cenevizlilerin aracılığıyla yürütülmekteydi. Bu ticaretin en önemli noktalarından biri, Kırım'daki Sudak limanıydı. (Gezen, 2023, s. 81-85) Sudak'tan başlayan ticaret yolu, Bizans  zerinden Mısır'a ulaşıyordu. Bizans İmparatorluğu ile yapılan anlaşmalar, bu ticaretin sürekliliğini sağlamış ancak Osmanlı'nın Çanakkale Boğazı'nı kontrol altına almasıyla bu deniz ticaret yolu yavaşlamıştır. Bu süreçte kara ticaret yolları daha güvenli hale gelmiş ve önem kazanmıştır. Memlûk sisteminde kölelerin eğitimi, onların gelecekteki yükselme potansiyellerini belirleyen en önemli faktördü. Sultan tarafından satın alınan memlûkler, belirli bir eğitim sürecinden geçerek üst makamlara y kselebiliyordu. Bu eğitim, yalnızca askeri kabiliyetlerin değil, aynı zamanda ahlaki ve kültürel değerlerin de kazandırıldığı bir süreçti. Bazı Memlûkler, sultanın özel ilgisiyle sarayda eğitilir ve hatta sultan tarafından evlat edinilebilirdi. Ancak, sıradan vatandaşlar ya da üst düzey Memlûk olmayan görevliler tarafından satın alınan kölelerin devletin üst kademelerinde yükselme şansı yoktu. Sonuç olarak, Memlûkler Devleti'nin temel gücü, askeri kabiliyeti yüksek olan, disiplinli ve sultana sadık bir köle sistemi üzerine kurulmuştu. Bu yapı, devletin siyaset, ekonomi ve askeri alanda başarılı olmasını sağlamış ancak Osmanlı'nın yükselişiyle birlikte sona ermiştir. (Kopruman, 1989)

1.3. OSMANLI HAKİMİYETİNDE MİSİR VE FRANSA

Memlûk İmparatorluğu, yaklaşık 250 yıl boyunca Arap dünyasında lider bir güç olarak konumunu korumayı başarmıştır. Zengin kültürü, sağlam sınırları ve stratejik konumu ile bölgedeki etkinliğini sürdürmüş olsa da, bazı yapısal ve stratejik zayıflıklar bu uzun egemenlik dönemini tehdit etmiştir. İmparatorluğun askeri düzeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun dinamik ve modernleşen ordusuyla kıyaslandığında iki önemli dezavantaja sahipti. Bunlardan ilki, Memlûk yönetici sınıfının yeniliklere tamamen kapalı bir tutum sergilemesiydi. Osmanlı'nın teknolojik olarak gelişmiş silahları ve savaş taktikleri karşısında Memlûkler savunmasız kalıyordu. İkinci dezavantaj ise, Memlûk iktidar yapısının kalıtsal bir düzene sahip olmamasıydı. İktidar, babadan oğula geçmek yerine, köle kökenli askerler arasında sürekli bir rekabete sahne oluyordu. Bu durum, siyasi istikrarı ciddi şekilde zayıflatıyordu; çünkü bir kölenin efendisine ihanet ederek bile olsa tahta çıkmayı hedeflemesi olağan hale gelmişti. Memlûkler ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler, Doğu Anadolu'daki Türkmen beylikleri üzerindeki nüfuz mücadelesi ile karmaşık bir hal almıştır. Özellikle Osmanlı Sultanı I. Bayezid ve daha sonra II. Mehmed'in Doğu Anadolu yönündeki fetih hareketleri, doğrudan Memlûkler'i hedef almamakla birlikte iki devletin sınırlarını giderek yaklaştırmıştır. Bu durum, Memlûkler ile Osmanlıları, Karaman, Dulkadir ve Ramazan Oğulları gibi Türkmen beylikleri üzerinde hakimiyet sağlama yarışına sokmuştur. Memlûklerin bu beyliklere yönelik tutumu, Osmanlı sultanları tarafından hoş karşılanmamış; aynı şekilde Karaman Beyliği'nin Osmanlı topraklarına katılması da Memlûkler nezdinde rahatsızlık yaratmıştır. Bu karşılıklı çekişme, iki devlet arasında giderek artan bir rekabet ve gerginliğe yol açmıştır. Memlûkler ile Osmanlılar arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası, Memlûklerin Osmanlı tahtının rakibi Cem Sultan'a verdikleri destek olmuştur. Bu destek, Osmanlı Padişahı II. Bayezid ile Memlûkler arasındaki gerilimi açık bir düşmanlığa dönüştürmüştür. Bu gelişmeler üzerine Sultan Bayezid, Karaman Beylerbeyi Karagöz Paşa'ya Memlûkler sınırındaki bazı stratejik kaleleri ele geçirme görevini vermiştir. (Özer S. Ö., 2007, s. 33-37) Adana ve Tarsus kaleleri Osmanlı güçlerince ele geçirilmişse de, Memlûkler kısa sürede bu kaleleri geri almayı başarmışlardır. Çatışmaların tırmanması üzerine 1488 yılında, Vezir Hadım Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Adana yakınlarında Memlûklerle şiddetli bir savaşa

girmiştir. Her iki tarafın da ağır kayıplar verdiği bu çarpışma, Osmanlı-Memlûk ilişkilerindeki gerilimin doruk noktası olmuştur. Sultan Bayezid, bu olayların ardından bizzat yeni bir sefere çıkmayı planlamışsa da, Tunus Hükümdarı Osman Hafsi ve dönemin önemli din âlimlerinden Mevlana Zeyne'l-Arabi'nin araya girmesiyle bu karardan vazgeçilmiştir. Bu diplomatik müdahale, iki taraf arasındaki çatışmanın geçici olarak yatışmasını sağlamıştır. 1516 yazında Osmanlı tahtında bulunan I. Selim, Mısır'ın Osmanlı'dan kaçan şehzadelere sığınma imkânı tanıdığını ve Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin Şah İsmail ile bir ittifak kurduğunu varsayarak harekete geçti. Osmanlı ordusu Suriye'ye doğru ilerlerken, Anadolu'dan Doğu'ya giden tüm yollar Sultan Selim'in kontrolüne geçmişti. Osmanlı ordusu ile Memlûk kuvvetleri Mercidabık'ta karşı karşıya geldi. Bu savaş, Osmanlıların ezici zaferiyle sonuçlandı ve Sultan Selim, zaferin ardından Şam'a geçti. Üç ay boyunca burada kalan Sultan Selim, yeni Memlûk Sultanı Tomanbay'a Mısır'ın Osmanlı himayesinde bir genel valilik olarak idare edilmesi önerisini iletti. Ancak Tomanbay'dan olumlu bir yanıt gelmeyince, 22 Ocak 1517'de Kahire yakınlarındaki Ridaniye Savaşı gerçekleştirildi. Osmanlılar bu savaşta da galip geldi ve Kahire, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girdi. Mısır, 639-1798 yılları arasında farklı dört döneme ayrılacak bir medeniyet tarihine sahiptir. Bunlar sırasıyla Arap Devri, Arap-İran Devri, İran-Türk Devri ve Türk Devri olarak adlandırılır. Arap Devri, Tolunoğulları öncesine dayandırılırken, Arap-İran Devri Tolunoğulları, İhşidîler ve Fatımîler dönemlerini kapsar. Memlûkler dönemi ise İran-Türk Devri olarak sınıflandırılır. Osmanlı hâkimiyeti altında ise Mısır, bir Türk Eyaleti statüsü kazanmıştır. Yavuz Sultan Selim, Mısır'ın fethinden sonra bu topraklarda birkaç ay konaklamıştır. Bu süre zarfında, Memlûkler'e bağlı olan Mekke Emiri Şerif Ebu Berekât, oğlu Şerif Ebu Nüme aracılığıyla Mekke'nin anahtarlarını Osmanlı Sultanı'na göndermiştir. Böylece, halifelik makamı Osmanlı Padişahlarına devredilmiş ve bu makam İstanbul'a taşınmıştır. Mekke, Medine ve Kudüs gibi kutsal şehirlerin Osmanlı egemenliğine girmesiyle hac yolları ve bu şehirlerin kara bağlantıları tamamen Osmanlı kontrolü altına alınmıştır. Kutsal şehirlerin hâkimi olmak, Osmanlı padişahlarına yalnızca dini meşruiyet sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Osmanlı'nın hâkimiyet merkezi olarak prestijini artırmıştır. (Tok, 2002, s. 1-15) Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi, Doğu Akdeniz ve Kızıldeniz'deki dengeleri önemli ölçüde değiştirmiştir.

Bu bölgenin kontrolü, Osmanlı Devleti'ne Hindistan'a uzanan Doğu Ticaret Yolu üzerinde stratejik bir avantaj kazandırmıştır. Ayrıca, Osmanlı topraklarının genişlemesi ve bu zengin toprakların hâkimiyet altına alınması, İmparatorluğun ekonomik gücünü artırmıştır. Osmanlılar, Mısır'ın fethiyle birlikte güney sınırlarını güvence altına almış ve Kızıldeniz'de Portekizlilere karşı üstünlük sağlamıştır. Portekizliler bu bölgedeki etkilerini kısa sürede yitirmişlerdir. I. Selim ve onun ardından tahta geçen Kanuni Sultan Süleyman'ın Mısır'daki hedefleri iki temel noktada yoğunlaşmıştır: birincisi, Osmanlı otoritesini burada tesis ederek merkezi bir kontrol sistemi oluşturmak; ikincisi ise yerel düzen ve kurumları koruyarak mümkün olduğunca yavaş bir dönüşüm süreci ile statükoyu muhafaza etmektir. Bu politikalar sayesinde Mısır, Osmanlı kontrolüne geçtikten sonra uzun yıllar boyunca büyük bir direnişle karşılaşmamıştır. Hatta düzenin neredeyse bozulmadan devam ettiği bu durum, 1767'ye kadar ciddi bir isyanın görülmemesiyle dikkat çeker. Mısır'ın Osmanlı idaresine geçişi sonrasında, 1517 yılında Sultan Selim tarafından bir kanunname yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunname, Osmanlı-Mısır ilişkilerinin temel prensiplerini düzenleyen ve iki taraf arasındaki hukuki zemini belirleyen önemli bir belge olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Mısır'ın fethiyle yalnızca stratejik bir avantaj elde etmekle kalmamış, aynı zamanda dini ve ekonomik açılardan da gücünü pekiştirmiştir. Kutsal şehirlerin kontrolü, Osmanlı'nın İslam dünyasındaki liderliğini güçlendirmiş; ticaret yollarının denetimi ise hem bölgesel hem de uluslararası alanda Osmanlı'nın prestijini artırmıştır. Mısır, Osmanlı yönetimi altında uzun süreli bir istikrar dönemi yaşamış ve Osmanlı idari yapısının sadık bir eyaleti olarak tarihteki yerini almıştır. Osmanlı İmparatorluğu, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle önemli bir stratejik kazanım elde etti. Mısır'ın fethinden sonra, Osmanlı İmparatorluğu, Mısır'ın ekonomik ve askeri kaynaklarını kontrol altına alarak bu toprakların zenginliğinden faydalanmaya başladı. Yavuz Sultan Selim'in 1517'de uygulamaya koyduğu kanunname, Mısır ile Osmanlı arasındaki ilişkilerin temelini atmış ve Mısır'a bir dizi yükümlülük getirilmiştir. Bu yükümlülükler arasında, Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu'na belirli bir oranda vergi ödemesi, Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı doğrultusunda 12 bin kişilik askeri birliğin hazır bulundurulması ve yıllık olarak Haremeyn'e yapılacak bağışlar yer almaktaydı. Buna karşılık Osmanlı Devleti, Mısır'ın güvenliğini sağlamakla yükümlü olmuş ve yerel Memlûk beylerinin de katılacağı bir yönetim yapısını

garanti etmiştir. Böylece, Mısır'daki mevcut rakip siyasi güçler arasında bir denge kurulmuş ve Memlûklerin eski egemenliği sona erdirilmiştir. Baron de Tott, Sultan Selim'in bu kanunnameyi değerlendirdiğinde, Mısır'ı tamamen Osmanlı yönetimine katmak yerine, Memlûklerin yönetim gücünü kısmi olarak devam ettirdiğini belirtmiştir. Sultan Selim, Memlûklerin önde gelen beyliklerini yerinde bırakmış ve yönetiminde, yalnızca bir paşanın otoritesini dengeleyerek, Memlûklerin varlığını belirli ölçüde sürdürebileceğini savunmuştur. (Özer S. Ö., 2007, s. 30-35) Bu durum, Osmanlı'nın Mısır'daki egemenliğini sağlamlaştırmaya yönelik bir adım olarak değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda Memlûk yönetiminin kalıntılarıyla yönetilen bir bölgenin entegrasyonu anlamına geliyordu. Sultan Selim'in Mısır'dan elde ettiği gelirlerin başında ise, vergi gelirlerinin sürekli olarak arttığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeşistan ve Sudan gibi Afrika bölgelerinden gelen zengin altın trafiğini kontrol altına alması yer alıyordu. Bunun yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu, Hristiyanlık yönünde önemli bir baharat ticaretinin rotasını ele geçirerek, Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz üzerindeki denetimini pekiştirdi. Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasının ardından, özellikle bölgenin ekonomik, ticaret ve askeri yönleri Osmanlı için stratejik olarak çok büyük bir önem taşımaya başladı. Mısır, Osmanlı İmparatorluğu için sadece bir toprak kazanımı değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz ve Kızıldeniz üzerindeki denetimini artırma fırsatı sundu. Mısır, Osmanlı İmparatorluğu için aynı zamanda zengin bir kaynak alanı, erzak temin eden önemli bir bölge ve önemli bir ticaret yolu noktası oldu. Örneğin, Mısır'ın kontrolü Osmanlı'nın, Portekizlilere karşı yaptığı seferler için temel bir üs haline gelmesini sağlamıştı. Ayrıca, 1538'de Yemen'in alınması Mısır'dan hareketle gerçekleştirilmiş ve Girit'i Venediklilerden almak için verilen zorlu mücadelede yine Mısır'dan yola çıkan çok sayıda Osmanlı askeri yer almıştır. Mısır'ın Osmanlı topraklarına katılmasından sonra, Mısır'daki yerel yönetim ve kurumlar, Osmanlı idari yapısına entegre edilmeye başlanmıştır. Ancak ilk yıllarda, Mısır'daki Memlûk beylerinin ve yerel güçlerin etkisi devam etmekteydi. Sultan Selim'in ölümü sonrası, Mısır'daki karışıklıklar devam etti. Mısır'ın ilk valisi Kairbak ve Suriye'nin hâkimi olan Canberdi el-Gazali, Memlûkler tarafından yönetiliyordu. Ancak, Sultan Süleyman döneminde Memlûk beylerinin yönetimdeki etkisi giderek azalmış ve Osmanlı yönetiminin tamamen egemen olduğu bir sistem kurulmaya başlanmıştır. 1520'de Canberdi, Sultan Süleyman'ın öldüğünü öğrenince, Osmanlı'yı Mısır'dan kovma

niyetiyle isyan etmeye kalktı. Ancak bu planlar, hızlı bir şekilde Osmanlı tarafından bastırıldı. 1523'te Ahmet Paşa, Mısır'a vali olarak atanmış ve kısa süre içinde Mısır'daki düzeni sağlamak adına bir dizi idari reform başlatmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Mısır'da toprak gelirleri üzerinden ücretlendirilen ikta sistemini sona erdirmeyi ve burada Osmanlı yönetim mekanizmasını yerleştirmeyi hedeflemiştir. Sadrazam İbrahim Paşa, Mısır'daki düzeni sağlamak adına geniş yetkilerle Kahire'ye gönderilmiştir. 1525'te Kahire'ye giren İbrahim Paşa, bölgedeki haraç ve vergi sorunlarını incelemiş, bu sorunları çözmek adına yeni kanunlar hazırlamıştır. İbrahim Paşa'nın hazırladığı kanunname, Osmanlı ve Memlûk yasalarını birleştirerek Mısır'daki yönetimi düzenlemiş ve Padişah tarafından kabul edilmiştir. İbrahim Paşa, ayrıca Mısır'da askeri ve sivil personelin maaşlarını ödeyen ikta sistemine son vermiş ve Mısır'ı tam anlamıyla Osmanlı vilayeti yapma yolunda büyük adımlar atmıştır. ("Diğerleri", 2012, s. 24-54) Mısır Beylerbeyi, artık Osmanlı Devleti'nin en yüksek memurlarından biri olarak Mısır'daki tüm yönetimi denetleyecekti. 16. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün azalmasıyla birlikte, Mısır'da Memlûk beylerinin etkisi yeniden artmaya başlamıştır. Mısır'da düzenin sağlanması ve merkeziyetçi bir yönetimin kurulması hedeflenmiş olsa da, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Memlûk Beyleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflığından faydalanarak daha bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Bu dönemde, özellikle Memlûk beyleri arasında bir üstünlük kurma mücadelesi görülmüştür. Mısır'daki bu iç mücadeleler, Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır üzerindeki denetimini zayıflatmış ve bölgedeki karışıklıkların artmasına yol açmıştır. Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'na katıldığı günden itibaren hem stratejik hem de ekonomik açıdan büyük önem taşımış bir bölge olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Mısır'ı kontrol altına alarak, sadece toprak kazancı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bölgedeki ticaret yolları üzerindeki etkisini de pekiştirmiştir. Mısır'ın fethedilmesinin ardından, Osmanlı yönetimi bölgeyi etkili bir şekilde yönetmiş, ancak 18. yüzyıldan sonra Mısır'da yönetsel ve siyasi istikrarsızlıklar yaşanmıştır. Memlûk beylerinin güç kazandığı ve Osmanlı'ya karşı bağımsız hareket etmeye başladığı bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması etkili olmuştur. Yine de, Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır'a kattığı ekonomik, kültürel ve askeri değerler, bu bölgenin uzun süre boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir parçası olmasını sağlamıştır.

Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, 1797 yılında Campo Formio Antlaşması'nın imzalanmasının ardından yeni bir evreye girmiştir. Bu antlaşma ile Yedi Ada'nın kontrolünü ele geçiren Fransa, sadece Akdeniz'de değil, Balkanlar ve Orta Doğu'da da Osmanlı Devleti'ne komşu hale gelmiştir. Daha önce Venedik'in hâkimiyetinde olan Yedi Ada, şimdi Fransa gibi güçlü bir aktörün kontrolüne geçmiştir. Bu durum, Osmanlı'nın bölgesel çıkarları için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Özellikle Fransa'nın Arnavutluk'taki faaliyetleri ve bölge halkının bağımsızlık arzusunu kışkırtması, Osmanlı yönetimi tarafından endişe verici bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Campo Formio Antlaşması'nın başka bir önemli sonucu, Avusturya'nın Adriyatik Denizi'ne ulaşmasını sağlayacak toprakları elde etmesidir. Fransa'nın bu düzenlemesi, Avusturya gibi bir güçle Osmanlı Devleti'ni karşı karşıya getirmiştir. Fransa'nın yalnızca Yedi Ada'yı ele geçirmekle yetinmeyip Mora ve Arnavutluk gibi bölgelerde bağımsız devletler kurma amacı taşıdığı Osmanlı tarafından anlaşılmıştır. Bu durum, Osmanlı-Fransız ilişkilerinde dönüşü olmayan bir kırılmaya yol açmıştır. Bu kırılma, Napolyon Bonapart'ın Mısır'a yönelik saldırgan tutumuyla doruğa çıkmıştır. 1798 yılı Mayıs ayında 280 gemilik bir Fransız donanması ve 38.000 askerden oluşan ordu, Toulon Limanı'ndan hareket ederek önce Malta'yı işgal etmiş, ardından Temmuz ayının başında İskenderiye'ye ulaşmıştır. Bu hareket, Osmanlı topraklarına doğrudan bir saldırı anlamına gelmekteydi ve Osmanlı Devleti tarafından ağır bir ihlal olarak görülmüştür. Napolyon'un bu hamlesi, Osmanlı'nın diplomatik anlamda yalnızca Fransa'ya değil, aynı zamanda diğer büyük güçlere karşı bir pozisyon almasını zorunlu kılmıştır. Fransa'nın Mısır seferine hazırlanırken Osmanlı Devleti'ni oyalama girişiminde bulunması, durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Fransız hükümeti, Osmanlı elçisi Esseyit Ali Efendi'ye Toulon'daki hazırlıkların İngiltere'ye yönelik olduğunu bildirmiştir. Osmanlı elçisi de bu beyana inanarak İstanbul'a bu doğrultuda bilgi vermiştir. (Armaoğlu, 1997, s. 83-88) Ancak Fransa'nın asıl hedefinin Mısır olduğu çok geçmeden anlaşılmıştır. Bu gelişmeler yalnızca Osmanlı Devleti'ni değil, Rusya'yı da rahatsız etmiştir. Fransa'nın Yedi Ada'yı alarak Balkanlar'a yaklaşması, Rusya'nın bölgesel çıkarlarını tehdit eden bir durum yaratmıştır. Bu nedenle Rusya, Osmanlı Devleti ile ittifak arayışlarına yönelmiştir. Rusya'nın bu hamlesi, Fransa'nın Osmanlı topraklarına yönelik yayılmacı politikalarından duyduğu endişeden kaynaklanmaktaydı. Toulon'daki hazırlıklar, Rusya'nın Fransa'nın Karadeniz'e de

yönelebileceği korkusunu artırmış ve Osmanlı ile ittifak çabalarını hızlandırmıştır. III. Selim, Fransa'ya karşı derin bir sempatiye sahip olmasına rağmen, Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle tarafsız kalmanın mümkün olmadığını görmüştür. Osmanlı Devleti, Rusya ile ittifak müzakerelerine Temmuz 1798'de başlamış, ancak görüşmeler uzun sürmüştür. İki taraf arasında, özellikle ittifak masraflarının nasıl paylaşılacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu süreçte, Rus donanması Boğazlar'a gelerek Osmanlı üzerinde baskı oluşturmuştur. Sonunda 23 Aralık 1798'de ittifak antlaşması imzalanmış ve tarihte ilk kez bir Rus donanması Boğazlar'dan geçerek Akdeniz'e inmiştir. Bu ittifak, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fransa'nın Mısır'a yönelik işgal girişimi, yalnızca Osmanlı ve Rusya'yı değil, İngiltere'yi de harekete geçirmiştir. İngiltere, Fransa'nın Akdeniz üzerindeki hakimiyetini kendi çıkarlarına doğrudan bir tehdit olarak görmüştür. Bu bağlamda, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında Ocak 1799'da bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. İngiltere, bu ittifak çerçevesinde Fransa'ya karşı deniz ve kara desteği sağlamış, Osmanlı Devleti ise İngilizlere lojistik destek sunmayı taahhüt etmiştir. İngiliz Amiral Nelson'un Abukir'de Fransız donanmasını yok etmesi, Osmanlı açısından stratejik bir avantaj sağlamıştır. Napolyon'un bu yenilgisi, Osmanlı'nın Mısır'daki Fransız işgaline karşı daha etkin bir mücadele yürütmesine olanak tanımıştır. Napolyon, 1799 yılında Fransa'ya dönerek Avrupa'daki savaflara odaklanmış, Mısır'daki Fransız kuvvetlerini ise geride bırakmıştır. Ancak Osmanlı kuvvetleri, 1801 yılında Mısır'da Fransız ordusuna karşı önemli zaferler kazanmıştır. Napolyon'un yokluğunda Fransa, Mısır'daki pozisyonunu koruyamamış ve 1802 yılında Paris'te Osmanlı ile barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmayla Fransa, Osmanlı topraklarına yönelik kapitülasyon haklarını korumuş, ancak Mısır'dan çekilmeyi kabul etmiştir. İngiltere, Hindistan yolu üzerindeki stratejik konumu nedeniyle Mısır'a büyük önem atfetmiş ve bölgeye yerleşme niyetini açıkça ortaya koymuştur. İngiltere'nin bu emelleri, ilerleyen yıllarda Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde gerginliklere yol açmıştır. 1803 yılında İngilizlerin Mısır'dan çekilmesi sağlanmış olsa da, İngiltere 1882 yılında Mısır'ı işgal ederek bu emellerini gerçekleştirmiştir. (Cleveland, 2008, s. 93-117)

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli bir askeri lider ve reformcudur. 1769 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Kavala kasabasında doğmuş ve kısa süre sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü valilerinden biri haline gelmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın yükselişi, Mısır'da kurduğu bağımsız yönetimle ve Osmanlı Devleti'ne karşı başlattığı isyanla şekillenecek önemli bir dönemin habercisi olmuştur. Mehmet Ali, yoksul bir ailenin çocuğu olarak doğmuş ve erken yaşlarda ailesinin geçim kaygıları nedeniyle zor bir yaşam sürmüştür. Ancak, bu zorluklar onu yıldızını parlatmaya teşvik etmiştir. 18 yaşında askeri hizmete giren Mehmet Ali Paşa, hızla terfi ederek çeşitli görevlerde bulunmuş ve Osmanlı ordusunda tanınan bir subay haline gelmiştir. Genç yaşlarda Fransızlardan aldığı eğitim, askeri stratejilerini geliştirerek, ona Avrupa'nın askeri modernleşme sürecine ayak uydurmasını sağlamıştır. Napolyon'un Mısır'ı işgali sırasında, Osmanlı İmparatorluğu Mısır'a bir ordu gönderdi ve bu orduya Kavala'dan askeri birlikler de dahil edildi. Bu askeri birliklerin komutanı olarak, Mehmet Ali Paşa Mısır'da Fransızlarla mücadele etti. Fransızlarla karşılaşan Mehmet Ali, Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını pekiştirecek önemli bir zafer kazanarak, Fransızların bölgedeki etkisini sona erdirdi. Bu başarısı, ona Mısır'da daha büyük bir güç kazandırmıştır. Napolyon'un Mısır'dan çekilmesinin ardından, Mehmet Ali Paşa Mısır'da fiilen yönetimi elinde bulundurmuş ve zamanla Osmanlı'dan bağımsız bir yönetim kurmayı hedeflemiştir. (Erkoç, 2020, s. 96-107) Mehmet Ali Paşa'nın yönetimi, Mısır'ı Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha bağımsız bir yönetim biçimine kavuşturmuş ve bu süreçte Mısır'da önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Ekonomik, askeri ve toplumsal alanda yaptığı yeniliklerle Mısır'ı modernleştirmiştir. Mehmet Ali, özellikle ordusunu yeniden yapılandırmış ve Fransa'dan yardım alarak modern bir ordu kurmuştur. Bu ordunun başarısı, Mısır'ın sadece Osmanlı'ya değil, Avrupa devletlerine karşı da bağımsızlık mücadelesi vermesinde etkili olmuştur. Mısır'daki tarımı ve ekonomiyi de modernleştiren Mehmet Ali, Nil Nehri'nin verimli topraklarını daha verimli hale getirecek büyük projeler başlatmıştır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen emirleri yerine getirmek yerine, kendi hükümetini kurmuş ve Mısır'da bağımsız bir yönetim biçimi oluşturmuştur. Mehmet Ali Paşa, sadece Mısır'da değil, aynı zamanda Suriye ve Hicaz gibi bölgelerde de önemli askeri ve idari başarılar elde etmiştir. 1811 yılında, Mısır'daki Kölemenler'e karşı gerçekleştirdiği kanlı baskın, onun yönetiminin ne kadar sert ve kararlı olduğunu bir

göstergesiydi. Aynı zamanda, 1819 yılında, oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Vahhabi isyanını bastırmak için Arabistan'a sefer düzenlemiş ve bu zafer, onun Arap dünyasında saygınlık kazanmasına neden olmuştur. Mehmet Ali, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık mücadelesi verirken, aynı zamanda Osmanlı'dan aldığı toprakları genişletmiş ve Suriye, Hicaz ve diğer Arap toprakları üzerinde de hak iddia etmeye başlamıştır. Bu durum, Osmanlı Devleti'ni oldukça zora sokmuş ve 1831-1833 yılları arasında Osmanlı ile Mehmet Ali arasında büyük bir güç mücadelesine neden olmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı başlattığı isyan, aynı zamanda Avrupa devletlerinin bölgedeki stratejik çıkarlarını da doğrudan etkilemiştir. Özellikle Fransa ve İngiltere, Mehmet Ali'yi kendi çıkarları doğrultusunda desteklerken, Rusya ve Avusturya, Osmanlı Devleti'ni savunmuşlardır. Fransa, Mısır'ı ve bölgedeki nüfuzunu kaybetmemek için Mehmet Ali'yi desteklemiş, ancak Rusya'nın Mısır meselesine müdahale etmesi, Fransa'nın bu desteğini zayıflatmıştır. İngiltere ise, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflatmasını engellemek amacıyla Osmanlı Devleti'nin yanında yer almış, bu da dünya çapında büyük bir güç mücadelesine dönüşmüştür. Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü isyan, 1833 yılında Kütahya Anlaşması ile son bulmuştur. (Özer S. Ö., 2007, s. 78-132) Bu anlaşma, Osmanlı Devleti'nin, Mehmet Ali'ye bazı toprakları ve yönetim haklarını vermesiyle sonuçlanmış, ancak bu durum Osmanlı için uzun vadede çok büyük sorunlar yaratmıştır. Mehmet Ali, Suriye, Mısır ve Girit valiliklerini elde etmiş, ancak bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasına ve Avrupa devletlerinin bölgedeki etkilerinin artmasına yol açmıştır. Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı başlattığı ayaklanma, sadece bu imparatorluğun iç işleyişini değil, aynı zamanda Avrupa'nın güç dengelerini de derinden etkilemiştir. 19. yüzyılda, özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda bölgedeki müdahaleleri, bu süreci daha da karmaşıktır. ve dünya siyaseti üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. Bu ayaklanmanın başlangıcı ve sonuçları, yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun iç yönetimini değil, aynı zamanda büyük Avrupa devletlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini de yeniden şekillendirmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın yükselişi, yalnızca Osmanlı Devleti'nin yönetimindeki zayıflıkların bir sonucu değildi; aynı zamanda Avrupa güçlerinin bölgedeki hâkimiyet mücadelesinin de bir yansımasıydı. Özellikle İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun devamlılığını kendi küresel çıkarları için önemli görmekteydi.

Çünkü Osmanlı'nın güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesi, Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engelleyen bir bariyer oluşturuyordu. İngiltere için en büyük tehdit, Rusya'nın Osmanlı topraklarında genişlemesi, Boğazları ele geçirerek Akdeniz'e inmesiydi. Bu, Hindistan ile olan deniz yolunun kapanması anlamına gelirdi. Bu sebeple İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüzleşmesinden ziyade, varlığını sürdürmesini tercih ediyordu. Fransa ise, 1798'de Napolyon Bonapart'ın Mısır'a yapmış olduğu seferin ardından, bölgedeki stratejik çıkarlarını güçlendirmişti. Fransa'nın, Mısır'ı ve çevresindeki toprakları kontrol etme arzusunu, İngiltere ile doğrudan bir karşıtlık içinde gerçekleştirdiği söylenebilir. Napolyon'un başarısız seferinin ardından Fransa, Mısır'daki etki alanını daha sağlamlaştırmayı hedeflemişti ve bu hedefin gerçekleşmesinde Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'daki gücünün pekiştirilmesi önemli bir adım oldu. Rusya'nın Osmanlı topraklarına yönelik stratejisi ise, yalnızca Akdeniz'i kontrol etme amacına dayanıyordu. Ancak Rusya'nın asıl endişesi, Boğazlar ve İstanbul üzerindeki denetimi kaybetmemektir. Aynı zamanda, Rusya'nın Kafkaslar 'da genişlemesi de, Osmanlı'yı endişelendiren bir diğer durumdur. Rusya'nın Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya sarkma çabaları, Osmanlı'nın toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdit oluşturuyordu. (Karal, Osmanlı Tarihi VI, 2011, s. 18)

Mehmet Ali Paşa'nın torunu olan İsmail Paşa, 1863-1879 yılları arasında Mısır'ı yönetti. Batı eğitimi almış ve Avrupalı kültürü benimsemiş bir yönetici olarak, Mısır'ı modernleştirmek için büyük yatırımlar yaptı. Ancak halk ile monarşi arasındaki ilişkileri değiştirmek için herhangi bir girişimde bulunmadı. Otoriter bir yönetici olarak, 1866'da bir danışma meclisi kurmuş olsa da bu meclisin yalnızca taktik amaçlarla oluşturulduğu ve hak devriyle ilgili bir değişiklik yapmadığı görülmektedir. İsmail Paşa, Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini güçlendirmek için çaba gösterdi. Mısır'ın bağımsızlık mücadelesinin aksine, İsmail, Osmanlı yönetiminden özerklik elde etmek için rüşvet ve hediyelerle Osmanlı bürokratlarını etkilemeyi tercih etti. Sultan Abdülaziz'in 1863'te Mısır'ı ziyaret etmesi, İsmail için bir dönüm noktasıydı. Bu ziyaretin ardından, İsmail Paşa, Sultan Abdülaziz'e büyük bir özen göstererek ona 'hidiv' unvanını almayı başardı. Bu unvan, Mısır'ın valiliğinden çok daha yüksek bir statüydü, krallığa daha yakın bir anlam taşıyordu. Bununla birlikte, İsmail, Mısır'a ordu kurma, para basma ve dış

borç alma gibi özerklikler de kazandı. İsmail'in döneminin önemli reformlarından biri de karma mahkemelerin kurulmasıydı. Mısır'da artan yabancı nüfus nedeniyle, yabancılarla Mısırlılar arasında yaşanan anlaşmazlıklar çoğalmıştı. Yabancıların aleyhine işleyen Mısır yasalarını düzeltmek için 1876'da karma mahkemeler kuruldu. Bu mahkemeler, Fransız medeni hukukunu uygulayarak yabancıların davalarına bakıyordu. Ancak, Avrupalı yargıçların hâkimiyetindeki bu sistem, Mısırlıların adalet arayışını sınırladı. 1884'te milli mahkemeler kurularak, yerel yargıçlara daha fazla yetki verildi. Ancak, bu mahkemelerde de Fransız hukuku esas alınmaktaydı, bu da Mısır toplumunda çatışmalara yol açtı. İsmail, Mısır'ı modernleştirme amacına büyük yatırımlar yaparak ulaşmaya çalıştı. Kahire ve diğer büyük şehirlerde Paris'ten ilham alarak geniş bulvarlar, fiskiyeli havuzlar, tramvay hatları ve gaz lambaları gibi modern altyapı projeleri başlattı. Ayrıca demiryolu, köprü inşası ve İskenderiye limanındaki tesisler için büyük paralar harcadı. 1869'da Süveyş Kanalı'nın tamamlanması, İsmail'in en büyük başarısıydı. Kanal, Avrupa ile Doğu arasındaki mesafeyi kısaltmış ve bölgedeki deniz ticaretini hızlandırmıştı. Ancak, bu büyük projeler için harcanan paralar, Mısır ekonomisinin sürdürülebilirliğini tehlikeye soktu. (is-Sanafiri, 1993)

Pamuk üretimi, Mısır'ın en büyük gelir kaynağı haline gelse de, İsmail'in büyük harcamaları ve borçlanmaları ekonomik çöküşü hızlandırdı. Avrupa'dan büyük miktarda borç alınarak yapılan yatırımlar, gizli maliyetler ve yüksek faizlerle Mısır ekonomisinde büyük bir yük oluşturdu. 1875'te Süveyş Kanalı Şirketi'ndeki hissesinin büyük bir kısmı İngiltere'ye satıldı, ancak bu gelir de kısa süreli oldu. 1876'da Mısır hükümeti borç faizlerini ödeyemez hale geldi ve iflasını ilan etti. Bu durum, Osmanlı hükümetinin de mali açıdan zor duruma düşmesine yol açtı. Mısır'ın ekonomik durumu, Avrupalı devletlerin doğrudan müdahalesine zemin hazırladı. 1876'da Kamu Borçları Komisyonu kuruldu ve Mısır'ın borçlarını denetlemesi için Avrupa devletlerinin temsilcileri görevlendirildi. Bu çifte kontrol, Avrupa devletlerinin Mısır'ın maliyesine doğrudan müdahale etmesine yol açtı. İsmail'in borçlarını ödemek için yaptığı girişimler, halkın desteğini kaybetmesine ve sonunda 1879'da Sultan Abdülhamid tarafından görevden alınmasına sebep oldu. Mısır'daki ekonomik ve siyasi kriz, Tevfik Paşa'nın hükümetin başına getirilmesiyle daha da derinleşti. İsmail'in yerini alan Tevfik Paşa döneminde, Mısır halkı ve seçkinler

arasında huzursuzluk artarak, Urabi Hareketi'ni doğurdu. Ahmet Urabi, köylü kökenli bir subay olarak, Mısır'ın yabancı ekonomik denetiminden kurtulmak ve hükümetin otokrasisini sınırlamak amacıyla bir isyan başlattı. Bu hareket, 1882'de İngiltere'nin müdahalesine yol açtı. İngilizler, Urabi'nin ordusunu Tel el-Kebir'de yenilgiye uğratarak isyanı bastırdı. Bu olay, fiilen Mısır'ın İngiltere tarafından işgal edilmesine yol açtı ve 1956 yılına kadar sürecek olan İngiliz yönetimi başlamış oldu. İsmail Paşa, Mısır'ı modernleştirme çabalarında büyük yatırımlar yaparak, önemli altyapı projeleri başlatmış ve Süveyş Kanalı gibi büyük projelere imza atmıştır. Ancak, aşırı borçlanma ve Avrupa müdahalesi, onun hükümetinin çöküşüne sebep olmuştur. Mısır'daki mali çöküş, sonunda Urabi isyanına yol açarak, İngiltere'nin bölgeye müdahalesini sağlamıştır. Bu süreç, Mısır'ın tarihindeki önemli bir dönüm noktası olmuş ve ülkenin geleceğini şekillendiren bir dizi değişimin başlangıcını oluşturmuştur. ("Diğerleri", 2012, s. 414-451)

1.4. MISIR'IN İNGİLTERE TARAFINDAN İŞGALİ VE FRANSA

İngiltere'nin, Hindistan ile olan stratejik bağlantısını güvence altına almak amacıyla "İmparatorluk Yolu"nu (Imperial Road) tehdit eden Napolyon'un 1798 yazında gerçekleştirdiği Mısır seferi, Fransa ile İngiltere'nin bu topraklarla olan ilişkilerinin temellerini atmıştır. Bu dönemdeki çatışmalar, özellikle Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ve Fransa'nın Osmanlı'nın asi valisine verdiği destek ile daha da şiddetlenmiştir. İngiltere, Napolyon'un Mısır'a sefer düzenlemesinden sonra, bu bölgenin stratejik önemini fark etmiş ve topraklara olan ilgisini artırmıştır. Fransa ise Mısır'ı, imparatorluk yolunun bir parçası olarak, kendi çıkarları doğrultusunda kullanma amacındaydı. Süveyş Kanalı, Fransa ile İngiltere arasında Mısır üzerindeki mücadeleyi daha da körükleyen önemli bir faktör olmuştur. Mehmet Ali'nin 1846'dan itibaren zayıflamaya başlamasıyla, yönetim oğulları ve torunlarına devredilmiştir. Ancak 1849'da Mehmet Ali'nin ölümünün ardından Mısır, Abbas Paşa, Sait Paşa ve son olarak İsmail Paşa'nın yönetimi altına girmiştir. Süveyş Kanalı'nın tarihi, antik Mısır'dan Osmanlı dönemine kadar uzanır. Bu fikir, Osmanlı İmparatorluğu'nda da zaman zaman dile getirilmiş, ancak ilk ciddi çalışmalar Napolyon'un Mısır seferi sırasında başlamıştır. Akdeniz ile Kızıldeniz'in birleştirilmesi fikri, 19. yüzyılın başlarında yeniden gündeme gelmiş ve Mehmet Ali'nin oğlu Sait Paşa tarafından desteklenmiştir. Sait Paşa'nın, Süveyş Kanalı'nın açılması fikrine sıcak bakmasının ardından, 1854 yılında Ferdinand de Lesseps ile birlikte kanal için bir şirket kurma imtiyazı verilmiştir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu bu imtiyazı onaylamadığı için, İngiltere bu projeye karşı durmuştur. Lesseps, İngiltere'nin desteğini kazanmak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve 1856'da Süveyş Kanalı için yeni bir imtiyaz almıştır. Kanalin inşası için yapılan bu çalışmalar, İngiltere ve Fransa arasındaki gerilimi artırmış, her iki ülke de kendi çıkarlarını savunma çabalarına girişmiştir. Kanal projesinin finansmanı için büyük miktarda hisse senedi satışı yapılmış ve Fransa ile İngiltere arasında hisse paylaşımı gerçekleştirilmiştir. Ancak, İngiltere, bu fırsatı değerlendirmeyip hisse senetlerini satın almadığı için, Sait Paşa bu hisseleri kendisi almıştır. 1866'da Girid Ayaklanması ile başlayan gelişmeler, İstanbul ile Mısır Valisi arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemi başlatmıştır. İsmail Paşa'nın Mısır'da gücünü artırarak, Babıali ile ilişkileri güçlendirmeye yönelik çabaları, Süveyş Kanalı için gerekli iznin alınmasını sağlamıştır. (Armaoğlu, 1997, s.

279-285) Kanalin 1869'da tamamlanmasıyla birlikte, açılış törenlerine dünya çapında birçok ülkenin devlet adamları katılmıştır. Ancak, İngiltere bu törenlere katılmamış ve kanalın Fransa ve Mısır'ın hakimiyetinde olduğunu kabul etmiştir. İsmail Paşa'nın yönetimi altındaki Mısır, Avrupa ile olan ekonomik ilişkilerini güçlendirirken, aynı zamanda büyük borçlarla karşı karşıya kalmıştır. Süveyş Kanalı'nın inşası ve sonrasındaki masraflar, Mısır'ı büyük bir mali krizle karşı karşıya bırakmıştır. İngiltere, Süveyş Kanalı'na hakim olmak için Fransa'nın bu projedeki etkisini azaltma çabalarına girişmiş ve Mısır üzerindeki mali denetimini artırma yoluna gitmiştir. Bu süreçte, İngiltere ve Fransa arasındaki mücadeleler, Mısır'da yeni gelişmelere yol açmış ve bu durum, ülkenin iç siyasetinde de büyük bir değişime neden olmuştur. İsmail Paşa'nın ölümünden sonra, yerine oğlu Tefvik Paşa'nın getirilmesi, Mısır'daki yönetim üzerinde Avrupalıların daha fazla etki sahibi olmasına olanak sağlamıştır. (Öztürk, 2021, s. 478-486) Mısır'daki bu gelişmeler, halk arasında yabancı müdahalesine karşı bir tepki yaratmış ve 1881'de Urabi Paşa önderliğinde büyük bir ayaklanma patlak vermiştir. Bu isyan, Mısır'ın bağımsızlığı ve özgürlüğü için verilen bir mücadele olarak tarihe geçmiştir. Urabi Paşa ve destekçileri, Mısır'da anayasal bir rejim kurma ve yabancı denetiminden kurtulma amacıyla harekete geçmişlerdir. Ancak, İngiltere'nin müdahalesiyle bu ayaklanma bastırılmış ve Mısır, fiilen İngiliz egemenliği altına girmiştir. Bu dönemdeki gelişmeler, Mısır'ın ekonomik ve siyasal bağımsızlık mücadelesi ile birlikte, Süveyş Kanalı'nın uluslararası ticaret için ne kadar stratejik bir nokta olduğunu göstermiştir. İngiltere ve Fransa arasındaki bu mücadelenin Mısır'ı nasıl şekillendirdiği, bölgedeki güç dinamiklerini etkileyerek, Mısır'ın tarihini yeniden şekillendirmiştir. İngiltere'nin Hindistan ile olan bağlantısını kesmeye yönelik olarak Napolyon'un 1798'deki Mısır seferi, Fransa ve İngiltere'nin bu topraklar üzerindeki ilgilerini şekillendiren bir dönüm noktasıydı. Bu seferin hemen ardından, Mısır'a yönelik mücadeleler, İngiltere ve Fransa arasındaki çatışmaları daha da derinleştirdi. Aslında, İngiltere, Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesinden çok önce, bu bölgenin stratejik önemini fark etmiş ve buraya yönelmişti. Fransa ise, Mısır'ı işgal ettikten sonra, bölge ile doğal bir bağ kurmuştu. (Cleveland, 2008, s. 71-93) Süveyş Kanalı, bu mücadeleyi çok daha belirgin hale getiren faktörlerden biriydi. Mehmet Ali Paşa'nın 1820'lerdeki isyanı, İngiltere ve Fransa arasındaki bu rekabetin bir başka örneğiydi. Fransa, Osmanlı Devleti'nin bu asi valisinin yanında yer alırken, İngiltere, bölgedeki

nüfuzunu artırmak için karşı hamlelerde bulundu. Ancak, bu rekabetin en önemli dönüm noktalarından biri, Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla ilgili gelişmelerdir. 1846 yılında, Mısır'da yönetim değişiklikleri yaşandı ve Mehmet Ali'nin oğullarından Sait Paşa Mısır Valisi olarak atandı. Süveyş Kanalı ile ilgili planlar, bu dönemde hız kazandı. Süveyş Kanalı'nın açılması fikri, tarihsel olarak eski Mısırlılara kadar gitmekteydi. 18. yüzyılın sonunda, Napolyon Mısır'ı işgal ettiğinde, bu fikri yeniden gündeme getirdi ve Fransız mühendisler tarafından detaylı incelemeler yapılmıştı. 1830'larda Sait Paşa da, Süveyş Kanalı'nın ekonomik faydalarına inanarak, bu projeyi hayata geçirmeye yönelik adımlar attı. Ancak, Mehmet Ali Paşa, Kanal projesine karşı çıkmış ve bu fikri desteklememişti. Fakat oğlu Sait Paşa, 1854 yılında Fransız mühendis Ferdinand de Lesseps'in önerisi üzerine, kanal açılması için resmi imtiyaz verdi. Lesseps, Süveyş Kanalı için gerekli imtiyazı almak amacıyla yoğun bir lobi faaliyetinde bulundu. Bu imtiyaz, yalnızca Osmanlı Devleti'nin onayıyla geçerli olacaktı. Ancak bu dönemde Osmanlı Devleti, İngiltere ile Kırım Savaşı'nda ittifak içindeydi ve İngiltere, kanalın açılmasına karşıydı. Bununla birlikte, Lesseps'in, Fransa'dan destek alması ve İngiltere'nin endişelerini gidermek amacıyla yaptığı girişimler, Süveyş Kanalı'nın inşa edilmesini sağlayacak sürecin önünü açtı. İngiltere, Süveyş Kanalı'na ve bölgedeki diğer stratejik noktalara sahip olmayı arzuluyordu. 1869 yılında Kanal'ın açılışı büyük bir etkinliklerle kutlandı. Ancak, İngiltere, Fransızlar tarafından kurulan Kanal Şirketi'ne hisse almadığı için, bu durumu düzeltmek amacıyla çeşitli hamleler yapmaya başladı. Fransa ile olan bu rekabet, Süveyş Kanalı'na olan egemenlik mücadelesini daha da derinleştirdi. Ayrıca, Mısır'ın borçları hızla arttı ve 1875'te Mısır'ın Süveyş Kanalı'ndaki hisseleri, İngiltere tarafından satın alındı. Bu, İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunu pekiştirdiği bir döneme işaret ediyordu. Mısır'ın ekonomik çöküşü, İngiltere ve Fransa'nın müdahalelerine zemin hazırladı. Süveyş Kanalı'nın kontrolünü elde etmek isteyen İngiltere, Mısır'daki iç karışıklıkları fırsat bilerek, askeri müdahalelerde bulundu. (Erkoç, 2020, s. 152-164) 1881-1882 yıllarında, Mısır'daki milliyetçi hareketler arttı ve Mısır ordusundaki subaylardan biri olan Arabi Paşa, halkın ve ordu mensuplarının desteğini kazanarak, Mısır'da anayasal bir düzen kurulması için isyan etti. İngiltere, bu ayaklanmayı, bölgedeki egemenliğini tehdit eden bir durum olarak gördü ve Mısır'a müdahale etti. 1882 yılında, İngilizler Mısır'ı işgal etti ve Arabi Paşa'yı tutukladı. Bu olaylar, İngiltere'nin Mısır üzerindeki egemenliğini pekiştirmesinin

ardından, Fransızlar ve diğ er büyük g  ler arasında bölgedeki stratejik denetim konusunda bir mücadeleye d n  m   t r. Bu dönemde Mısır, yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde kalmamış, aynı zamanda Avrupa  lkelerinin ekonomik ve siyasi müdahale alanı haline gelmiştir. ( alan, 2021, s. 143-174)

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. I.DÜNYA SAVAŞI YILLARI VE MISIR'IN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ

Mısır 1. Dünya Savaşı'nda savaş alanı olmamışsa da halkı 1914-1928 yılları arasında büyük sıkıntılar yaşamışlardı. İngilizlerin Mısır'ı hem Gelibolu hem Suriye harekâtları için çıkış noktaları yapması, ülkenin maddi ve insan kaynaklarının müttefiklerin savaş çabalarına hizmete ayrılması demekti. İngilizler, Mısırlıların hayvanlarına, ürünlerine el koyup binlerce sivil Suriye işgaline götürmüşlerdir. 1914 yılında savaş başladığında Osmanlı Devleti savaşa girmediğinden dolayı Mısır tarafsız konumdaydı. Osmanlı, Almanya'nın yanında savaşa girdikten sonra Mısır'daki İngiliz komutanlığı, İngiltere'nin Mısır'ın haklarını ve özgürlüklerini korumak için savaşta olduğunu belirtirken, aynı zamanda burada savaştan sonra kendi kendilerini yönetme hakkının da kendilerine verileceğini vaat ediyordu. Osmanlı savaşa girince İngiltere, Osmanlı'nın düşman bir ülke olduğunu ve Almanya'nın yanında yer aldığını belirtti. Osmanlı Devleti bu sırada savaşa resmen dahil olmadığı için İngiltere'nin, Mısır'ı ilhak etmesi mümkün değildi. Bu yüzden İngiltere bu duruma bir kılıf bulmak ve Mısır'da himayeci bir devlet olmak için 18 Aralık 1914'te Mısır Hidiv'i Abbas'ı çekilmeye zorlayarak yerine Hüseyin Kamil'i geçirdi. Hüseyin Kamil, Sultan unvanını almaya daha istekli olup Osmanlı'dan da ayrılmaya niyetliydi. Böylece 18 Aralık 1914'de Mısır üzerinde bir himaye rejimi kuruldu. Artık bir Osmanlı eyaleti olmaktan çıkan Mısır, İngiliz protektorası olmuştur. Osmanlı Devleti, ise İngiltere'nin sömürgeleriyle olan bağlantılarını kesmek ve Mısır'ı, İngilizler'den geri almak amacıyla Sina Cephesi'ni açtı. İngiltere doğudaki sömürgelerine asker ve hammaddeyi Süveyş Kanalı yoluyla taşıyordu. Bu yüzden kanal adeta İngiltere'nin can damarı konumundaydı. (Çanakkale önünde açılması muhtemel görülen bir cepheye kuvvet sevki de bu yol ile yapılacaktı). (Görgün, 2022, s. 2139-2172) Cepheyi açan Osmanlı Devleti, cephenin komutanlığına 4. Ordu Komutanlığı göreviyle Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa atadı. Cemal Paşa 35 bin kişilik ordusuyla, kanal bölgesindeki sayıları yaklaşık 50 bin kişi olan İngilizler'in üzerine doğru harekete geçti.

Nitekim zor şartlarda 2-3 Şubat 1915 gecesi kanala ulaşan Osmanlı askerleri, İngilizler karşısında başarısız oldular. Kanala ikinci ve son kez olarak 1916 yılının en sıcak günlerinde 15 Temmuz'da bir saldırı daha düzenlendi. Bu harekât yapıldığı sırada Mekke Emiri Şerif Hüseyin, İngilizlerin kışkırtmalarıyla Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandı. Ayaklanmanın bastırılması için 4. Ordu'dan bir kısım kuvvet Hicaz'a gönderilince Osmanlı başarısız olmuş ve ordu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Savaş sonunda önce Osmanlı Devleti, Sevr Antlaşması ile ardından Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması ile 5 Kasım 1914'ten itibaren Mısır ve Sudan üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçmiştir. Savaş sonunda Batılılar Araplara verdikleri bağımsızlık vaatlerini yerine getirmemişlerdir. Bu dönemde Arap Dünyası Türk egemenliğinden İngiliz ve Fransız egemenliğine geçmiştir. İngiltere bu süreçte sömürge politikası çerçevesinde Mısır'daki egemenliği yönetenleri yönetmek suretiyle sürdürmüştür. Ancak İngiltere'nin Mısır'a girmesinde beri ülkede gelişmekte olan bağımsızlık hareketi Birinci Dünya Harbi sırasında daha da güçlenmiştir. Çünkü savaş koşulları, İngilizlerin ülkeyi daha rahat kontrol etmesini sağlarken, aynı koşullar ülkeyi eskisi gibi sınırsız bir özgürlükle yönetmelerini de zorlaştırmıştır. Daha sonra İngilizler Mısır'da bulunan en yüksek temsilcisini Yüksek Komiser' e çevirip Mısır Dışişleri'ni kaldırarak yetkilerini Yüksek Komiser' e aktardı. Yüksek Komiser olarak da Lord Allenby atandı. Allenby'nin ülkeye gelişinden 1936 Antlaşması'na kadarki yıllarda İngiltere'nin, Mısır içindeki siyaseti; İngiliz gücü, Mısırlı siyasetçiler ve Mısır sarayı üzerinde şekillendi. Protektora ilanı ise Mısır'ın siyasi hayatında büyük bir değişim yaratmadı. Yalnızca otuz yıldır devam eden rejimi resmileştirip Mısır'ı resmi olarak Osmanlı'dan koparmış oldu. Savaş sırasında Mısır toprakları müttefik kuvvetlerinin Asya- Avrupa arasındaki geçiş ve konaklama alanı, Gelibolu ve Filistin cephelerinin de üssü olarak kullanıldı. Dünya Savaşı yılları, Mısır'da çok hızlı sosyal değişikliklerin görüldüğü yıllar olmuştur. Çünkü her ne kadar Mısır, resmen savaş ilanı yapmamış olsa da İngilizler tarafında tam bir koloni olarak kullanıldı. İngilizler bu Müslüman tebaayı, amele kıtaları için bir kaynak ve ihtiyat olarak kullanma kararı aldı. Pek çok köylü hayvanlarıyla birlikte Filistin'deki İngiliz gücünde kullanılmak üzere askere alındı. Dolayısıyla Mısır, İngilizler' in can damarı olduğu kadar, bir askeri transit merkezi deposu ve bir eğitim alanıydı da. Nil deltası da parça parça gelmekte olan ufak birlikle ve acemiler için bir talimgâh vazifesi görüyordu.

Diğer bir yandan savaş nedeniyle dünyanın pamuğa olan talebinin artması üzerine Mısır'daki arazilerin çoğu pamuk ekimine ayrıldı ve gıda maddeleri ekimi için ayrılan arazi miktarı oldukça azaldı. Bu da aşırı fiyat artışlarına yol açmış ve zaten yoksul olan insanlar fiyat artışlarının altında ezilmiştir. Mısır'daki arazi sahipleri daha zengin olmuş, diğer yandan orta sınıf, sanayinin büyümesiyle artmıştır. Bozulan İngiliz yönetimi ve ülkede konuşlanan birliklerin olumsuz davranışları ülkedeki yabancı karşıtı duyguları körüklemiştir. Birinci dünya savaşında Mısır'ın İngiltere için bir üs haline gelmesi Mısırlıların gururlarına dokunduğu kadar Wilson'un yayınladığı 14 madde de Mısırlıların bağımsızlıklarını kuvvetlendirmişti. Ancak savaş bittikten sonra bu yönde hiçbir ilerleme görülmeyince 1919 yılları başlarında, daha önce eğitim bakanı olarak görev yapmış olan Sa'd Zaglul' un önderliğinde bütün memlekette İngilizlere karşı gösteriler yaşandı. Bu gösteriler daha sonra ayaklanmalara dönüştü. Bunun üzerine İngilizler Sa'd Zaglul'u ve arkadaşlarını, Malta Adası'na sürdüler. Fakat bu olay ayaklanmaları dindirmedi aksine daha da şiddetlendirdi. Ayaklanmalar daha sonra geniş çaplı grevlere dönüştü. Grevlerde avukatlar ve öğrenciler başı çekmişti. Bir süre sonra bunlara taşımacılar ve devlet memurları da katıldı. Ülke çapındaki bu grevler birkaç hafta sürdü. Bu durum karşısında çaresiz kalan İngilizler, Sa'd Zaglul ve arkadaşlarını serbest bırakmak zorunda kaldılar ve onlarla anlaşma yapmak için görüşmelere giriştiler. Ama yapılan görüşmelerde İngiltere'nin Mısır üzerindeki sıkı kontrolünden vazgeçmemesi ve Zaglul ve arkadaşlarının (yani Vefd Partisi liderleri) tam bağımsızlıkta ısrar etmeleri üzerine görüşmelerde olumlu bir sonuç alınamadı. 1921 yılında ülkede tekrar ayaklanmalar çıktı. Vefd partisi ile anlaşamayacağını gören İngiltere, 28 Şubat 1922' de yayınladığı bir deklarasyon ile Mısır'ın bağımsızlığını ilan etti ve Hidiv 1. Fuad'ın (1868-1936) da bu deklarasyonu kabulü ile kral oldu. İngiltere, Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmekle beraber, Süveyş Kanalı'nın ve Mısır'daki yabancıların haklarının savunmasını üzerine alıyor ve Sudan üzerindeki kontrolü elinde tutuyordu Genel olarak konuya baktığımız zaman Mısır bölgesi birçok krallık ve devlete ev sahipliği yapmıştır. Osmanlılar' da yükselme devrinde Yavuz Sultan Selim'in yapmış olduğu doğu seferleri sonucunda bu bölgeye hakim olmuşlardır. (Zeidan, 2024)

Osmanlı Devleti güçlü olduğu zamanlarda Mısır'da herhangi büyük bir sorunla karşılaşmamıştır. Lakin devlet zayıflayıp güç kaybetmeye başlayınca Fransızlar, bu bölgeyi işgale kalkışmış ama netice alamamışlardır. Bu tarihten sonra Osmanlı ordusunda görev yapan Kavalalı Mehmed Ali Paşa, valilere ve hükümete baş kaldırıp burada babadan oğula geçen Hidivlik makamını tesis etmiştir. Osmanlı Devleti bu dönemde güç kaybettiği için bu olayla baş edememesi gayet normaldir. Mısır'a hakim olan Mehmed Ali Paşa bölgede modernleşme adımları atmıştır lakin ondan sonra yerin geçen Hidivler başarılı olamamışlar ve İngiliz kontrolüne girmişlerdir. İngilizler, ekonomik nedenlerden dolayı burada elde etmek istemişlerdir. Zira İngilizler önceden sömürgeleştirmiş oldukları Hindistan'ın ticari güvenliğini ancak böyle sağlayabilirdi. Dönemin süper gücü olan İngiltere izlediği politikalar sonucu bunu başarmış. O dönemin süper gücü olan İngiltere karşısında Osmanlı Devleti buna tabii olarak karşı koyamamıştır. (Gerçekten de İngiltere bu dönem sanayisi, sömürgeleri ve ekonomisi ile adeta bir süper güçtü). İngiltere burayı kendine bağlamak için önce Mısır'ın borçlarını ödeyip güzel görünmeye çalıştı. Daha sonra ise Hidivler'i kaldırmayıp kendine bağladı böylece yönetimi kendi kuklası haline getirdi. Tüm bunlar İngiliz siyasetinin ne kadar müthiş ama alçak olduğunun göstergesidir. 1. Dünya Savaşı patlak verdiği zaman (1914-1918) Mısır, tarafsızlığını ilan etmiş ama daha sonra etkin güç olan İngilizler' in tarikiyle Müttefik Devletleri'nin yanında yer alıp İttifak Devletleri'ne savaş açmak zorunda kalmıştı. Ayrıca İngilizler kullandıkları politikalar sayesinde Mısır'ı Osmanlı 'dan koparmayı başarmışlardır. Osmanlılar ise hem ittifakı olan Almanya'ya yardım için hem de Mısır'ı geri almak için Kanal hareketleri düzenlediyse de başarılı olamadı. Zaten zor durumda olan Osmanlı Devleti'nin, o dönemin süper güç olan İngiltere'yi yenmesi imkansızdı. İngiltere'nin Mısır'da izlediği siyaset sayesinde savaşta bu bölgeyi ve bölgedeki askerleri kendi lehinde kullandı. Bu İngilizlerin en iyi yaptığı şeydi. Çünkü sadece Mısır'da değil birçok yerde bölgenin halklarını güzel sözler ve para ile kandırıp onları kullanmayı başarıyorlardı. (İngilizler onlara vaatler sunup akıllarını çeldiler. Aynı şeyleri Şerif Hüseyin'in yönetimindeki Araplara da yapmışlardı). Tüm bunlar ile Mısır halkının hem gururu ezilirken hem de savaştan dolayı alım gücü düşmüştü. Zira İngilizler Mısır'ı hem askeri sevkiyat bölgesi olarak hem de ticaret bölgesi olarak kullanıyorlardı. (Karal, 1999, s. 490-497)

Ayrıca tarım arazilerine de İngilizlerin isteğinden dolayı pamuk ekilmeye başlanmış ve bu da yiyecek ürünün az olmasına ve de pahalı olmasına neden olmuştu. İşte bu noktada ezilen Mısır halkının yüreğine milliyetçilik ateşi girdi. Savaştan sonra Mısırlılar, İngilizler’ den kurtulmak ve bağımsızlık için Sa’d Zaglul önderliğinde birleşip protestolara başladılar. Bu durumu tehlikeli ve kendi aleyhinde gören İngilizler hemen harekete geçip Zaglul’u tutuklayıp Malta’ya sürdüler. Lakin bu olay Mısır halkının daha fazla tepkisine neden oldu. Zira Mısır halkının bağrında bir kere bağımsızlık ateşi tutuşmuştu. Tepkilerden çekinen İngilizler tabii olarak hemen Zaglul’u serbest bıraktılar. Daha sonra İngilizler tekrar müthiş siyasetlerini kullanıp Zaglul ile anlaşmak istediler ama yukarıda belirttiğim gibi bazı nedenlerden dolayı anlaşma sağlanamadı. İngiltere Zaglul ile anlaşamayacağını görünce hemen başka bir siyaset izledi ve Mısır’ın bağımsızlığını ilan edip Kral Fuad’ı başa çıkardılar. Böylece Zaglul’a gerek kalmamış oldu. Neticede Mısır 1922 yılında bağımsız oldu. Aslında bağımsız olmadı, bağımsız olması istendi zira böylece İngilizler, milliyetçileri bertaraf edip daha rahat hareket etme imkanı bulacaktı. Her ne kadar işgalci ve sömürgeci olsa da İngiltere izlemiş olduğu alçakça ama müthiş politikalar sayesinde birçok bölgeyi kendine bağlamayı ve onları kullanmayı başarmıştır. (Baş, 2015, s. 34-42)

Dünya savaşından sonra İngiltere’nin sömürgeci anlayışı ve bölgede egemen olma isteği büyük bir direniş ile karşı karşıya kalmıştı. Ancak bu direnişler İngiltere tarafından bastırılacak ancak ekonomik tarafı düşüncecek olursak bu durum çok fazla devam edemeyecekti. İngiltere bunun üzerine farklı bir düşünce ile karşılarına gelecektir. O da İmparatorluk. Zira bu düşünce ile ittifak kurarak bölgede kalabileceği düşüncesindedir. Bu uygulamada Mısır ve Irak’a iç işlerini istedikleri gibi yürütecek özgürlükle birlikte sınırlı bir 'bağımsızlık' verilecekti, ama her iki devlet de topraklarında İngiliz askeri üslerinin bulunmasını ve İngiltere için kabul edilebilir olan bir dış politika yürütmeyi kabul edeceklerdi. Böylece İngiltere, gerekli stratejik ihtiyaçlarını ülkeleri doğrudan yönetme masrafını yüklenmeden karşılamış olacaktı. Ancak bu sistemin milli egemenliğin tam olarak kullanılmasına getirdiği kısıtlamalar, yerel siyasal liderler ile İngiltere arasında hep bir çatışma kaynağı olarak kaldı ve dönem boyunca sürekli bir gerginlik yarattı. (Doğaner, 2004)

Mısır, I. Dünya Savaşı sırasında doğrudan bir savaş alanı yapılmasa da, 1914-1928 yılları arasında halkın ciddi bölgeleriyle karşı karşıya kalıyor. İngiltere'nin Mısır'ı hem Gelibolu hem de Suriye hareketlerinde bir üs haline getirmesi, kuzeydeki Müttefiklerin savaş çabalarına yönlendirilmesine neden olmuştur. Bu süreçte çiftlik hayvanlarına ve ürünler el konulmuş; Binlerce insan işçi birliklerine dahil edilerek İngiliz ordusuyla birlikte Osmanlı Suriyesi'ni işgal etmeye gönderildi. Aynı zamanda enflasyonun yükselmesi ve temel gıda bileşenlerinin kıtlığı, hem şehirlerde hem de gidişatın halk üzerinde derin etkilerini bırakması İngiltere'nin 1914'te Mısır'ı himayesi altında bir devlet olarak ilan etmesi ve 1915'te sıkıyönetimini uygulamaya koyması, iç siyasi rejimin tamamen mevcut olmasına yol açmıştı. Bu gelişmeler, aynı zamanda dört yüzyıllık Osmanlı'nın sona ermesinin öngörülmesi öngörüldü. Mısırlı liderler uzun yıllar boyunca Osmanlı padişahının otoritesinden uzaklaşmaya çalışmış olsalar da, İngiliz yüksek komiserinin Otoritesini kabul etmeyi de arzulamamışlardır. Ayrıca İslam diniyle güçlü bağları bulunan bir refah, Müslüman bir devlete karşı savaşta yer almak zorunda kalmaktan büyük rahatsızlıklar duyuyorlardı. Savaş sona erdiğinde, orantısızlık Mısır toplumunun tüm kesimlerine ait durumdaydı. ABD Başkanı Woodrow Wilson'un kendi kaderini hak hakkı ile ilgili açıklamaları, özellikle Mısırlı seçkinler arasında güçlü bir özerklik isteği uyandırdı. Ancak savaş, İngiliz coğrafyalarına Mısır'ın Birleşik Krallık'ın çıkarlarının bakış açısının kritik bir şekilde arttığını gösteriyor, İngiltere'nin kırsal kesimdeki gönüllüler olarak eklenmesi neredeyse imkansız hale geliyor. Lord Lloyd'un 1929'da Avam Kamarası'ndaki şu açıklaması, bu durumu kısaca özetlemektedir: "Süveyş Kanalı'nın ekonomik ve askeri ömrü yalnızca bu bağlamda, Mısır'daki İngilizlerin yaşadığı birkaç Mısırlı seçkinin çabalarıyla ulusal bir harekete dönüşmesi, İngilizler için beklenen bir gelişme oldu. Bunun sonucunda, İngiltere ülkelerinin devamlılığını sağlamak adına uzlaşma yollarını aramak zorunda kalmıştır. (Cleveland, 2008, s. 217-242)

1918 Kasım'da Vefd'in başındaki Saad Zaglul, kırsal bir bölgede yetişmiş, El-Ezher'de eğitim sonunda Kahire'deki Fransız hukuk fakültesinden mezun olmuştur. Zaglul, eğitim ve kariyer fırsatlarının karşılığını avukatlık, yargıçlık ve devlet yöneticiliği kullanarak başarılı olmuş, ancak halkın geniş kesimlerini hitabet uzmanlık ve El-Ezher'le olan bağlantılar sayesinde milliyetçi bir politika izlemiştir.

1919'un başlarında, Vefd yönetimi tarafından büyüme bir tur sırasında, Zaglul'un etkileyici hatipliği ve kesikli kesimle iletişim kurmadaki yetenek ön plana çıktı. Ancak İngilizler, Vefd'in kampanyasına, lider Zaglul ve diğer üçünü tutuklayarak ve 1919 Mart'ta Malta'ya sürgün ederek karşılık verecekler. Bu sürgün, Mısır parçacıkları bastırılmış şekilde hareket ettirerek aralıklı yanlısı gösterilere dönüşmüştür. Zaglul'un sürgüne gitmesi, insanların bastırılmış şekilde hareket etmesi geçirmiş ve Vefd ayakta güçlü bir destek yaratmıştır. Bağımsızlık talepleriyle başlayan protestolar ilk olarak şehirlerde ortaya çıkıyor. İngiliz organizasyonu, bu gösterileri güç kullanarak bastırmaya çalışmış, ancak bu müdahaleler, protestoların şiddetinin daha da artmasına yol açmıştır. Genel olarak ülke genelinde yayılan düzensizlik, tarihe "1919 Devrimi" olarak geçmiştir. Kahire'de hukuk fakültesi ve El-Ezher'in başlattığı gösterilere tramvay işçileri ve peçeli kadınlar da katılmış; Askerlerin serbest bırakılmasını ve ülkenin bağımsızlığının talep edilmesi devam ediyor. Aynı zamanda avukatlar ve devlet memurları kademeli olarak mahkemelerin ve bürokrasinin grevlerini durdurmuşlardır. Kırsal kesimlerde ise öfkeli köylüler demiryollarını sökmüş, vagonlara ateş verilmiş ve İngiliz askerleri saldırılar düzenlemişlerdir. İngiliz ordusu, bu isyanları bastırmak için kuvvetlere başvurmuş ve olaylar sonucunda 1919 yılının sonucunda 800 Mısırlının hayatı boyunca 1.400 kişi yaralanmıştır. Sonunda İngiliz Yüksek Komiseri General Allenby, Zaglul ve diğer liderlere Paris Barış Konferansı'na katılma izni vermek zorunda kaldı ve bu karar, gerginlik geriliminin yapısını sağladı. Halkın gösterdiği fedakarlıklar sayesinde Vefd, bir sivil yurttaş hareketinden ulusal bir temsil varlığını yükseltmiştir. Her ne kadar Mısır heyeti Paris'te önemli bir destek görmese de, İngiltere, Mısır'la ilgili dağılımlarda Zaglul'u da sürece dahil etmeye karar verecek. (Çalan, 2021, s. 143-174) Vefd ile İngiltere arasında yapılan anlaşmanın ve bununla birlikte, ilan edilen aralıklar, ciddi kısıtlamalar içermekteydi. Deklarasyon, İngiltere'nin Süveyş Kanalı'nın başarılı olabileceğini, Mısır'ı dış saldırılara karşı savunacağını, elindeki yabancı çıkarların ve azınlıkların korunmasından korunduğunu ve Sudan'ın mevcut işlemlerinin İngiltere'nin kontrolünde yönetileceğini belirtiyordu. Üstelik İngiltere, Mısır'da askeri ülkelerinin garantisini kullanmış ve kapitülasyonların devamını sağlamıştır. (Armaoğlu, 1997, s. 546)

Bağımsız bir Mısır için 1924 Ocak ayında yapılan ilk parlamento seçimlerinde Vefd Partisi, sandalyelerin yüzde 90'ını kazanarak halkın geniş yetkilere sahip olduğu ve Saad Zaglul, Mısır'ın ilk seçilen başbakanı olmuştu. Böylece ülkenin tarihindeki ilk parlamento demokrasi deneyimi başladı. Ancak bu süreçte, anayasanın yapısı, İngiltere'nin müdahaleleri, siyasi partiler arasındaki uzlaşma eksikliği ve devam eden aralıkların mücadelesi gibi sorunlar, parlamento sistemi etkin bir şekli Anayasa, krallığın geniş yetkilerine sahip olduğu bir sistemi benimsemiş; Parlamentoyu feshetme ve başbakanı atama yetkisi kralın elinde bırakılmıştır. Kral Fuad, bu yetkileri sıklıkla kullanarak parlamentoyu feshetmekten çekinmemiştir. Aynı zamanda İngilizler, Mısır siyasetini manipüle ederek parlamento sisteminin bütünlüğünü baltalamışlardır. Ne Vefd ne de diğer siyasi partiler, parlamenter demokrasinin uzlaşması ve muhalefete saygı ilkelerini benimseyememiştir. Saad Zaglul, krala kadar otoriter bir tutum sergilemiş, muhalif milletvekillerine hoşgörü göstermemiş ve devlet bürokrasisini Vefd destekçileriyle yapıyor. Mısır'ın hali hazırdaki durumu ve içinde olduğu bu güç mücadelesi, hükümetin kısa ömürlü olabilmesine yol açmıştır. Politika, seçkinlerin rekabet halindeki bir grup arasında bir güç savaşı olarak şekillenmiş; Mısırın sıklaştığı karşı karşıya olduğu ciddi toplumsal sorunların çözümü bulunamamıştır. Bu dönemde sosyal adalet, yoksulluk ve eğitim gibi temel sorunlar ardı ardına getirilmiş ve siyasal sistem, halkın otoriteleri kazanılamaz. Bu antlaşma, 1922'de deklarasyonun saklanması İngiltere'deki satışlarını korumuş; Ancak bir farkla, bu kez antlaşma, seçimle iş başına gelen Vefd hükümeti tarafından imzalanmıştır. Böylece İngiliz askeri varlığına resmi olarak izin verilmiş ve İngiltere'nin imparatorluğunun ayakta kalması sürdürülmüştür. Aynı dönemde, 1937'de imzalanan Montrö Antlaşması ile kapitülasyonlar kaldırılmış ve karma mahkemelerin 1949'a kadar olan sürede herkesten oyunculara verilmesine karar verilmiştir. (Çalan, 2021, s. 145-152)

Kral Fuad'ın zengin toprak sahipleri ve elit meslek gruplarından oluşan parçalar, halkın temel sosyal çıkışının yerine kendi çıkarlarını ön planda tutmuşlardır. Bu durum, ithal edilen parlamenter sistem halk nezdinde itibar kazanmasını engellemiş ve siyasi hayatta ciddi bir liderlik yapanlar doğurmuştur. Saad Zaglul'un 1927'deki ölümünün ardından Vefd Partisi, Mustafa el-Nahas'ın rehberliğinde yoluna devam etmiş; Ancak partinin bölünmesi ve yolsuzluklar, Vefd'in gücü ve gücü tükenmiştir. Mısır 1936 Antlaşması ve kapitülasyonların ilerleme adımları gibi adımlar, Mısır için önemliler sağlam olsa da, bu gelişmeler ülkenin tam hedef rakamlarını bölgelerden uzakta kaldı. Siyasal liderlikteki zayıflık, toplumsal düzeyde çözüme yönelik etkili bir üretilmemeye neden olan ve İngiltere'nin süregelen etkisi, siyasi istikrarın işleyişini zorlaştırmıştır. Sonuç olarak, Mısır'ın bu dönemdeki deneyimleri, mücadelelerinin yalnızca uluslararası düzeyde yapılabilirlerse sınırlı olmadığı; Çocukların taleplerine ve toplumsal adalete dayalı bir siyasi sistemin inşasıyla anlamının ortaya çıktığını göstermektedir. Mısır, bu sürecin gidişatında önemli adımlar atsa da, genel halkın beklentilerindeki gecikme, modernleşme ve demokratikleşme çabalarının sürdürülebilir kılınmasını engellemiştir. (Armaoğlu, 2018, s. 159-161)

2.2. II.DÜNYA SAVAŞI SONRASI MISIR'IN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ

İngilizlerin Mısır'ı işgal etmesi ve ardından Sudan'ı Mısır'ın yönetiminden ayırması, Mısır'da entelektüel bir hareketin başlamasına neden olmuştur. Pek çok aydın, Mısır ve Sudan'ın ayrılmaz bir bütün olduğunu savunarak toplumda Afrikalı bir kimlik veya Nil Nehri'ne bağlılık fikrini yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Ancak bu düşünce yapısı, Sudan'ın işgali sırasında yükselmiş olsa da toplumun geneline yayıldığını söylemek zordur. Buna rağmen, bazı yazarlar Mısır'ın bölgesel ve uluslararası bir güç olabilmesinin ancak Afrika'da etkili bir rol üstlenmesiyle mümkün olacağını vurgulamaktadır .Mısır milliyetçiliğinin ideolojik temelleri, entelektüel düzlemde ilk olarak Rifâa et-Tahtâvî (1801–1873) ile atılmıştır. Tahtâvî, Avrupa'ya gönderilen ilk öğrenci gruplarından biriyle birlikte, Ezher'li bir imam olarak Fransa'ya gitmiş ve burada beş yıl geçirmiştir. Bu süre zarfında, özellikle Napolyon'un Mısır'ı işgal ettiği dönemde Fransız bilim insanlarının Mısır üzerine yazdığı eserleri inceleme fırsatı bulmuştur. Tahtâvî, bu okumalarının ardından “Mısır ulusu” (el-Kavmî'l-Mısırî) ve “vatan sevgisi” (Hubbu'l-Vatan) kavramlarını ilk kez Mısır'a taşıyan düşünür olarak öne çıkmıştır . Tahtâvî, özellikle Ortadoğu toplumlarında vatan üzerinden bir ulusun tanımlanması fikrini ilk kez ortaya atan önemli bir düşünürdür. Mısır milliyetçiliği fikrinin toplumsal bir harekete dönüşmesi ise en belirgin şekilde Ahmed 'Urabi'nin liderliğinde gerçekleşen “Mısır Mısırlılarıdır” (Mısır li'l-Mısriyyîn) sloganıyla vücut bulmuştur. 'Urabi ayaklanması, orduda Mısırlı askerlerin Türk ve Çerkez kökenli subaylar karşısında ikinci sınıf muamelesine tabi tutulmasına bir tepki olarak başlamıştır. Avrupa'nın ve özellikle İngiltere'nin artan etkisine karşı milliyetçi duygular ve vatan sevgisi üzerinden yükselen bu ayaklanma, halkın desteğini almış ve sonunda İngiltere'nin doğrudan işgaline yol açmıştır . Mısır'da milliyetçiliğin örgütlü bir yapıya kavuşması ise Mustafa Kamil ile mümkün olmuştur. 1907'de kurduğu Milli Parti (el-Hizbu'l-Vatanî) ile Kamil, milliyetçiliği sistemli bir ideoloji haline getirmiştir. Ona göre, Mısır'da yaşayan herkes bu vatanın bir parçasıdır ve Mısırlıdır. Kamil, herkesin inançlarını özgürce yaşaması gerektiğini savunarak laiklik ve din özgürlüğüne dayalı bir anlayışı desteklemiştir.

Ahmed Lutfi Seyyid (1872–1963), 20. yüzyılda Mısır milliyetçiliğinin seküler karakterini belirginleştiren isimlerden biri olmuştur. Seyyid, vatan ve ulus kavramlarının dinden tamamen bağımsız ele alınması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, vatan kavramı ancak herhangi bir dini veya kültürel kavramın gölgesi altında kalmadığında anlam kazanabilir. Seyyid, Kamil'den farklı olarak Mısır'ı Sudan ile birlikte değerlendirmiş ve Nil Nehri'nin iki bölgeyi birbirine bağlayan temel unsur olduğunu vurgulamıştır. 20. yüzyılın ilk yarısında Mısırlılık bilincine önemli katkılarda bulunan bir diğer isim, Taha Hüseyin'dir (1889–1973). Hüseyin, Fransa'da eğitim gördükten sonra Mısır'a dönmüş ve çalışmalarında Mısır kimliğini Batılı kültürel mirasla ilişkilendirmiştir. 1938'de yayımladığı ve pek çok dile çevrilen “Mısır'da Kültürün Geleceği” adlı eserinde, Mısır'ın Arap değil, Batı kültürünün bir parçası olduğunu iddia etmiştir (Bozbaş, 2016, s. 111-113) I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Mısır, hem iç hem de dış politikada büyük değişimlerin ve krizlerin yaşandığı bir döneme girdi. İngiltere ile Mısır arasındaki ilişkiler, 1936 yılında imzalanan ve Mısır egemenliğini sınırlandıran anlaşma çerçevesinde devam ediyordu. Ancak savaşın ardından bağımsızlık talebi giderek yükselen Mısır, İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndaki stratejik varlığını sürdürme kararlılığı nedeniyle isteklerini gerçekleştiremedi. İngiltere'nin Hindistan'a bağımsızlık vermiş olmasına rağmen Süveyş'ten çekilmemesi, Mısır'da hem siyasi hem de toplumsal düzeyde ciddi bir huzursuzluk yaratıyordu. Bu dönemde, Mısır'ın siyasal sistemi ve yönetici sınıfı halkın gözünde giderek meşruiyetini kaybetmeye başladı. Kral Faruk'un şahsına yönelik eleştiriler, hem kişisel skandalları hem de 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'nda Mısır'ın aldığı ağır yenilgi nedeniyle artış gösterdi. Bu durum, monarşinin Mısır'daki krizleri çözmekten aciz olduğu algısını güçlendirdi. Yönetici sınıfın diğer bir unsuru olan büyük toprak sahipleri ise ekonomik eşitsizliğin başlıca nedeni olarak görülüyordu. Ülkede tarımsal arazilerin büyük bir kısmı az sayıda kişinin elinde toplanmıştı. 1952 yılı itibarıyla toprak sahiplerinin yalnızca binde 4'ü, ülkenin ekilebilir topraklarının yüzde 35'ine sahipken, bu küçük azınlık dışında kalan büyük çoğunluk yoksulluk ve topraksızlık sorunlarıyla boğuşuyordu. Kırsal kesimdeki ekonomik eşitsizlik, yalnızca küçük toprak sahiplerini değil, topraksız köylüleri de derinden etkiledi.

Geçimlerini sağlayabilmek için yalnızca kendi emeklerine bel bağlamak zorunda olan topraksız köylüler, savaş sonrası dönemde ağırlaşan ekonomik koşullarla daha da zor bir duruma düştüler. Kırsal bölgelerdeki bu huzursuzluk, Kahire ve İskenderiye gibi büyük şehirlerde de yansımasını buldu. İşçi sınıfı, düşük yaşam standartları ve kötü çalışma koşulları nedeniyle giderek artan bir şekilde protestolara yönelirken, üniversite öğrencileri de İngiliz karşıtı gösteriler düzenleyerek bu genel hoşnutsuzluğun önemli bir parçası haline geldiler. Bu toplumsal kriz ortamında, Müslüman Kardeşler hareketi önemli bir güç haline geldi. 1940'lı yılların sonlarında yaklaşık 500 bin üyeye ulaşan örgüt, milli bağımsızlık ve sosyal reform çağrısıyla halkın geniş kesimlerini etkisi altına aldı. Müslüman Kardeşler, aynı zamanda sistematik bir şiddet kampanyası yürüterek, hem yabancı güçleri hem de işbirlikçi olarak gördükleri yerel yöneticileri hedef aldı. Bu dönemde suikastlar ve şiddet olayları Mısır'ın siyasal atmosferinde önemli bir yer tuttu. Örgütün faaliyetlerini engellemeye çalışan Başbakan Mahmud Fehmi el-Nukraşi'nin 1948'de suikasta kurban gitmesi ve kısa süre sonra Müslüman Kardeşler lideri Hasan el-Benna'nın öldürülmesi, ülkenin içindeki siyasal istikrarsızlığın ve çatışmaların boyutlarını gözler önüne serdi. 1951 yılında, Vefd Partisi lideri el-Nahhas Paşa başkanlığında kurulan hükümet, 1936 anlaşmasını yürürlükten kaldırarak İngiltere'ye karşı daha agresif bir politika benimsedi. Bu adım, İngiltere ile Mısır arasında gerilimi tırmandırdı ve Mısır'da İngiliz askeri varlığına karşı direniş gruplarının faaliyetlerini artırmasına yol açtı. İsmailiye'de bir Mısır polis karakoluna yapılan İngiliz saldırısında 50 polisin öldürülmesi ve onlarcasının yaralanması, Mısır halkında büyük bir öfkeye neden oldu. Bu olayın ardından, 26 Ocak 1952'de Kahire'de başlayan halk ayaklanması, "Kara Cumartesi" olarak tarihe geçti. Bu olaylar sırasında, halk İngiliz mallarının yanı sıra Mısır üst sınıfının yozlaşmışlık sembolleri olarak gördükleri barlar, sinemalar ve gece kulüpleri gibi mekanlara da saldırılar düzenledi. Bu ayaklanmalar, monarşinin çöküşünü hızlandırdı ve 23 Temmuz 1952'de Hür Subaylar Hareketi'nin gerçekleştirdiği darbe ile Mısır'da köklü bir rejim değişikliği gerçekleşti. Kral Faruk'un tahttan indirildiği bu darbe, yalnızca bir askeri müdahale değil, aynı zamanda Mısır'da yeni bir siyasal dönemin başlangıcı oldu. Bundan sonraki süreçte, Mısır'ın kaderini, darbeyi gerçekleştiren iki önemli lider, Cemal Abdülnasır ve Enver Sedat şekillendirdi. (Behçet, 2019, s. 304-310); (Kapucu, 2021, s. 221-224)

Sonuç olarak II. Dünya Savaşı sonrası Mısır, siyasal, toplumsal ve ekonomik krizlerle şekillenen bir dönemin içine girmiştir. İngiliz sömürge varlığının devam etmesi ve Süveyş Kanalı üzerindeki stratejik çıkarların korunması, bağımsızlık taleplerinin giderek artmasına yol açmıştır. Bu süreçte halk, hem yabancı işgaline hem de yerel monarşinin yozlaşmışlığına karşı tepkisini yoğunlaştırmış; geniş tabanlı bir huzursuzluk ve direniş dalgası ortaya çıkmıştır. Toplumsal düzeyde, kırsal bölgelerdeki ekonomik eşitsizlikler, tarım arazilerinin adaletsiz dağılımı ve şehirlerdeki işçi sınıfının kötü yaşam koşulları, halkın çeşitli kesimlerini birbirine yaklaştırmıştır. Müslüman Kardeşler gibi hareketler, bu toplumsal hoşnutsuzluk ortamında, dini ve milli değerleri öne çıkararak önemli bir etki yaratmıştır. Öte yandan, 1948 Arap-İsrail Savaşı'ndaki başarısızlık ve "Kara Cumartesi" gibi toplumsal patlamalar, monarşinin meşruiyetini tamamen sarsmıştır. 1952'de Hür Subaylar Hareketi tarafından gerçekleştirilen darbe, Mısır tarihindeki bu dönüm noktasının en somut sonucu olmuştur. Darbe, yalnızca bir rejim değişikliğiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Mısır'da modernleşme ve bağımsızlık mücadelesinin yeni bir dönemini başlatmıştır. Cemal Abdünnasır liderliğinde uygulanan reformlar, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi gibi önemli başarılarla, Mısır'ı bölgesel ve uluslararası düzeyde daha etkin bir aktör haline getirmiştir. Bu süreç, Mısır'ın yalnızca iç politikasını değil, Orta Doğu'nun genel siyasal yapısını da derinden etkilemiştir. Bağımsızlık hareketleri, anti-emperyalist söylemler ve Arap milliyetçiliği gibi ideolojiler, Mısır merkezli bir liderlik vizyonu etrafında şekillenmiştir. Ancak bu dönüşüm, aynı zamanda Mısır'ın toplumsal ve ekonomik sorunlarının tamamen çözülemediğini göstermiş; ilerleyen yıllarda yeni krizlerin ve çatışmaların zeminini oluşturmuştur. Böylelikle, Mısır'ın modern tarihi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemin şekillendirdiği dinamiklerin izlerini taşımaya devam etmiştir. Bu sonuçlar, Mısır'ın yalnızca kendi kaderini değil, tüm Orta Doğu coğrafyasını etkileyen bir değişim sürecinin parçası olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. (Arı, 2012, s. 479-480) ; (Dağ A. E., 2019, s. 146-150) Cemal Abdünnasır önderliğinde Mısır'da demokrasi havasının fideleri yavaş yavaş ekilecektir. Bunun ilk adımı olarak Hür Subaylar Hareketinin önemli isim sembollerinden olan Muhammed Necib'in başkan seçilmesi yada seçtirilmesi ile başlanacaktır.

Muhammed Necip'in yaşamı, Sudan ve Mısır tarihindeki önemli dönemdeki askeri ve siyasi güçlerle öne çıkan bir figür olarak dikkat çekiyor. 19 Şubat 1901'de Sudan'ın Hartum'da yapabileceği, Saqia Maala'da doğan Necip, cesaret ve kahramanlıkla kayıtlı bir askeri aile mensubuydu. Annesinin babası Amiral Muhammed Osman, Sudan'daki Müslüman Kapısı garnizonunun komutanı olarak görev yapmış ve 1885'te Hartum'un Mehdi güçlerine karşı savunulmasında şehit düşmüştü. Necip'in babası da önemli askeri görevlerde bulundu ve Wadi Halfa ile Wad Madani'deki askeri hapishanelerin müdürlüğü yaptı. Muhammed Necip, ilk eğitimini bıraktığı sorunlar nedeniyle sürekli olarak farklı şehirlerde yer aldı. Wad Madani'nin Kuttab'ında (Kuran okulu) eğitimine başladı ve Kuran-ı Kerim'i ezberledi ve temel okuma-yazma becerilerini geliştirdi. İlkokul eğitimini Wad Madani'de tamamladı ve ardından 1913 yılında Gordon College'a katıldı. Mısır'da aldığı eğitimlerin ardından Hartum'a döndü ve Gordon College'dan mezun olduktan sonra Tropikal Araştırma Enstitüsü'ne devam etti. Ancak askeri kariyer tutkusu, onu Nisan 1917'de Mısır Askeri Koleji'ne yönlendirdi. Muhammed Necip, Sudan'daki çeşitli askeri birimlerde ve Kahire'de farklı görevlerde bulunuyordu. 1922'de Sudan'a geri döndü ve 1923'te Kraliyet Muhafızlarına katıldı. Kariyeri boyunca askeri rütbelerde hızla yükselirken eğitime olan ilgisini sürdürdü. Hukuk Lisansı ve siyasal ekonomi gibi alanlarda lisans üstü dereceler aldı, ayrıca İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Almanca ve İbranice gibi birçok dili akıcı bir şekilde konuşuyordu. Ancak askeri görevlerinin yoğunluğu, doktora tezini tamamlamasının engeli oldu. 1948 Filistin Savaşı'nda Necip, Mısır'ın liderlerinden biri olarak ön plandaydı. Düşman güçlerine karşı gösterdiği cesareti ve zekasıyla dikkat çekti. Birçok kez spora devam etmesine rağmen devam etti. Bu savaş, onun halk arasında bir kahraman olarak anılmasını sağladı ve Hür Subaylar hareketinin dikkatini çekmesine yol açtı. Muhammed Necip, Mısır'daki Hür Subaylar hareketinin liderlerinden biri olarak 1952 Devrimi'nde kritik bir rol oynadı. Cemal Abdülnasır ve Abdülhakim Amer gibi isimlerle iş birliği yaparak, monarşiyi devirmek ve cumhuriyeti ölçmek için harekete geçti. (Duman, 2020, s. 29-31)²³ Temmuz 1952'de gerçekleşen devrimin ardından Necip, Mısır ordusunun lideri olarak devrimin ilk bildirisini inceledi. 18 Haziran 1953'te Mısır'da monarşinin isimleriyle cumhuriyet ilan edildi ve Muhammed Necip ülkenin ilk cumhurbaşkanı olarak seçildi. Bu dönemde demokratik bir yönetim sisteminin inşası için üç yıllık bir geçiş dönemi planlandı. Necip'in hükümdarları, Mısır'ın yaygın bu

kritik dönemlerindeki siyasi reformların ve modernleşme çabalarının temellerini atmasında etkili oldu. Muhammed Necip, yaşam boyunca hem askeri hem de siyasi alanlarda önemli bir figür olmayı başardı. Sudan'dan başlayarak Mısır'ın modern dönemdeki damga vuran liderlerinden biri olarak, özgürlük ve demokrasi mücadelesinin simgelerinden biri haline geldi. Filistin Savaşı'ndaki kahramanlıkları ve Hür Subaylar'ın hareketindeki imparatorluğu, onun yalnızca bir asker değil, aynı zamanda halkın seçimlerini kazanan bir lider olmasını sağladı. Mısır Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak görev yapması, modern Mısır özelliklerinin en önemli dönüm noktalarından birini oluşturur. Necip'in yaşamı, Sudan ve Mısır'ın aralıkları ve modernleşmede etkili bir liderin hikayesi olarak tarihteki yeri yer alıyor. (Editörleri, Britannica Ansiklopedisi, 2024)

2.3. 1952 DEVRİMİ VE CEMAL ABDÜNNÂSİR DÖNEMİ

1948 yılından bu yana Mısır'da yaşanan siyasi gerginlikler, Müslüman Kardeşler hareketinin ve emperyalist güçlerin destekçilerinin, Mısır'ın karşı başlattığı kampanyalarla derinleşmiştir. Bu kaos ortamında, 1948'de Mısır Başbakanı Mahmud Fehmi el-Nukraşi'nin iyileşmesine kadar varmıştır. Mısır'daki iç karışıklığın kişilerinin Kral Faruk, 1950'de seçim yapılması yönünde bir karar almıştır. Seçim sonucunda, Vefd Partisi yeniden kazanıldı ve Başbakanlık görevine el-Nahhas getirildi Ancak şiddet olaylarının ve eylemlerinin devam etmesi üzerine Kral Faruk, Başbakan Nahhas'ı görevlendirmiş ve Ali Mahir'i başbakan olarak atamıştır. Mahir sadece beş hafta görevde kalmıştı, ardından arda dört hükümet değişikliği yaşanmıştı. Bu şekilde, Mısır halkı ve İngilizler arasında karşı karşıya gelmeler yaşanmış, Nahhas'ın İngiltere ile 1936'daki ikili anlaşmayı tanımadığı açıklama, Mısır'daki örgütler ve İngiliz askerleri arasında kalana neden olmuştur. Bu olay, "Kara Cumartesi" olarak adlandırılmış ve Mısırlıların İngilizlere ait işletmeleri kayıtlarına neden olacaktır. (Erkmen, 2020, s. 121-131) Bu kaotik durumun ardından 23 Temmuz 1952'de Cemal Abdülnasır hükümdarındaki Hür Subaylar Hareketi, hükümetin devirdiğini ilan etmiştir . Ardından General Muhammed Necip, devrimin sembolik lideri olarak önerilmiş ve Yürütme Komitesi'nin başkanı olmuştur. Bu komite, Devrimci Komuta Konseyi (DKK) olarak yeniden geliştirilmektedir . 1953'te siyasi partiler kapatılmış, geçici anayasa ile DKK, Mısır'ın tek idari organı haline gelmiştir. Cumhuriyetin ilanı 18 Haziran 1953'te yayımlanmış ve Necip Cumhurbaşkanı, Nasır ise Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görevlendirilmiştir . Ancak DKK, Nasır ile Necip arasında liderlik çatışması başladı, 1954'te Necip, Nasır'a karşı olan gözetim ve farklı siyasi oluşum nedeniyle görevden alındı. Nasır, Necip'i Müslüman Kardeşler'e destek vermekle suçlayarak ev hapsine sahipti ve böylece Mısır Cumhuriyeti'nin en güçlü siyasal figür haline geldi. Bernard Lewis, Nasır'ın iktidarının gelişimini şu şekilde açıklamaktadır: "Mısır'da yaşanan duygusal değişimler, 1952-1954 yılları arasında Kral Faruk'un sürgün edilmesi ve monarşiden cumhuriyete geçiş devam etmektedir" .(Lewis,2010) Karadağ ise Nasır'ı, İsrail'e karşı kararlı bir şekilde savaşan ve uzlaşmaya yanaşmayan bir lider olarak tanımlamaktadır. Nasır'ın politikaları, Mısır'da ve Arap dünyasında önemli etkiler yaratmıştır. 1952'deki darbe ile iktidara gelen Hür Subaylar, başlangıçta sınırlı

bir hareket planına sahipti. Ancak Nasır, kendine özgü bir ideolojik yaklaşımı geliştirerek Arap Sosyalizmi anlayışını hayata geçirmiştir .Batılı güçlerin I. Dünya Savaşı sonrasında Arap dünyasında kurulan sömürgeci yapılar, pan-Arabizm ideolojisinin yükselmesine yol açmış, Nasır ise Mısır'da cumhuriyet ilan ederek Arap dünyasının imparatorluğunu üstlenmeyi başarmıştır. Bu doğrultuda, 1955'te kurulan Bağdat Paketi'ne karşı çıkan Nasır, Mısır'ı bu ittifaktan dışarıda tutmayı başaramamıştır . Ayrıca, Nasır'ın tarım reformu, yeni anayasa ve kadınların oy kullanmaya başlama gibi reformları, Mısır halkı ve Arap dünyasında geniş bir destek bulmuştur (Kılıoğlu, 2021, s. 133-135). Nasır'ın Sovyetler Birliği ile yakınlaşması, 1958'deki Asvan Barajı projesiyle pekişmiş ve sosyalist bir şekilde devam ediyordu. Bu dönemde Arap Sosyalizm anlayışı daha da derinleşmiş, gelir gelişmeleri ve sosyal özgürlükler için incelenmiştir . Bu reformlar, halk tarafından büyük bir heyecanla karşılanmış ve Nasır, Arap dünyasında "Arapların lideri" olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, Nasır'ın yöneticileri, iç ve dış dinamiklerden kaynaklanan zorluklarla karşı karşıya kalırlar. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin gelişmesi gibi gelişmeler Nasır'ın ulusal ve uluslararası alanda gücünü pekiştirmiş, ancak 1961'de Suriye ile kurulmuş birlik dağılmıştır. 1967'deki Altı Gün Savaşı ise Nasır'ın geçmişini ciddi şekilde zorlamıştır. Bu savaş, Mısır'ın askeri ve stratejisinin zayıflıklarını ortaya koymuş, Nasır'ın popülerliğini bitmesine neden olacaktı. Aynı gün İsrail içerisinde, Mısır'ın topraklarına kara harekâtı başlatarak Sina Yarımadası'nı hızla işgal etmeye başladı. Bu operasyon, sadece Mısır'ı değil, Ürdün ve Suriye'yi de içeren büyük bir askeri yolculuğa dönüşmüştür. Mısır, savaşta büyük kayıplar vermiş, askeri kapasitesi büyük ölçüde zayıflamıştır. Altı Gün Savaşı'nın sonunda İsrail, Sina Yarımadası'nı, Batı Şeria'yı ve Golan Tepeleri'ni işgal etti. (Duman, 2020, s. 28-36) Ancak Nasır, bu durumu bir zafer olarak sürdürüyordu ve Arap halklarına moral vermek için özetlediği açıklamalarda, İsrail'in Mısır'a karşı kazandığı askeri zaferin uluslararası arenada mevcut olmadığı iddiasını dile getiriyordu. Bu, Nasır'ın Arap dünyasındaki popülerliğini geçici bir süreliğine kaybetmesine neden olmuş olsa da, aynı zamanda Arap milliyetçiliğinin bir sembolü olarak halkların nezdinde direncini sürdürmüştür. Arap hükümetinin büyük kısmı, Nasır'ın ve Mısır'ın bu yenilgisinin ardından, her ne kadar arka planda kalmış olsalar da, Nasır'a olan güveni tam anlamıyla kaybetmemiştir.

Özellikle Arap dünyasında pan-Arabizm ideolojisinin lideri olarak Nasır'ın bu ideolojiye bağlılığı, geniş bir kitle tarafından desteklenmiştir. Altı Gün Savaşı'nın sonuçları sadece askeri alanda değil, aynı zamanda operasyon düzeyinde derin etkiler yaratmıştır. Arap ülkelerinin temel siyasi yapıları Nasır'ın liderleri hakkında tartışmalar başlatılmış, Nasır'ın dış politikasındaki bazı hatalar sorgulanmaya başlanmıştır. (Kiremitçi, 2012, s. 36-49) Bununla birlikte, Nasır'ın Arap dünyasında yarattığı toplumsal hareketlilik, özellikle bölgesel işbirliklerinin gelişimi ve Batı'ya karşı daha bağımsız bir politika düşünme konusunda ideolojik bir temel oluşturmuştur. Bu durum, Arap dünyasında hâlâ pek çok halkın özlem odaklı bir liderlik biçimi olarak kalmış, Nasirizm düşüncesinde, sonuçta Arap milliyetçiliğinin temel taşlarından biri haline gelmiş Altı Gün Savaşı'nın ardından Nasır, Mısır'ın yeniden canlanabilmesi için çeşitli ekonomik ve siyasi reformlar önerildi. Ancak savaşın getirdiği travmalar ve içsel problemler, Nasır'ın bu reformlarını hayata geçirmesini zorlaştırmıştır. Bu süreçte Nasır, dış dünyadan yayılmadan önce özellikle Sovyetler Birliği ile genişlemiş ve ülkelerde çeşitli sanayi projelerini başlatmıştır. Nasır'ın ölümüne kadar (1970), Mısır, siyasi, askeri ve ekonomik açıdan büyük bir değişim geçirmiştir. Nasır'ın ideolojik rejimi, özellikle Arap milliyetçiliği ve anti-emperyalizm çerçevesinde şekillenmiş olsa da, onun sona ermesinden sonra Mısır'da ve Arap dünyasında yeni işlerin farklı politikaları devam ediyor, Nasır'ın mirasını sorgulatan bir dönem başlatmıştı. 1970'lerin başında Nasır'ın yerini alacak olan Enver Sedat, Nasır'ın Birliği Sovyetleri ile kurduğu yakın ilişkileri sorgulayarak, Batı ile yakınlaşmaya devam eden ve Mısır'ı daha farklı bir dış politika yürütmüştür. (Ateş, 2019, s. 499)

Sonuç olarak, Nasır, Mısır'ın modernleşmesinde ve Arap dünyasında büyük bir etki yaratmış olsa da, özellikle Altı Gün Savaşı sonrasında yaşanan büyük yenilgi, Nasır'ın Arap halklarının nezdindeki itibarı üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Bununla birlikte, Nasır'ın birleştirici ve milliyetçi politikaları, Arap dünyasında hem olumsuz hem de olumlu şekilde hatırlanıyor. Arap milliyetçiliği ve sosyalizm ideolojisinin birleşimi olan Nasirizm, bölgedeki pek çok ülkede bir dönem hakimiyet kurmuş ve Nasır'ın ölümünden sonra, Mısır'ın iç politikası ve dış ilişkiler önemli bir değişimin hayatına girmiştir. Enver Sedat'ın başkanlık bölümü devralması, Nasır'ın ideolojisinden sapmalar ve yeni seçeneklerin onaylanması sağlandı. Bununla birlikte

Nasır'ın etkisi Arap milliyetçiliği ve sosyalizmi gibi ideolojik alanlarda da devam etmektedir. Arap dünyasındaki birçok hareket, Nasır'ın politikalarını bir referans noktası olarak görmüş, Nasirizm'in temel politikalarından olan anti-emperyalizm ve devrim mücadelesi, bölgesel çatışmaların ve devrimci akımların şekillendirilmesinde etkili olmuştur. Ancak Nasır'ın ölümünden sonra Arap dünyasında milliyetçilik anlayışı, farklı politikaların politikaları ve kültürel çıkarlar doğrultusunda şekillenmeye başladı. (Çimen, 2007, s. 247-255)

2.4.MISIR'IN DİĞER DEVLET BAŞKANLARI VE DÖNEMLERİNDEKİ POLİTİKALARI

Cemal Abdünnasır'ın ölümünden sonra Mısır'ın devlet başkanı Enver Sedat olacaktır. Özellikle içerisinde bulunduğu zaman diliminde Sedat'ın uyguladığı politika Ortadoğu'yu baştan dizayn edeceği bir dönem olacaktır. 1970'ler, Ortadoğu'nun hem bölgesel hem de küresel dengeler açısından yeniden şekillendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde, Enver Sedat'ın Mısır Cumhurbaşkanı olarak imparatorluğu, yalnızca Mısır'ın değil, Arap dünyasındaki kadınların politik ve yeniden yaratılma kararlarıyla şekillenmiştir. Sedat, Cemal Abdünnasır'ın ölümüyle iktidara geldiği 1970'ten suikastlara 1981 yılına kadar geçen sürede, Mısır'ı bir şekilde yeniden yapılandırmış ve dünya siyasetinde iz bırakan Sedat'ın dönemi, bir yandan Mısır'ın ulusal çıkarlarını yeniden tanımlamaya yönelik adımlarla, diğer yandan Arap dünyası ile olan pazarlarda insanlarla dolu. Bu makale, Sedat'ın siyasi, ekonomik ve askeri politikalarını inceleyerek, Mısır ve Ortadoğu üzerinde mevcut olduğunu anlatıyor. Cemal Abdünnasır'ın ani ölümü sonrasında, Enver Sedat, Arap Sosyalist Birliği tarafından desteklenerek 15 Ekim 1970'te Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak Sedat'ın hükümdarlığının ilk yıllarında hem siyasi çevrelerde hem de halk arasında şüpheyile karşılanmıştır. “Abdünnasır'ın gölgesinde kalan bir isim” olarak görülen Sedat, başlangıçta liderlik sürdürülen sorgulayan birçok kişi tarafından hafife alınmıştır. Bu dönemde, Sedat'ın temel amacı, iktidar üzerindeki kontrolü pekiştirmek ve Abdünnasır döneminin ideolojik mirasını kendi görünümüyle detaylandırmak olmuştur. 1971 yılında "Yenileme Devrimi" adı verilen bir süreci başlatan Sedat, bu reformlarla Sovyet yanlısı radikalleri tasfiye etmiş ve hem hükümet içinde hem de parti içinde güç kazanmıştır. Bu adımlar, Sedat'ın otoritesini sağlamlaştırmakla kalmamış, aynı zamanda Mısır'ın dış politikasında yeni bir yaklaşımların işaretlerini aldık. Enver Sedat döneminin en dikkat çekici olaylarından biri, 6 Ekim 1973'te İsrail'e karşı gelmek Yom Kippur Savaşı'dır. Bu savaşta, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda dağıtılan toprakların geri toplanması ve İsrail'in faaliyetlerinin güçlendirilmesi hedeflendi. Sedat, savaştan önce askeri hazırlıklar için Sovyetler Birliği'nden büyük ölçüde yardım almıştı ve Suriye ilk savaşın ilk süreçleri Mısır ve Suriye orduları önemli ölçüde kurtarılabiliyorlar elde etmiş, Mısır Süveyş Kanalı'nın yaşamış ki Bar Lev hattını aşmıştır. Ancak İsrail'in hızlı toparlanmasıyla

savaşın bir dengeye ulaşması ve Mısır'ın nihai zaferi elde edememişti. (Köprülü, 1990, s. 169-173) Buna rağmen Yom Kippur Savaşı, Mısır'ın ulusal onurunu geri kazanma sürecinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. İsrail'in "yenilmezlik" algısını kıran bu savaş, Arap dünyasında savaşın ardından imzalanan ateşkes anlaşmaları, Mısır'ın İsrail ile işbirliği tanıtımlarının kurulmasının önünü açmış ve Sedat'ı Ortadoğu barış sürecinin mimarlarından biri haline geldi. Sedat'ın Ortadoğu'daki en büyük adımı, 1978'de Camp David anlaşmalarının imzalanması olmuştur. ABD Başkanı Jimmy Carter'ın arabuluculuğunda İsrail Başbakanı Menahem Begin ile yapılan görüşmeler, İsrail-Mısır barış sürecinin temel taşı oluşturuldu. Bu anlaşma, Süveyş Kanalı ve Sina Yarımadası'nın üzerindeki haklarının Mısır'a geri bildirimini sağlarken, Mısır'ın İsrail'i resmi olarak tanınmasını da sağlar. Camp David Anlaşmaları, Mısır'ın ekonomik ve askeri desteklerinin yolu açılmış, ancak Arap dünyasında büyük tepkiye neden olmuştur. Birçok Arap ülkesi, Sedat'ı "Arapların ihanetiyle" suçlamış, Mısır, Arap Birliği'nden ihraç edilmiştir. Bu durumda, Mısır'ın Arap dünyasında liderlik rolü üstlenmiş, ancak Sedat'ın uluslararası alanda prestij kazanmasına neden olacaktır. Enver Sedat, Nasır döneminde uygulanan merkezi planlamaya dayalı sosyalist ekonomik yapıyı değiştirmek için bir dizi reformu gerçekleştirdi. "Açılış Politikası" (İnfetah) olarak bilinen bu reformlar, özel sektörü teşvik etmeyi, yabancı yatırımları çekmeyi ve ekonomiyi serbestleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak bu reformların beklentilerinin tersine, halk arasında büyük bir memnuniyetsizliğe yol açmıştır. 1977 yılında, temel gıda ürünlerine verilen devlet sübvansiyonlarının nedeni, kitlesel protestolara ve ayaklanmalara neden olmuştur. "Ekmek Ayaklanması" olarak ortaya çıkan bu olaylar, Sedat'ın popülaritesini ciddi şekilde zedeledi. Halkın büyük kısmı, İnfetah politikalarının yalnızca zengin elit kesimini güçlendirdiğini düşünmüştür. Bu ekonomik reformlar, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmiş ve Sedat'a yönelik eleştirilere maruz kalmıştır. Sedat, 6 Ekim 1981'de Yom Kippur Savaşı'nın yıldönümünü kutlamak için düzenlenen bir askeri geçiş olayında suikasta uğrayarak hayatlarını kaybetmiştir. (Dağ M. H., 2019, s. 309-320) Suikast, İslami Cihad örgütü tarafından gerçekleştirilen ve Sedat'ın Camp David Anlaşmaları sonrasında Arap dünyası ve Mısır içinde yaşadığı tepkilerin bir şekilde değer olarak Sedat'ın ölümü, Mısır'da ve uluslararası arenada derin bir etki yaratmıştır.

Camp David Anlaşmaları ve ekonomik reformlar nedeniyle büyük sorunlara maruz kalan kalsa da, Sedat, Ortadoğu barışı ve Mısır'ın modernleşmesi için attığı cesur adımlarla hatırlanıyor. Onun döneminde başlayan ekonomik dönüşüm, Enver Sedat'ın daha sonraki dönemde de şiddetli bir şekilde sürmüş ve Mısır'ın uluslararası koşullarındaki dayanıklılığını kalıcı olarak sürdürmüştür. Enver Sedat, Ortadoğu'nun en çalkantılı olarak bulunduğu yerde Mısır'ı yönetmiş, cesur bir lider olarak tarihe geçmiştir. Onun ılımlılığı, bir yandan Mısır'ın ulusal onurunu yeniden kazandıran askeri zaferlere, diğer yandan ekonomik eşitsizlikler ve halkın huzursuzluklarına yol açtı. Sedat'ın Camp David Anlaşmaları ile İsrail'le barış anlaşması, Ortadoğu barışı için önemli bir dönüm noktası olsa da, Arap dünyası Sedat'ın verimi, modern Mısır'ın şekillenmesinde önemli bir yer tutmakta, onun atladığı adımlar tartışılmaktadır. Her ne kadar Arap dünyasının eleştirilerine maruz kalsa da, Enver Sedat'ın hükümdarlığı, Mısır'ın iç ve dış politikasında kalıcı bir dönüşüm yaratmıştır. Bu nedenle Sedat dönemi, yalnızca Mısır için değil, Ortadoğu genelindeki genel çerçeveler içinde kritik bir yapıya sahiptir; çünkü bu dönem, bölgedeki güç dengelerinin yeniden şekillendiği ve Mısır'ın uluslararası arenadaki yeri farklı bir boyuta taşınan bir süreç olarak tarih geçmiştir. (Görgün, 2001, s. 82-91)

Mısırlı siyasetçi Sufi Ebu Talip 1978'den 1983'e kadar Halk Meclisi Başkanı olarak görev yaptı ve 6 Ekim 1981 tarihinde Enver Sedat'ın suikast sonucu öldürülmesi üzerine, Hüsnü Mübarek'in yeni devlet başkanı olmasına kadar devlet başkanı olmasına kadar sekiz gün boyunca Mısır devlet başkanı Vekili olarak görevi üstlendi (El-houseiny, 2023) ve sonraki zaman diliminde seçimlerin yapılması ile beraber Hüsnü Mübarek dönemi resmen başlayacaktır.

Mübarek, Enver Sedat'ın 1981'de suikasta uğramasının ardından göreve geldi. Sedat döneminde Müslüman Kardeşler üzerindeki baskılar, özellikle 1970'lerin son dönemlerinde, grup rejimiyle çatışmaya girmeye parlar. Ancak Mübarek, iktidarının ilk yıllarında toplumsal barışı yeniden sağlamak amacıyla daha iyi bir hizmet sunuyor 1980'lerin başında Mübarek yönetimi, Müslüman Kardeşler'in yasadışı bir örgütlenmesi devam etmesine rağmen sosyal hizmet faaliyetlerinde müdahale edilmemiştir. Mübarek, bu dönemde Müslüman Kardeşler'i tamamen baskı temelinde almak yerine, hareketi denetim altında tutmayı ve radikal İslamcı gruplara karşı bir denge unsuru olarak kullanma 1984 ve 1987 seçimlerinde Müslüman Kardeşler bağımsız adaylarla parlamentoda temsil edilmiş yaşlı ve halk seçmenlerini artırmıştır. Bu durum, hükümet için bir tehdit olarak algılanmasa da, Mübarek'in hareketinin izlenmesi ve faaliyetlerini sınırlamak için bir arada yürütüldüğünün bir dönem olmuştur. Hüsnü Mübarek dönemi (1981-2011), Mısır'ın siyasi tarihinde otoriter yönetimi ve toplumsal muhalefetin şekillendirdiği kritik bir zaman dilimidir. Mübarek'in başkanlık edebildiği Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin), Mısır'daki en etkili İslamcı hareketlerden biri olarak dikkat çekmişti. 1928 yılında Hasan el-Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler, sosyal hizmetler, eğitim ve dini faaliyetler yoluyla halk arasında güçlü bir destek oluşturmuş ve 20. yüzyıl boyunca Mısır siyasetinde önemli bir aktör haline gelmiştir. Mısır'ın modern tarihi, 20. yüzyıl boyunca üç önemli liderlik dönemiyle şekillenmiştir: Cemal Abdünnasır, Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek. Bu liderlerden sonuncusu olan Hüsnü Mübarek, 1981'den 2011'e kadar süren 30 yıllık yönetim boyunca Mısır'da kalp değişimlerinin yaşayan bir dönemde liderliğini sürdürmüştür. Hüsnü Mübarek, 4 Mayıs 1928'de Menufiye bölgesindeki bir köyde doğmuştur. Mütevazı bir aile çocuğu olarak yetişmiş ve erken yaşlardan itibaren disiplinli bir eğitim almıştır. 1949 yılında Mısır Askeri Akademisi'nden mezun olan Mübarek, hava kuvvetleri alanlarındaki yaygın ve Sovyetler Birliği'nde bulunan ileri düzey eğitime dikkat çekmişti. Kariyerindeki en önemli dönüm noktası, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Mısır Hava Kuvvetleri'nin yeniden yapılandırılmasında üstlendiği liderlik olmuştur. Mübarek, 1973 Yom Kippur Savaşı'nda ise hava operasyonlarının planlanması ve performansta kilitlenmiş bir rol oynamış, bu başarılarıyla ulusal bir kahraman olarak çalışmaktadır.

1975 yılında Cumhurbaşkanı Enver Sedat tarafından Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanması, Mübarek'in siyasi kariyerinin başlangıcı oldu. Sedat'ın 1981'de suikasta uğramasının ardından Mübarek, geçici olarak Cumhurbaşkanlığı görevi üstlenmiş ve 14 Ekim 1981'de yapılan referandumda %98,4 oy oranıyla bu göreve resmen belirlenmişti. (Alkan, 2019, s. 39-48) Mübarek, yöneticilerinin ilk yıllarında toplumsal istikrarı sağlama ve siyasi özgürlükleri artırma yolunda adımlar atmıştır. Enver Sedat döneminin sona ermesiyle ortaya çıkan gerginlikleri yatıştırmak amacıyla birçok siyasi tutukluyu serbest bırakmış ve basın özgürlüğünü artırmaya yönelik bazı düzenlemeler yapmıştır. Bunun yanı sıra, Mısır'da uzun süredir yasak olan Vefd Partisi'nin 1984 seçimlerine katılmasına izin verilmesi, siyaset sahnesinde çoğulculuğu teşvik etmişti. Ancak bu reformlar, Mübarek'in otoriter yönetim anlayışına zemin hazırlayan bir strateji olarak da mevcut. Mübarek, ilerleyen yıllarda muhalefet üzerindeki baskıyı artırmış ve özellikle Müslüman Kardeşler hareketine karşı sert önlemler almıştır. 1980'lerin sonunda İslamcı değişim etkinliğinin artması, Mübarek'in rejimi engelleme Hareketlerin engellenmesi olağanüstü hal yasamalarının mevcut uygulamasına yol açmıştır. 1990'lı yıllarda, Mübarek ile Müslüman Kardeşler arasında daha iyi çatışmacı bir hâlde devam eden bir dönem olmuştur. Mısır, bu dönemde radikal İslamcı örgütlenmenin gerçekleştirdiği şiddet eylemleriyle sarsılmıştır. Cemaat-i İslamiye gibi gruplar, özellikle turistik merkezlere yönelik saldırılar düzenleyerek ülkenin güvenlik tehdidini gerçekleştirmiş ve ekonomik zarara yol açmıştır. Mübarek yönetimi, bu saldırılara karşı olağanüstü hal yasamalarını sık sık sert önlemlerle karşılamaktadır. Müslüman Kardeşler, radikal gruplarla ilişkilerinin olmadığını belirterek, hükümet tarafından bu gruplarla aynı ideolojik zeminde suçlanmıştır. Bu durum, hareketin lider kadrosuna yönelik geniş genişlikleri ve sınırların ciddi şekilde sınırlandırılmasının devamındadır. 1995 seçimlerinde Müslüman Kardeşler 'in bağımsız adaylarının büyük çoğunluğu engellenmiş ve hareketin siyasi etkisi bu dönemdeki Müslüman Kardeşler, sosyal hizmet faaliyetlerini artırarak halklar arasındaki sınırları korumayı başarmıştır. Eğitim, sağlık ve fakirlik yardımları gibi alanlardaki hizmetler, hareketin halk desteğinin sürdürülmesini sağlamıştır. Ancak bu faaliyet hükümet tarafından yakından izlenmiş ve sık denetimlerle kısıtlanmıştır. Hüsnü Mübarek, Mısır ekonomisini canlandırmak için geniş reform programları başlatmıştır. (Ayhan, 2011, s. 16-24)

Özellikle 1990'larda IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde kamu sektörünün küçültülmesi ve serbest piyasa ekonomisine geçişe yönelik politikalar uygulamaya konuldu. "İnfetah" olarak bilinen bu reformlar, devlet sübvansiyonlarının azaltılması ve özelleştirmelerin teşvikini içermektedir. Ancak bu politikalar toplumunda ciddi eşitsizlikle Reformların sunduğu zengin ve zayıf kesimler arasındaki uçurum daha da derinleşmiştir. 1997 yılında gerçekleşen turizm sektörü odaklı gelişmeler ekonomik büyüme katkı sağlasa da, halkın büyük bir kısmı yoksulluk sınırında yaşamaya devam etmiştir. Mübarek'in dış politikasındaki en belirgin özellik, ABD ile oluşturulan birleştirme ortaklığıdır. Enver Sedat döneminde başlayan Camp David Anlaşmaları'na bağlı kalmayı başaran Mübarek, ABD'den sağlanan askeri ve ekonomik yardımları artırmayı başarmıştı. Bu yardımlar, Mısır'ın Orta Doğu'daki en büyük askeri güce sahip olanlardan biri halinde ancak Mübarek'in İsrail ile barışı desteklediği, Arap dünyasında eleştirilerine yol açtığı görüldü. Özellikle 1982 Lübnan Savaşı sırasında İsrail'e karşı sessiz kalma, Mısır'ın Arap ülkeleri arasında liderlik rolünü üstlenmişti. Bununla birlikte, Mübarek, Mısır'ın Arap Birliği'ne 1989 yılında yeniden kabul edilmesini sağlayarak, ülkenin stratejisinin tamamlanmasını sağladı. 1991 Körfez Savaşı sırasında ABD'nin yanında yer alması, Mübarek'in uluslararası arenadaki sağlamlığını pekiştirmiştir. Bu desteğin karşılığında Mısır'ın dış borçlarının önemli bir kısmı silinmiş ve ülke ekonomisi için olumlu etkiler yaratmıştır. (Kuduoğlu, 2016, s. 113-121) 2000'li yıllarda Hüsnü Mübarek'in yönetime yönelik eleştirileri artmaya başladı. Ekonomik reformların insanların yaşam standartlarını sürdürmesi ve siyasi özgürlüklerin sürekli olarak kısıtlanması, toplumsal huzursuzluklara yol açmıştır. 2005 seçimlerinde Mübarek, çok adaylı bir seçim sistemiyle tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir, ancak bu seçimler hileleriyle iddialarıyla gölgelenmiştir. 2011 yılında başlayan Arap Baharı protestoları, Mübarek rejiminin sonunu sürdürüyor. 25 Ocak 2011'de başlayan kitlesel gösteriler, kısa sürede ülke genelinde yayılarak Mübarek'in istifasına neden olmuştur. 11 Şubat 2011'de Mübarek, halkın ve uluslararası toplumun baskısının dağıtımından ayrılmış ve Mısır, tarihsel ve büyük siyasi dönüşümlerden birinde sahne olmuştur. Hüsnü Mübarek dönemi, Mısır'ın modern tarihinde ekonomik, siyasi ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Mübarek, bir yandan dış politikada ABD ile güçlü ilişkiler kurarak Mısır'ın uluslararası düzeni güçlendirilmiş, diğer yandan iç politikada otoriter yönetim anlayışıyla halkın tercihlerini kaybetmiştir.

Ekonomik reformlar, ülkenin büyümesine katkı sağlasa da, toplumsal eşitsizlikler ve yolsuzluklar Mübarek rejiminin temel zaafları olarak ortaya çıktı. Arap Bahar'ının Mısır'daki etkisi, Mübarek'in otoriter rejiminin halk nezdinde artık kabul edilemediği hâlde gösterilmiştir. Mübarek dönemi, Ortadoğu'da otoriter yönetimin halk hareketlerinin karşısındaki kırılganlığının gözlerinin önünde serin bir örnek olarak tarihteki yerini almıştır. 2000'li yıllarda uluslararası baskıların artmasıyla birlikte Hüsnü Mübarek, siyasi reformlar yapma vaadinde. Çok adaylı seçim sistemi geçişi ve siyasi özgürlüklerin artırılacağı yönündeki açıklamalar, ülkelerde demokratikleşme umutlarını artırmıştır. Ancak bu reformlar büyük ölçüde yüzeysel olarak hayatta kalabildi ve Mübarek'in iktidarını denemek için 2005 yılında yapılan seçimlerde Müslüman Kardeşler, bağımsız adaylar parlamentoda 88 sandalye kazanarak en güçlü muhalefet grubu haline geldi. Bu başarı, hareketin halk arasında ne kadar güçlü bir başarıya sahip olduğunu gösteriyordu. (Aydın M. Ş., 2014, s. 41-49) Ancak bu durum, Mübarek yönetimi için büyük bir tehdit olarak algılanmış ve Müslüman Kardeşler üzerindeki baskılar yeniden değişir. Hükümet, Müslüman Kardeşler'in mali kaynaklarını kesmeye yönelik yöntemler uyguladı ve lider kadrolarını hedef alan operasyonlar gerçekleştirdi. Ayrıca hareket halindeki halkların birbirleriyle en az ölçüde medya aracılığıyla Müslüman Kardeşler aleyhine bir kampanya yürütülmüştür. 2011 yılında başlayan Arap Baharı protestoları, Müslüman Kardeşler'in Mısır siyasetindeki daha da görünür hale geliyor. Mübarek rejimine karşı başlayan kitlesel protestolarda Müslüman Kardeşler, hem örgütlenme hem de kitlesel bakış açısından önemli bir rol oynamıştır. Hareket, uzun yıllar boyunca sürdürülen sosyal hizmetler ve halk desteği sayesinde, devrim süreci merkezi bir aktör haline geldi. Mübarek'in 11 Şubat 2011'de istifasının ardından Müslüman Kardeşler, Mısır siyasetinde lider bir güç haline geldi. 2012 yılında yapılan genel seçimlerde, hareketin siyasi kanadı olan Özgürlük ve Adalet Partisi büyük bir zafer kazandı ve Muhammed Mursi, Mısır'ın demokratik olarak seçilmiş ilk cumhurbaşkanı oldu. Hüsnü Mübarek ile Müslüman Kardeşler arasındaki ilişki, Mısır'ın modern tarihinde derin izler bırakan karmaşık bir şeydir. Mübarek, bir yandan radikal İslamcı gruplara karşı bir denge unsuru olarak görülmüş, diğer yandan onun toplumsal ve siyasi silahlı baskı temelinde sert saldırılara maruz kalmıştı. Müslüman Kardeşler ise, yasadışı ilan edilmelerine rağmen halkın desteğiyle güçlü varlıklarını sürdürmüş ve Mısır siyasetinde önemli bir aktör olmaya

devam etmiştir. Arap Baharı, Müslüman Kardeşler'in tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Mübarek rejiminin sona ermesiyle birlikte hareket, siyasi alanda büyük bir güç kazandı, ancak bu süreç daha sonra Mısır'da yeni bir siyasi çatışma dönemi başladı. Hüsnü Mübarek ve Müslüman Kardeşler arasındaki gerilim, Mısır'da otoriter yönetim ve İslamcı hareketler arasında karmaşık bir şekilde birleştirilmek için önemli bir örnek teşkil etmektedir. 1990'lı yıllardan bu yana Mısır'daki toplumsal huzursuzlukların artışı ve Hüsnü Mübarek rejimine karşı organize protestolar, ülkenin otoriter yönetimiyle hesaplaşmaya doğru giden bir sürecin sinyallerini destekliyordu. 30 yıllık Mübarek rejimi boyunca uygulanan baskıcı politikalar, muhalefetin bastırılması, ekonomik eşitsizlikler ve yaygın yolsuzluklar, halk arasında giderek artan bir gizlilik yaratmıştır. 2011 yılında Mısır'da patlak veren Arap Baharı protestoları, bu gizliliğin doruk noktası olarak değerlendirilmiş ve Mübarek rejiminin sonunu getiren büyük bir toplumsal hareket olarak tarihe geçmiştir. Bu nedenle, Arap Baharı sürecinin Mısır'daki etkileri, Mübarek rejiminin çeşitliliğine yol açan olaylar ve bu sürecin sonraki gelişmeler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Arap Baharı olarak sunulan toplumsal hareketler, Tunus'ta Muhammed Buazizi adlı kişinin kendini yakmasıyla başlamış ve hızla Kuzey Afrika ile Orta Doğu'ya yayılmıştır. Bu hareketlerin ikinci durağı olan Mısır, bölgede oluşan konumu ve tarihi nedeniyle Arap Baharı'nın en dikkat çekici ülkelerden biri olmuştur. Mısır, büyüklüğü, nüfus yoğunluğu ve Süveyş Kanalı gibi küresel bilgilerin sahip olduğu kaynaklarla politika politikaların merkezi konumunda yer almaktadır. Tunus'taki isyanlardan ilham alan Mısır halkı, 25 Ocak 2011 tarihinde geniş kapsamlı protestolar başlatmış ve bu protestolar kısa sürede ülke genelinde yayılarak Hüsnü Mübarek rejimine karşı büyük bir halk hareketine dönüşmüştür. Protestoların odak noktası olan Tahrir Meydanı, halkın “ekmek, onur ve özgürlük” talebinin simgesi haline geldi. Bu talepler, ekonomik eşitsizliklere, insan haklarının ihlallerine ve baskıcı yönetime karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Protestoların başlamasıyla birlikte Mübarek rejimi, halkın taleplerine karşı baskıcı bir tutum sergilenmiş, ancak bu yöntemle halkın öfkesini daha da artırmıştır. (Kurt, 2015, s. 21-24) Bu hal kapsamı kapsamında geniş bir rejim sahibi, destekleyicilere karşı sert müdahalelerde bulunulmuş ve bu süreçte yalnızca kişilerin hayatları kaybedilmiştir.

Bununla birlikte, uluslararası toplumun tepkisi rejimi üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. ABD Başkanı Barack Obama ve İngiltere Başbakanı David Cameron, Mısır'daki şiddet olaylarını kınamış ve Mübarek'i halkın taleplerine kulak uygulamaları çağrısında bulunuyor. Protestoların azaltılması amacıyla Mübarek, Ocak 2011'de Ömer Süleyman'ı devlet başkanlığı başkanlığına atanmış ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olacağı açıklanmıştı. Ancak bu adımların tamamını karşılamaktan uzak kaldı ve protestolar hız kesmeden devam ediyor. Sonuç olarak Mübarek, 11 Şubat 2011'de görevinden istifade ederek iktidarı Yüksek Askeri Konsey'e devretmek zorunda kaldı. Bu, Mısır tarihindeki önemli bir dönüm noktası olarak düzenlenmiştir. Mübarek'in istifasının ardından Mısır, siyasi, ekonomik ve toplumsal bir yeniden yapılanmaya maruz kaldı. Ancak bu süreç, eski rejimin kalıntılarıyla mücadele ve yeni bir düzen kurma çabalarıyla dolu zorlu bir dönem oldu. Halk, Mübarek rejimi sırasında işlenen insan hakları ihlalleri, yolsuzluklar ve kötü yönetim nedeniyle eski liderin ve yakın çalışmanın yargılanması talebinde bulunabilmektedir. Mübarek, oğulları Cemal ve Ala ile birlikte yargılanmış ve 2012 yılı boyunca ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Bununla birlikte, 2017 yılındaki suçlamalardan beraat eden Mübarek, 25 Şubat 2020 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Mübarek sonrasında dönemdeki geçici hükümetler ve Yüksek Askeri Konsey, demokratik demokrasilerin yerine geçmek amacıyla çeşitli reformlar yapmış, ancak bu reformlar yeterince tatmin edici olmuştu. (Behçet, 2019, s. 311-318)

Mısır'daki 25 Ocak Devrimi, Arap Baharı hareketlerinin en dikkat çekici ve etkili örneklerinden biri olmuştur. Bu devrim, Mısır'ın yapısal ekonomik, sosyal ve siyasi adaletsizliklere karşı sokaklara dağılmasıyla başladı ve 18 gün süren büyük bir protesto dönüşümüne dönüştü. 1981'den itibaren Mısır Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Hüsnü Mübarek'in devriyle birlikte bu süreç, Mısır'daki siyasi yapıyı derinden sarsmış ve geçiş dönemi için yeni bir liderin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mübarek'in görevinin ayrılmasının ardından devleti geçici olarak yönetecek kişi, Mısır Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin Başkanı olan Mareşal Muhammed Hüseyin Tantavi oldu. Bu yazı, Tantavi'nin Mısır'daki geçiş dönemindeki rolü, askeri yönetim anlayışını ve geçiş sürecindeki kararlarını ele almıştır. 11 Şubat 2011'de Hüsnü Mübarek'in istifa etmesiyle, Mısır'daki siyasi güçler hızla hızla hissedilmeye başlandı. Mübarek'in devrilmesinin ardından Mısır

Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi, kuzey yönetimini devralarak geçiş sürecini başlattı. Bu dönemde Mısır'ın siyasi geleceği, Tantavi'nin hükümdarlığındaki Askeri Konsey'e bağlı kalmıştır. Tantavi, 1991 yılından bu yana Mısır Silahlı Kuvvetleri'nin başında bulunan ve tecrübeli bir askeri lider olarak, ülkenin yeniden yapılandırılması için kilit bir figür olmuştur. 25 Ocak Devrimi'nin patlak vermesinin ardından, Tantavi başkanlığındaki Yüksek Askeri Konsey, devrimin halk taleplerine uygun olarak bazı adımlar atılmıştır. Protestoların ve halk ayaklanmalarının ardından Mısır'daki siyasi iktidarın büyük ölçüde askeri yönetimine geçen bu dönemde, Tantavi'nin geçici yönetimi, ülke çapında bir istikrar sağlama çabalarına odaklanmıştır. 28 Kasım 2011'de Mısır'da seçim süreci başladı, ülkenin demokratikleşme yolunda ilk adımlar atıldı. Ayrıca Mart 2011'de yapılan anayasa değişiklik referandumu, halkın %77,2'lik çoğunluğunun desteğiyle kabul edildi. Bu reformlar, Mısır'ın geçiş döneminde anayasal çerçevelerin şekillenmesine katkı sağlamıştır. Tantavi yönetimi, özellikle geçiş süreci siyasi partilerin kurulmasına ve faaliyete olanak tanımıştır. 2011 devrimiyle birlikte Mısır'daki siyasi görünüm bir değişime yayılmış, uzun süre yasaklı olan İslami hareketler, sendikalar ve toplumsal örgütler, hukuki değişiklikler sayesinde siyasal partiler çatısı altında bir araya gelebilmişlerdir. Tantavi'nin askeri hükümeti, eski rejimden bağımsız yeni bir politik liberallere olanak tanıyor. Arap Baharı'nın mensupları, Mısır'daki en güçlü İslami hareketlerden biri olan Müslüman Kardeşler, siyasi parti olarak yasalaşmış ve 2012 seçimlerinde önemli bir başarı elde etmiştir. Ayrıca diğer siyasi bölünme ve gençlik hareketlerinin gücü de bir dönemde girilmiştir. Tantavi yönetiminin, bu siyasi alanda daha etkin bir şekilde rol almasına izin vermesi, Mısır'ın çeşitli siyasi varlığının artması Tantavi'nin hükümdarlığı, Mısır'da askeri yönetime geçiş döneminde etkili bir şekilde devam ettirilmesini sağlamıştır. Askeri yönetim, aralıkların taleplerine yanıt verme aralığı zor bir denge süresi durumunda kalmış, askeri müdahalenin sürmesiyle birlikte, civar aralıklardaki sivil iktidarların zayıfladığı ve askeri yönetimin gücünün iki kere arttığı Tantavi yönetiminin askeri geçmişi, devrimci halk hareketlerinin beklentileriyle bazen çatışmıştır. 2011 yılında, devrimin ardından ileri sürülen taleplerin ortaya çıktığı bir dönemde, askeri yönetim, aynı zamanda toplumsal huzursuzluk ve hücrelerin istikrarsızlığına çalışılmıştı. Bununla birlikte, askeri yönetim, demokratik geçiş hızlandırma çabaları, bazı kesimler tarafından eleştirilmiş ve askeri siyasetin daha fazla müdahil olmasından endişe edilmektedir.

Tantavi'nin görev süresi, geçiş süreci yönetiminin bir sonucu olarak, zaman içinde daha fazla tartışmaya açılmıştır. 12 Ağustos 2012'de Mısır'ın yeni seçilen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, Tantavi'yi görevden alarak yerine yeni bir hükümet kurmuştur. Bu karar, Mısır'daki asker-sivil ilişkilerinin dönüm noktalarından biri olmuştur. Mursi'nin, orduyu kontrol etme çabaları, askeri yönetimin sertliğini amaçlamış ve böylece Mısır, daha fazla demokratikleşmeye başlamıştır. Mareşal Muhammed Hüseyin Tantavi, Mısır'ın geçiş dönemi lideri olarak, devrimci süreçte önemli bir rol oynamış, ancak aynı zamanda demokratikleşme sürecinde hızlı bir şekilde ilerlemesine engel teşkil eden unsurlar arasında yer almıştır. Askeri yönetimin bütünlendiği bu dönemde, Tantavi'nin hükümdarlığı, hem Mısır'ın iç dinamiklerini hem de jeopolitik denklemleri şekillendirilmiştir. Tantavi'nin görev süresi, Mısır'daki askeri ve sivil yönetim arasındaki dengeyi bulma çabalarının bir gidişatı olarak tarihe geçmiştir. Ancak sivil bir yönetimin güç kazanması ve demokratik reformların hızlandırılması, Tantavi'nin emekli olabilmesinden sonra mümkün olabilmekmiştir. 21 Eylül 2021'de 85 yaşındaki vefat eden Tantavi, Mısır genellerinin kritik bir görünüm damgasını vurmuş bir askeri lider olarak anılacaktır . (Koçak, 2012, s. 33-44)

Mısır'daki 25 Ocak Devrimi, yalnızca ülkedeki siyasi parti değil, tüm ayrıntıların derinlemesine görünümünden tarihi bir dönüm noktası oldu. 2011'deki bu devrim, Arap Baharı'nın ortaya çıktığı ve Mısır halkı, uzun yıllar iktidarda olan Hüsnü Mübarek'in yönetimine karşı sokaklara dökülmüştü. Devrimin ardından başlayan geçiş sürecinde, Müslüman Kardeşler (MK) hareketinin güçlü liderlerinden Muhammed Mursi, 2012 yılında yapılan seçimlerle Mısır'ın demokratik olarak seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı oldu. Ancak Mursi'nin iktidarının, halkın ve ordunun güç odaklarının karşıtlarının bir araya gelmesiyle sadece bir yıl sürmüş ve 3 Temmuz 2013 tarihinde askeri bir darbeye son bulmuştur. Mursi'nin başkanlık sürecinde, yaşanacak ülkede ve siyasi partilerin ilişkileri ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Muhammed Mursi'nin siyasi hayatı, Mısır'ın en evliya siyasi hareketlerinden biri olan Müslüman Kardeşler'e katılmasıyla başladı. 1977 yılında Mursi'ye katılan bu hareketin safına, burada hızla tırmanarak önemli kalabalıklar üstlendi. 2000'li yıllarda Müslüman Kardeşler'in yasaklı olduğu dönemde, bağımsız bir siyasetçi olarak milletvekilliği yaparak siyasi deneyimi artırmıştır. 2005 yılında yapılan seçimlerde Mursi'nin rakibinin milletvekili olmasına rağmen, seçim sonuçlarının şüpheli bir şekilde iptal edilmesi, siyasi mücadelesine kararlılığını pekiştirdi. Mursi'nin bu dönemdeki duruşu, Batı'ya karşı mesafeli bir tedavi benimseyip, Çin ve Rusya gibi doğu ülkeleriyle işbirliğini teşvik etmesiydi. (Behçet, 2019, s. 313-318) Aynı zamanda Arap dünyasında İsrail ile ilişkilerde dengeleyici bir politikaya çalışıldı. ABD ile olanlarda ise temkinli davranarak, bölgesel güçlerle daha yakın işbirlikleri kurmaya özen gösteriyorlar. 25 Ocak Devrimi, Mısır'ın siyasi partilerinde ve büyük halk hareketlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Bu devrim, uzun yıllar süren ekonomik sıkıntılar, baskıcı yönetim ve sosyal eşitsizliklere karşı bir başkaldırı olarak patlak veriyor. Hüsnü Mübarek'in iktidara 30 yıl hakim olmasının ardından, yaygınlaşan bölgede, ülke çapında başlayan protestolar kısa sürede devrimci bir harekete dönüşmüştü. Bu devrimle birlikte, Mübarek'in rejiminin sona ermesi ve geçici hükümetlerin izlediği yeni bir dönemin başlangıcı ortaya çıktı. Devrimden sonra Mısır'da yapılan ilk demokratik başkanlık seçimleri, büyük bir tarihe sahiptir. 2012 yılında yapılan seçimlerin birinci turunda, Mursi %24 oy alarak ikinci tura kaldı. Bu turun rakibi eski başbakan Ahmet Şefik, %23 oy almıştır. Seçimlerin ikinci turu 16-17 Haziran 2012 tarihlerinde açıklanan, Mursi %51,73 oy oranıyla seçim kazanarak Mısır'ın demokratik seçilen ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu zafer, sadece

Müslüman Kardeşler için değil, tüm Arap dünyasında İslamcı hareketlerin yükseldiği bir dönemin simgesi olmuştur. Mursi'nin Cumhurbaşkanlığı, Mısır'daki iktidar mücadelesinin yeni bir aşamasını başlatmıştır. Hem Mısır'da yapılan siyasi hem de bölgesel ve küresel aktör, Mursi'nin oynayabileceği ya da başarısızlığını şekillendiren unsurlar olmuştur. Mursi'nin hükümeti, önceki yıllarda yasaklı olan İslami hareketlere, siyasi partilere ve direnişlere alan açarak Mısır'ın siyasi yapısında eski dengeleri değiştirmeyi hedef almıştı. Ancak bu sürecin hemen başında Mursi'nin yönetimi, orduyla girdiği güç savaşları ve anayasa reformlarıyla dikkat çekmemişti. Birinci yılını geçiren Mursi, anayasa değişikliklerine başlanmış ve bu süreçte, daha önceki hükümetler tarafından alınan kararlar yeniden gözden geçirilmek üzere meclisi çağırmıştır. Mursi'nin bu adımı, özellikle Yüksek Askeri Konsey ile yaptığı mücadeledeki ilk büyük adım olarak değerlendirildi. Ancak Mursi'nin orduyla arasındaki gerilim, ordunun siyasi görev sınırlaması girişimiyle de tırmandı. Bunun sonucunda, 2012 yılında Mursi'nin parlamentonun yeniden toplama kararı, geniş güç mücadelelerinin ne kadar çetin geçeceğini gösteren bir dönüm noktası olmuştur. Mursi'nin dış politika yaklaşımı, öncelikli politika politikalarında Mısır'ın işleyişini yeniden tesis etmeye yönelik olmuştur. İsrail ile satışlar, özellikle Gazze üzerindeki blokajlar ve Filistin meselesi gibi gerginleşmiştir. Mursi, aynı zamanda Suriye'deki iç savaş konusunda da müdahaleci bir politika izleyerek, Esad yönetimine karşı sert bir duruş sergilemiştir. Arap Baharı ile başlayan politika değişim süreci, Mursi'nin dış politikasında daha fazla Arap milliyetçiliği ve İslamcı politikaları politikasına neden olmuştur. Batılı ülkelerle ilişkilerde ise Mursi, ABD'nin kayıtlı olmak istemiş, ancak aynı zamanda Washington'a karşı bağımsız bir duruş sergiledi. Mursi, Çin ve Rusya ile daha yakın tanıtımlar kurmuş, Mısır'ın dış politikasında çeşitlilik sağlama yoluna gidilmiştir. Bu düzenlemeleri, Mısır'ın uluslararası alanda daha fazla özgürlük alanı yaratması hedeflenmiştir. (Kazak, 2014, s. 109-120) Mursi'nin iktidarı, 2013 yılında yazına gelindiğinde ciddi bir halk karşıtlığına ve Ordunun içindeki bazı muhaliflerin organize gösterilerine yol açmıştı. Mısır'daki seküler ve liberaller, Mursi'nin yönetim tarzının baskıcı olduğunu savunmuş ve devrimin ardından eski demokratik kazançların geriye dönük olarak gördükleri yerdeydi. Mursi'nin yönetimine karşı çıkanlar, ülkedeki ekonomik bölünmelerin kötüleşmesini ve sosyal huzursuzluğun gerekçesini gösteren sokaklara dökülmüşlerdir. Sonuç olarak, 3 Temmuz 2013 tarihinde General Abdülfettah el-Sisi'nin ordudaki liderliğinde, Mursi'yi

görevlendirmiş ve askeri darbe gerçekleştirilmiştir. Darbe, Mısır'daki demokratik geçişin sonunu simgelemiş ve ordu, yeniden siyasi alanda güçlü bir aktör haline geldi. Darbe sonrasında Mursi'nin tutuklanması, yargılanması ve hapse atılması, kademeli siyasi istikrarsızlığın artması yol açmış ve bölgesel düzeyde geniş yankılar uyandırmıştı. Batılı ülkelerde ve Arap dünyasında, darbenin kabulü ya da reddi konusunda farklı tutumlar sergilenmiş, özellikle Türkiye darbenin karşısında durmuş ve Mursi'nin seçilmiş başkan olarak iktidara tekrar katılması savunulmuştu. (Behçet, 2019, s. 316-318) Muhammed Mursi'nin kısa süreli Cumhurbaşkanlığı, Mısır'ın siyasi tarihinde önemli bir dönem temsil etmektedir. 2012 yılında demokratik yapılan seçimlerle iktidara gelen Mursi, sadece ülkenin ilk demokratik çözümü seçilen Cumhurbaşkanı ile kalmış, aynı zamanda Müslüman Kardeşler' in devlet yönetimindeki başarısını simgelemişti. Ancak Mursi'nin yönetimi kısa süren ciddi siyasi krizlere yol açmış, ordu ile yaptığı güç mücadeleleri ve halkın bağımsızlığı, Mursi'nin iktidarını sona erdiren askeri darbeye zemin hazırlamıştı. Mursi'nin göreve hazır olması, Mısır'ın demokratikleşme yolundaki en büyük adımlarından biri olabilirdi ama Mısır'ın iç durumu ve dış etkenleri de göz önüne alacak olursak bu durum kaçınılmaz olacaktır. Zira Mursi ve Müslüman Kardeşlerin iktidarda olmasını istemeyen Suudiler gibi , İsrail gibi devletler Sisi'ye desteklerini belirteceklerdir. 2015'te Mursi, Aralık 2012'de göstericilerin gözüne alınması ve onlara işkence yapılması talimatı verme suçlamasıyla 20 yıl hapis cezası, 2011'de İslamcı militanların cezaevinden kaçmaları olayında rol oynadığı iddiasıyla yargılandığı davada ise idam cezasına çarptırıldı. Yüksek Mahkeme, 2016 yılında Mursi ile ilgili idam kararını bozdu. Ancak Mursi aynı yıl Katar için casusluk yaptığı gerekçesiyle yargılanarak suçlu bulundu ve müebbet aldı. Mısır'ın eski Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, 67 yaşında mahkeme salonunda hayatını kaybetti.

2011'de Mısır'daki Arap Bahar'ının kendisinde başlayan devrim süreci, ülkenin siyasi kaderi bir şekilde değişmişti. Hüsnü Mübarek'in devrilmesi, ülkenin demokratik bir dönüşüm için sokmuş ve ardından 2012 yılında Müslüman Kardeşler' in adayı Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesiyle Mısır'da yeni bir dönem kapıları aralanmıştır. Ancak Mursi'nin iktidarı, 2013'te kazandığı askeri darbeye son buldu ve bu darbenin ardından

Mısır'ın siyasi yapısında yeniden büyük bir değişim yaşandı. Mursi'nin devrilmesinin ardından Anayasa Mahkemesi Başkanı Adli Mansur, geçici olarak Mısır Cumhurbaşkanı olarak atanmış ve ülke geçiş döneminde önemli bir rol üstlenmiştir. Adli Mansur, Mısır'ın en önemli hukukçularından biri olarak kaydedilmiş, Anayasa Mahkemesi Başkanıdır. Mısır'ın hukuk sistemi olan katkıları ve Anayasa Mahkemesi'ndeki uzun kariyeri ile tanınmaktadır. Mansur, özellikle anayasal denetim ve yargı bağımsızlığı konusunda güçlü bir duruş sergileyen bir figürdür. 2013 yılındaki askeri darbenin ardından, Mısır'ın anayasal sisteminin yeniden şekillendirilmesinde kritik bir süreç yaşandı. Mansur, 2012'de “siyasi izolasyon yasasını” kaldıran anayasa toplantılarına başkanlık etti ve bu yasayla eski rejim arasındaki seçimlere katılım yasaklandı. Bu karar, özellikle Hüsnü Mübarek dönemiyle bağlantılı eski siyasi figürlerin iktidara geri dönüşünü engellemek amacıyla önemli bir adım olarak kabul edildi. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, adayların seçim kampanyalarının başlatılması ve seçim komisyonlarının üyeler hakkında yapılan düzenlemelerle, bölgesel seçimlerin daha adil ve düzenli hale getirilmesi için büyümeleri Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanlığı, Mısır'daki siyasi ayrılıkların ve toplumsal özgürlüklerin artmasıyla sona erdi. 3 Temmuz 2013 tarihinde, Mısır Silahlı Kuvvetleri'nin başında bulunan General Abdülfettah El-Sisi'nin liderliğinde askeri darbe, Mursi'nin görevden hazırlanmasına ve anayasanın askıya alınmasına yol açmıştı. Mursi'nin devriyle, ülkenin yönetiminin büyük bir belirsizliğine düşerken, Mısır'ın geçici yönetimi için yeni bir lider ataması yapılması gereken bu süreçte Mısır Anayasa Mahkemesi Başkanı olan Adli Mansur, geçici Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Mansur, Anayasa Mahkemesi'nin başkanlık görevini sürdüren biri olarak, aynı zamanda ülkenin geçiş dönemi yönetiminin başkanı oldu. Darbe sonrasında, Mansur'un atanması, ülkelerin hukukunun üstünlüğünü sağlaması ve geçici yönetimin istikrarını garanti altına almak amacıyla önemli bir adım olarak görülüyor. Adli Mansur'un Cumhurbaşkanlığı süreci, Mısır'daki anayasa düzeninin yeniden şekillendirilmesi adına önemli bir dönem olmuştur. Mansur'un başkanlığında, Anayasa Mahkemesi tarafından alınan kararlar, Mısır'daki siyasi yapıyı etkilemiş ve anayasal reform süreci hızlandırılmıştır. 2013 yılında, Mansur'un yönettiği Anayasa Mahkemesi, ülkenin geleceği için kritik çözümler yaşamış ve Mısır'daki siyasi ve yapısal açıdan incelenmiştir. Mansur, başkanlık yaptığı süreçte en çok dikkat çeken

kararlarından birini, “Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Kanunu’nda değiştirildiği için değiştirmişti. Bu değişiklik, Cumhurbaşkanlığı adaylarının seçim kampanyalarının başlatılmasına ilişkin düzenlemelerde anayasa ile birleştirilmesi olan listelerin iptali gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, seçim komisyonlarının parçalarının yürütülmesi yetkilerini devralmalarının yasaklanması, seçim sürecinin daha şeffaf ve bilgilerin bir şekilde işlenmesi adına atılması Adli Mansur’un geçici Cumhurbaşkanlığı, Mısır’ın geçiş dönemi olarak tanımlanabilecek bir süreçte uygulanması. Mursi’nin devrilmesinin ardından Adli Mansur’un ataması, ülkelerin yapılarının yeniden yapılandırılması ve anayasal bir düzenin kurulması için kritik bir rol oynamıştır. Geçici Cumhurbaşkanlığı sürecinde, Mansur’un başkanlığında, anayasa ve seçim süreçleri üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiş ve halkın katılımı ile bu davranışların reform edilmesi için bir dizi adım atılmıştır. Bununla birlikte Mansur’un yönetimi altında Mısır halkı içinde siyasi kutuplaşma ve toplumsal gerginlik devam ediyor. Darbenin ardından sokaklarda yapılan gösteriler ve protestolar, Mısır’ın demokratikleşme sürecindeki süreçleri ve toplumsal katılımları yansıtılmıştır. Mansur’un başkanlığının geçici rejimi demokratik olmayan bir yönetim sağlamak zorunda kalması, hem ülke içindeki hem de uluslararası düzeydeki kritikliklerin nedeni olmuştur. Adli Mansur, 12 Ağustos 2012 tarihinde Mısır’ın Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamış olan Muhammed Mursi’nin görevinden alınan eski Savunma Bakanı General Abdülfettah El-Sisi’nin yerine geçmiştir. Mansur’un geçici Cumhurbaşkanlığı, Mısır’ın siyasi seçimleri önemli bir dönemde olmuştur. Onun dönemindeki reformist adımlar, Mısır’ın demokratikleşme yolunda atılması gereken adımlar atmaya çalışsa da, askeri ve sivil yönetimler arasındaki güç mücadeleleri ve sosyal huzursuzluklar, bu sürecin verimli bir dönem olmasına neden olacaktır. (El-houseiny, nasseryouthmovement, 2023) Adli Mansur, Mısır’ın geçiş sürecindeki kritik dönemde önemli bir figür olmuştur. Hem Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak hukuki açıdan devrimci adımlar atmış hem de Cumhurbaşkanlığı görevi ile geçiş dönemi yönetiminin başında yer almaktadır. Ancak Mansur’un başkanlığının geçici sıcaklıkları, genel toplumsal ve siyasi gerginliklerin yumuşama konusunda başarılı olamadığı görüldü. Mısır’ın demokratikleşme süreci, farklı güç odaklarının çatışması ve herkesin karşılanamaması nedeniyle devam etmiştir. Mansur’un Cumhurbaşkanlığı süreci, Mısır’ın siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası haline gelecektir. (El-houseiny, 2023)

Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmasından sadece bir yıl sonra, Mısır'da toplumsal huzursuzluklar hızla arttı. Tahrir Meydanı'na akın eden göstericiler, Mursi'nin görevden alınmasını talep ettiler. Siyasi uzlaşmazlıklar, Mursi'nin liderliğinde iktidarın gücü tekelleştirme çabaları, can kayıplarına yol açan çatışmalar, anayasa yapımı sürecindeki derinleşen görüş ayrılıkları ve ekonomik sıkıntıların daha da derinleşmesi, Mısır'da istikrarı sağlamayı zorlaştırdı. Mübarek'in uzun yıllar süren yönetiminin ardından başlayan yeniden yapılanma süreci, ülkede istikrarın sağlanamamasıyla sonuçlandı. Şubat 2011 Devrimi'nin ardından cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Mursi, devrimin ikinci yılında, devrime ihanetle suçlanarak şiddetli protestolara maruz kaldı. Askeri güç ve kontrolün avantajını elinde bulunduran Abdülfettah El Sisi, yönetimi ele geçirebilmek için öncelikle başkanlık için meşruiyet kazanmaya yöneldi. Mısır ordusu, 3 Temmuz 2013 tarihinde gerçekleştirdiği askeri darbeyle, Mursi'nin yönetimine son verdi ve tekrar yönetime el koydu. Bu gelişme, Mısır'da bir karşı devrim olarak değerlendirilebilir. Sisi'nin cumhurbaşkanlığına yükselişi, Mübarek döneminin otokratik yönetim tarzına geri dönüşü simgeliyordu. Sisi yönetiminde, Mısır, Mursi'nin yönetiminde izlediği bağımsız dış politika yaklaşımından uzaklaşıp, Mübarek dönemi statükosuna geri dönmeye başladı. Mursi'nin dış politikasında ABD ile mesafeli bir duruş sergilenirken, Sisi yönetimi ABD ile daha yakın ilişkiler kurarak İsrail ile normalleşme sürecine girdi. (Telci, 2016, s. 7-23) Mursi'nin aksine, Sisi yönetimi, özellikle Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İsrail gibi ülkelerle ilişkilerini güçlendirerek, bu ülkelerle stratejik bağlar kurmayı tercih etti. Mısır'da yaşanan iç politik ve ekonomik sorunları çözme amacıyla, Sisi hükümeti dış politikayı araçsallaştırarak bölgesel ve küresel aktörlerle ekonomik ve askeri anlaşmalar imzalamayı hedefledi. Mısır'ın bölgesel etkisinin azaldığı bu dönemde, Sisi yönetimi özellikle Suudi Arabistan ve BAE ile borç, kredi, enerji ve silah alımına yönelik anlaşmalar yaparak ekonomik bunalımından çıkmaya çalıştı. Sisi'nin iç politikadaki ekonomik sıkıntılar ve meşruiyet sorunları, bölgesel meselelerde Mısır'ın etkisinin giderek azaldığı bir döneme yol açtı. Bu süreçte, Mısır'ın 3 Temmuz darbesine bölgesel ve küresel aktörlerin verdiği tepkiler de ilginçtir.

Birçok ülke, askeri darbe gerçekleştirilmesini açıkça "karşı devrim" olarak tanımadığı gibi, Mursi'nin görevden alınmasını demokratik bir geçiş olarak değerlendirdi. Ancak, bu ülkelerin büyük bir kısmı Mursi'nin askeri darbe ile devrilmesine kayıtsız kaldı ve özellikle Batılı ülkeler, darbeye karşı herhangi bir sert duruş sergilemekten kaçındı. Bu durum, Sisi'nin meşruiyet kazanmasında önemli bir faktör olmuştur. ABD yönetimi, Mursi'nin dış politikadaki tercihlerinin İsrail ve bölgedeki müttefikleri için tehdit oluşturduğunu belirterek, darbeyi dolaylı olarak desteklemiş oldu. ABD'nin, Sisi'nin yönetimine verdiği destek, Ortadoğu'daki bölgesel stratejik çıkarlarla doğrudan ilişkilidir. Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkeler, Mısır'daki darbenin ardından Sisi yönetimine ciddi ekonomik ve diplomatik destek sağladı. Suudi Arabistan, Mısır'ın siyasi istikrarını sağlamak için 23 milyar dolar civarında ekonomik yardımlarda bulundu. Benzer şekilde, BAE de darbe sonrası dönemde Mısır'a yardımlarını arttırmış ve siyasi desteğini tam anlamıyla Sisi yönetimiyle paylaşmıştır. Sisi yönetiminin uluslararası ilişkilerdeki dönüşümü, Rusya ile yakınlaşmaya doğru bir adım atmasıyla pekişmiştir. 2014 ve 2015 yıllarında, Mısır'ın Rusya ile silah ve ticaret anlaşmaları imzalaması, özellikle ABD ve Batılı ülkelerle yaşanan gerginlikleri dengelemek amacıyla önemli bir adım olmuştur. Sisi'nin ilk dış ziyaretlerini Suudi Arabistan ve BAE'ye yapması, darbe yönetiminin bu ülkelerle sağlam bir ittifak kurmasına olanak tanımıştır. Ayrıca, Çin ile 14 milyar dolarlık anlaşmalar imzalayarak, Rusya ile ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. 2013 yılında Mısır'da yaşanan darbe, Müslüman Kardeşler hareketinin siyasal süreçteki etkisini kırma amacını taşıyordu. (Aydın K. , 2019, s. 535-544) Bu doğrultuda, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkeler, Müslüman Kardeşleri terör örgütü olarak tanımlayarak, bu hareketi bölgeden dışlama çabalarına girişti. Bu adımlar, Sisi yönetiminin ülke içindeki muhalif hareketlere karşı sert tutumunu meşrulaştırmaya yardımcı olmuştur. Aynı zamanda, Türkiye ve Katar gibi ülkeler, Mısır'daki askeri darbeye karşı durarak, Mursi'nin seçilmişliğini savunmuşlardır. Sisi'nin liderliğindeki Mısır, iç politikada birçok zorlukla karşılaşmıştır. Öncelikle, Mısır'daki ekonomik kriz, yüksek işsizlik oranları, enflasyon ve artan dış borçlar gibi sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Sisi yönetimi, bu sorunlara çözüm olarak bölgesel müttefiklerinden yardım almayı hedeflemiş ve özellikle Suudi Arabistan ile BAE'den gelen mali yardımlar Mısır'ın ekonomik krizden çıkmasına yardımcı olmuştur. Bu ülkeler, Mısır'ı yalnız bırakmamış ve Sisi yönetiminin ayakta

kalabilmesi için gerekli ekonomik desteği sağlamışlardır. Ancak, bu yardımların karşılığında Mısır, bu ülkelerin dış politika hedeflerine daha yakın bir pozisyon almış, özellikle Suudi Arabistan ve BAE ile yakınlaşmış, Filistin ve Katar gibi ülkelere karşı mesafeli bir duruş sergilemiştir. Mısır'ın iç politikasındaki bu denetim süreci, sadece ekonomik alanda değil, aynı zamanda Sisi'nin yönetim şekliyle de doğrudan bağlantılıdır. Sisi, Mısır'da muhalif sesleri susturmuş ve geniş bir baskı siyaseti izlemiştir. İnsan hakları ihlalleri, özellikle protestoların ve muhalif hareketlerin engellenmesi, Sisi'nin yönetiminde önemli bir tema olmuştur. 2013 darbesi sonrası, Mısır'da çok sayıda muhalif tutuklanmış, Müslüman Kardeşler hareketine mensup kişiler hapsedilmiş veya idam edilmiştir. Ayrıca, Sisi yönetiminin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri, ülkedeki medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğü üzerinde uyguladığı baskılardır. Uluslararası kamuoyunda, Sisi'nin otoriter yönetimi, özellikle Batı dünyasında geniş çapta eleştirilmiştir. Bununla birlikte, Sisi'nin yönetimi dış politikada da dikkat çekici bir değişim sergilemiştir. Mısır, Mursi döneminde geliştirdiği bağımsız dış politika yaklaşımından büyük ölçüde uzaklaşmış ve ABD ve İsrail ile daha yakın ilişkiler kurma yolunu tercih etmiştir. Sisi, özellikle İsrail ile ilişkilerini normalleştirerek, bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamayı hedeflemiştir. Bu durum, Mısır'ın dış politikasının daha çok Batı ile uyumlu hale gelmesi anlamına gelmektedir. Sisi'nin İsrail ile olan ilişkilerini geliştirmesi, Filistin sorununun çözümüne dair farklı bir yaklaşım sergileyerek Mısır'ın Ortadoğu'daki stratejik rolünü güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, bu dönüşüm, Mısır'da bazı kesimler tarafından olumsuz bir şekilde karşılanmış, Filistin yanlısı gruplar, Sisi'nin İsrail ile kurduğu ilişkileri eleştirmiştir. Sisi'nin iktidara gelmesinin ardından Mısır'ın dış politikası, ulusal çıkarlar doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Sisi yönetimi, ekonomiyi toparlamak amacıyla küresel aktörlerle ticaret anlaşmaları imzalamış, özellikle Çin ve Rusya ile güçlü bağlar kurmuştur. (Alkariony, 2020, s. 140-144) Çin ile yapılan 14 milyar dolarlık anlaşmalar, Mısır'ın altyapı projelerine önemli katkılar sağlamıştır. Aynı zamanda, Çin'in Mısır'a sağladığı finansal desteğin Mısır için stratejik bir önemi vardır. Çin ile bu ekonomik işbirliği, Mısır'ın uzun vadeli büyüme hedeflerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Rusya ile olan ilişkiler ise daha çok askeri işbirliği üzerine odaklanmış, Sisi'nin yönetimi, Rusya ile silah alımına yönelik anlaşmalar yapmıştır. Bu dönemde, Mısır'ın bölgesel etkisi artmış ve Ortadoğu'daki diğer aktörlerle ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir.

Mısır'ın uluslararası ilişkilerdeki dönüşümü, iç siyasetteki istikrarsızlığın ve dış politikanın yeniden yapılandırılmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sisi'nin otoriter yönetimi, bölgesel ittifaklar kurarken, aynı zamanda ekonomik ve askeri yardım almanın yollarını da aramaktadır. Suudi Arabistan ve BAE'nin Mısır'a verdiği maddi destek, Sisi'nin iktidarını pekiştirmiş ve ülke ekonomisini ayakta tutmaya yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, Mısır'ın darbe sonrası dönemi, Batılı ülkeler tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Batı dünyasının, Sisi yönetimine yönelik sessizliği, bölgesel istikrarın sağlanması için atılan adımların, daha çok stratejik bir hesapla değerlendirilmesine yol açmıştır. Sonuç olarak, Mısır'da 25 Ocak 2011 devriminden sonra yaşanan rejim değişiklikleri, ülkenin iç politikasında olduğu gibi dış politikasında da derin izler bırakmıştır. Mursi'nin iktidarının ardından gelen askeri darbe, Mısır'ın dış politikasında önemli bir dönüşüme yol açmıştır. Sisi yönetimi, Mursi döneminde izlenen bağımsız dış politika stratejisinden uzaklaşarak, eski statükoyu sürdürme eğiliminde olmuştur. Bu dönemde, ABD, Suudi Arabistan, BAE ve İsrail gibi ülkelerle kurulan ilişkiler, Mısır'ın uluslararası meşruiyet kazanmasında etkili olmuştur. Ancak, Sisi'nin yönetimi, Mursi dönemine kıyasla daha fazla uluslararası desteğe sahip olmasına rağmen, iç politikada karşılaştığı zorluklarla birlikte bölgesel meselelerdeki etkinliği azalmıştır. Mısır'daki 2013 darbesi, sadece iç politikada değil, dış politikada da büyük değişimlere neden olmuştur. Sisi'nin yönetimi, Mursi döneminde öngörülen dönüşümleri engellemiş ve Batı ile daha uyumlu bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Ancak, Sisi yönetiminin otoriter tutumu, bölgedeki diğer aktörlerin yanı sıra Mısır halkı tarafından da eleştirilmiş, uluslararası toplumda da geniş çapta tartışmalara yol açmıştır. Bu gelişmeler, Mısır'ın geleceği ve Ortadoğu'daki rolü açısından belirleyici olacaktır. (Aydın M. Ş., 2014, s. 80-101)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. I.DÜNYA SAVAŞI SONRASI FİLİSTİN BÖLGESİ VE İSRAİL'İN KURULUŞU

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Filistin'de yaşayan üç temel etnik veya dinsel kimlikten söz etmek mümkündür. Bunlar Müslüman Araplar, Hristiyanlar ve Yahudilerdir. Bölgede oransal olarak diğer unsurlara karşı ezici bir üstünlüğü bulunan Arapların büyük çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte küçük bir kısmı Hristiyan'dır. Müslüman ve Hristiyan Arapların toplamı bölge nüfusunun yüzde 90'lık kısmına denk gelmektedir. Buna karşılık Yahudiler toplam nüfusun yüzde 10'luk kısmından daha az bir bölümünü oluşturmaktadır. Nüfus oranlarına bakıldığında çoğunluğu, İngiltere'nin bölgedeki politikalarına karşı olan Müslüman Arapların oluşturduğu ortadadır. Böyle bir nüfus yapısında Siyonist projenin uygulanması ancak Arapların ikna edilmesiyle gerçekleşebilirdi fakat bunun mümkün olmayacağını gören İngilizler bu konuda çok fazla çaba sarf etmeden projeyi Arap karşıtlığına rağmen uygulamaya koymuştur. Savaşın olağanüstü koşulları altında Arap halklarının İngiliz politikasının öngördüğü Siyonizm'i ve dolayısıyla bölünmeyi istemedikleri rahatlıkla söylenebilir. Araplar bu iki düşünceye karşı örgütlenerek tepkilerini ortaya koymuşlardır. Halk arasında aktif politikayla uğraşanlar fazla olmasa da Arap muhalefetinin siyasal alandaki faaliyetleri oldukça yoğundur. 1917 sonrası dönemde Filistin'deki muhalif söylem Suriye'nin bölünmesi projesi olan Siyonizm karşıtlığından beslenmektedir. Projeye gerçekleşecek Yahudi göçü Arapları derin bir endişeye sevk etmiştir. Bu dönemde birçok Arap, Yahudi göç dalgalarıyla birlikte topraklarını kaybetme ve hatta bölgeden sürülme endişesi taşımaktadır. Bununla ilgili olarak İngiliz otoriteler ancak azınlığın çoğunluğu idare etmesine izin vermeyeceklerine dair demagojik söylemlerle durumu geçiştirmeye çalışmışlardır. Yahudiler dışındaki Filistin halklarının neredeyse tamamının Siyonist projeye karşı çıkmasının arkasında birçok sebep yatmaktadır. Yeni durumda Yahudilerin çeşitli ayrıcalıklar elde edeceği kuşkusuz Siyonizm karşıtlığını tetikleyen bir unsurdur. Öte yandan henüz bir meşruiyet kazanmadığı halde İbranicenin resmi dillerden biri olarak kabul edilmesi geleceğe yönelik bir işaret olarak algılanmıştır.

Hatta Siyonist bayrakların Filistin'in çeşitli yerlerinde dalgalanması rahatsızlığı artıran önemli bir husustur. Siyonist projeyle birlikte dünyanın çeşitli bölgelerinden Filistin'e akın etmesi beklenen özellikle maddi durumu zayıf Yahudilerin bölgeye bir katkı sağlamayacağı inancı halk arasında yaygındır. Aksine mevcut durumun düşük nitelikli göçmenlerle birlikte daha da kötüleşeceğini düşünen Arap halkı aynı zamanda ahlaki sorunların da yaşanacağı kanaatindedir. Ekonomik olarak fakirleşme korkusu da Siyonizm karşıtlığında önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır. Toprak fiyatlarının düşmesi, ticaretin zaafa uğraması gibi ekonomik nedenler halkın projeye karşıtlığında önemli rol oynamıştır. (Turgut, 2015, s. 30-41)

3.1.1. Balfour Deklerasyonu (2 KASIM 1917)

1.Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devleti toprakları paylaşılmış ve Yahudiler sürekli başarısız sonuçlanan devlet olma hayaline bu kez daha yakındır. Bu durum tabi ki de İngilizlerin desteği olmadan olamazdı hatta olmazdı. İngiltere I.Dünya Savaşı sırasında Dışişleri Bakanı Lord Balfour önderliğinde, Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulmasını amaçlayan bir açıklama bir projedir diyebiliriz. Osmanlı Devleti'nden Yahudi devleti ve Filistin ile ilgili bir sonuç alamayınca Yahudiler bu amaca ulaşmak için İngiltere ve Amerika ile sürekli görüşme sürekli bir diplomatik ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Tarihe Balfour Deklarasyonu olarak geçen mektubun muhtevası, müstakil bir Yahudi devletine zemin hazırlayacak nitelikte olması ve o dönem dünyaya yön veren İngiltere'nin Siyonizm'i resmen kabul ettiğini göstermesi itibariyle son derece önemlidir. Balfour Deklarasyonu, Siyonistler açısından hedefe giden yolda en önemli kilometre taşlarından biri olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Balfour Deklarasyonu aslında Chaim Weizmann'ın eseridir. 1910 yılında İngiliz vatandaşlığına geçen Weizmann 1. Dünya Savaşı sırasında Deniz Kuvvetleri laboratuvarında çalıştığı sırada sentetik asetonu bulması, kendisini hükümet çevrelerinde birinci plana çıkarınca dönemin Deniz Kuvvetleri Bakanı olan Winston Churchill daha sonra Dışişleri Bakanı olacak olan Arthur James Balfour ve 1916 Aralık ayında başbakanlığa gelecek olan David Lloyd George gibi nüfuzlu politikacılar şahsi dostları arasında yer almıştır. Gençliğinden beri Siyonizm hareketi ile yakından ilgilenen ve 1907 yılında Filistin'i ziyaret etmiş olan Weizmann, bu siyasi nüfuzundan yararlanarak, Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasında

İngiltere'nin desteğini kazanmak için ocak ayından itibaren harekete geçti. Weizmann ve arkadaşları İngiltere hükümetine verdikleri ilk muhtırada (memorandum) "Filistin - de" bir yurt değil, "Filistin'in " Yahudi yurdu olarak kabul edilmesini, Filistin'e özerklik verilmesini ve Filistin'e Yahudi göçlerinin serbest bırakılmasını istediler. (Yavuz, 2023, s. 91-110) Bu muhtıra İngiliz kabinesi içinde tartışmalara sebep oldu. Çünkü kabinde Siyonizm aleyhtarları da vardı. Bu sebeple kabine "Filistin-in" Yahudi yurdu olmasını değil "Filistin'de" bir Yahudi yurdu kurulmasını kabul etti. -Bu konuda Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un muvafakati alınınca, Dışişleri Bakanı Balfour, 2 Kasım 1917'de, İngiltere Siyonist Dernekleri Federasyonu Başkanı Lord Rothschild'e, bundan sonra Balfour Deklarasyonu adını alacak olan mektubu yazdı.

Kısa olan bu mektupta şöyle deniyordu: "Majestelerinin Hükümeti Yahudi halkı için Filistin'de ulusal bir vatan oluşturulmasını olumlu görmekte olup, bu amacın gerçekleşmesi için elindeki tüm imkânları kullanacaktır; ancak Filistin'de mevcut, Yahudi olmayan toplumların ya da herhangi bir başka ülkedeki Yahudilerin medeni ve dini haklarına hâlel getirebilecek hiçbir girişimde bulunulmayacağı açıkça anlaşılmalıdır".(Schneer,2010)

Bununla beraber, bu ifadenin hemen arkasından, Yahudiler için bir yurt kurulmasının, bu ülkede yaşayan ve Yahudi olmayan toplumların medeni ve dini haklarını hiç bir şekilde ihlal etmeyeceği de vurgulanıyordu. Bu ifade "Filistin'in Yahudi yurdu yapılmadığını belirtmek için kabine müzakerelerinde konulmuştu. Ayrıca, yine bu çerçeve içinde, Yahudi göçleri için hiçbir taahhüdün girilmediği ve bir Yahudi Devleti'nin kurulmasının da söz konusu olamayacağı kararlaştırılmıştı. Balfour Deklarasyonundan sonra İngiltere ve Fransa 7 Kasım 1918'de orta Doğu konusunda yayınladıkları ortak bir deklarasyonda da uzun zamandan beri Türklerin zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşu için savaştıklarını belirterek, orta Doğu ülkelerinde halkların kendi serbest seçimlerine dayanan millî hükümetler ve yönetimler kuracaklarını bildirdiler. Oldukça müphem ifadelerin yer aldığı bu deklarasyonun Arap halkları üzerinde uyandırdığı izlenim şuydu ki, bu iki devlet Arap ülkelerinin bağımsızlıklarını kabul etmektedirler. İngiltere Şerif Hüseyin'i Balfour Deklarasyonundan, 1919 ocak ayında bir bildirimle haberdar etti. İngiltere, İtilaf Devletlerinin tek bir Arap Devleti'nin kurulmasında da kararlı olduğunu

belirttikten sonra, Filistin’de hiç bir halkın diğetine tabi olmayacağı, Filistin’de özel bir rejimin tatbik edileceği ve Hazreti Ömer Camii'nin münhasıran Müslümanlara ait olacağı hususunda da teminat verdi. Nihayet İngiltere bu bildirimde, Yahudilerin Filistin’e dönmelerinde destekleyeceğini belirterek şöyle demektedir: "Siyonizm hareketinin liderleri, Siyonizm’in başarısını, Araplarla dostluk ve işbirliği yaparak sağlamaya karardılar ve böyle bir teklif de bir kenara atılacak teklif değildir". Böylece İngiltere Filistin’de bir Arap-Yahudi işbirliğini gerçekleştirmek istiyordu. Filistin Araplarının Yahudilerin kontrolü altına sokulmayacağı hususunda İngiltere’nin verdiği teminattan rahatlayan Şerif Hüseyin, bildirimde verdiği cevapta, Arapların malı olan bir evde oturtulacak olan akraba bir Sami ırka karşı iyi niyet gösteren bir dil kullanır. İngiltere’nin arzu ettiği Arap-Yahudi işbirliği "Hicaz Arap Devleti" adına, Şerif Hüseyin’in oğlu Emir Faysal ile, Dünya Siyonist Teşkilatı lideri Chaim Weizmann arasında 3 ocak 1919 da Londra’da imzalanan bir anlaşma ile gerçekleşti Araplarla Yahudi halkı arasındaki ırki akrabalığın ve çok eski bağların varlığının idraki içinde" Ve "milli gayeleri gerçekleştirmenin en emin Vasıtasının" Arap Devleti ile Filistin arasında işbirliği olduğunun inancı ile imzalandığı belirtilen 9 maddelik bu anlaşmada, Paris Konferansı sona erer ermez, Arap Devleti ile Filistin arasındaki sınırının tespitine geçileceği belirtiliyordu ki, bu ifade ile Chaim Weizmann Filistin adına konuşmuş olmaktadır. Bu ise, Balfour Deklarasyonuna aykırı idi. Diğer taraftan, Filistin Araplarının medeni ve dini haklarının korunmasına ait garantilerin de teyit edildiği anlaşmanın 4. maddesine göre de, Filistin’e mümkün olduğu kadar geniş bir Yahudi göçünün teşvik edilmesi de kabul ediliyordu. Bu dahi Balfour Deklarasyonuna aykırı idi. Diğer maddelerde ise, Filistin’deki İslam’ın kutsal yerlerinin tamamen Müslümanların kontrolünde olacağı, Dünya Siyonist Teşkilatı’nın Arap Devleti’ne ekonomik ve teknik yardım yapacağı ifade ediliyordu. Şerif Hüseyin’in hayal ettiği Arap Devleti ile Yahudiler arasındaki bu yakınlaşma ve hatta kucaklaşma bu kadarla da kalmadı. Emir Faysal, Arap Devleti’nin kurulması için kulis yapmaya gittiği Paris Barış Konferansında, Amerikan delegasyonunun nüfuzlu üyelerinden ve Dünya Siyonist Teşkilatından Felix Frankfurter’e yazdığı 3 Mart 1919 tarihli mektupta şu sıcak ifadeleri kullanıyordu: "Biz, Araplarla Yahudilerin ırk bakımından yeğen olduklarına inanıyoruz. "Biz Araplar, bilhassa içimizde aydın olanlar, Siyonist hareketine derin bir sempati ile bakıyoruz". (Özgül, 2018, s. 159-199)

Biz, Yahudilere, yurtlarına hoş geldiler diyoruz. Hareketinizin liderlerine bilhassa Dr. Weizmann ile yakın münasebet içinde olmuştuk ve olmaya da devam ediyoruz' Dr. Weizmann devamıza çok yardım etti ve ümit ederim Araplar da yakında onun bu nazik davranışına mukabele etme durumunda olurlar... Her iki hareketimiz birbirini tamamlamaktadır. Yahudi hareketi milli bir harekettir ve emperyalist değildir. Bizim hareketimiz de millidir ve emperyalist değildir. Ve Suriye'de her ikimize de yer vardır. İki hareketimizden hiç biri diğeri olmadan gerçek bir başarıya ulaşamaz". Falix Frankfurter de 5 Mart 1919'da verdiği cevapta , memnuniyetini ve Faysal'ın şahsında kuvvetli bir desteğe sahip bulundukları inancını belirtmiştir. Fakat Emir Faysal'ın bu Yahudi sempatisi uzun sürmedi. 1919 yılının yaz aylarında Suriye'de ortaya çıkan Arap milliyetçiliğinin neticesi, Şam'da toplanan bir "Milli Kongre", Faysal'ı Suriye'nin başına getirme kararı aldığı gibi, Filistin'in Suriye'den hiç bir zaman ayrılamayacağını belirten ve dolayısıyla Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması şöyle dursun, Filistin'e Yahudi göçlerine bile karşı çıkan kararlar aldı. Halktan gelen bu tepkiler üzerine Emir Faysal, Filistin ve Siyonizm konusundaki bütün fikirlerini tamamen değiştirerek, Siyonistlerle yaptığı anlaşmaların üzerinden de sünger geçirdi. Suriye Milli Kongresi 1920 Martında Şam'da toplanarak Faysal'ı "Suriye Kralı" ilan etti. Kongrenin "Suriye" dediği topraklar, Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü içine alan "Büyük Suriye" idi. Fakat Faysalın Suriye Krallığı da yürümedi. İngiltere ve Fransa 24 Nisan 1920 günü Sam Remo'da yaptıkları toplantıda, orta Doğu'yu paylaştılar. Suriye ve Lübnan Fransız "manda" sına, Filistin, Ürdün ve Irak da İngiliz "mandasına verildi . Faysal, Suriye Kralı olarak Fransız mandasına karşı direnmek istediye de, Fransız işgal kuvvetleri karşısın da fazla dayanamadı ve Suriye'den kaçarak İngiliz işgalindeki Filistin'e sığındı. İngiltere de Mekke Emiri Hüseyin'i tamamen tavizsiz bırakmamak için, Faysal'ı Irak'ın başına ve Hüseyin'in diğer oğlu Abdullah'ı da (Bugünkü Ürdün Kralı Hüseyin'in büyük babası) Ürdün topraklarını Şeria nehrinden itibaren Filistin'den ayırarak kurduğu Ürdün Emirliğinin başına getirdi. Hüseyin ise Hicaz Kralı olarak kalıyordu. San Remo kararları üzerine Kudüs ve Yafa 'da Araplar Yahudi aleyhtarı gösterilere başladılar ve çıkan çatışmalarda bir miktar Yahudi öldürüldü. Bunun üzerine İngiltere, Filistin'e yönelen Yahudi göçlerine bir sınır koyma ihtiyacını duydu ve ilk elden ancak 16.500 kişilik bir Yahudi göçüne izin verdi. (Schneer, 2011, s. 334-379)

3.1.2. SİYONİST GÖÇ HAREKETLERİ

3.1.2.1. Birinci Siyonist Göçü (1881-1903) : Bu dönemde Filistin Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindedir. Avrupa devletlerinde yaşayan Yahudiler ikinci sınıf vatandaş statüsündedir. Rusya'da 1856'da Çar II. Alexander bazı reformlar başlatmıştır. Fakat 18 Mart 1881,de bir suikast sonucu öldürülmüş. ondan sonra Yahudilerin Rusya'daki durumu hızla bozulmaya başlamıştı . Yahudiler ezilmeye, öldürülmeye ve malları yağma edilmeye, anti-semitizm dalgası da böylelikle Rusya'dan sonra yavaş yavaş Avrupa ülkelerine de yayılmaya başlamıştı²⁴⁸ Yahudiler için bu baskılar sonucu gerçek göç ortaya çıkmıştır. Göçler Avrupa'nın içine olduğu kadar Amerikan ve Güney Afrika, ya da uzanmıştır. Bu göçün bir kısmı da Filistin'e ulaşmıştır. Filistin için yola çıkan insanların ancak yarısı Filistin'e ulaşabilmiştir. Bunların maddi durumu iyi değildir. Kıtık ve sıtma felaketleriyle uğraşmışlardır. Dışarıdan gelen yardımlarla ancak ayakta kalabilmişler. Fakat bunlar Filistin, de dışarıdan gelen ve Yahudi toplumunu oluşturan ilk kurucular sayılmışlardır. Bunların en önemli başarıları Siyonistler için güneyde ve kuzeyde 20'ye yakın Maşov (tarımsal koloni)lar oluşturmalarıdır. Göç eden bu Yahudiler "Faslı, Tunuslu Yahudilerle aynı soydan olduklarına inanmakta güçlük çektiği Rusyalı, Polonyalı Yahudiler geçirdi. Tablonun bütünlüğünü bozan apaçık bir aykırılık sergilemelerine rağmen, tavırlarıyla Yahudice bir hayatın ve politikanın rengini hemen açığa vuran ve böylece Araplarla Yahudiler arasındaki görünür sürtüşmeleri körükleyen bu Avrupalı Yahudilerdir.

3.1.2.2. İkinci Siyonist Göç (1904-1919) İkinci göç dalgası da Rusya'da Yahudilerin uğramış olduğu baskılardan sonra olmuştur. Filistin'e gelen Yahudiler daha çok şehir merkezlerine yerleşmişlerdir. Yahudi işbirliğine dayanan zirai kolektif yerleşim birimi olan Kibutz'un temelini attı. Bunların içinde çok sayıda genç vardır. Bazıları sosyalist fikir sahibidirler. İlk göçmenlere göre daha politik ve bağımsızlık taraftarıdır. Bunlar 30 yıl sonra kurulacak olan İsrail ordusunun temelini oluşturturmuşlar. Bunların içinde İsrail'in liderliğini yapan David Ben Gurion, Yitzhak Ben Zvi (işçi hareketinin manevi lideri) Levi Eshkal (İsrail'in ikinci başkanı), Yasef Sprinzak (İsrail parlamentosunun ilk sözcüsü) Filistin'deki ilk Yahudi yerleşim kenti Tel-Aviv'de bu dönem de gelişmeye başlar. Osmanlı imparatorluğunda İttihat ve Terakki cemiyetinin iktidara gelmesiyle II. Abdülhamit'in Yahudilere getirmiş olduğu kısıtlamalar kaldırılmış İngilizlerin Balfour Bildirisi ve Filistin'i işgali bu göçleri biraz daha hızlandırmıştır.

3.1.2.3. Filistin'e Üçüncü Siyonist Göçü (1919-1923) Birinci Dünya Savaşından sonra, Avrupa devletlerinin ve imparatorlukların yıkılması, Rusya'daki 1917 Bolşevik Devrimi (1917-1920), Rusya-Polonya savaşları sonucu ve Yahudilere yapılan baskılar nedeniyle yaklaşık 37 bin civarında Yahudi Filistin'e göç etmiştir.2ss Bg göçle birlikte Yahudiler ve Filistinliler arasında çeşitli çatışmalar çıkmıştır.256 Göçler Balfour Bildirisi'nde de belirtildiği gibi, Filistin'e göç edecekler için Yahudi Yurdu hazırlamak, milyonlarca Yahudi'ye hayat ve iş sahası hazırlamak için olacaktır. Araplar artık topraklarını işgal eden bu göçlere karşı ayaklanma Ve boykot girişimlerini başlatmışlar.

3.1.2.4. Filistin'e Dördüncü Siyonist Göçü (1923-1929) 1923 yılından sonra Filistin'de yaşayan Yahudilere 13 ay içinde 48 bin Yahudi göç ederek katılmıştır. Bu göçte daha çok orta sınıf [burjuva]ya ait insanlar vardır. Bunlar kentlere yerleşmişlerdir. 1926'daki ekonomik kriz yaklaşık 15 bin Yahudi'nin Filistin'i terk etmeye zorlamıştır. Bunu gören Siyonist teşkilatı hemen devreye girerek Yahudi Ulusal Fonunun tüm kaynaklarını kullanarak onların imdadına yetişmiştir. Bu dönemden sonra gelenler Kibutzlara yerleştirilmiş ve onlara iş imkanı sağlanmıştır.

3.1.2.5. Filistin'e Beşinci Siyonist Göçü (1929-1940) 1929'daki Arap ayaklanması, Yahudi-Arap gerginliğini iyice artmış fakat Avrupa'daki antisemitizmin ayak sesleri daha iyi duyulmaya başlamıştır' i933 de Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesiyle ve Avrupa ülkelerinin kapılarını Yahudilere kapatmaları, Filistin'de var olan Yahudi nüfusunun iki katından daha fazla Yahudi'nin yerleşmesine neden olmuştur. 1929-1933'de daha çok gençlerin göç etmesi, Filistin'de kurulmuş olan Yahudi örgütlerin, insan kaynağı ihtiyacını gidermiştir. 1929-1940' lara kadar yasal olmayan çeşitli yollarla Filistin'e 230.000 kadar Yahudi yerleşmiştir. Bu da Yahudi nüfusunu, 175.000'den 475. 000'e yükseltir. Bütün bu göçlere karşı Arapların tepkileri de büyük olmuştur. 1929 Ayaklanması Manda yönetimini Yahudi göçünü engelleyici tedbirleri almaya zorlamıştır. Fakat engeller fazla sürmeden resmi ve kaçak yollardan Yahudiler Filistin'e yerleşmeye devam edince, 1936'da büyük bir Filistin ayaklanması başlamıştır. Manda yönetimi ayaklanmayı bastırmakta zorlanmıştır. 1937'de Peel Komisyonu, Yahudi göçünün sınırlandırılması Ve toprak alımlarının kısıtlanmasını öneren bir rapor hazırlamış fakat ayaklanmalar devam etmiştir. Bu olaylarda dikkat çeken şey, 1920'den beri Filistin Yahudi çatışmasında Filistinli ölü sayısının her geçen gün arttığıdır. 1929'dan sonra ise Filistinli 71 ölü ve yaralı sayısının Yahudilerin sayısının üç, dört bazen 6 kat fazla olduğudur. Bunu düzenli silah alımına ve eğitime bağlamak yerinde olacaktır. 1 Eylül 1939'da başlamış olan II. Dünya Savaşında Yahudiler İngiltere'ye bağlılıklarını bildirmiştir. Filistinlilerden Ragıb en-Neşasibi de İngiltere'ye bağlı olduğunu bildirmiş, Filistin'den kaçmak zorunda kalan Hacı Emin el-Hüseyni İngilizlere karşı bir faaliyette bulunmamışsa da işbirliğine de girmemiştir. Siyonistler hiçbir şekilde Filistinlilerle anlaşmaya yanaşmamışlardır devlet kurma isteklerini sürekli canlı tutmuşlardır. Buna karşı 1939 da Albert Einstein, Yahudi Devletini bir ütopya olarak görmektedir. "Yahudi devleti kurulmaktansa, Araplarla barış içinde yaşanmasına elverişli bir anlaşmayı tercih ediyorum. Judaizm'in esas ruhuna ilişkin bilincim; sınırları, ordusu ve ne kadar mütevazı olursa olsun dünyevi" güçlerin yöntemlerine sahip bir Yahudi devletini kabul etmiyor, kendi saflarımızda meydana gelecek dar bir milliyetçiliğin judaizme vereceği zarar beni korkutuyor. 1942'de New York'ta toplanan Amerika Siyonist konferansı, bir Yahudi devleti talebini içeren Biltmore programını kabul etmiştir. Böylece Siyonistler tarafından ilk kez Yahudi "yurdu" kelimesi yerine "devlet" sözcüğü kullanılmıştır. 1913'de 1917'lerde Yahudi lejyonu kuran, Ben Gurion'un

deyişyle "Vladimir Vladimir Jabotinsky ise, Arap Yahudi anlaşmazlığına bakışını şöyle dile getirmektedir; "Araplarla bizim aramızda gönüllü bir uzlaşmaya varılması hayaldir. Ne şimdi, ne de ileride gerçekleşmesi imkansızdır.' İlkel olsun, medeni olsun, bütün ülkeler yaşamakta oldukları toprağı vatanları olarak görüyorlar ve ebediyen de o toprağın tek sahibi olmak istiyorlar. Bu uluslar, yeni ev sahiplerine razı olmayacakları gibi bir ortaklığı da kabul etmezler. Yeni yerleşenleri kovma umudu var oldukça, her ulusun yerli halkı bu yolda mücadele edecektir. Filistin'inde Eretz İsrail'e dönüşmesinin engellenmesine imkan olduğu sürece, Araplarda aynı şekilde davranacaklar. Gerçekten de Filistin topraklarında, Yahudilerin yer edinmeleri için Jabotinsky'nin "süngüleri"ni geri çekmesi beklenemezdi. Bu tecrübeli askerlerden 1920lerden başlayıp 1948'e gelinceye kadar çeşitli örgütler ortaya çıkmış ve bu "süngüleri" devreye koyarak "ülkesiz bir halk" toprak sahibi yaptıkları gibi, "toprak sahibi bir halkı" da ülkesiz bırakmışlar ve mülteci durumuna düşürmüşlerdir. (Hollstein, 1975, s. 103-165) ; (Turgut, 2015, s. 46-49) ; (Schama, 2015, s. 33-83); (Örücü, 2018, s. 217-232) (Özgül, 2018, s. 176-194)

3.1.3..İsrail'in Kuruluşu

"Nil nehrinden Fırat nehrine kadar uzanan çok geniş toprakları içeren ve "Arz-ı mevdud denilen Ortadoğu'nun merkezi kısmında bir Yahudi Devletin kurulmasını amaçlayan Siyonizm Avrupa'da 17 .yüzyıllardan itibaren kendini hissettiremeye başlamıştır. Daha 17.yÜzyılın başlarında, Filistin topraklarına göç etme fikri yavaş yavaş, -Avrupa basınında işlenmeye başlanmış ve İngiltere bu akımın öncülüğünü yapmıştır. İngiltere, bu tür çalışmaları 18'yüzyıl boyunca da devam etmiş ve 19.yizyıl, İngiltere ile birlikte Fransa'da akıma fiilen iştirak etmiştir. İsrail devletinin kuruluşuna giden yol İngiltere'nin, Filistin'de Araplarla Yahudilerin hem aralarında ve hem de kendileriyle çatışmalarına bir Son verememesi sonucunda konuyu 1947 başlarında çare bulmak için Birleşmiş Milletlere götürmesiyle açılmıştır. O çerçevede kurulan Komisyon, Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksim edilerek ve bir "ekonomik birlik" altında iki ayrı bağımsız devlet kurulması görüşünü benimsemiştir. Kudüs için uluslararası statü öngörülmüştür. Bu çalışmaya paralel olarak Arap devletleri Birleşmiş Milletler çerçevesinde Filistin'in bağımsızlığı için çalışmışlardır. Bundan amaç Filistin'de bir

devlet kurulmasıdır; yani taksim edilmemesidir. Ancak uluslararası planda, büyük devletlerin de desteklemesiyle, Komisyon görüşü kabul bulmuştur. Karar çıkar çıkmaz Arap devletleri bunu reddetmişler, toplanarak taksimi önlemek Ve Filistin'i Yahudilerden arındırmak üzere harp kararı almışlardır. (Armaoğlu, Filistin, 2017, s. 15-67) Bugünkü Siyonizm'in babası 21 Mayıs 1860'da Budapeşte'de doğan Theodor Herzl'dir. Dindar bir ailenin oğlu olarak geleneksel bir orta öğreniminden sonra Viyana Üniversitesi Hukuk Fakültesine girmiştir. okulu bitirdikten sonra gazetecilik merakı ile 1891'de Avrupa'nın tanınmış Neve Freie Presse'in Paris temsilciliğine başlamıştır. Herzl'in Yahudi sorunu ile tanışması Viyana yıllarına dayanmaktadır. "Viyana yakınlarında Buden 'de. Birisi bana "Pis Yahudi" diye bağırды... Bu bana fazla tesir etti." diye hatıralarında bu olayın üzerinde bıraktığı izi anlatmakta ve uzun uzun çözüm arayışlarını irdelemektedir. Yahudilerin örgütlenmesine yönelik ilk girişimler 1880'lerde , Rusya ve Doğu Avrupa'daki antisemitizmin etkisiyle gerçekleşti. Bu doğrultuda Filistin'i yurt edinmeye dönük Siyonistlerin 1881'de " Zion'u Sevenler" adıyla kurulan bir örgüt çatısı altında bir araya gelmeleri söz konusu olmuşsa da bu girişim pek başarılı olamamıştır.

Bu yıllarda çeşitli ülkelerde görülen Siyonist örgütlenmeler aralarındaki koordinasyon eksikliği dolayısıyla bu süreçte etkili olamamışlardır. Bu konuda asıl gelişme Theodor Herzl'in öncülüğünde gerçekleşmiştir. Budapeşte doğumlu bir Macar asıllı Sefardi Yahudi olan Herzl, hukuk mezunu olmakla beraber Avusturya'nın etkili gazetelerinden birinde (Neue Freie Presse) muhabir olarak çalışmaktaydı. Alfred Dreyfus adındaki bir Yahudi yüzbaşının Fransız ordusunda Almanya lehine casusluk yaptığı suçlamasıyla 1894'te yargılanarak hapse konulmasına tepki gösterenler arasında Herzl de bulunmaktaydı, Herzl, Avrupa'da yayılan antisemitizmi önyargıyla ilgili bir konu olduğunu ve bu nedenle de yasayla ortadan kalkmasının imkânsız olduğunu görmüştü. Yahudi düşmanlığını kaldırmak mümkün olmadığına göre Yahudilerin ayrı bir toprağı ve devleti olmasının en iyi çıkar yol olduğunu düşünen Herzl, görüşlerini 1896'da, politik Siyonizm'in ideolojik temellerini oluşturan Yahudi Devleti adındaki kitabında toplamıştır. Herzl'e göre ortada bir Yahudi ulusu bulunduğuna göre, bir Yahudi devletinin de olması gerekirdi ve Yahudilerin kendi devletlerini kurmaları antisemitizm için de en iyi çözümdü. Herzl'in kitabı sayesinde Siyonizm'in artık belirlenmiş bir siyasal amaca kavuşmuş olması Doğu Avrupa Yahudilerini harekete geçirdi Tevrat'ta, Allah'ın

(Yehova) İbrahim'e "Nil'den Fırat'a kadar olan toprakları senin milletine veriyorum" denildiğini iddia eden Yahudiler "Vaat edilmiş Toprak'taki haklarını bu iddiaya dayandırmaktadır. "Aslında eski çağ Filistin tarihi Yahudilerin de bu topraklarda gelip geçici kavimlerden olduğunu göstermektedir. Theodor Herzl 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde toplanan 1. Dünya Yahudi Kongresi'nde kurulan Dünya Siyonist Teşkilatının başına getirilmiştir. (Herzl, 2007, s. 31-42) Fransız ordusunda Almanya lehine casusluk yapmakla Suçlanan ve hapse mahkum edilen Dreyfus için 1899'da af çıkarılarak serbest bırakılmış ve kendisine "Legion d'Honneur" nişanı bile verilmiş olsa da bu olay Fransız kamuoyundaki antisemittik duyguları alevlendirmiş ve yeni bir Yahudi düşmanlığının ortaya çıkmasını sağlarken Yahudilerin örgütlenme konusunda daha somut adımlar atmalarına yol açmıştır. İşte bu çerçevede Basel Kongresi bir dönüm noktası olmuş ve bundan sonra Yahudiler bir devlet kurma ama öncelikle bir yurt edinme konusunda daha somut girişimler içinde olmaya başlamışlardır' Theodor Herzl, büyük devletlerin desteğine ve gerekli finansal imkânlara sahip olmadan Siyonizm'in başarılı olmayacağını görmüştü' Fakat ilk girişimlerinden bir sonuç alamaması Herzl'i hayal kırıklığına uğratmıştı.

16. Basel Kongresi, Siyonizm'in hedefini Filistin'de Yahudi halka bir yurt yaratmak olduğunu kabul etmişti. Yahudiler '1942'deki Biltmore Programı'na kadar özenle yurt kavramını kullanarak devlet kavramını kullanmaktan kaçınmış olsalar da "Theodor Herzl Basel'de 'Yahudi Devletini kurdum' diye yazmıştı. Öyle ki bu düşüncüyü ilk zamanlarında etrafındaki kişiler açıklamamasının sebebini ise kendisinin alay konusu olacağını dile getirmesiydi. Lakin Herzl'in düşüncesine bu durum ileriki zamanlarda hatta elli yıl içersinde gerçekleşeceği kanaatindedir. (Murat, 2019, s. 450-452) Herzl'e göre, düşünülen devletin sınırları kuzeyde güney Anadolu dağlarından güneyde Süveyş Kanalı'na kadar uzanacaktı. Başka bir seferinde 'Nil'den Fırat'a' biçiminde tanımlamıştı". Diğer taraftan, Theodor Herzl, biri 1901,de diğeri 1902,de olmak üzere iki defa doğrudan Abdülhamit nezdinde girişimde bulunmuş ve bu görüşmelerde Sultan'a Yahudilere Filistin'de bir yurt verilmesi halinde Osmanlı borçlarının Avrupa'daki Yahudi bankerler tarafından ödeneceğini teklif etmiştir. Ancak bu tür teklifler kabul edilebilir teklifler olarak dikkate alınmamıştır. Sultan'dan koparmaya çalıştığı fermana göre „Suriye ve Filistin'de yerleşmek için bir Yahudi-Osmanlı Kolonizasyon Birliği kurulacaktı. Herzl 'in hazırladığı bu ferman taslağının üçüncü maddesine göre, Yahudilere yerli

halkı sınır dışı etme hakkı tanınacaktı". Ancak bütü.in bu tekliflere Sultan'ın tepkisi oldukça sert olmuştur. Halkının imparatorluğu kan dökerek kazandığını ve onun sahibi olduğunu belirten Osmanlı Sultanı, "Yahudiler milyonlarını dökebilirler. İmparatorluğum bölündüğünde belki orayı karşılıksız alacaklar. Ama ancak o zaman bizim cesedimiz parçalanabilir. Canlı canlı kesilmeye asla razı gelmeyeceğim" diyerek teklifi geri çevirmiştir. Bunun üzerine İngiltere'ye yönelen Yahudilere önce El-Ariş teklif edilmiş; ancak buna gerek Mısır gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun tepki göstermesi üzerine bu defa Uganda teklif edilmiştir. Uganda teklifi 1903'te toplanan 6. Yahudi Kongresi'nde en azından bir geçici yurt olarak kabul edildiyse de Herzl'in 3 Temmuz 1904'te ani bir kalp kriziyle ölümü üzerine yerine geçen Rus asıllı Aşkenazi olan Chaim Weizmann liderliğinde toplanan 1904'deki 7. Yahudi Kongresinde kesin olarak reddedilmiş ve Filistin'in dışında başka bir yerin kabul edilmemesi kararlaştırılmıştır. Siyonizm'in Filistin için Osmanlı nezdindeki girişimleri Herzl'in 1904'te ölmesinden sonra da devam etmiştir 1908'de meşrutiyetin ilanı Yahudileri ümitlendirmiş, hatta İttihat ve Terakki yönetimi ilk başta Yahudilerin Filistin'e göçüne tolerans göstermişse de sonradan özellikle 31 Mart olayından sonra bunun Osmanlı egemenliğindeki Arap ulusların tepkisini çekebileceğinin ve imparatorluğunun parçalanmasına yol açacağına görülmesiyle vazgeçilmiştir. (Yavuz, 2023, s. 29-55)

Osmanlı topraklarının paylaşılmasıyla sonuçlanan I. Dünya Savaşı'yla beraber, Yahudiler de bekledikleri fırsat yakalamışlardı; İngilizler bölgede çıkarlarını koruyacak bir müttefike, Yahudiler de bir dış desteğe sahip olmuşlardı. Nitekim İngiliz hükümeti nezdindeki girişimleri sonuç vermiş İngiliz yöneticileri ikna edilerek Filistin'in bir İngiliz mandası haline dönüştürülerek bir Yahudi yurdu haline getirilmesi konusunda bu devletten söz alınmış. 1917 Kasımındaki Balfour Deklarasyonu'nun savaş sonrası döneme damgası vurması ve İsrail'in kurulmasında önemli bir aşamayı ifade etmesi açısından gerçekten önemli bir belge olduğu sonradan anlaşılmış. Balfour Deklarasyonu'nun ilanı sürecinde Yahudilerin İngiltere üzerinde etkili olmasında hem bölgedeki İngiliz çıkarlarını korumada Yahudilerin işbirliği önerisi hem savaş sırasında bu belge sayesinde ABD'nin savaşa girmesinin sağlanabilecek olması önemli rol oynamıştır. Kaldı ki bu sıralar aynı şeyi Almanların yaparak Amerikan Yahudileri üzerinde etkili olmaları olasılığını da değerlendiren İngiliz hükümeti , Yahudilere verilecek desteğin Rusya'daki ihtilal sürecinde bunların

Bolşeviklerle işbirliğini engelleyerek Rusya'nın müttefikleriyle birlikte savaşa atmesini sağlayacağını da düşünmekteydi. Sefardi olan Herzl'in 1904'te ölümünden sonra Dünya Siyonist Teşkilatı'nın liderliğine getirilen Rus kökenli Eşkenazi olan Chaim Weizmann'ın bu süreçte Londra üzerinde etkili olmak için çok çaba sarf ettiğini kaydetmek gerekir. Weizmann, bölgenin sömürgeleştirilerek Yahudilere yurt olarak tahsis edilmesi konusunda İngiliz siyasetçilerini ikna etmeye çalışırken Fransa'nın da bölgeden uzaklaştırılmasını sağlamaya çalışmaktaydı. Weizmann'ın çabaları, İngiliz siyasetçilerinden Herbert Samuel (aslen Yahudi), Lloyd George ve Arthur Balfour üzerinde etkili olmasına rağmen beraber kabine üyelerinden gelen muhalefet yüzünden bir türlü sonuç alınamamıştı. Fakat 1917 Ekimiyle beraber Rusya'nın çökmesi Ve Savaştan çekilmesi üzerine Amerikan desteğinin daha acil hale gelmesi diğerlerinin de ikna edilmesini sağlamışır.^{2s} Bu çerçevede Siyonist davaya kazandırılan İngiliz devlet adamları, Fransa'yı da ikna etmek için çaba gösterdiler ve bu çerçevede Mark Sykes, Sykes Picot Anlaşmasının Fransız müzakerecisi George Picofu, Amerika'yı savaşa sokmanın bir yolu olarak Amerikalı Yahudileri müttefiklere kazandırmanın önemi konusunda ikna etmeyi başarmıştı. Gerçi Yahudiler Filistin'i bir yurt haline getirme yönündeki amaçlarını 1900'lü yılların başından itibaren kurulmuş olan örgütlerle gerçekleştirmeye çalışmışlardı.

Bu amaçla 1901'de kurulan Yahudi Ulusal Fonu (Jewish National Fund) aracılığıyla özellikle 1908'den itibaren Filistin'de toprak kazanma faaliyetlerini artırmışlardır. 1917'de nüfusun % 8'ini oluşturan Yahudiler Filistin topraklarının da ancak % 2,5'ine sahip olmuşlardı 1947'de nüfusun % 3'ünü oluşturan Yahudiler, Filistin topraklarının tüm çabalarına rağmen hala % 6-7'sini ele geçirmiş bulunuyorlardı. Böylece I. Dünya Savaşının sonunda 60000 dolayında olduğu tahmin edilen Filistin deki Yahudi nüfusu 1929'da 170,000'e çıkmış. En büyük artış 1930-36 arası dönemde gerçekleşmiştir. 1930-36 yılları arasında Yahudilerin nüfusundaki artış sayı olarak 200000'dir. 1936'da Yahudi nüfusun miktarı 400000'e çıkarak toplam nüfusa oranı %31 olacaktır. 1947'ye gelindiğinde ise rakamlar değişse de oranlar değişmemişti. İngiltere, 2 Kasım 1917'de Dışişleri Bakanı Lord Arthur } James Balfour 'un adıyla bilinen ve Balfour Deklarasyonu denilen Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasını İngiliz hükümetinin destekleyeceğinin ifade edildiği bir mektubu İngiltere'deki Siyonist Teşkilatları Federasyonu'nun Başkanı İngiliz Yahudi'si Baron Lionel Walter Rothshild'e" göndermiştir.

Mektupta kısaca şöyle denilmektedir;

“Saygıdeğer Lord Rotschild, Majestelerinin hükümeti, Filistin'de Yahudiler için bir milli yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktı. Filistin'deki mevcut Yahudi olmayan toplumların medeni ve dini haklarına ve başka ülkelerde yaşayan Yahudilerin sahip oldukları hak ve politik statülerine zarar verecek hiçbir şeyin yapılmayacağı açıkça anlaşılmalıdır. Bu deklarasyonu Siyonist Federasyonu'nun bilgisine sunmanızdan memnuniyet duyacağım”. (Schneer,2010)

Saygılarımla Arthur James Balfour.

O sırada Filistin topraklarının ancak % 2.5'ini ellerinde bulunduran Siyonistlerle İngiltere, savaşın ortaya çıkardığı yeni koşulların gereği olarak müttefik durumuna gelmişlerdi' "Nedenleri ne olursa olsun Balfour Bildirisi'ni ünlü bir Yahudi yazar olan Arthur Koestler şöyle tanımlıyordu: 'Bir devletin başka birine üçüncü bir ulusun toprağını vermesi'. Evet, muğlak ifadelerle dolu Bildiri, o güne kadar Araplara yapılan bütün vaatleri anlamsız kılıyordu. Balfour ise "Filistin'deki Filistinlilerin umut ve isteklerini görmezlikten geldik.

Bu eski topraklarda oturan 700,000 Arabin istek ve düşüncelerinden daha önemli olan şey, bizce Siyonizm'dir" diyerek bir gerçeği ortaya koymuştur. Bugüne kadar Filistin'e ilişkin İsrail'in ya da Siyonizm'in temel iddialarının ana dayanağını oluşturan Bildiriyle, bir anlamda bir Avrupalı güç tarafından Avrupa'da olmayan bir toprak parçası hakkında, o toprak parçasında yaşayan yerli çoğunluğun varlığı ve istemleri tamamen kulak arkası edilerek, yabancı bir grubun bu toprak Parçasınl ulusal vatan yapması sağlanmaktaydı Veya mümkün kılınmaktaydı. Arthur Kostler de bu durumu anlatmak için "bir ulus ikinci bir ulusa üçüncü bir ulusun toprağını vaat etti" ifadesini kullanmıştı.³⁰ Elbette her hâlükârda hukuksal bir hak doğurmayan bu bildirinin nasıl bir ruh halini yansıttığı ise bir başka tartışma konusu, Fakat hiç kuşkusuz bunun Amerika kıtasına sonradan yerleşen beyaz Avrupalıların yerlilere karşı bakış tarzıyla büyük benzerliği bulunmaktadır. Balfour Deklarasyonu, İngiliz hükümeti tarafından hazırlanan bir bildiri gibi sunulmuş olmakla beraber

aslında hazırlanması yaklaşık iki yıl sürmüş hazırlanma aşamasında, Amerika ile İngiltere arasında mekik dokunduğu gibi, Siyonist örgütlerin yazma aşamasında görüş ve düşünceleri de dikkate alınmıştı. Nitekim bildiri, daha sonraki süreçte İngiltere'nin Yahudilere bir devlet kurmaları için taahhüdü biçiminde yorumlanır olmuştur.³¹ Bildirideki muğlak ifadeler bilinçli şekilde kullanılmış olup, daha sonraki süreçte bütün tarafların bildiriye kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamalarına yol açmıştır. Yahudiler yurt kavramını devlet olarak yorumlarken İngilizler de "bu muğlak ifadelerle kendileri için açık kapılar bırakmış ve İngiltere'de ya da dünya kamuoyunda siyasal Siyonizm'le böylesine resmi bir ittifak ciddi olarak eleştirildiği takdirde, geri dönebilmek için zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan Yahudi olmayan topluluk ibaresi güya "Arap haklarını korumak için konmuştur; güya Filistin Arapları için bir garanti vardır. Filistin nüfusunun çoğunluğunu (% 91.-92) oluşturan Araplar Yahudi olmayan topluluk kelimeleriyle geçiştirilmekteydi. oysa bildiriden sanki Yahudiler çoğunluğu oluşturmakta ve Araplar da orada burada yaşayan adı bile zikredilmeyecek kadar önemsiz bir topluluktu. Aslında "bu ifade Filistin'deki Arap-Yahudi oranını gizlemek için seçilmiş ve kullanılmıştır. Bu kamuoyunu yanıltma, aldatma siyasetidir". Daha sonra 26 Ocak 1919'da Lord Curzon şunları yazıyordu: "Size Weizmann bir şey söylediği zaman ve siz, Yahudi milli vatanı düşündüğünüz sırada o bambaşka bir şeyler düşünüyordu... o'nun gözünde bir Yahudi devleti ve bu devlete teslim olmuş Yahudiler tarafından yönetilen bir Arap halkı vardı... Perde arkasında ve Büyük Britanya'nın garantisi altında gerçekleştirmek istediği buydu". Yahudiler Tanrı'nın seçilmiş halkını Filistin'de sahte "halksız toprağa topraksız halk" sloganıyla yerleştirmeyi amaçlamaktaydı ve bu, acımasız bir ırk ayrımına dayanılarak uygulamaya konulmaktaydı. Vladimir Jabotinsky bunu şöyle açıklamaktaydı; "Filistin Yahudilere ait olmalıdır. Etnik bakımdan temiz bir Yahudi devletinin yaratılması amacıyla gerekli yöntemlerin uygulanması her zaman zorunlu ve güncel olacaktır. Araplar, şimdi bile onları ne yapacağımızı ve onlardan ne istediğimizi biliyorlar' Durmadan oldu-bittiler yaratmalı ve Arapların bizim topraklarımızdan çekilerek çöle dönmeleri gerektiğini söylemeliyiz. 22 Haziran 1969'da ise dönemin İsrail Başbakan'ı Golda Meir, o güne kadar geline nokta yeterli değilmiş gibi, İsrail parlamentosunda "bir Yahudi devleti istiyorum. Ezici bir Yahudi çoğunluğu olsun... Ben her zaman Siyonizm'in bu olduğunu düşündüm" ifadesini kullanmaktaydı. Filistin'de meydana gelen çahşmalar sonunda ABD, Mart 1948

tarihinden itibaren Filistin politikasında değişikliğe gitmiş ve Filistin Sorununun BM çerçevesinde halledilmesini savunmaya başlamıştır. Başkan Truman, Filistin konusunda Amerika'nın tek taraflı hareket etme niyetinde olmadığını açıklamıştır. 32 Filistin'de İngiliz mandasının sona ermesinden önce Sovyet baskısı altındaki Yahudiler, gruplar halinde Köstence, Varna, Bırgaz, Tara, Splata, Sicilya limanlarını kullanarak Filistin bölgesine hareket etmeye başlamışlardır. Filistin'deki demografik yapının yıllara göre değişimine bakıldığında 1882'de 24.000 olan Yahudi nüfusunun 1948 yılına 650.341'e ulaştığı görölmektedir. Göç dalgalarının en fazla 1932-1938 yılları arasında Almanya'dan geldiği anlaşılmaktadır. (Arı, 2014, s. 195-211) ; (Cleveland, 2008, s. 265-301) (Armaoğlu, 2017, s. 15-67)

Tablo 1 Filistin'deki Demografik Yapının Yıllara Göre Gelişimi

YILLAR	YAHUDİ NÜFUS	GENEL NÜFUS	ORAN
1882	24.000	600.000	%4
1914	85.000	815.000	%1.0
1922	84.000	836.000	%70
1931	174.000	207.000	%74
1935	443.000	1.843.000	%24
1947	589.341	908.775	%30
1948	650.341	2.000.000	%33

Tablo 2 İsrail'in Kuruluşuna Kadar Başlıca Göç Dalgaları

DÖNEM	SAYISI	GELDİĞİ ÜLKE	ÖZELLİĞİ
1882-1903	20-30.000	Rusya	Siyon Aşıkları
1904-1923	35-40.000	Rusya- D.Avrupa	Siyonist Öncüler
1932-1938	217.000	Almanya- Polonya	Aydınlar,Meslek Grupları
1939-1948	153.000	Çeşitli Ülkeler	Kamplardan Kaçanlar

Bölgede etnik açıdan tamamen farklı yapıya sahip olan İsrail Devleti'nin 14 Mayıs 1948 tarihinde ABD'nin öncülüğünde Batı tarafından desteklenerek kurulmasıyla birlikte, İsrail, Arap dünyasında doğrudan tehdit olarak algılanmış ve Arap – İsrail çatışmasıyla sürekli bir hal almıştır. Ortadoğu'da ABD'nin müdahaleleri ile İsrail'e verilen açık destek sonucu dengeler İsrail lehine bozulmuştur. 14 Mayıs 1948 tarihinde İngiliz Fevkalade komiseri Sör Alan Cunningham Kudüs'te yapılan bir merasimle Filistin'deki İngiliz mandasının sona erdiğini açıklamıştır. Böylece Filistin'deki 25 yıllık İngiliz hükümrancılığı sona ermiştir. Aynı gün David Ben Gunion başkanlığında bir İsrail Hükümeti kurulmuş ve İsrail Devleti resmen kurulmuştur.

Yıllara Göre Filistin –İsrail Haritası şekil 2

ÜLKELER	1928-1931 YILLARI	1953 YILI
Almanya	564.79	20.500
Yunanistan	110.000	7.000
Yugoslavya	64.000	6.000
Hollanda	115.000	27.000
Avusturya	300.000	11.500
Polonya	3.500.000	45.000
Romanya	834.000	225.000
Rusya	2.75.000	2.000.000
Çekoslavya	350.000	17.000
Macaristan	500.000	155.000
Türkiye	85.000	50.000
Fransa	150.000	275.000
İngiltere	300.000	450.000
Arjantin	200.000	360.000
Brezilya	27.000	125.000
Şili	3.300	40.000
Küba	5.000	11.000
Panama	750	2.500
Paraguay	400	3.000
Uruguay	150	40.000
Venezuela	400	5.000
Kanada	126.000	222.000
ABD	3.600.000	5.000.000

Tablo 3 2.Dünya Savaşı Öncesi Ve Sonrasında Yahudi Göçleri Yahudi Nüfusu

3.2.ARAP-İSRAİL ÇATIŞMALARI

3.2.1. 1948 Arap-İsrail Savaşı

Siyonist liderler paylaşma planının onaylanmasının Araplar üzerinde doğuracağı sonuçları dikkate alarak kaçınılmaz gördükleri bir Arap-İsrail savaşı için hazırlıklara aylar öncesinden başlarlar. Zira gerilla savaşı için verilen desteğin yeterli olmayacağını anlayan Arap devletleri, kamuoylarından gelen baskılar üzerine İsrail'e savaşı açmak zorunda kalırlar. Oysa Haşimilerin (Ürdün, Irak) başını çektiği bazı Arap devletleri hamileri İngiltere'nin sıcak bakmadığı böyle bir askeri harekete girme taraftarı değildir. Ama tahtlarını sarsabilecek kamuoyu baskısını göğüslemek için İsrail karşıtı Cephennin dışında kalmamaya da özen gösterirler. Kudüs için ölmeye hazır kral askerleri görkemli uğurlamalarla Filistin'e gönderilir. Ürdün Kralı Abdullah'ın savaşın hemen başında kabul ettiği gazeteciye söyledikleri, Arap liderlerin nasıl bir açmazın içinde olduklarını göstermesi bakımından hayli ilginçtir. "Anlaşmaya varıldı, Arap devletleri Savaşı girmeye karar verdiler.

Arap liderlerinin Filistin konusundaki kararsızlıklarını anlamak için gönderilen birliklere göz atmak yeterlidir. İngiltere'nin adamı olmakla suçlanan Irak Başbakanı Nuri Sait'in Filistin'e gönderdiği 2000 kişilik birliğin başına geçirdiği komutan, İngiltere'nin Amman Büyükelçisi Sir Alec Kirkbride'in tabiriyle " Bir piyade takımına komuta edemeyecek kadar yeteneksiz budalanın tekidir". Haşimiler'in son derece mahir olduğu çift taraflı oynamaya dayalı bu kaypak politika sonraki yıllarda birçok Arap rejimi tarafından devlet politikasına dönüştürülür. Meydanlarda ateşli nutukların atılıp kulaklara başka şeylerin fısıldanması Filistinlilerin makus talihi haline gelir. Ben Gourion savaş sonrasında ihanete varan bu kararsızlığa atıfta bulunarak şöyle diyecekti. "Açık olalım kazanmamız, bizim mucizeler yaratmamızdan değil, Arap ordularının kokuşmuşluğundandır. Dört bir taraftan Filistin'e giren Arap birlikleri eksikliklere rağmen ilk başlarda önemli ilerlemeler sağlarlar. Ama liderlerin isteksizliği kısa sürede kendini gösterir. Siyonistlerin en fazla çekindikleri Glub Paşa komutasındaki Arap lejyonun çatışmalara müdahil olarak istemeyişi Kudüs'ün Savunmasını tehlikeye sokar. Yeni şehir diye tabir edilen bölgedeki tüm Arap mahalleleri Siyonistlerin eline geçer. Arap lejyonunun şehre girmemesi durumunda Kudüs'ün tamamının düşmesi an meselesidir.

Böyle bir sonucu düşünmek dahi istemeyen Arap Birliği Genel Sekreteri Abdurrahman Azzam Paşa toplantıya katılan tüm yöneticilerin gözleri önünde Irak kral naibi ve Abdullah'ın yeğeni Prens Abdülillah'a dönerek; "Eğer Kudüs düşerse, darağacında sallanma pahasında bütün dünyaya Haşimilerin hain olduklarını açıklarım." demekten kendini almaz. Tüm nezaket kurallarını aşan tepkilere ve Kudüs'ten gelen imdat çağrılarına daha fazla kayıtsız kalamayacağını anlayan Kral Abdullah - Kudüs'e Sahip olmanın kendine kazandıracağı prestiji de düşünerek ordusuna Kudüs'e girmesi yönünde emir verir. Abdullah Tell komutasındaki Ürdün birliklerinin kutsal şehre girmesiyle çatışmaların Seyri değişir. Birkaç gün öncesine kadar tüm Kudüs üzerinde tehdit oluşturan Siyonist güçler Savunmaya geçmek zorunda kalır. İmdat çağrısı yapma sırası bu kez Yahudilere gelmişti. Ama bu sonucu değiştirmeye yetmeyecekti. Yahudiler ev ev, oda oda süren kanlı çatışmalardan sonra yüzlerce yıldır sakini oldukları eski şehri terk etmek zorunda kalırlar. Şehrin alınışı sırasında Yahudi mahallesi sakinlerinin sergiledikleri tutum hayli ilginçtir. Mahallenin önce gelenlerinden bir grup haham, Hagana'nın "ilk beyaz bayrağı çeken kendi ellerimizle öldürürüz." tehdidine rağmen teslim şartlarını görüşmek için Arap karargahına gider. Ateşkes görüşmelerinden olumlu sonuç çıkması kuşatma altındaki Yahudiler arasında müthiş bir sevinç uyarıdır. Dominique Lapierre Kudüs Ey Kudüs adlı eserinde yaşanan sevinci şu ifadelerle özetler: "Araplarla Yahudiler görüşürken, görülmemiş bir olayla karşılaşıldı. Birkaç temsilcinin mahallenin teslim olması için görüşmeler yapmaya gittiğini öğrenen, sinagoglardan birinin mahzenine sığınmış mahalle halkı sevinç çığlıkları atmaya ve şükran duaları okumaya başladılar. Sonra Hagana'nın kendilerini korumak için diktiği askerleri itiş kakarak dışarı fırladılar. Birkaç dakika içinde, daha iki üç saat önce birbirlerini boğazlayan Araplara Yahudiler kucaklaşmaya ve öpüşmeye başladılar. Eski dostlar gözyaşları içinde buluştular yeniden. Lejyon askerleri mevzilerinden çıkıp gelerek Haganah askerlerine karıştılar. Yahudi esnaf dükkanlarını yeniden açtı. Rtissnak (Haganah Komutanı) büyük bir acıyla daha önce kendi adamlarına bir bardak su vermeyi istemeye istemeye kabul eden bazı kişilerin, Araplara sunmak için gizledikleri yerlerden kahveyle şekerleme çıkardıklarını gördü. İki topluluğun iyice kaynaştığını görünce de her şeyin gerçekten bittiğini anladı." Eski şehri boşaltmak zorunda kalan Hagana, Kuzey Cephesi dışındaki diğer bölgelerde de zor durumdadır. Tüm olumsuzluklara rağmen ilerlemesini sürdüren Mısır ordusu, Tel-Aviv kapılarına dayanmak üzeredir.

Üstelik Cenin önlerinde vahim sonuçlar doğurabilecek büyük bir yenilgi alınır. Ağır bir kuşatma altında olan Kudüs'ün (Yeni Şehir) durumu ise daha kötüdür. Kısacası bağımsızlığını henüz ilan etmiş Yahudi devleti büyük bir açmazla karşı karşıyadır. Oysa yeniden toparlanmayı sağlayacak kısa süreli bir ateşkes her şeyi değiştirebilirdi. Bunun bilincinde olan David Ben Gourion Çekince koyduğu birkaç nokta dışında, İngiltere'nin 27 Mayıs'ta BM'ye sunduğu ateşkes tasarısına can simidi gibi sarılır. Arap liderler ordularının sahip olduğu avantajlı konuma rağmen, ateşkes görüşmeleri için Amman' da toplanırlar. Lübnan ve Suriye olası bir ateşkese şiddetle karşı çıkarken, İngiltere yanlısı tutumlarıyla bilinen Mısır, Irak ve Ürdün teçhizat yetersizliğini öne sürerek mütarekeden yana tavır koyarlar. Uluslararası kamuoyunun Arapların silahlanmasına fırsat vermeyeceği iyi bilen Abdurrahman Azanı Paşa ordusunun yeniden toparlanmasını bahane ederek Mısır'ı savaştan çekmeye çalışan Başbakan Nukraşi Paşa'ya şöyle haykırır: "Saçma" ordunuz Tel-Aviv'in otuz beş kilometre ötesinde. Bir tek yenilgiye uğramadınız ve soluk almak istiyorsunuz! Yahudilerin ateşkes süresince ne yapacaklarını sanıyorsunuz. Hiçbir şey yapmayacaklar mı? Onlar bu süreden yararlanacaklar ve dört haftanın sonunda eskisinden iki kat güçlü çıkacaklar karşınıza. Kehaneti andıran bu tepkiler dahi liderleri kararından döndürmeye yetmez. 29 gün süren çarpışmalardan sonra 11. Haziran 1948'de ateşkes imzalanır. İsrail'in can simidi gibi sarıldığı ateşkes sürecinin Araplar açısından iyi geçtiği söylenemez. Ateşkesi açıkça ihlal eden İsrail'e karşı kayıtsız kalan uluslararası kamuoyu Arap ülkelerine karşı sıkı bir silah ambargosu uygular. Ambargo kararı o kadar katıdır ki Arap lejyonu adına Ortadoğu İngiliz orduları komutanıyla görüşmeye giden Glub Paşa bir tek kurşun dahi atamadan geri dönmek zorunda kalacaktır. Dominique Lapierre'in de dediği gibi; "Rüzgar Araplar için de dönüyordu. Ama ters yönde." Dört haftalık ateşkes dönemi sona erdiğinde Arap ordularının durumunda asker sayısının artırılması dışında kayda değer bir gelişme olmadı. (Armaoğlu, 2017, s. 15-67) ; (Armaoğlu, 2018, s. 530-553) ; (Erhan, 2019, s. 135-137) ; (Erdemir, 2014, s. 121-158) ; (Özkan, 2009, s. 84-97) ; (Kemiksiz N. N., 2018, s. 130-138)

3.2.2. 1956 Süveyş Krizi

Nasır'ın 26 Temmuz 1956'da Süveyş kanalını millileştirilmesi üzerine çıkarlarının tehlikeye girdiğini gören İngiltere ve Fransa, başka amaçlar peşinde olan İsrail'i de yanlarına alarak Mısır'a karşı ortak bir askeri hareket düzenlerler. Başarılı da olurlar. Ancak askeri zaferlerini siyasi alana taşıyamayan bu eski sömürgeci güç, ABD ve SSCB nükleer tehdidi karşısında gururları incinmiş bir halde bölgeyi terk etmek zorunda kalırlar. İsrail'e gelince, anlaşma çerçevesinde 29 Ekim 1956'da Kadeş Operasyonu'nu başlatır. Mısır kuvvetlerini ekarte ederek Sina'yı işgal eder. Ben Gourion, Eisenhower'ın baskısı üzerine Sina yarımadasını boşaltmayı kabul eder. Ama mevcut durumdan mümkün olduğu ölçüde yararlanmayı da ihmal etmez. BM denetimindeki mavi berelilerin Sina'ya konuşlanmasını sağlayarak Mısır ile İsrail arasında güvenlik şeridi oluşturur. Ayrıca Akabe körfezindeki deniz ulaşımını da kendi çıkarları doğrultusunda güvence altına almayı başarır. Süveyş krizinin en büyük sonucu, antiemperyalist bir tutum sergileyerek kanalı millileştirilen Nasır'ın Arapların ulusal kahramanı haline gelmesidir. Emperyalizmin baskısı altında inleyen bölgede kısa sürede umut kaynağına dönen Nasır, Ortadoğu'da çıban başı haline gelen İsrail'e karşı cephe almak zorunda kalır. Kadeş Operasyonu'yla iyice gerilen Arap-İsrail ilişkileri, İsrail'in uzlaşmaz tutumu ve yükselen Arap milliyetçiliği yüzünden kopma noktasına gelir. 1967 yazına geldiğinde savaş artık kaçınılmazdır. (Gökçınar, 2009, s. 19-23); (Kıllıoğlu, 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi, 2021, s. 730-752); (Keskin, 2022, s. 62-66)

3.2.3. 1967 Altı Gün Savaşları

İsrail ile Arap komşuları olan Mısır, Ürdün ve Suriye arasında başlayan ve 6 gün süren savaşa verilen addır. Arap İttifakına Irak, Suudi Arabistan, Sudan, Tunus, Fas ve Cezayir de asker ve silah yardımıyla katılmışlardır. İsrail'in kesin üstünlüğü ile bitmiştir. Bu savaştaki önemli olaylardan biri de savaşı gözlemlemek üzere gönderilen USS Liberty adlı bir Amerikan gemisinin İsrail tarafından saldırıya uğramış olmasıdır. Şimdiki bir çok sorunun temelini oluşturmaktadır. Mısır'ın kendi egemenlik haklarına dayanarak Mavi Berelilerin Sina yarımadasından çekilmesini istemesi Ve 23 Mayıs 1967'de Tiran boğazını İsrail ulaşımına kapatması Dayan'a belki de tiim meslek hayatı boyunca şekillendirdiği askeri planlarını uygulama fırsatı verir. 5 Haziran 1967'de harekete geçen İsrail ordusu altı gün gibi çok kısa sürede

Mısır, Ürdün ve Suriye'ye kaşı tüm cephelerde kesin zafer kazanır' Zaferde artık efsanevi bir komutan olan Moşe Dayan ile İsrail genelkurmayının övgüye değer planlarının yanında, savaş sırasında İsrail'e sınırsız askeri yardımda bulunan ABD'nin rolünü de unutmamak gerek. ABD Süveyş krizinin aksine Altı Gün Savaşı ve ondan sonraki savaşlarda da tüm ağırlığıyla İsrail'in yanında yer alır. 33 askerin ölümüyle sonuçlanan gemisinin vurulması olayını dahi diplomatik bir skandala dönüştürmekten özenle kaçınır. Moskova ve batılı başkentlerin İsrail'in saldırmayacağı yönündeki teminatına güvenerek gerekli tedbirleri almayan Nasır, Arap dünyasının yaralarını bugün bile saramadığı büyük bir hezimetin baş mimarı olur. Hezimetin boyutları o kadar büyüktür ki sadece Mısır 10 bin askerini ve 340'dan fazla uçağını kaybeder. Üç cephede birden savaşan İsrail'in kayıpları ise yalnızca 300 asker ve otuza yakın savaş uçağıdır. Kesin bir zafer kazanan İsrail Batı Şeria, Gazze son derece stratejik konuma sahip Golan tepeleri ve bütün Sina yarımadasını işgal ederek Süveyş Kanalına kadar ilerler Kudüs'ün tamamı İsrail'in hakimiyeti altına girer. Zafer sonrası en heyecanlı dakikalar Kudüs'te yaşanır. Devlet erkani, komutanlar, halk eski şehre koşarak asırlardır hasret kaldıkları ağlama duvarını öpüp, şükran duasında bulunurlar. İsrail Sina yarımadası dışında ele geçirdiğı toprakların tamamında yoğun bir işgal süreci başlatır. Fanatik Yahudilerden oluşan bir çok yerleşimciyi Batı Şeria, Gazze ve Golan tepelerinin stratejik ve verimli bölgelerine konuşlandıracaktır. (Tekdemir, 2023, s. 126-129) ; (Yalçın, 2021, s. 51-59); (Erdoğan R. T., 2024, s. 22)

3.2.4. 1973 Yom Kippur Savaşı

Nasır'ın ölümünden sonra yerine Enver Sedat Mısır dış politikasında temel değişikliklere gidecektir. . Moskova'ya kaşı mesafe konulup, Sovyet danışmanlar 1971'den itibaren ülkelerine geri gönderilir. Buna karşılık ABD ve Avrupa devletleriyle yakınlaşılır. Dış politikada britün bu değişiklikler olurken Savunma bakanlığında da hareketli günler yaşamaktadır. Sedat da selefi Nasır gibi, İsrail'e karşı askeri bir zafer kazanılmadan ne rencide edilmiş onurlarını kurtarmanın ne de işgal edilen topraklarını geri almanın mümkün olmadığını biliyordu. Sedat bu gerçeğin bilincinde olarak 6 Ekim 1973'te, Müslümanların Ramazan ayını, Yahudilerin Kippur bayramını kutladığı günü hedef alacaktır. Yom Kippur, Musevilik dininin belki de en kutsal günüdür ve harp 6 Ekim 1973'te, bu kutsal günde çıkmıştır. Yahudiler, Enver Sedat tarafından o tarihten önce iki defa talepleri kabul edilmediği takdirde harbe gireceğine dair beyanda bulunulmasına rağmen, ordularının güçlü olduğunu ve Sedat'ın buna girişemeyeceğini düşündüklerinden hazırlıksız yakalanmışlardır. Yahudiler, kendilerine fazla güven içindeydiler ve ordu eğitimsiz, hazırlıksız bulunmaktaydı. Mısır, Sovyetler 'den aldıkları karadan havaya silah sistemleriyle İsrail'in güvendiği hava gücünü durdurmuş, Süveyş Kanalı'nı geçerek ilerlemeye başlamıştır. Mısırla beraber harbe giren Suriye de Golan cephesinde başarı sağlamıştır. Ancak, İsrail verdiği büyük kayıplara rağmen çabuk toparlanarak her iki cephede de kaybettiklerini tekrar almayı başarmıştır. ABD yoğun askeri ve lojistik desteği ile kısa sürede dengeyi sağlar. Uluslararası topluluğun araya girmesiyle taraflar 11 Kasım 1973'te ateşkes imzalar. Savaş mevcut durumda fazla bir değişikliğe neden olmaz. Ancak Mısır 1967'de kaybettiği toprakların çok küçük kısmını geri almayı başarır. Sedat bu savaşı ve galibiyeti büyük bir zafermiş gibi göstermeye çalışarak uzun süredir planladığı diplomatik girişimleri başlatır ve bu Camp David Antlaşmasının imzalanmasına neden olacaktır. (Helvacı, 2024, s. 244-247); (Kıllıoğlu, 2022, s. 130-144) ; (Dinçer, 2020, s. 9-14); (Yazıcı, 2021, s. 4-6); (Pardoğan, 1993, s. 1- 16); (Cleveland, 2008, s. 383) ; (Armaoğlu, 2017, s. 15-67)

3.2. CAMP DAVID ANTLAŞMASI 17 EYLÜL 1978

Mısır üzerinde mekik diplomasisi yoluyla sürdürülen çalışmalar 1978 Camp David Çerçeve Anlaşması ve 1979 Mısır - İsrail Barış Anlaşması ile sonuçlanmıştır. Mısır ile İsrail arasında açılan bu yeni dönemin asıl önemi Mısır'ın, diğer Arap ülkelerinden ayrılarak İsrail ile arasındaki harp durumuna Son vermesinde, diğer bir açıdan bakarsak İsrail'in harp yoluyla ortadan kaldırılması siyasetinden Vazgeçmesindedir. İsrail'e yönelik geleneksel Arap siyasetinde açtığı giderilmesi mümkün olmayan gediktir. Kissinger 'in mekik diplomasisi sırasında Mısır'a, Amerika ile iş birliğinin sağladığı fayda gösterilmiş ve Sina'da kaybettiği topraklardan bir kısmının da Mısır tarafında özenti yaratacak şekilde geri verilmesi sağlanmıştır. Bu siyaset temelde, Mısır'ı sadece Amerika tarafına çekmek değil Rusya'dan da koparmak amacını gütmektedir. Mısır'ın ekonomisi daha Nasır zamanından adeta iflasın eşiğinde bulunmaktadır ve harpte İsrail'de kalan Sina'daki petrol kuyularının gelirlerine son derecede ihtiyaç bulunmaktadır. Nitekim, Mısır'ın Sovyet Rusya'dan almış olduğu silahların bedelinin ödenmesinde giderek artan sıkıntılar baş göstermeye başlamış ve konu gelip Mısır ile Rusya arasında [u borcun konsolidasyonu üzerinden güçlüklerin doğmasına dayanmıştır. Diğer yandan Mısır'ın, Rusya'dan aldığı silahların Pek de işe yaramadığını görerek Avrupa'ya ve arkadan da Amerika'ya yönelmesi, Amerika'nın bu eğilimi teşvik edici adımlar atması da Mısır'ın Sovyet Rusya ile olan ilişkilerini germeye başlamıştır. İşte bu ortam içerisinde Başkan Sedat, Rusya ile olan 1971 yılında Dostluk ve İş Birliği anlaşmasını 1976 tarihinde feshetmiştir. Bu, iki ülke arasındaki ilişkileri büsbütün germiştir. Arkadan, Hükümet'in maddi sıkıntılar nedeniyle bazı gıda maddeleri üzerindeki sübvansiyonları kaldırmak zorunda kalması, Kahire'de halkın ayaklanmasına yol açmıştır. Bu gelişmede Rus parmağı tespit edilmesi Sovyet-Mısır ilişkilerinde ayrıca hasar yaratmıştır. Tüm bu gelişmelerin olurken diğer yandan, Amerika'da yapılan Başkanlık seçimleri sonucunda iş başına Carter gelmiştir. Carter, Arap-İsrail ilişkilerine ve özellikle Filistin sorununa Amerika'nın bakış açısının değişik ve eskiye nazaran daha iyi olacağını ima eden sözler sarf etmiştir. Arap ülkelerini ziyaret eden temsilcileri de gittikleri yerlerde bu izlenimi yaratmıştır.

Nitekim Carter söylemlerinde, Amerika'nın İsrail'in güvenliğini güvence altına almış bulunduğunun altını çizmekle beraber, "güvenli hudutlardan", "güvenlik için gereken hudutlardan" da bahsetmek suretiyle İsrail'in, ufak tefek düzeltmelerle 5 Haziran 1967'den önceki hudutlara çekilebileceğini savunmuştur. "Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkından" Ve "meşru Filistin haklarından" da bahsetmiş olması, bu izlenimi kuvvetlendiren gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Carter diğer yandan, FKÖ tarafından İsrail'in var olma hakkı ve 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararı tanınmadıkça adı geçen örgütün de tanınmayacağına ve onunla görüşülmeyeceğine dair Kissinger tarafından yapılan ve Amerika'da yerleştirilen "Vaadi" geçerli. Saymaya devam etmiştir. Ancak Carter bunun nedenini, "inanç Yolunda" (Keeping Faith) isimli hatırat-kitabında, FKÖ yasasında İsrail'in yok edilmesi hedefinin yer almasına ve İsrail'e karşı terörün bu örgütten geldiğinin bilinmesine bağlamaktadır' Bununla beraber Carter aynı kitabında, Mart 1977'de Birleşmiş Milletlerde yer alan resmî kabulde "herkesle ve bu arada FKÖ temsilcisiyle de el sıkıştığını, kimseyi üzmemek istemediğini ancak temsilciyi çok utanmış gördüğünü" nakletmektedir. Yani Carter, bu hassas adımı atmaktan çekinmediğini belli etmektedir. Carter'ın bu tutumları İsrail'de huzursuzluk yaratmıştır. Amerika'nın İsrail'de kurulmakta olan bazı yerleşim merkezlerine uluslararası hukuka aykırı davranışlar anlayışıyla yaklaşması ve o doğrultuda açıklamalarda bulunması da İsrail ile Carter yönetimi arasında ortaya çıkan yeni bir sürtüşme noktası olmuştur. Gelişmeler Mısır'da, barış aranması halinde kazançlı çıkacağını akıllara getirmeye ve Amerikan eğilimli siyasetlere yönelimler yaratmaya, hiç olmazsa harplerle sağlayamadıklarının masada kazanılabileceği ümidinin doğmasına neden olmuştur' görüldüğü üzere Amerika'da Başkan değişmiş fakat aslında Amerika'nın Ortadoğu siyasetine ve Arap-İsrail barışına temel olarak belirlenen esaslar aynen korunmuş' buna karşın Arap tarafında Amerika ile iş birliğinin nimetleri hatıra getirilme başarısı sağlanmıştır' Bir önemli stratejik değişiklik olarak, kapsamlı çözüme gidecek yolda Arap dünyasını bölmek üzere, İsrail ile önemli bir veya birkaç Arap devletini barışa, İsrail'i tanımaya çekmek, o çerçevede Mısır'ı barışa teşvik edici rol oynamak benimsenmiştir. Bunun için 1967 Harbi'nden Sonra başlatılan mekik diplomasisi geliştirilmiştir. Böylece diplomatik kanallardan sürdürülen araştırmacı ve hazırlayıcı nitelikteki temaslar, Enver Sedat'ı barış yolunda adımlar atmaya cesaretlendirmiştir.

Enver Sedat'ın Nisan 1977'de Washington'u ziyareti de bu açılardan fevkalade güzel değerlendirilmiş, Carter burada konuları bire bir ele alma ve her iki taraf için ifade ettiği önemi kavrama olanağı bulmuştur. Carter, bu görüşmeler sırasında Enver Sedat'ın; 1967 hudutları hakkındaki fikrini kabul ettiğini, İsrail üzerindeki Arap ambargosuna ilişkin tereddütleri olduğunu gördüğünü ve Kudüs'ün yeniden bölünmemesi gerektiğini kabul etmekle beraber İslam'ın kutsal saydığı yerlerin kontrolünün Araplarda kalması ve her dinin kendi mabedine serbestçe girebilmesinin sağlanmasında ısrar ettiğini nakletmektedir. Sedat, İsrail ile masaya oturabileceğini ancak Filistin meselesine çare bulmak gerektiğini söylemiştir. Carter, ziyaretin hemen arkasından Suudi Arabistan Veliahdı Prens Abdullah ile yine Washington'da buluşmuştur. Suriye, Ürdün ve FKÖ bakımından Suudi finansmanı fevkalade önemli, dolayısıyla da etkili olduğundan Carter, bu buluşmaya önem vermiştir. Carter ayrıca bölgede soruna çözüm bulunmasının ve istikrarın sağlanmasının Suudi rejimi bakımından olan fevkalade önemi dolayısıyla Suudilerle çalışılabileceği kanaatine varmış ve çalışmıştır da. Carter belirttiğimiz hatıratında, aşırı eğilimli Likud Partisi Başkanı ve müstakbel Başbakan Begin buluşmasıyla ilgili olarak ise 23 Mayıs 1977 tarihli olarak düştüğü notta, "şayet orta Doğu'ya barışçı bir çözüm getirilecekse, (Begin'in) değiştirilmesi gereken katı ve hoşgörüsüz tutumunu seyretmek gerçekten korku verici idi." demektedir. İsrail, özellikle Kissinger alışkanlığından sonra olsa gerek, Carter'a karşı hep çekinceli bakmıştır. Söz konusu gelişmelerden Sonradır ki Enver Sedat, tarihi bir adım atarak Kudüs'e gitmeye karar vermiştir. Mısır aldığı teşebbüse Suriye'yi de dahil etmek istemiş fakat başarılı olamamıştır. Sedat, Kasım 1977'de Kudüs'teki İsrail Parlamentosu'nda tarihi bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Mısır-İsrail ilişkilerinin çok ötesinde bir çerçeve çizmiş ve özetle; Arap tarafının temel tutumlarını ve bu arada Filistinlilerin kendi kaderini belirleme hakkını vurgulamış, bununla beraber savaş haline son verilerek İsrail ile kalıcı ve adil bir barış içerisinde birlikte yaşamayı kabul ettiklerini dünyaya ilan etmiştir. Konuşmaya cevap Veren İsrail'in yeni seçilen Başbakan Begin ise daha tutucu bir konuşma yapmış ve konuşmasında Filistin konusuna hiç değinmemiştir. Sedat tarafından atılan bu cesur adım; gerek Arap-İsrail ilişkilerinde gerek Mısır-İsrail ilişkilerinde yeni bir dönem açmıştır. Ortadoğu sorunundaki oyuncular bakımından yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Amerika'nın aracılığı ile Mısır ile İsrail arasında ikili görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmelerden

bir sonuç alınamaması üzerine Carter, Sedat'ı ve İsrail'in tavizde zorlanan Başbakan Begin'i Maryland'deki Başkanlık yazlığı olan Camp David'de 5 Eylül 1978'de bir araya getirmiştir. Burada on iki gün süren yoğun çalışmalar ve taraflara yapılan baskılar sonucunda iki ülke arasında; orta Doğu sorununa 242 ve 338 sayılı Birleşmiş Milletler kararlarına dayalı olarak "adil, kapsamlı ve sürekli barışın" getirilmesi, "güvenli ve (taraflarca) tanınan hudutlar içerisinde yaşama hakkı" sağlama iddiasında olan "Camp David" anlaşmaları iki "mutabakat" halinde kayda geçmiştir. Bunlar Washington'da gösterişli bir merasimle imzalanmıştır. Mutabakatlardan biri Sina'nın geleceği ve İsrail ile Mısır arasındaki barışın temel ilkelerini belirleyen anlaşmadır. Buna göre İsrail arkadan gelecek üç yıl içerisinde Sina'dan tamamen çekilmeyi ve Akabe Körfezi yakınlarındaki iki hava üssünü boşaltmayı kabul etmiştir. Buna karşın Mısır da İsrail'e Kızıldeniz ve Akabe Körfezi'nde serbest geçiş teminatı vermiştir. Diğer Mutabakat ise Batı Şeria ve Gazze'de Filistin'e özerklik sağlanmasına yönelik ilkeler ve çalışma yöntemleriyle ilgilidir. Bununla beraber getirilen ilkelerde ve yöntemlerde açık olmayıp çeşitli yönlerde anlayışlara çekilmeye elverişlidir. Burada ayrıca dikkat çeken husus, kurulacak özerk Filistin yönetiminin görev ve yetkilerinin Mısır, İsrail ve Ürdün üçlüsü tarafından belirlenmesi, Filistinlilerin yapılacak görüşmelere Mısır ve Ürdün heyetleri yoluyla dahil edilmeleridir. Mısır-İsrail barışı yolunda adım, Ürdün İsrail Barışı'na temel atmaktadır. Başka ve çok önemli bir açıdan daha bakılacak olunursa, Arap tarafı İsrail'in varlığını tanıırken İsrail, Filistin'in varlığının tanınması konusunu ilerdeki yıllara ve koşullara bırakmaktadır. Zamanı zamana bırakmaktadır. İsrail ile Mısır arasında Camp David Anlaşması'ndan hareketle yapılan ikili görüşmeler de Mart 1979'da sonuçlanmış iki ülke böylece aralarında kapsamlı bir barışın temellerini atmışlardır. Ancak kurulan barış ve açılan yol, Arap dünyasında yarattığı büyük tepkilerden başkaca bir gelişmeye yol açamamıştır. Arap dünyası, yanında Mısır olmaksızın daha zayıf olarak eski yoluna devam etmek, Mısır ise Arap dünyası içinde yalnızlaşmak durumunda kalmışlardır. Gerçekten, anlaşmanın ruhuna uygun olarak, Kanal geçişinde ve Sina Yarımadası'nda iki ülke arasında güven ortamı yaratacak ve ilişkileri normale döndürecek adımlar atılmıştır. Bundan sonra artık Arap İsrail cephesinde 1991'de Oslo sürecinin açılmasına yol açan gelişmelere kadar olumlu bir adım atılamamıştır. Arap-İsrail genel barışına katkı yapacak bir ilerleme sağlanamamıştır. Batı Şeria ve Gazze'nin özerkliği konusunda Camp David Anlaşması'ndan birkaç ay sonra

başlatılan görüşmeler, özerklik kavramı üzerinde tarafların farklı anlayışları nedeniyle sonuç vermemiştir. Buna karşın Yahudiler tarafından, Arapların kuvvetli muhalefetine rağmen açılan yeni yerleşim merkezleri gelişmeye ve bu suretle işgal altındaki Arap topraklarının Araplara iadesinin önündeki engeller artmaya devam etmiştir. İsrail, çıkardığı bir kanunla, 1980 Temmuz ayında Kudüs'ü "bölünmez ve birleşik" başkent yapmış, yani ilhak etmiştir. Kudüs, Arap-İsrail sorunlarının çözümü için "olmazsa olmaz" unsurlardan birini oluşturmaktadır. Kaldı ki İsrail tarafından çıkarılan kanun, Güvenlik Konseyi'nin 1947'de Kudüs için kabul edilen "uluslararası statü" Ve "ayrı varlık" olma (separate entity) kararına da aykırıdır. Yine çok önemli olarak, Sedat'ın Ekim 1981'de fanatik Müslümanlar tarafından katlini hemen izleyen aralık ayında İsrail, 1967 harbinde Suriye'den işgal ettiği Golan tepelerini de ilhak etmiştir. Golan tepeleri de "işgal edilmiş Arap toprakları" cümlesindendir ve bu statüsü Birleşmiş Milletler kararları ile sabittir. Golan tepeleri, Arap-İsrail barışı için İsrail tarafından boşaltılması gereken, "olmazsa olmaz" durumdadır. İsrail'in bölgede gerginlikler yaratan bu tasarrufları üzerine Avrupa Birliği (AET) ve Başkan Reagan barış için devreye girmiş fakat teşebbüsler sonuçsuz kalmıştır. Barış çabaları, Ürdün Kralı Hüseyin tarafından da teşebbüs edilmiştir. Bu teşebbüs çok daha sonralarla 2000 yılında Kral öldükten sonra Arafat tarafından yeniden gündeme taşınmış olduğundan burada zikretmekte fayda bulunmaktadır' Kral Hüseyin, 1985 yılında, Arafat ile beraber "toprağa karşılık barış" ilkesini ortaya atmıştır. Buna göre özetle, İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarını geri vermesi karşılığında Filistin'in de İsrail'in varlığını tanımasından bahsedilmektedir. Kral Hüseyin, Filistinli gerillalarla geçirdiği "Kara Eylül" macerasına ve Arafat'ın kendisinin devrilmesi için Amerika'dan talepte bulunduğunu bilmesine rağmen bu teşebbüssü ele almıştır. Gerçekten Kissinger hatıratında, Arafat'ın kendisinden Kral Hüseyin'i nereye kadar destekleyeceklerini sorduğunu, yani Hüseyin'i terk edip edemeyeceklerini araştırdığını ve bu konuda Hüseyin'e ve İsrail'e bilgi verildiğini kaydetmektedir. Toprağa karışık barış ilkesi Ürdün ve Filistin temelinde daha da geliştirilerek "özerk Filistin" ile Ürdün Krallığı arasında "Konfederasyon" kurulması öngörülmüştür. Ürdün-Filistin konfederasyonu kurulması ile ilgili olarak burada dikkat edilecek husus, "özerk" bir Filistin, bir "özerk bölge" ile "egemen bir devlet" (Haşim'i Ürdün Krallığı) arasında konfederasyondan bahsediliyor olmasıdır. Kral Hüseyin'in

ölümünden sonra, 2000 yılında ise Arafat konfederasyondan bahsederken, Filistin artık "bağımsız" bir devlettir.

Kral Hüseyin ve Arafat arasında, bu temelden hareketle İsrail ile müzakerelerin içeriği ve şekli üzerinde bir yıla yakın görüşme Cereyan etmiş, anlaşma sağlanamamıştır. Teşebbüs ölü doğmuştur. Çünkü iki lider Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı gereğince atılacak adımlardaki öncelikler üzerinde anlaşamamışlardır. (Erdoğan G. , 2010, s. 1-12); (Dinçer, 2020, s. 16); (Kuduoğlu, 2018, s. 104-112); (Arı, 2012, s. 235); (Armaoğlu, 2018, s. 368); (Cleveland, 2008, s. 421); (Armaoğlu, 2017, s. 15-67); (Erdoğan R. T., 2024, s. 24);

3.3.1. Camp David Anlaşmasının Arap Dünyasına Etkisi

Arap dünyası içinde, İsrail karşısında üst üste uğradığı yenilgiler, başarısızlıklar ve Camp David Anlaşması'nın yarattığı yepyeni durum sonucunda, 19B0 başlarından itibaren yeni ayrışmalar yer almıştır. o çerçevede, Basra Körfezi etrafındaki altı Arap devletinin aralarında bir ekonomik birlik kurduklarını, seksenli yılların sonlarına doğru ise Kuzey Afrika'daki beş Arap devletinin de aynı şeyi yaptığını görmekteyiz. Bu bölgesel kurumsallaşmalar, onları dış dünyaya kültürel ve ticari ilişkiler bakımından eskiye göre çok farklı şekilde taraf etmeye başlamıştır. 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'in Irak tarafından işgali ise bölgede ortaya çıkan durum dengeleri büsbütün etkilemiştir. Bu etkenler sonucunda, Doğu'da ve Batı'da ayrışmaya giden Arap devletlerinin, İsrail'e hudut olan merkez konumdaki büyük Arap devletleri ile yani Suriye, Mısır ve FKÖ ile olan ilişkileri artık eskisi gibi âdeta bunların vesayeti altında olmaktan çıkmaya başlamıştır' Diğer bir ifade ile Suriye ve Mısır'ın doğu ve batıdaki bu iki grup Arap devleti üzerindeki etkinliği, söz konusu iki gruba dahil devletlerden İsrail karşısında güçlenmek için aldıkları mali desteğin zemini körlenmeye başlamıştır. Yine ve çok önemli olarak, bu ülkelerin istikrarına Ve rejimlerine karşı Körfez ülkelerinde bulunan Filistinliler yoluyla olan tehlike de artık bir dereceye kadar kontrol altına alınabilme yoluna girmiştir. (Gökçınar, 2009, s. 19-23); (Kemiksiz N. N., 2018, s. 137)

3.4. MISIR'IN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI FİLİSTİN VE İSRAİL POLİTİKASI

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Orta Doğu, uluslararası ve bölgesel siyaset açısından en hareketli ve karmaşık alanlardan biri haline gelmiştir. Bu dönemde, Filistin meselesi yalnızca bir toprak ihtilafı olmaktan çıkarak, Arap dünyası ile İsrail arasında süregelen siyasi, askeri ve ideolojik bir mücadeleye dönüşmüştür. Mısır, stratejik coğrafi konumu ve tarihsel bağları nedeniyle bu meselede kilit bir rol oynamış ve Filistin davasının savunucusu olarak ön plana çıkmıştır. Ancak bu politikalar, değişen uluslararası dengeler, bölgesel gelişmeler ve iç dinamikler doğrultusunda zamanla farklı yönlerle evrilmiştir. Bu çalışma, Mısır'ın Filistin ve İsrail politikalarının tarihsel gelişimini, önemli olaylar ve dönüm noktaları ekseninde ele almayı amaçlamaktadır. (Babahanoğlu, 2022, s. 163-182)

1948 yılında İsrail'in bağımsızlık ilanı, Mısır ve diğer Arap ülkeleri için yalnızca diplomatik değil, aynı zamanda psikolojik bir şok etkisi yaratmıştır. Bu durum, Arap dünyasında milliyetçi duyguların güçlenmesine ve Filistin davasına yönelik dayanışmanın artmasına yol açmıştır. Birleşmiş Milletler'in Filistin topraklarını Yahudi ve Arap devletleri arasında bölme kararı, Mısır tarafından reddedilmiş ve Arap ülkelerinin ortak bir askeri müdahale kararı almasına neden olmuştur. Mısır, bu süreçte Filistinli Arapların haklarını koruma ve İsrail'in genişlemesini engelleme amacıyla harekete geçmiştir. 1948 Arap-İsrail Savaşı, Mısır'ın liderlik rolünü pekiştirme çabalarına rağmen, Arap dünyasının askeri ve siyasi koordinasyon eksiklikleri nedeniyle büyük bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. İsrail'in askeri gücü, teknolojik üstünlüğü ve Batılı devletlerden aldığı destek, savaşı Arap devletleri aleyhine çevirmiştir. Bu savaşın sonunda, Mısır yalnızca Gazze Şeridi gibi sınırlı bölgelerde kontrol sağlayabilmiştir. Bu durum, Mısır'ın Filistin meselesinde daha uzun vadeli bir strateji geliştirme ihtiyacını doğurmuş ve ülkeyi bölgedeki Filistinli mültecilerin ana destekçisi konumuna getirmiştir. Bu savaşın ardından Filistin sorunu, Mısır'ın hem iç hem de dış politikalarında belirleyici bir unsur haline gelmiştir. (Özer Ç. , 2023, s. 597)

3.4.1. Nasır Dönemi: Pan-Arabizm ve Direniş Politikaları

1952 yılında gerçekleştirilen Hür Subaylar Devrimi ve Cemal Abdünnasır'ın iktidara gelmesi, Mısır'ın dış politikasında radikal bir dönüşüm yaratmıştır. Nasır, Pan-Arabizm ideolojisi doğrultusunda Filistin meselesini Arap dünyasının birleştirici ve merkezi bir sorunu olarak konumlandırmıştır. Bu bağlamda, 1964 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kurulmasını desteklemiş ve İsrail'e karşı daha agresif bir duruş sergilemiştir. Nasır'ın liderliği, Arap dünyasında Mısır'ın itibarını artırmış ve Filistin davasının uluslararası platformlarda daha geniş bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır. 1956 Süveyş Krizi, Nasır liderliğindeki Mısır'ın uluslararası alanda önemli bir aktör olarak tanınmasını sağlamıştır. Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararı, Batılı devletler ile kriz yaratmış ancak Nasır'ın Arap dünyasındaki popülaritesini artırmıştır. Bu kriz, aynı zamanda Filistin meselesinin Batı'nın dikkatini çeken bir sorun haline gelmesine katkıda bulunmuştur. Ancak, Nasır'ın İsrail'e karşı sert politikalarının başarısızlığı, 1967 Altı Gün Savaşı ile belirgin hale gelmiştir. Bu savaşta Mısır, Sina Yarımadası'nı kaybetmiş ve büyük bir askeri hezimetle uğramıştır. Bu yenilgi, Nasır'ın politikalarının yeniden gözden geçirilmesine yol açmış ve Arap dünyasında Mısır'ın liderlik konumunu sorgulanır hale getirmiştir. (Pardoğan, 1993, s. 1- 16)

3.4.2. Sedat Dönemi: Diplomatik Dönüşüm ve Barış Süreçleri

1970 yılında Enver Sedat'ın iktidara gelmesiyle birlikte, Mısır'ın İsrail'e yönelik politikalarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Sedat, Nasır dönemine kıyasla daha pragmatik bir yaklaşım benimsemiş ve diplomatik yollarla Mısır'ın çıkarlarını koruma stratejisini ön planda tutmuştur. 1973 Yom Kippur Savaşı, Mısır ve Arap dünyası için askeri anlamda kısmi bir başarı sağlasa da, esas olarak Sedat'ın diplomatik manevralarını güçlendirmiştir. Bu savaşın ardından Sedat, ABD'nin arabuluculuğunda İsrail ile barış müzakerelerine başlamış ve bu süreç 1978 yılında Camp David Anlaşmaları ile sonuçlanmıştır. Camp David Anlaşmaları, Mısır'ı İsrail'i tanıyan ilk Arap ülkesi konumuna getirmiştir. Bu durum, Mısır'ın Sina Yarımadası'nı geri almasını sağlamış ancak Arap dünyasında büyük tepkilere yol açmıştır. Birçok Arap ülkesi, bu anlaşmayı Filistin davasına ihanet olarak görmüş ve Mısır'ın Arap Birliği'nden geçici olarak çıkarılmasına neden olmuştur. Sedat

dönemi, Mısır'ın ulusal güvenliğini sağlama ve bölgesel liderlik iddiasını sürdürme çabalarının yanı sıra, Filistin meselesindeki liderlik rolünün zayıfladığı bir dönem olarak öne çıkmıştır. Aynı zamanda, bu süreç Filistin davasının diğer Arap ülkeleri tarafından üstlenilmesine zemin hazırlamıştır. (Pardoğan, 1993, s. 1- 16) ; (Dinçer, 2020, s. 32);

3.4.3. Modern Dönem: Arabuluculuk ve Bölgesel İstikrar Çabaları

1990'lı yıllardan itibaren Mısır, Filistin ve İsrail arasındaki barış görüşmelerinde arabulucu rolünü üstlenmiş ve bölgesel istikrarın korunması için önemli bir aktör haline gelmiştir. Özellikle Oslo Anlaşmaları sürecinde aktif bir şekilde yer alan Mısır, Filistinli gruplar arasındaki uzlaşma çabalarına destek olmuş ve Gazze Şeridi'ndeki insani krizlerin hafifletilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Mısır'ın bu dönemdeki politikaları, hem Filistin Yönetimi hem de Hamas ile ilişkileri dengeleme çabasını yansıtmaktadır. Modern dönemde Mısır, İsrail'in Gazze'ye yönelik operasyonları ve Batı Şeria'daki yerleşim politikaları karşısında uluslararası toplumun desteğini kazanmaya çalışmıştır. Bu kapsamda, Mısır'ın diplomatik çabaları yalnızca bölgesel değil, küresel düzeyde de önem kazanmıştır. Ancak, İsrail'in sert politikaları ve Filistin içindeki bölünmüşlük, Mısır'ın barış çabalarını zorlaştırmaktadır. Bu durum, Mısır'ın uluslararası alanda daha güçlü bir arabulucu rolü üstlenmesini gerektirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar Mısır, Filistin ve İsrail politikalarında belirleyici bir aktör olmuş ve bölgesel dinamikleri şekillendirmiştir. Nasır döneminde Pan-Arabizm ve direniş politikaları ile ön plana çıkan Mısır, Sedat döneminde pragmatizm ve diplomasiye ağırlık vermiştir. Modern dönemde ise Mısır, arabuluculuk ve istikrar odaklı bir yaklaşım benimseyerek Filistin meselesinin çözümü için önemli bir aktör olmayı sürdürmektedir. Mısır'ın Filistin ve İsrail politikası, ulusal çıkarlar, bölgesel istikrar ve Filistin halkının haklarını savunma çabaları arasında bir denge kurma arayışını yansıtmaktadır. Bu politika, Mısır'ın bölgesel liderlik konumunu koruma ve Arap dünyasında bir denge unsuru olma hedefine hizmet etmektedir. Gelecekte, Orta Doğu'daki barış ve istikrar arayışlarında Mısır'ın rolü ve katkısı kritik bir öneme sahip olacaktır. (Özer Ç. , 2023, s. 590) ; (Cleveland, 2008, s. 546) ; (Özkan, 2009, s. 83-97) ; (Armaoğlu, 2017, s. 15-67); (Gökçınar, 2009, s. 19-23); (Keskin, 2022, s. 60-62); (Kemiksiz N. N., 2018, s. 128); (Yazıcı, 2021, s. 2-14); (Babahanoğlu, 2022, s. 163-182)

SONUÇ

Tarihi milattan önceki çağlara dayanan Mısır Medeniyeti coğrafi koşulları nedeniyle kapalı bir bölge içinde yer almıştır. Çünkü etrafı çöllerle kaplıdır. Aynı zamanda içerisinde bulunan Nil havzasından dolayı bu bölgede çokça medeniyet kurulmuş ve bölgedeki diğer toplulukların da her daim ilgisini çekmiştir.

Mısır Uygarlığı tarihi M.Ö. 2900'lara hatta daha daha eskilere dayanan hanedanlıklar ve krallıklar ile idare edilmiştir. Bu krallık ya da diğer deyişle sülaleler dönemi kendi içerisinde her daim mücadele halinde kalmışlardır. Bu iktidar mücadelesi Mısır'ı bir dönüşüme sokmuş, bölgedeki diğer devletler ile siyasi ilişkilere ve rekabete girmesine neden olmuştur. Makedonya kralı İskender döneminde ve sonrasında başa geçecek olan yöneticiler nedeniyle Mısır kimi zaman Helenistik düşünce içerisine girmiş ve bu şekilde yönetilmiştir. İskenderiye'de inşa ettikleri kütüphane ile birlikte Mısır, dönemin bilim kültür merkezi haline gelmiştir. Roma'nın yükselmesiyle de Mısır'da bir Roma etkisi görülmüştür.

Çağlar geçse de , zaman değişse de bölgede Mısır Devletine ve bu bölgeye olan ilgi hiçbir zaman değişmemiştir. Özellikle Mısır'ın İslam topraklarına dahil olmasından sonra zaman geçtikçe jeopolitik durumunun ön plana çıkmasından dolayı bölgenin durumu her zaman önemini korumuştur. Hz. Muhammed (s.a.v)'in zamanında bu bölgeye olan artmış ve sonraki zamanlarda başa gelecek olan halifeler döneminde bu ilgi devam etmiştir. Hz. Ömer döneminde Mısır fethedilmiştir. Daha sonraki zamanlar da ise Emevi, Abbasi, Memlûk Türklerinin elinde olan Mısır, 16. Yüzyılda bölgede büyüyen diğer devlet olan Osmanlı Devleti Yavuz Sultan Selim döneminde ayrı bir anlam taşıyarak Mısır üzerine sefere çıkılmıştır. Çünkü İslam Dünyasının liderlik makamı yani Halifelik makamı Mısır'da bulunan Memlûk Devletindeydi. Bu nedenden dolayı I. Selim siyasi güçle birlikte dini liderliği de elinde bulundurmak için mücadeleye girişmiş ve başarılı olmuştur. Mısır'da bulunan kutsal emanetlerle birlikte bu makamda İstanbul'a , Payitahta getirilmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti giderek zayıflamış vali olarak atadığı Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan isyanları bastırmak için yardım talebinde bulunmuş ve karşılığında bazı toprak vaatlerinde bulunmuştur. Ancak bu vaatleri yerine getiremeyince valisine dahi söz geçirememiş ve İngiltere, Fransa gibi ülkeler sürece dahil olmuştur.

Mısır'da Kavalalı ailesi rüzgârı esmeye başlamış ve Mısır giderek Osmanlı Devleti'nden uzaklaşmaya başlayacaktır. İngiltere'nin politikası ve Mısır'ı bağımsız etme düşüncesi tabana yayılmıştır. Mısır adım adım işgale doğru gitmiştir. Mısır Devleti, I. Dünya Savaşına girmemesine rağmen Süveyş Kanalı'nın ekonomik boyutu ve İngiltere'nin , Fransa'nın sömürgeci politikalarından dolayı ayrılıkçı düşüncelere dahil olmuştur. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin savaşta olmasından mütevellit özellikle Çanakkale Cephesine Mısır'dan konuşlandıracağı üs bölgesinden destek göndermesi Mısır'ın her boyutta önemli olduğunu göstermiştir. Bu sıkıntılar içerisinde, iktidarı ele geçirme düşüncesi ile iç politika kaynayan kazan misali sıcak tutulmuştur. Öyle ki 1919 yılında Vefd Partisinin kurulmuş ve yürüttüğü politikalarla Mısır'da kitlesini büyötmüştür. Parti üyelerinden Zaglul yönetimde önemli bir etkiye sahip olacaktır. Tarih 1922'yi gösterdiğinde İngiltere'nin himayesinde olduğunu düşönen Mısır yönetimi bu ölkö ile iş birliğine girmiş 1924 yılında halkın desteğini alacak olan Vefd Partisi sonraki süreçte bağımsızlığını ilan etmiştir. Bir Sümer atasözü der ki ; kasapların tartışmasında koyunların taraf tutması, koyunların kaderini değıştirmez. Bu atasözü günümüzde dahil sömürgeci devletler arasında kendisini desteklediğini düşönen toplumlar içinde geçerliliğini her daim korumuştur. Mısır Devleti, bağımsızlık ilanından sonra başta olan Kral Faruk toplum yerine kendi çıkarmasıyla düşünmüştür. Zaglul vefat etmiş, Vefd Partisi eski gücünü yitirmiştir. Mısır II. Dünya Savaşından sonra siyasal, sosyal, toplumsal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bir yandan İngiliz sömürgesi diğör yandan yönötsel hatalar Kral Faruk'un sonunu getirmiştir. Darbe ile tahttan indirilmiştir. Yerine Muhammed Necib devlet başkanlığına geçmiştir. Lakin burada ana aktör Cemal Abdünnasır olmuştur. Gerek askeri kökenden oluşu, hitabetinin kuvvetli olması gerekse halkı arkasına alıp “ Milliyetçilik” düşönceleri oluşturması Mısır'da yeni bir heyecana sahne açmıştır. Cemal Abdünnasır'ı önemli kılan ve prestijli olmasını sağlamış olan diğör etkenler ise İngiliz, Fransız bankalarına el koyması olmuştur. Sovyetler Birliğine yakın ilişkiler kurması, Süveyş Kanalı'nı tamamen hakimiyet altına alıp millileştirmesi olmuştur. Bütün bunlar Arap Dünyasının lideri olacağı düşöncesini verse de İsrail'e karşı sert tutumu ve 2. Arap-İsrail savaşlarındaki almış olduğı yenilgiler onun sonunu hazırlamış ve tarihin tozlu sayfalarında yerini sağlamasına neden olmuştur. Mısır bu dönemde başka liderle yeni bir yola girmiştir.

Bu lider Enver Sedat'ın ta kendisidir. Sedat'ın artan Arap-İsrail çatışmasından ve İsrail tarafından işgal edilen Sina Yarımadası nedeniyle Ortadoğu ve küresel açıdan Mısır'ı yeniden şekillendirdiği bir dönem olmuştur. Artan ekonomik, sosyal ve siyasi sıkıntılar özellikle İsrail ile yapılan Youm Kippur savaşından alınan yenilgi sonrası Mısır'ı yeni bir sürece sokmuştur. Bu süreçte Enver Sedat, Mısır'ın İsrail'i tanıyan devlet olma yoluna sokmuştur. İsrail meclisinde yapmış olduğu konuşmayla barış sürecinin başlaması gerektiğini belirtmiştir. Bu süreç daha sonra Camp David antlaşmasıyla son bulmuştur. Bu durum Sedat'ın Arap Dünyasında bir hain olduğu yaftasını yemesine neden olmuştur. Sonraki süreçte Sedat bir suikast sonucu vefat etmiştir. Yerine Sufi Ebu Talip geçse de bu durum kısa sürmüş ve yerini Hüsnü Mübarek almıştır. 30 yıl boyunca iktidarını sürdürmüş olan Mübarek, toplumdaki kitlesel hareketlere, yasadışı örgütlenmelere rağmen hizmetlerine devam etmiş, baskı altında tutmak yerine denetimi altında tutmayı tercih etmiş ve denge politikası izlemiştir. 1990'lı yıllarda Mısır içerisinde yapılan saldırılar neticesinde sert önlemler almış, olağanüstü hal kararları almasına zemin hazırlamıştır. Dış siyasette İsrail'e karşı barışçıl tutumu, Lübnan savaşında sessiz kalması, önceden kontrol altında tuttuğu Müslüman Kardeşler topluluğuna karşı sert tutumu, ekonomik, sosyal, siyasi sıkıntıları Mübarek'in sonunu getirmiştir. Bu durumda Tunus'ta bir kişinin ekonomik nedenlerden dolayı devlet görevlileri tarafından darp edilmesinden sonra dayanamayıp kendini yakması kitlesel bir harekete neden olmuştur. Bu devrim hareketi daha sonra bütün Ortadoğu'ya yayılarak "Arap Baharı" adını almıştır. Mısır'da Rabi'atü'l Adeviyye Meydanında kitleler toplanmış ve çıkan olaylar sonucu iktidarını bırakmıştır. Bir daha aday olmayacağını belirtse de yargılanmadan kurtulamamıştır. Yargılanan ve 2012'de müebbet hapse mahkum olan Mübarek, temyize başvurmuş ve suçlamaların çoğundan beraat edip Mart 2017'de serbest bırakılmıştı. 2012 yılında Kahire'deki askeri hastanede 91 yaşında vefat etmiştir.

Geçici Tantavi döneminden sonra yapılan seçim sonrası Mısır'ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi olmuştur. Seçilmesine rağmen Suudi Arabistan , Birleşik Arap Emirliklerinden destek görmemiştir. İsrail adına olumsuz politikalarının ön planda olması ve bazı batılı devletlerinin tebrik etmemesini göz önünde bulundurduğumuzda Mursi için sonun başlangıcı diyeceğimiz bir yol görünmüş olacaktır. Öyle ki dış politikada iletişime açık imajını vermesine rağmen gerekli karşılığı tam görememiştir. Arap Baharı adı verilen kitlesel hareketin yerini “Arap Devrimi” almıştır. Gerekli reformları yapmasına rağmen bunun önünü alamamıştır. Daha sonra atamış olduğu General Sisi tarafından darbeyle indirilmiş, çeşitli suçlamalarla cezaevinde tutuklu kalmış, 2016 yılında vefat etmiştir. Adli Mansur geçici süreyle Cumhurbaşkanı olarak atanmış ve sonraki yılda yapılan seçimlerde Sisi seçilerek Cumhurbaşkanı olmuştur. Sisi, Mübarek dönemi statükosuna dönmüş, ABD ile yakınlaşmış ve İsrail ile normalleşme sürecine girmiştir. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri bu yönetimi desteklemiştir. Çünkü Mursi ile çıkarları ters düşmüştür. Bölgesel anlaşmalar ekonomik ve siyasal adımlar atmıştır. Zira Sisi Mısır'ın etkili zamanlarını geri getirmeyi amaçlamıştır. Destekleyen Suudi Arabistan Mısır'a 23 milyar dolar fon sağlamıştır. Sisi, Rusya ve Çin gibi devletlerle antlaşmalar yapmıştır. Bu durum Sisi'nin otoritesini sağlamlaştırmış, uluslararası platformlarda destek bulması Sisi yönetimini güçlendirmiştir.

I.Dünya Savaşı sonrası Mısır Ortadoğuda'ki varlığını güçlendirmeye çalışmış, bölgedeki Arapların koruyucusu olduğunu belirtmiş olsa da bölgedeki yeni aktör olan ve beş farklı Siyonist göç hareketleriyle Filistin topraklarını işgal eden İsrail'in politikalarına karşı çok ta başarılı olamamıştır. Mısır 20. Yüzyılda Arap Milliyetçiliğini kullanıp bölgeye yeni bir soluk getirmiş ve İsrail'e karşı Suriye, Irak, Lübnan gibi Arap Devletleriyle birlikte savaşmış ve kimi zaman başarılı da olmuştur. Ancak bu başarısı ya da başarıları uzun soluklu olamamıştır. İsrail, çatıştığı devletlerin hava üslerine saldırı düzenlemiş ve ABD ve İngiltere'nin destekleriyle askeri ve siyasi başarı kazanmıştır. Camp David Antlaşmasıyla varlığını resmi olarak ilan etmiştir. Bu antlaşma ile Filistin'de günümüze kadar devam edecek olan bir kaos süreci başlamıştır.

Şu an bu satırları yazarken bile Filistin topraklarında işgale karşı İsrail’le mücadele devam ediyor. Çoğu kaynakta geçmişte Filistin bölgesi ile ilgili bereketli süt diyarı,verimli arazilerden bahsedilirken Camp David’den bu yana Filistin yerini artık uğramış olduğu soykırıma ,kan gölüne dönen topraklarına yaşam alanlarının harabe olan kentlere bırakmıştır. Tüm Dünya Devletlerinin gözü önünde savaş suçlarına devam edip bu şekilde topraklarını genişletme politikasına Filistinlisiz bir Filistin bölgesi oluşturan kadar bu katliamlarına devam etmiş ve edecektir. Nasır dönemindeki Pan-Arabizm akımı ilk zamanlarda etkisini göstermiş olsa da alınan sonuçlar karşılığını verememiştir. Sedat dönemindeki politika ilk başta sert olsa da savaşlardaki olumsuz sonuçlar nedeniyle İsrail ile anlaşmasına neden olmuştur. Bu durum Mısır’ı i İsrail’i tanıyan ilk devlet konumuna sokmuştur. Bölgede özellikle İsrail’e karşı bir politika yürütülmemiş, barış yanlısı kararlar alınmıştır. İsrail’e karşı olan başkanların kaderleri de iktidarından inmek ya da indirilmek olmuştur. Genel olarak Mısır özellikle 20. Yüzyılda istikrar çabalarına girmiş, ABD ve İsrail’e karşı politikalar yürütmemeyi tercih etmiş ya da mecbur bırakılmıştır. Çünkü baştaki kişilerin varlıkları da hep bu doğrultuda ilerlemiştir.

Kaynakça

- "Diğerleri", N. K. (2012). *Osmanlı Belgelerinde Mısır*. İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü.
- Abuamra, M. (2013). Hamas ile El Fetih'in İsrail ile Mücadeleye Bakış Açıları. *Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü*.
- Acar, C. (2017). Dört Halife Dönemi Fetihlerinin Arka Planına Dair Bazı Mülahazalar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*.
- Ağırakça, M. (2002). *H. Osman ve Halifelik Dönemi*. İstanbul: Ensar.
- Akarsu, M. (2018). H. Ömer Döneminde Yönetim ve Yöneticilerin Uygulamalarından Kesitler. *İslam Tarihi Araştırma Dergisi*.
- Aktan, A. (1991). Mısır'da Abbasi Halifeleri. *Belleten*.
- Alkan, S. (2019, Mayıs). Hüsnü Mübarek Dönemi ve Arap Baharında Türkiye Mısır İlişkileri. *KATÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 39-48.
- Alkarıony, A. (2020). Mısır Devrimi Sonrası Dönemde ABD Mısır İlişkileri(2011-2014). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Arçın, Ş. A. (2016). *İsrail ve Yahuda Krallıkları Tarihi*. İstanbul: Ay Işığı.
- Arı, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*. Bursa: MKM.
- Arı, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*. Bursa: Dora.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Armaoğlu, F. (2017). Filistin. F. M. Savaşları içinde, *Fahir Armaoğlu* (s. 15-67). İstanbul: Kronik.
- Armaoğlu, F. (2018). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914-1995)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Ateş, A. (2019). Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar Darbesi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi*.
- Aydın, K. (2019, Ocak 18-19-20). 25 Ocak 2011 Devrimi Sonrası Mısır'da Dış Politika. *Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Birimler Sempozyumu*, s. 535-544.
- Aydın, M. Ş. (2014, Haziran 11). Arap Baharı ve Mısır'da Yansımaları. *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ayhan, V. (2011, Şubat). Mısır Devriminin Ayak Sesleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi U.İ.B.*
- Babahanoğlu, V. (2022). Mısır'ın Filistin Politikası. H. B.-S.-N. Gürel içinde, *Bölgesel Aktörlerin Filistin Politikaları* (s. 163-182). İstanbul: Aktif.

- Baş, A. (2015). Atatürk Dönemi Türkiye Mısır İlişkileri ve Günümüze Etkileri. *İzzet Abant Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*.
- Bayrakdar, M. (2016). *Üç Dinin Tarihi*. İstanbul: Say.
- Behçet, M. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Tarihi Üzerinden Arap Baharının İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Bozbaş, G. (2016). Ortadoğuda Bölgesel Milliyetçilikler : Mısır Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar*, 111-113.
- Bozkurt, A. O. (2019). Roma - Mısır İlişkileri. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Brenner, M. (2008). *Kısa Yahudi Tarihi*. İstanbul: Alfa.
- Bursa. (2003). *Kitab-ı Mukaddes*. Bursa: Yeni Yaşam.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Agora.
- Çalan, Z. G. (2021). İngiliz Kaynaklarına göre Vefd Partisinin Kuruluşuna Kadar Mısır'da İngiliz Politikaları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Çavuşlu, K. (2023). Emeviler Dönemi İktisadi ve Sosyal Yapı. *Hakkari İlahiyat Fakültesi*.
- Çiçek, E. (2014). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Eskiçağ'da Mısır*, s. 16.
- Çimen, A. (2007). *Tarihi Değiştiren Liderler*. İstanbul: Ufuk.
- Çıvgın, İ. (2015). I. Ara Dönemden Orta Krallığa (M.Ö. 2200-1950). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*.
- Dağ, A. E. (2019, Ocak). Modern Ortadoğu Tarihi . *T.C.Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını*, s. 146-150.
- Dağ, M. H. (2019). Mısır Tarihinde Enver Sedat Dönemi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 309-320.
- Dinçer, K. E. (2020, Temmuz). Ekim 1973 Savaşından 1978-1979 Camp David Sürecine Kadar Gelişen İsrail Mısır İlişkileri. *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi SBE*.
- Doğaner, S. (2004). *İsam*. 12 16, 2024 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/misir#1> adresinden alındı
- Duman, Ö. (2020). Arap Dünyasında Mısır Lideri Cemal Abdülnasır Rüzgarı ve Nasır Sonrası 1970-1981 Yılları Arasında Mısırın Durumu. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*.
- Durant, w. (1992). Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri. W. Durant içinde, *Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri* (s. 22). İstanbul: İnkılap.

- Durant, W. (1992). *Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri*. İstanbul: İnkılap.
- Editörleri, B. A. (2021, Ekim 31). Britannica Argead Hanedanı: <https://www.britannica.com/topic/Argead-dynasty> adresinden alınmıştır
- Editörleri, B. A. (2024, Ağustos 24). *Britannica Ansiklopedisi*. Aralık 18, 2024 tarihinde Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Muhammad-Naguib> adresinden alındı
- El-houseiny, W. (2023, Temmuz 20). *nasseryouthmovement*. Aralık 19, 2024 tarihinde Nasser Gençlik Hareketi: <https://nasseryouthmovement.net/Adly-Mansour-5316> adresinden alındı
- El-houseiny, W. (2023, Ekim 20). *Nasseryouthmovement*. Aralık 18, 2024 tarihinde Nasser Gençlik Hareketi: <https://nasseryouthmovement.net/Dr.-Sufi-Abu-Taleb> adresinden alındı
- El-houseiny, W. (2023, Temmuz 20). *Nasseryouthmovement*. Aralık 18, 2024 tarihinde Nasser Gençlik Hareketi: <https://nasseryouthmovement.net/Adly-Mansour-5316> adresinden alındı
- Erdemir, H. (2014). Arap İsrail Savaşları. S. S.-C. Deveci içinde, *Araftaki Filistin Bölüm 7* (s. 121-158). Ankara: Maya.
- Erdoğan, G. (2010). Camp Davıd Antlaşmaları. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Erdoğan, R. T. (2024). *Filistin Davamız*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Yayınları.
- Erhan, E. T.-Ç. (2019, Şubat). Siyasi Tarih II. *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını*.
- Erişken, R. (2020). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Eski Mısır'da Başkentler*.
- Erkmen, A. (2020, Aralık). Mısır'ın Karizmatik Lideri Nasır, Nasır Dönemi Mısır ve Türkiye Mısır İlişkileri. *Tarih Araştırmalarına Farklı Yaklaşımlar*.
- Erkoç, M. (2020). *Osmanlı Devleti'nden Ayrılma Sürecinde Mısır'da Arap Milliyetçiliği*. Gaziantep: İksad.
- Fayda, M. (2024, 12 13). *İsam*. 1998 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hulefa-yi-rasidin> adresinden alındı
- Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma*. Ankara: Dost.
- Gezen, N. (2023). Mısır Halkı Üzerinde Türk Hakimiyeti: 1250-1517 Memlûkler Dönemi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları*.
- Gökçınar, D. (2009, mayıs 1). Arap İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu. *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 19-23.

- Görgün, H. (2001). Bir İktidar Mücadelesinin Anatomisi. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 82-91.
- Görgün, H. (2022, Ekim 3-7). 1919-1922 Mısır Bağımsızlık Mücadelesi. *XIX.Türk Tarih Kongresi*, s. 2139-2172.
- Halloum, R. (1989). Belgelerle Filistin. R. Halloum içinde, *Belgelerle Filistin* (s. 17-30). İstanbul: Alan.
- Hayyat, H. B. (2019). *Et-Tarih İlk Kronolojik İslam Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu.
- Helvacı, Y. (2024). Yom Kippur Savaşı'nın İstihbarat Başarısızlığı Olarak İncelenmesi. *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları*.
- Herzl, T. (2007). *Yahudi Devleti*. İstanbul: Ataç.
- Hollstein, W. (1975). *Filistin Sorunu*. İstanbul: Yücel.
- Hornung, E. (2003). *Mısır Tarihi*. İstanbul: Kabalcı.
- İlbaş, S. (2023). Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Yaklaşımının Çöküşü. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*.
- İnan, A. (1987). *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- is-Sanafiri, İ. M. (1993). Osmanlı Mısır İlişkileri 1863-1882. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü*, s. 61-106.
- Johnson, P. (2001). Yahudi Tarihi. P. Johnson içinde, *Yahudi Tarihi* (s. 9-100). İstanbul: Pozitif.
- Jorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Yeditepe.
- Kapucu, D. (2021). ABD'nin Ortadoğu Politikasına Kendi Ulusal Güvenlik Doktrinleri Ekseninde Bir Bakış. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Karaköse, H. (2018). Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 151.
- KARAKÖSE, H. (2018, 10 27). Filistin ve Kudüs Meselesine Genel bir Bakış. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 150-165.
- Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı Tarihi XI. Cilt 2. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (2011). *Osmanlı Tarihi VI*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karaman, M. (1996). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12 09, 2024 tarihinde TDV İslam Araştırmaları Merkezi : <https://islamansiklopedisi.org.tr/filistin> adresinden alındı
- Kaya, İ. (2019). Mısır Fetihlerinde Komutan ve Vali Olarak Görev Yapan Sahabiler. *Dicle İlahiyat Dergisi*.

- Kazak, C. (2014). Muhammed Mursi Dönemi Mısır Dış Politikası. *MYO Sosyal Bilimler*.
- Kemiksiz, N. (2017, Şubat 09). *Anka Enstitüsü*. Anka Enstitüsü: <http://ankaenstitusu.com/filistin-sorunu/> adresinden alınmıştır
- Kemiksiz, N. N. (2018). Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları. *Anka*.
- Keskin, E. K.-O. (2022). 1956 Süveyş Krizinin Mısır İle Türkiye'nin Orta Doğu Politikalarına Etkisi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar*.
- Kılıçoğlu, M. E. (2021). 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*.
- Kılıçoğlu, M. E. (2022). 1973 Ramazan/Yom Kippur Savaşı ve Ortadoğu . *Türk Savaş Çalışmaları*.
- Kiremitçi, G. G. (2012). Otoriter Rejimlerde Karizmatik Meşruiyet: Nasır Dönemi Mısır Örneği. *Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kızıloğlu, S. (2012). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. *İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi*, 35-64.
- Koçak, K. A. (2012). Mısır: Demokratikleşme Yolunda İki Adım İleri Bir Adım Geri. *Yasama*.
- Koprman, K. Y. (1989). *Mısır Memlûkleri Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı .
- Köprülü, A. (1990). Enver Sedat Döneminde Mısır - İsrail İlişkileri. *Tarih İncelemeleri*.
- Kuduoğlu, A. (2016, Ekim 21). Jeopolitik Yönden Mısır'ın Önemi ve ABD'nin 2013 Mısır Darbesine Yönelik Tutumu. *İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kuduoğlu, A. (2018). Camp David Sonrası ABD-Mısır Yakınlaşması : Askeri Boyut. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları*.
- Kurt, E. A.-V. (2015). Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: "Arap Baharı" ve Sonrası Sürecin Analizi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları*.
- Küçükaşçı, M. S. (2019, Şubat). İslam Tarihi ve Medeniyeti II . *Anadolu Üniversitesi Yayını Açıköğretim Fakültesi*.
- Lambelin, W. D. (1992). *Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri*. İstanbul: İnkılab.
- Mark, J. J. (2018, Ekim 25). Dünya Tarih Ansiklopedisi. *Filistin*.
- Murat, T. (2019). İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basımına Yansımaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 450-452.
- Nana, M. (2008). *Yahudi Tarihi*. İstanbul: Selenge.

- Nisan, F. (2021). Muhammed Mursi'nin Ölümünün Türk Basınındaki Yansıması. *İNİF E-Dergi*.
- Örücü, S. (2018). Yahudi Diasporası'nın Filistin'e Göçü Ve İsrail Devleti'nin Kuruluşu. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*.
- Özer, Ç. (2023). Uluslararası Politika Açısından Filistin Sorunu. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Özer, S. Ö. (2007). Osmanlı Devleti İdaresinde Mısır. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Özer, Y. Z. (1987). *Mısır Tarihi*. Ankara : Türk Tarih Kurumu.
- Özgül, E. (2018, Ağustos 3). 1917 Balfour Deklarasyonu ve Filistin'e Yahudi Göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Özkan, M. (2009). Mısır Dış Politikasında Filistin Bölgesel Yansımaları. *Akademik Ortadoğu*.
- Özkuyumcu, N. (2007). *Mısır ve Kuzey Afrika'nın Müslümanlar Tarafından Fethi*. Manisa: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Öztürk, M. (2021). İngiltere'nin Mısır' İşgali ve " Taçsız Hükümdar" Lord Cromer'in Mısır İdaresi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Özveren, M. (2021). Ptolemaios Keraunosun Yaşamı ve Faaliyetleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Pardoğan, B. M. (1993, Ağustos). Başlangıcından Bugüne Filistin Sorunu(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi*, s. 1- 16.
- Paşa, C. (2006). *Hatıralar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Paşa, T. (1931). *Abdülhamit Yıldız Hatıratları*. İstanbul: Milliyet.
- Schama, S. (2015). *İki Rothschild İsrail Devletinin Kuruluşu*. İstanbul: Alfa.
- Schneer, J. (2011). *Balfour Deklarasyonu*. İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Sırma, İ. S. (2013). *Hilafetten Saltanata Emeviler Dönemi*. Ankara: Beyan.
- Sivas, H. (2011). Eski Mezopotamya ve Mısır Tarihi. *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi*.
- Tekdemir, M. T.-F.-A. (2023). Arap Milliyetçiliği ve 1967 Arap-İsrail Savaşı. *Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar*.
- Telci, İ. N. (2016). Mısır'da Geleceğini Arayan Karşı Devrim. *Analiz 149.sayı*.
- Tok, Ö. (2002, 4 26). XVII. Yüzyılda Mısır Eyaleti. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- Turgut, C. A. (2015, Eylül 28). Ortadoğu ve Filistin (1920-1949). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Üçok, B. (1968). *İslam Tarihi Emeviler - Abbasiler*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi.
- Vercoutter, J. (2016). *Eski Mısır*. İstanbul: İletişim.
- Yalçın, O. (2021). 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Savaşta Hava Harekatı. *Akademik Tarih ve Araştırmalar* .
- Yavuz, H. (2023). İsrail Devleti'nin Kuruluş Süreci - Balfour Deklarasyonu'ndan Manda Yönetiminin Kurulmasına 1917-1923. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Yazıcı, E. M. (2021). Camp Davıd Antlaşmaları Çerçevesinde Mısır-İsrail İlişkileri ve Günümüze Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*.
- Yiğit, A. A. (2019, Kasım-Aralık). Filistin Meselesinin Kronikleşmesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 392-395.
- Yiğit, İ. (1995). *İSAM*. 12 13, 2024 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/emeviler#1> adresinden alındı
- Zeidan, A. (2024, 11 15). *Britannica*. T. Encyclopaedia Editörleri: <https://www.britannica.com/event/Bar-Kokhba-Revolt> adresinden alınmıştır
- Zengin, M. F. (2007). Ortaçağ İslam Devletlerinde Türk Memlûkleri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı – Soyadı	Mahsun SEYİTVAN
Doğum Yeri	Kulp
Doğum Tarihi	24.10.1993

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Bingöl Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat
Bölüm	Tarih

YABANCI DİL

İngilizce	Başlangıç Seviyesi
-----------	--------------------

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Özel Kaya Kariye MTAL Bingöl Şubesi Özel Kaya Kariye MTAL Diyarbakır Şubesi
Görevi/Pozisyon	Tarih Öğretmeni
Tecrübe Süresi	2019-2020 / 2024-2025

İLETİŞİM

Adres	Bağlar/ Diyarbakır
Email	mhsnsytvn@gmail.com